

„Ez maradt belőlem...”

BIELICZKY JOÓ SÁNDOR
VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

2., bővített kiadás
Válogatta: Bieliczkyné Buzás Éva

A kötet Bieliczkyné Buzás Éva magánkiadása

2014.

A képeket digitalizálta: **Elek Sándor**

ISBN

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

„Ez maradt belőlem ...”

Bieliczky Joó Sándor válogatott írásai
(Irodalmi emlékek, újságcikkek és magánéletének feljegyzései)

2., bővített kiadás

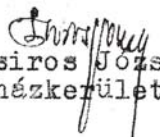
Válogatta és megjegyzéseivel kiegészítette: Bieliczkyné Buzás Éva

FÉRJEM EMLÉKÉNEK

Születésekor **Joó Sándor** volt – 1929. december 12-től 1948. augusztus 6-ig, amikor felvette nevelőapja családi nevét, így lett: **Bieliczky Sándor** – 1983. május 8-án bekövetkezett haláláig. Az örökkévalóságban azonban vegye vissza édesapja nevét is, és neve legyen kettős: **Bieliczky Joó Sándor**

Bieliczky Sándor egyik utolsó fényképe munka közben 1983. április

A TISZÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET PÜSPÖKI HIVATALA	
4001 DEBRECEN, Kálvin tér 17. Postafiók: 65. Telefon: 14-234	
BIBLICZKY SÁNDOR urnak, ujságíró <u>DEBRECEN.</u>	577/1973.szám.
TISZTELT UJSÁGIRÓ UR !	
<p>Püspök Ur megbízásából, hivatkozással levéltári kutatómunka engedély kérése tárgyában beadott kérelmére, tisztelettel értesítem, hogy az Egyházkerület Elnöksége a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában, a vonatkozó kutatási szabályzat előírásai kötelező betartása szerint az engedélyt, a kérelemben megjelölt kutatási anyagra vonatkozóan ezenel megadta.</p>	
Őszinte tisztelettel:	
Debrecen, 1973, szeptember 13.	
	 / Zsirus József / egyházkerületi főjegyző

Az irodalomtörténeti kutatás feladata a közkinccsé válás

Mennyi izgalmat, csillapíthatatlan feszültséget, belső forrongást jelent általában a kutatás. Mindezt csak az tudja, érzi, szenvedi, aki maga is szeret a „titkokba” betekinteni. A felfedezés öröme hajtja, úzi, ösztönzi, sarkalja a kutatót, nyugtalan forrongás tartja ébren, hogy fáradtságos, tisztahitű munkája eredményeként valami újat, eddig ismeretlent tárjon a társadalom, az érdeklődő nagyközönség elé.

Égő küzdelemmel párosuló munka a kutatás. Ebben türelemre, kitartásra, következetességre, csorbíthatatlan tudatosságra van szüksége annak, aki eljegyezte magát az irodalommal. A levéltárak némaságát beszédre kell kényszeríteni ahhoz, hogy a vaskos dossziékból előkerülő anyagok közkinccsé váljanak. Ez a közkinccsé válás a kutató feladata. Letörölni a port a megsárgult aktákról, jegyzőkönyvekről, vaskos dossziékról – nem éppen a legörvendetesebb feladatok egyike. No, de ez csak külsőség, néhány ügyes mozdulat és máris a gondosan megőrzött betűk, titkok, gondolatok világában járunk. A céduláinkra rögzített adatok hozzájárulnak egy költő vagy író életútjának kiegészítéséhez, az irodalomtörténet hiányosságának pótlásához, egyben az adott kor politikai, gazdasági életének jobb megismeréséhez.

Jó néhány év óta én is foglalkozom irodalomtörténeti kutatással. Debrecen, ez a ritka irodalomtörténeti emlékeket őrző város kincstára a felfedezéseknek. Ezt igyekszem feltárni.

1./ ÍRÓK, KÖLTŐK EMLÉKEI

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

(1773. november 17. Debrecen – 1805. január 28. ugyanott)

„...a világ elébe

én vezessem...”

*Csokonai Vitéz Mihály
Móré Mihály*

Csokonai Vitéz Mihály - Móré Mihály rajza

Ez év november 17-én ünnepeljük Csokonai Vitéz Mihály születésének kétszázadik évfordulóját. Ez a dátum különös melegséggel kötődik Debrecenhez, hiszen ebben a városban ringatták bölcsőjét a nagy magyar poétának. Mi, akik itt élünk Debrecenben, Csokonai szülővárosában, ránk szakadó emlékezéssel bandukolunk azokon az utcákon, ahol a költő gyakorta megfordult, sétálgatott, vagy éppen a Kollégiumba sietett. Ma is lázas izgalommal kutatunk a város levéltáraiban, titokban azzal a forró reménnyel, hátha kezünkbe akad egy ismeretlen Csokonai-levél, vers, vagy ittlétével kapcsolatos, eddig még nem publikált anyag. Csokonai költészete, általában irodalmi munkássága most is élénken foglalkoztatja a kutatókat és irodalomtörténészeket egyaránt. Szelleme itt él, lobog az ősi város falai között, a ma élő nemzedékek lelkében, társadalmunknak abban a nagy hullámverésében, amelyben örök fény Csokonai költészete.

Sokat és sokszor olvastam róla. Keserű fájdalom szorította a szívemet, amikor tüdőbajára terelődött a szó. Korai halálával együtt sajnálom fiatalágát és rendkívüli tehetségét. A halál nem homályosíthatja el az emberi nagyságot, a művészet századokba sugárzó erejét, az alkotások eszmeiségének igaz forradalmiságát, a költészet csillag-rendszereket éneklő zenéjét. Nem véletlen, hogy Ady Endre is nagy tisztelője volt a debreceni poétának.

Csokonai emléke, a meg nem értő és ellenséges korral szembeszegülő, harcos magatartása volt egyik indítója a fiatal Adynak. Csokonaié, akit Ady így nevezett: „mindnyájunknak atyánknál atyábbja”. Vitéz neve többször is fel-felbukkan Ady verseiben:

„Csokonai szomorú sarjának” nevezi magát, aki Csokonait idézi, „s aki ismét Vitéz, Vitéz”.

„Lesz még az a kor – kérdi Csokonai -, melyben felettem is egy hív magyarnak lantja zokogni fog? ...” És Ady 1910-ben így felel:

*Ím, itt a kor már, melyben fölötte is
„Egy hív magyarnak lantja” kacag, zokog,
Itt a tapsos, föltámasztó nap,
Vitéz sírján ébredt vidám okok
Röpítenek ki bennünket a Télből.*

*

Csokonai Vitéz Mihály 1773. november 17-én született Debrecenben. A magyar felvilágosodás legnagyobb lírikusa, legsokoldalúbb költői egyénisége. Mint a debreceni Kollégium diákja, iskolai téma feladatok kidolgozásával kezdte a versírást. Kovács József, a költészet tanára felfigyelt a kisdíák tehetségére, s érdeklődését a klasszikus latin költészet módszereire és a választékos rímelésre irányította. Kovács József így emlékezett vissza ötödik osztályos tanítványára:

„Nemes Csokonai Vitéz Mihály 1785-ben poézistanulásra kezem alá jött (márc. 17-én) százhuszonötöd magával, akik között ötödik volt. Nekem volt hát legelső szerencsém az ő poézisra született nagy elméjét formálnom, és kitakarnom azt a benne lappangó tüzet, mely idővel oly gyönyörű illuminációkat mutogatott a tudós magyar szemeknek. A legelső verseiből mindjárt vettem észre azt a különös zsenit, melyet aztán egész esztendeig mind inkább-inkább becsültem, és mindenkinek dicsértem. Az ő versei mindenkor könnyen folyók és inkább természetiek, mint mesterségesek voltak. Egyszóval ő dísze volt az én klasszisomnak és gyönyörűsége minden tanulóársainak.”

Egyik professzora, a későbbi hajdúszoboszlói prédikátor, Ormós András így írt róla:

„Csokonai Vitéz Mihály uram előttem ismeretes volt 1786-tól fogva 1792-ig, mint professzornak, a Kollégiumban vigyázásom alatt lévén. Könnyű volt észrevenni benne a természetnek nagy ajándékát, a találós elme nemcsak a versek írásában, hanem a folyóbeszédben is kitündökölt belőle. A múzsák lépes mézet raktak az ő ajakira, mellyel mind a magával egyidejű, mind a nagyobb aetasú tanulóársai felett dicsekedhetett. Különösen is reáadta magát az olvasásra, és ez szerzett benne néminemű maga másoktól való megvonását.

De az ő jelenléte, beszéde, a dolgoknak előadása merő gyönyörűségére volt az ő barátainak, úgyhogy ez a cimbalom mulatságra, örömeire indított mindeneket, ez is egy csalhatatlan jele lévén annak, hogy ónéki mély, de tiszta gondolkodási voltak, melyeket szerzett az értelmes, okos, jól megrágott, főzött olvasások s gondolkodások útján.”

Csokonai 1788-ban fejezte be a hatodik osztályt és akadémista lett. Tógát és kalpagot viselhetett, s most már arra is gondolhatott, hogy majd préceptor lesz, s majdan tanár, pap vagy rektor. Az akadémistának már jogai is voltak, a latinistákhoz képest sokkalta szabadabb volt élete. Csokonait, mint az akadémista diákok egyik legtehetségesebbjét, préceptornak nevezték ki. Öröme csak növelte, hogy poétikára oktathatta latinistáit. Tanítványai egyenesen rajongtak érte. Egykori feljegyzések szerint diákjai valósággal itták szavait. Gyönyörűen írt és gyönyörűen beszélt. Afféle fiatal tanítóként azonban néha többet is megengedett diákjainak, mint amennyit a kollégium törvényei. Időközönként iszogattak és pipáztak is. Ezek a rendellenességek azonban aligha haladták meg a szokásos diák csínytevéseket. Ezt többször is szemére vetették az ifjú préceptornak.

A tanári kar és a cétus egyre erősödő ellenszenvének mégsem ez volt az igazi oka.

Csokonai ebben az időben már neves költő volt, s lényegében meg is fogalmazta a magyar felvilágosodás költői programját. Ismerte a francia felvilágosult írókat, főképpen Rousseau-t, akinek nemcsak természetimádatát fogadta el, hanem forradalmi gondolatait is. Vissza a természethez, mert ebben a világban ott találja meg az ember az élet igazi értelmét – hirdette Rousseau nyomán Csokonai, s hogy a tartalomhoz megfelelő keretet is teremtsen, poétikai óráit nemegyszer a Nagyerdőben tartotta. Nem a borozgatás és a pipázás volt a legnagyobb „bűne”, hanem az, hogy a poétikai órákon a verselemzések mellett ugyanúgy politizált, mint ahogy verseiben.

Hogy diák létére ily módon gondolkodjon és írjon, nem kisebb embertől kapott biztatást, mint Kazinczy Ferentől, a korabeli magyar irodalom vezérétől. Földi János íróbarátja beszélte rá egy alkalommal, hogy küldjön néhány verset Kazinczynak bírálatra.

A válasz nem sokáig váratott magára. A Regmecről érkezett levélből ezt olvashatta: „Az Úr versei igen kedvesen folynak, s az ideák is nemesek és nem földszintcsúsók. Ez pedig maga is poézist teszen, ha a szavak prózában íródnak is. Kérem, közöljön többeket is velem az Úr, és engedje meg, hogy a világ elébe én vezessem az Urat. *Helikoni Virágaimban* szándékozom ezt tenni.” Költő nagyobb dicséretet nem kaphatott, s mindössze 19 éves volt.

Néhány reakciós tanára 1795-ben újra nekifeszült, hogy egyszer s mindenkorra eltávolítsák a kollégiumból.

Tervük sikerült, a költőt kicsapták. Diáktársaitól, akiknek már nem volt szabad a költővel találkozni, magyar nyelvű beszédben búcsúzott:

„A ti mostani fáradozástokat boldogítsa a jól tevő istenség, adjon tinéktek nagy lelket, hogy magatoknak nagyobb tökéletességekre, édes hazánknak s boldogtalan nemzetünknek nagyobb dicsőségére, embertársaitoknak több-több segítségére lehessetek. Én is erre törekedtem, kedves idejembeli társaim! Erre is fogok utolsó leheletemig is törekedni.”

Huszonkét éves korában így végződtek a debreceni diákévek. Ekkor már a magyar felvilágosodás nagy költője volt, pedig még ezután írta csodálatos Lilla-verseit, elragadó dalait, s a nagy társadalmi felismerések lírai dokumentumait.

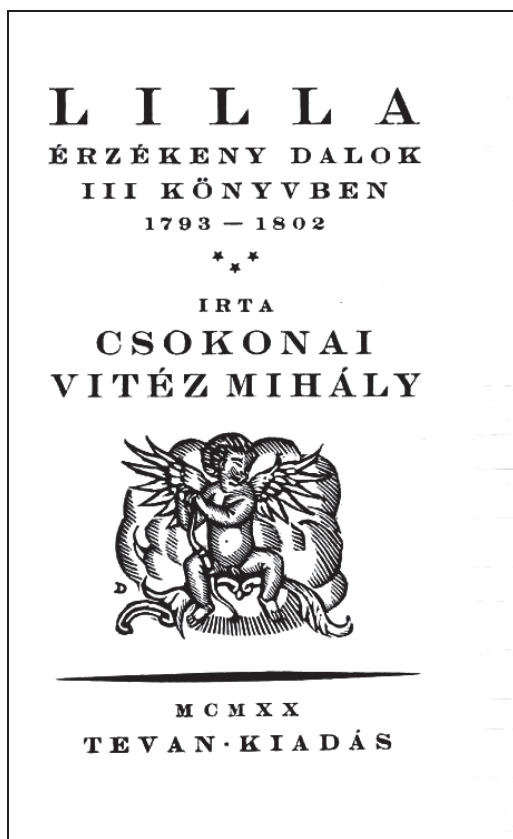
Friedrich John grafikája

Izsó Miklós szobra

A Kollégiumból kiűzve, innen indult el 1795-ben vándorújtára Sárospatak, Pozsony, Komárom, Csurgó felé, sikerek és csalódások, hírnév és megaláztatás felé. S ide tér vissza 1800 tavaszán, 27 évesen, mint országos nevű poéta – s mint halálra szánt, beteg ember. „Ha írok itt, aminthogy én már a nélkül nem tarthatom fel létemet – jegyzi fel ez idő tájt -, írok a boldogabb maradékoknak, írok a XX. vagy a XXI. századnak.” Itt érte az 1802-es irtózatos tűzvész is, amely fél Debrecent elpusztítva, a költő házáat is porig égette.

„Most az üszög és hamu között fekszik az az együgyű, de nékem tág és gazdag hajlék - írja -, amelyben kívántam a világ lármája elől magamat nemzetem és Musáim szolgálatjára elvonni, pusztává lett az a kis ország, melyben én király voltam magam előtt (...) Éppen a rózsák nyíltak, mikor kertecskémen, az én kis Sanssoucimon a lobogó lángok keresztülrohantak: szívfacsarodva kellett szemlélnem, mikor Tusculánomom, hol legérzékenyebb gondolataim teremődtek, a láng között ropogott (...) Az a fülemüle, mely e kis szálának minden éjjel concertet adott, őrijöngve repült el bátorságosabb vidékekre. (...) Üszög és hamu között írom ezen soraimat, s az Ég, mely meg nem szánt és közöttem, kit a kevés között is megfosztott, csak egy vékony deszkázat vagyon, mely az eső ellen sem védelmezhet.”

Megismerkedése a komáromi Vajda Juliannával új fordulatot adott életének és költészetének. A lányt Lilla néven örökítette meg szerelmi lírájában. A Lilla-versek könnyedségükkel, megkapó bájjukkal, hajlékony, virtuóz dallamosságukkal a magyar szerelmi líra kimagasló csúcsát jelentik.

Csokonai költészete most is szívverése Debrecennek. Versei bennünk muzsikálnak s fényük átsugárzik az eljövendő századokba. Beteljesült Kazinczy kérése: Csokonai a világ elébe vezetett.

Bieliczky Sándor

Hajdúsági Munkás (1973. november 1.)

PETŐFI SÁNDOR

(1823. január 1. Kiskőrös – 1849. július 31. Segesvár-Fehéregyháza)

1961. március 5, vasárnap

Petőfi nyomában Kecskeméten

Beszélgetés Dienes András Petőfi-kutatóval

Kedves vendég, régi ismerős érkezett Kecskemétre. Dienes András, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa látogatott el városunkba, hogy a most készülő Petőfi életrajzához adatokat gyűjtsön a Kecskeméti Állami Levéltárban.

Dienes András neve és munkássága közismert az irodalomkedvelő közönség előtt, hiszen már huszonnyolc éve foglalkozik behatóan Petőfi-kutatással. A felszabadulás óta több jelentős művében adott számot kutatásainak eredményeiről. *Petőfi a szabadságharcban*, *Legendák Petőfije* és *Petőfi útján* című alkotásai a magyar irodalomtörténet kincsei.

Szerkesztőségünk munkatársa felkereste Dienes Andrást és megkérte: nyilatkozzék lapunknak legújabb Petőfi-kutatásainak kecskeméti vonatkozásairól.

A költő családjának történetét, gyermek és diákkorát kutatom

– *Mi volt az a tudományos szükség, ami arra készítette, hogy kutatást végezzen magyénk székhelyén?* – tettük fel a kérdést a neves kutatónak.

– Kecskemétre az hozott, hogy a költő családjának történetével, gyermek- és diákkorával foglalkozzam. A családtörténeti kutatásokat Csehszlovákiában végeztem el. Ott találtam meg Hrúz Máriának, a költő édesanyjának születési helyére vonatkozó adalékokat és az egész Hrúz leszármazást, amit eddig nem ismertünk. Érdekes, hogy a Hrúz családnak az egyik ága itt él Kecskeméten. Hrúz Mihály 1742-ben főcéhmaster volt itt. Ennek a leszármazottjánál, ifjú Hrúz Mihálynál, akkori református főkurátornál lakott Petőfi diákkorában. A család igen tekintélyes vagyonnal rendelkezett. A kecskeméti Hrúz ágak felderítése, a költő kecskeméti diákkorának, valamint az emlékhelyek kutatása közben megismerkedtem a város jeles történészeivel, Joós Ferencsel és dr. Váry Istvánnal, akiktől sok segítséget kaptam.

Mennyi tandíjat fizettek Petrovicsék?

Gömöri János régi kecskeméti család sarja. Az eperjesi kollégium igazgatójaként működött, ma nyolcvannégy éves, Pesten él. Értékes könyvet adott át nekem. Kéziratos feljegyzés, melynek címe: *Notationes Variæ*. Írója: Schifferdecher Dániel. Ő volt Petőfi tanítója. Kecskeméten íródott a könyv. Itt látjuk 1828–38-ig több helyen is bejegyezve Petrovics Sándornak a nevét. Az első bejegyzés 1828. IX. hó 15, az utolsó 1831. V. 18. A három év alatt Petrovicsék 74 forint 30 krajcárt fizettek fiuk taníttatásáért, amely akkoriban tekintélyes összegnek számított.

A bejegyzések tanúsítják, hogy a költő apja az 1830–31-es tanévben több rektordíjat fizetett, mint az előző két évben együttesen. Ebből bátran következtethetünk arra, hogy Schifferdecher a népiskola utolsó esztendejében külön órákon foglalkozott a fiúval, – vagyis a szülők ekkor már a középiskolai taníttatásra gondoltak.

A könyvben megtaláljuk *Catalogus Librorum Hungaricorum* cím alatt bejegyezve a tanító összes könyveit, és a használt tankönyveket is. Innen tudjuk, hogy Petőfi „*A gyermekek barátja*” című könyvet használta. Ez Láng Istvánnak a munkája. 1829-ben adták ki, mikor Petőfi itt járt iskolába. Német filantropikus íróknak a nyomán készült, korszerűnek lehet tekinteni. Megtalálható a jegyzékben az akkoriban használt latin és német könyv is. Valószínű, hogy Petőfi a népiskola utolsó osztályában latinul és németül is tanult.

Számos, eddig nem ismert adat feltárására van kilátás

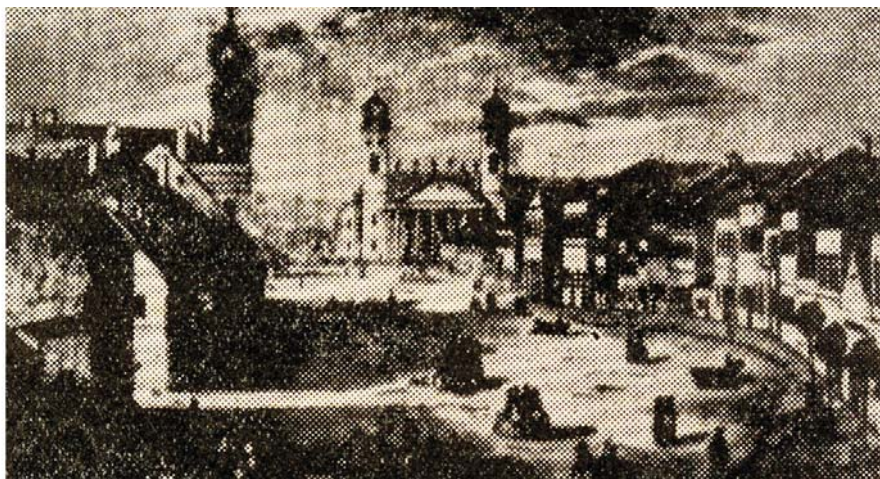
A kecskeméti evangélikus egyház levéltárában keresem a költő iskoláztatására vonatkozó adalékokat. Az irodalomban ezek pontatlanul szerepelnek. Van olyan rész is, amire eddig nemigen tudunk feleletet adni. Hiszem azt, hogy az egyháznál levő kéziratok munka – melynek létéről dr. Gaudi László egyháztörténész és Görög Tibor evangélikus lelkész tájékoztatása révén van tudomásom – sok, eddig még nem publikált anyag feltárását teszik lehetővé.

A Kecskeméti Állami Levéltárban pedig az életrajz későbbi szakaszaira vonatkozó adatokat jegyzem ki. (1830–1838.) Ezek főleg szabadszállási vonatkozásúak.

A Petőfi életrajzáról szóló több kötetes művem körülbelül két-három év múlva kerül nyilvánosság elé – fejezte be nyilatkozatát Dienes András.

Bieliczky Sándor

Petőfi Népe (1961. március 5.)

Debrecen a XIX. század első felében. Petőfi 1842 és 1849 között többször járt itt

Tűz és láng

Petőfi Sándor nevével és költészetével először az elemi iskola harmadik osztályának tankönyvében találkoztam „hivatalosan”. A tanítóm választása rám esett, s így én szavaltam el az év végi vizsgán Petőfi *Anyám tyúkjá* című versét. Nem voltam sem jobb, sem pedig rosszabb szavaló osztálytársaimnál, ösztönösségemhez jó útravalót kaptam kiegészítésül kedvelt tanítómtól és a nagyapámtól. Ekkor még nem értettem, de éreztem a vers szépségét, meleg, szívhez szóló hangulatát, azt a mondanivalót, amit az én anyám is megfogalmazott háziállatai láttán, azzal a különbséggel, hogy ő prózában dicsérte, vagy korholta őket.

A vers hangulata tovább lombosodott, lobogott bennem későbbi tanulmányaim során. Középiskolás koromban hatott tudatom formálására, magatartásom fejlődésére a vers. Petőfi forradalmár bátorsága, példaképpé, eszménnyé vált bennem és előttem. Nem tudtam benne különválasztani a művészt, a jövőbe látó zsarátnokot, a csillagrendszerek földre álmodóját – és a politikus forradalmárt. Ő így volt teljes egész, harmóniában és viharban is egy.

Százötven évvel ezelőtt – 1823. január 1-én született Kiskőrösön. Az egyszerű nádfedeles házból az utcára szüremlett mécsvilág sápadt fényében adott életet gyermekének Petrovics Istvánné Hruz Mária.

Ki gondolta volna még akkor, hogy az a vékonyka kisfiú két évtized elteltével országos híró költő lesz, szabadságharcos, forradalmár. Később pedig költészetével meghódítója a világnak.

Petőfi az 1840-es években több alkalommal megfordult és huzamosabb ideig is tartózkodott Debrecenben. Különösen két időszakot érdemes kiemelni.

Petőfinek nemcsak irodalmi, hanem színházi tervei is voltak. 1843 októberében egy Bihar megyében vándorló színtársulathoz csatlakozott, színészi ambíciói azonban nem jártak sikerrel. Betegen és szegényen, kényszerűségből a telet Debrecenben töltötte.

Egyik levelében többek között ezt írta: „Már Székelyhidán sem játszhatám, s nincs is reményem, hogy egyhamar játszhassam, mert annyira el vagyok gyöngülve, hogy erőm visszanyerése bizonyosan bele kerül két-három hónapba. Egész csontváz vagyok. Így tengek ínséges állapotban, s itt kell a telet Debrecenben töltenem.”

Később az *Egy telem Debrecenben* című versében így emlékezett erre a nehéz korszakra:

*S az volt derék,
Ha verselék!
Ujjam megdermedt a hidegben,
És ekkor mire vetemedtem?
Hát mit tehettem egyebet?
Égő pipám
szorítgatám,
Míg a fagy végre engedett.*

Petőfi Debrecenben 1844-ben
Orlay Petrics Soma festménye

Petőfi ezen a télen sokat fázott és éhezett, de megfordul a színházban, a kollégiumban és jól megtanult franciául. Ám ami a legfontosabb, a kényszerű pihenés alatt 20 verset írt, melyeket szép gyöngybetűkkel füzetbe másolt, és ezzel az „útípoggyással” indult vissza Pestre, 1844. február 20-án. Illyés Gyula írta: „Kemény a debreceni megpróbáltatás, de már csak olyan, mintha a sors csak azért ejtette volna ily mélyre a költőt, hogy lendületet véve, annál magasabbra hajíthassa. Ez az utolsó állomás, az utolsó kapu a diadal előtt.”

A másik jelentős esemény Debrecenben: 1848 december 15-én – március 15-e után pontosan 9 hónapra – megszületett Petőfi Zoltán. Arany János és felesége itt látogatták meg a Petőfi családot, és ők lettek a kisfiú keresztszülei.

Büszkék vagyunk arra, hogy Petőfi költészetének fényéből a „hideg telű” Debrecennek is kijutott. Ám ez a költészet nem fakult meg, tűz és láng most is, - s ez a fény átsugárzik a késői századokra.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1972. december 29.)

PETŐFI DEBRECENBEN

150 évvel ezelőtt, 1823. január 1-én született Petőfi Sándor az egyik legnagyobb magyar költőnk. Ebben az évben ország-szerte megemlékeznek Petőfiről – ünnepség, irodalmi műsor, szavalóverseny, stb. keretében. Legendákat teremtő fiatal sorsa, csodálatos költészete ma is él a magyar nép lelkében.

Petőfi több ízben járt Debrecenben. Ezekről az emlékekről szeretnék most beszámolni.

Először 1842-ben jó barátjával, Orlai Petrics Somával határozták el, hogy megtekintik a kálvinista Rómát. A Hatvan utcai sírkertben Csokonai sírjánál a következőket jegyezte fel:

Móré Mihály rajza

„Estefelé értünk Debrecenbe. A temető mellett jöttünk el, hol Csokonai pihen. Hamuszínű fátyolként lebegett az alkonyat köde a költő fekete sírkövén. Szemeim odatapadtak és mélyen gondolkodtam arról, ha majd más utazó fog így gondolkodni az én sírom felett.” Aztán tovább indultak a Hortobágy fele. A hortobágyi puszta egyszerű szépségei lebilincseltek a költő lelkét s ekkor született a *Hortobágyi kocsmárosné angyalom* kezdetű hangulatos költemény.

1843-ban egy fordításért Petőfi nagyobb összeget kapott. Ebből vásárolt frakkot, fekete nadrágot, és még sok minden mást, ami egy színész ruhatárához szükséges (ál szakállt, parókát, kék trikót, festéket). Nagy reményekkel jött le Pestről Debrecenbe a színigazgatóhoz, hogy beszegődjön vándorszínésznek. Egy kis társulathoz csatlakozott és faluról falura járt, kocsmák rögtönzött színpadán szerepelt jelentéktelen kis epizód szerepekben. Lassan lerongyolódott, s lázas betegen jött ismét Debrecenbe november végén. Egy barátja (Pákh Albert jogász, nevelő) szerzett neki egy szerény szobát a Várad utca végén. (A mai Béke útjától a nagyállomásig terjedő utca volt ez.) Életének legínségesebb, legfázósabb napjait töltötte el Fogas Józsefné színházi jegyszedő lakásán. Az idős asszony gondozta, fűtött, mosott rá. „Ha nem tette volna – írta egyik innen küldött levelében Petőfi – most a levelet a másvilágról írnám.” Dűledező, ritkán befűtött kemence padkája az íróasztala, ablakát jégvirággal vonja be a szigorú debreceni tél, s ha megdermedt ujjaival megkaparja a jégvirágokat, tekintete a temetőre esik.

*Temetésre szól az ének,
 Temetőbe kit kísérek?
 Akárki! már nem földi rab,
 Nálam százszorta boldogabb.*

Itt írta e sorokat, itt, hol „szenvedései síró gyermekét” a fájdalmat dalaival altatja el. „Élő halottnak” festi magát, „aki már senkit sem gyűlöl, senkit sem szeret”. Senkit? S egy másik versében, kezét a gyertya lángjánál, vagy a pipájával melengetve, mindjárt meg is felel önmagának:

*Tied vagyok, tied hazám!
 E szív, e lélek:
 Kit szeretnék, ha tégedet
 Nem szeretnélek?*

Mikor az egészsége annyira helyreállt, hogy a Református Kollégiumba látogathatót, idejének legnagyobb részét az akkori olvasó szobában töltötte. A műveltségét gyarapította, sokat olvasott és franciául tanult. Ezen a télen Petőfi itt mintegy húsz - főként népies hangulatú, népdal-szerű - verset írt. Ezeket szépen füzetbe másolta és indult vissza Pestre, hogy kötetbe megjelenesse. A debreceni fiatalok egy kopott vászontarisznyával és hosszú juhászbottal lepték meg, s elkísérték a város végéig. Búcsúzásul a távozó költő után a *Szerelem, szerelem* című versére komponált dalt énekelték el.

Petőfi sokáig emlegette az itt töltött sanyarú napokat, például a *Hajh, Debrecen, ha rád emlékezem* kezdetű versben. Az öreg kis ház, ahol Petőfi lakott, nem áll már. Elvitte a háború vihara. Az emléktábla a helyén épült modern állomás egyik szárnyépületén látható. Az itt töltött hónapok emlékére helyezték el az állomás előtti térre Petőfi szobrát (Medgyessy Ferenc szobrászművész alkotását), s róla nevezték el a teret Petőfi térnek.

Debrecen színházi történetéhez tartozik az a sokat emlegetett és érdekes epizód, amelynek fő szereplői Petőfi Sándor és az akkoriban itt játszó Prielle Kornélia voltak. Petőfi másfél napig időzött 1846 novemberében Debrecenben, elment a színházba is, ahol nagy ünnepléssel fogadták a költőt, Prielle Kornélia pedig Petőfi egyik megzenésített dalát énekelte el rögtönözve. A hirtelen természetű, lobbanékony költő heves szerelemre gyulladt a fiatal színésznő iránt – hozzájárult ehhez némi dac is: kósza hírekből arról értesült, hogy Szendrei Júlia máshoz akar hozzá menni – és rövid úton, még a színházi előadás közben nőül kérte Prielle Kornéliát.

Rögtön sietett is a református paphoz, s minthogy az engedély nélkül nem volt hajlandó azon nyomban összeadni a fiatalokat, a katolikus papnál próbálkozott. Itt sem volt azonban több szerencséje, és a költő „dolga-végzetlen” tért vissza Pestre. Ha bármelyik vallás debreceni papja kevesebb aggályoskodással mérlegeli az előírásokat, Petőfi sorsa másképp alakult volna.

Az 1848-49-es szabadságharc idején a Kormány Kossuth vezetésével Debrecenben ülésezett. Petőfi kapitányként jött Debrecenbe a századához. Egyszerre fiatal férj és forradalmár. Szabadság, szerelem – ez a két nagy érzés hevíti. Itt írta Petőfi nagyhatású, harcra buzdító és politikai költeményeinek egész sorát. Pl. *Akasszátok fel a királyokat, Itt a nyilam, mibe löjtem, Az egész világ a harcmезőn, Európa csendes, újra csendes, Vesztett csaták, csúfos bukások* című költeményeit.

A Batthyány utca 16. számú ház falán vörös márványtáblát látunk, azt hirdeti, hogy Petőfi Sándor és családja itt lakott 1848-49 fordulóján. Petőfi a hadi események miatt menekítette ide Erdődről várandós feleségét. Itt született meg Petőfi Zoltán 1848. december 15-én. (Ha visszszámolunk - éppen március 15.-e után pont kilenc hónapra!) Néhány nap múlva megérkezett hozzájuk Arany János és felesége, mert ők lettek Petőfi fiának keresztszülei. Az eseményre Petőfi Sándor jóízű feljegyzésekben emlékezett meg.

„Zoltán fiam 1848. december 15-én született, déli 12 órakor, Debrecenben, a Harmincad utcában, Ormós szabó házában, az utcára nyíló kapu melletti szobában. Így érte szegény fiamat az a szerencsétlenség, hogy Debrecenben született, s mi több: pénteki napon. Maradt volna mint született, becsületes pogány embernek, de Ipa és Napam kedvéért, kik igen buzgó keresztények, meg kellett kereszteltetnem.”

Innen, a Batthyány utcai házból indult a harctérre, Bem tábornokhoz, történelmi sorsa, Segesvár felé, ahonnan többé nem tért vissza. 1849. július 31-én esett el a segesvári csatán. Nem élt meg három évtizedet sem, de két forradalmat is megvívott a magyar hazában. Új népi költészetet teremtett és diadalra vitte 1848 márciusát. Hét esztendő sem jutott neki a költői alkotópályán, - mégis! Teljesebb életművet alig ismer a világirodalom.

(Debrecen, 1973. január)

B.É.: **Joó Sándorra** már gyermekkorában is nagy hatással volt Petőfi Sándor költészete.

Példa rá a 14 éves korában írt verse:

Joó Sándor:

BORT IDE

Bort ide a billikomba!

Bort ide az asztalomra

Hozzatok!

Hangját halljam a zenének

- Isten tudja meddig élek –

Vigadok!

Míg tüzes vér lakik bennem,

Míg lesz nékem hű szerelmem

Udvarlok!

Míg lesz nékem áldott hangom

Én a nótát el nem hagyom

Dalolok.

Úgy is cudar ez az élet

Tőle semmit nem remélek

Búsulok!

Bort ide hát, hé legények!

Legyen mámorosb az élet

Mulatok!

(Megjelent a *Független Hajdúság* c. hetilapban 1944. június 24-én.)

Bieliczky Joó Sándor:

CSILLAGOKBA SZIKRÁZOTT

Most néma torkú a Tisza csendje,

fagy-dalú hideg a végtelenje,

szürke didergés a jég zenéje,

suhanc emlékem köröz tükrére.

Petőfi itt állt nyűtt körgallérban

nyílhegyű szélben, félig aléltan

léptei alatt virágzott a hó

még nem várta a nász-tüzű Koltó.

A messzeségek zengő útjait,

a puszták odvas gémeskútjait

versbe álmodta s a csillagokba

szikrázott villám-pengéjű kardja.

Őrzik a barna-mosolyú puszták

férfi dühének szilaj vulkánját,

a szelíd tanyák lelke énekét

ágyúk harangja rakéta nevét,

az utak pora csizmája nyomát

a sarjúrendek égő nyomorát,

a fodros mezők álmai helyét

s a túlsó partról átnyújtja kezét.

(Debrecen, 1973. január 12.)

MADÁCH IMRE

(1823. január 21. Alsósztrégova – 1864. október 5. ugyanott)

Madách Imre szobra Balassagyarmaton

A Tragédia világhírűtől

1.

EGY MADÁCH-KUTATÓ VALLOMÁSA

Hány olyan nagyszerű, kiváló ember él köztünk, aki a hétköznapi munkája mellett szenvedélyes szerelmese, megszállottja a magyar irodalomnak. Életét tette fel egy-egy irodalmi korszak, vagy író munkásságának alapos tanulmányozására és nem utolsósorban az alkotásokban rejlő szépségek, emberi és társadalmi igazságok feltárására. Álmatlan éjszakák, fárasztó utazások, kutatások és kimeríthetetlen mélyről buzgó tudásvágy előzik meg a napvilágot látó művet, alkotást, vagy akár egy tudományos igénnyel megírt cikket is. Mennyi mindent elrejtene, de ugyanakkor őriznek is a dolgozószobák falai a társadalom, az egyének elől, és csak később, talán évek vagy évtizedek múltán válnak közkinccsé.

Ilyen szerény, nagy tudású embernek ismertem meg Balassagyarmaton Szabó József, nyugdíjas evangélikus püspököt, a *Tragédia* szinte egyedülálló gyűjtőjét, Madách életútjának és művészetének ismerőjét. Tízezer kötetes könyvtárában él, munkálkodik, dolgozik, rendezgeti páratlan kincsű és értékű Madách-gyűjteményét. Az irodalom és Madách iránti szeretetével, fáradhatatlan kutatásával nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a világ több országában már lefordították, vagy most fordítják *Az ember tragédiáját*.

Beszélgetés közben halomba gyűltek a külföldi Madách-fordítások, a *Tragédiát* propagáló színházi plakátok és szereposztások, a különböző albumkiadások, néhány olyan könyv, amelyet Madách dedikált barátainak. 1862. január 16-án jelent meg a *Tragédia*, amelynek egyik példányát a szerző elküldte Szakalba, Szentiványi Bogomér barátjának, ezzel a bejegyzéssel: „Tekintetes Szentiványi Bogomér úrnak tisztelete jeléül A. Sztregován a szerző 1862. január 31.” Szentiványi tudóstípusú ember volt, baráti szálak fűzték a költőhöz, Horpácson van a sírja.

Az 1863-as kiadás jogát megvette Emich Gusztáv akadémiai nyomdász. Ez már díszes kiadás volt, s a kefelevonatokat Madách javította. 1869-ben jelent meg a mű harmadik kiadása, az Atheneum kezelésében. A megjelent *Tragédia* egyik bírálója Erdélyi János volt, akinek Madách levélben válaszolt értékelésére.

Az ember tragédiájának magyar kiadásait követték a külföldiek. Érdeemes legalább név szerint felsorolnia azokat, akik német nyelvre fordították Madách remekművét. 1865-ben Alexander Dietze kezdte a sort, majd Alexander Tischer, Jozef Siebenliet, Sponer Andor, Julius Lechner, Eugen Planer, Dóczi Lajos és 1933-ban Mohácsi Jenő fordítása következett. (Mohácsi Jenő egyike volt a legjobb német fordítóknak). Majd Ernst Leopold, Reiter Podracki tette közkinccsé német nyelven a *Tragédiát*. Claude D'Acy pedig 1965-ben Bécsben fordította le a művet. Szlovák nyelvre háromszor, cseh nyelvre kétszer fordították le eddig Madách alkotását.

Szabó József levelet kapott Anna Maija Raittila finn költőnőtől, akit már régebbi idő óta ismert, hogy szeretné behatóan tanulmányozni a püspök segítségével *Az ember tragédiáját*, mert le akarja fordítani finn nyelvre. Egy hetet töltött Balassagyarmaton. Gazdag, a *Tragédiával* összefüggő élményanyaggal és forrásmunkával utazott vissza hazájába. Azóta már hozzákezdett a mű fordításához.

Két eszperantó fordítása is van a *Tragédiának*. Az egyik 1924-ben jelent meg, a másik 1966-ban, mindkettőt dr. Kalocsay Kálmán fordította. Octavian Goga, - Ady jó barátja - 1964-ben fordította le román nyelvre. Ugyancsak 1964-es az orosz fordítás, amely Leonyid Martinov munkája. Imaoka Gyuicsiro két évvel korábban fordította le a művet japánra. Ebből mindössze két példány van Magyarországon. Mindkettőt Szabó József kapta és az egyiket a csesztvei Madách múzeumnak ajándékozta. Eddig öt olasz fordítása van a *Tragédiának*. Az angolok a század elején fordították le. Már készül az ukrán kiadás is.

Szabó József még egy érdekes kötetet mutatott: a *Pazmaveb (Polihisztor)* című örmény nyelvű mehtarista folyóiratot. Ez a folyóirat már 124 éve jelenik meg rendszeresen, szerkesztője Gianascian. A múlt évben kezdte közölni örményül a *Tragédiát*. Fordítója P. Fogolyán András magyar származású szerzetes, aki Velencében él. Eddig három szín jelent meg.

És még mennyi minden van a külföldi Madách-fordítókkal baráti, jó kapcsolatot tartó *Tragédia*-kutató és gyűjtő tarsolyában! Egy Madách-levél fotokópiáját tette elénk. (Az eredeti levél Henriczy Bendeguz rozsnyói lakos tulajdonában van.) A levél szövege így hangzik:

„A. Sztregován, febr. 17-én, Nagytiszteletű Lelkész úr!

A helybeli Evangelicus egyház orgonájának új befestetését, s fűvői huzályos szerkezetének nyomás által mozgásba hozhatóvá leendő átídomítását ezennel felajánlom és magamra vállalom. Miről Nagytiszteletű Lelkész Urat midőn önalkalmazás végett értesíteni szerencsém volna, maradok tisztelettel Nagytiszteletű Úr alázatos szolgája. Madách Imre.”

Szabó József megmutatta Madách eredeti gyászjelentését is.

Sztregovai és kelecsényi Madách Imre cs.k.kamarás elmaradott özvegye, szül.kesseleőkői Maithényi Anna, maga, s unokái, Madách Aladár, - Jolán és Borbála nevőkben is, úgy Madách Károly és Madách Anna, baráti Huszár Sándorné mélyen elkeseredett szívvel jelentik, elfelejthetlen kedves fia, illetőleg édes atyjuk, s testvérük

sztregovai és kelecsényi

M a d á c h I m r e u r n a k

az 1861-ik évi orsz.képviselő-ház tagjának, a halotti szentségek ajtatos felvétele után, vízkórban, élete 42-ik évében, f.é. october 5-ikén reggeli 2 órakor történt gyászos kimúltát.

A boldogult hült tetemei, f. hó 7-én délután 2 orakor fognak Alsó -Sztregován a nemzetségi sírboltba örök nyugalomra tétetni.

Az engesztelő sz. mise áldozat pedig ugyanott f. hó 15-kén fog a Mindenhatónak bemutatattani.

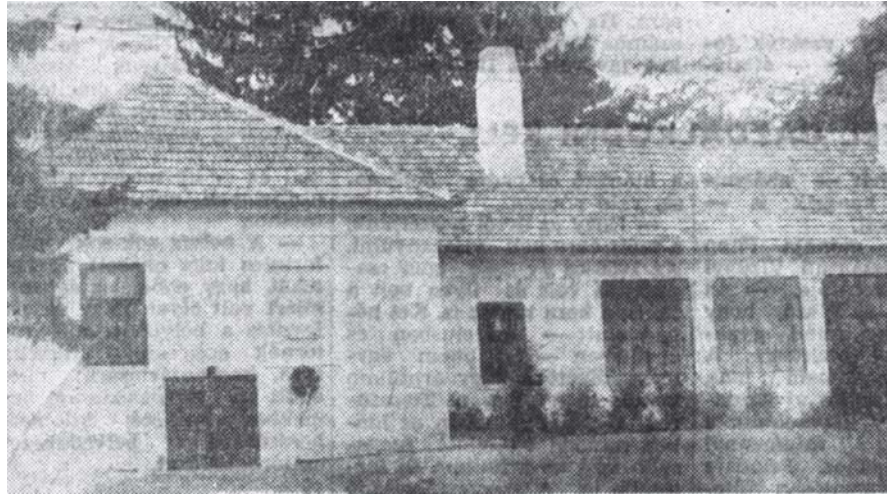
Kelt A.Sztregován 1864-ik évi octóber 5-ikén.

„Sztregovai és kelecsényi Madách Imre cs. k. kamarás elmaradott özvegye, szül. kesseleőkői Majthényi Anna, maga s unokái, Madách Aladár, Jolán és Borbála nevőkben is, úgy Madách Károly és Madách Anna, baráti Huszár Sándorné mélyen elkeseredett szívvel jelentik, elfelejthetlen kedves fia, illetőleg édes atyjuk, s testvérük sztregovai és kelecsényi Madách Imre úrnak az 1861-ik évi orsz. képviselőház tagjának, a halotti szentségek ajtatos felvétele után, vízkórban, élete 42-ik évében, f. é. octóber 5-én reggeli 2 órakor történt gyászos kimúltát. A boldogult hült tetemei, f. hó 7-én délután 2 órakor fognak Alsó-Sztregován a nemzetségi sírboltba örök nyugalomra tétetni. Az engesztelő sz. mise áldozat pedig ugyanott f. hó 15-én fog a Mindenhatónak bemutatattani. Kelt A. Sztregován 1864-ik évi octóber 5-ikén.”

Szabó József nyugalmazott evangélikus püspök és kutató gazdag életútjának fő törekvését ismertük meg. Minden tudását, tehetségét a nagy cél szolgálatába állította: figyelemmel kíséri, nyomon követni, fáradhatatlanul segíteni a fordítókat abban, hogy egyre több nép ismerje meg anyanyelvén Madách Imre *Az ember tragédiája* című halhatatlan művét.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1967. november 21.)

Madách Imre szobra a csesztvei kúria előtt – most múzeum

A Tragédia világhörvton

2.

LÁTOGATÓBAN

MADÁCH ALIZNÁL, CSESZTVÉN

Csesztvén él a *Tragédia* írója öccsének, Károlynak az unokája Grosschmid Károlyné Madách Aliz. Az idős asszony a helyi Madách Múzeum vezetője. Ismerkedjünk meg először magával a községgel. Miklós Róbert *Madách Imre csesztvei évei* című tanulmányában így jellemzi a falut: „Csesztve ma a balassagyarmati járás egyik legapróbb faluja, a járási székhelytől délre fekszik, a Cserhátból kinyúló Naszály északi oldalának nyúlványain, a „Köblöknek” nevezett halmok között. Fekvése kedves, idillikus. A falu sohasem tartozott a megye gazdagabb községei közé. Közvetlenül a falu mellett, annak északi oldalához csatlakozó magaslaton áll a Madách-kúria, keletre néző ablakaival a Tabánnak nevezett falurészre tekintve. Az épület nem kastély, bár a falu népe itt is, megyeszerte másutt is kastélynak tiszteli ezeket a tipikusan kishemesi udvarházakat.”

A kúriát őspark övezi. Külön ékessége a csesztvei parknak a hármastörzsű hárs, hatalmas lombkoronája messze látszik a vidéken. A családi emlékezés úgy tartja, hogy ennek a fának lombsátora volt Madách legkedvesebb tartózkodási helye. Aliz néni a családtagoktól hallottak alapján erre így emlékezik:

- „Madách Imre idejében (aki 1845-től 1853-ig élt Csesztvén) a bükkös erdő egészen a házig húzódott. A költő utakat vágatott bele. Nagyon szerette a parkot, a különböző fákat.

A nagy hársfa már 250 éves. A Madáchok századok óta lelkes hívei voltak a kertkultúrának.

Madách Aliz

Imre nagyapja és apja Alsósztrégován messze földön híres parkot telepített.

Madách magának élő, szófukar ember volt. A *Tragédia* gondolata már fiatal korában benne élt, foglalkoztatta. Írói törekvését sokáig nem vették figyelembe a családban. Szerette a csendet, a magányt. Sohasem gazdálkodott, nem vadászott és nem lumpolt.”

Tompa Mihállyal jó barátságban volt. Ennek egyik ékes bizonytéka a *Gólyához* című vers, amelyet a költő Madáchnak dedikált. A vers 1852-ben született. Érdekes összehasonlítani a költemény eredeti kéziratának második sorát a későbbi kötetekben megjelent vers második sorával. Az eredeti kéziratban Tompa ezt írta: „*Megint eljöttél, jó gólyamadár!*” S ha végigbongésszük a múlt századtól kezdve napjainkig a megjelent összes Tompa-kötetet, a második sor így módosult: „*S te újra itt vagy, jó gólyamadár!*”

Arany János is megfordult Csesztvén. Miklós Róbert így írt róla: „1852. augusztus 9-éről 10-ére virradóan Arany János is vendége volt a csesztvei kúriának. Madách még ez év tavaszán hívta meg Sztregovára, s Arany a meghívásnak Szliácsra menet eleget is tett. A fürdőből feleségéhez írt leveléből tudjuk, hogy augusztus 9-én Pestről gyorsvonaton Vácig utazott. Itt nem Madách, hanem egyik embere, a filozófus hajlamú Pass András várta. Vele szekerezett aztán Arany a „görbe országban”, Nógrádban Rétságon keresztül Csesztvéig, ahol Madách Imrén kívül Szontágh Pál is várta. Ott töltötte az egész délutánt és az éjszakát, s csak másnap indultak észak felé, Sztregovára.”

Madách Imre utolsó csesztvei látogatására így emlékezett Kálnoky Nándor, Madách Károly gyermekeinek nevelője: „Ebéd után feketekávézott, rágyújtott a csibukra, aztán megnézte a fiúk rovargyűjteményét, meg a selyembogár-tenyésztést és megdicsérte őket szorgalmukért. Azzal kiment a nyolcholdas szépen parkírozott kertbe, ahol kiválasztotta magának azt a helyet, ahonnan kilátás nyílik a parasztok földjeire az átellenben levő dombon. Ide ült le Madách, egy pontra irányította szemeit, és gondolataiba olyannyira bele volt mélyedve, hogy midőn a fiúk mellette elmentek, nem vette észre őket. Ilyen helyzetben ült ott, úgyszólván egész délután, míg csak vacsorálni nem hívtuk őt.”

A csodálatos őspark még most is körbefonja a csesztvei Madách-kúriát. De már nemcsak a nagy hársfa, hanem az egész magyar nép őrzi a *Tragédia* írójának emlékét.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1967. november 22.)

Íme a 250 éves hársfa
a csesztvei Madách-kúria mellett

JÓKAI MÓR

(1825. február 18. Komárom – 1904. május 5. Budapest)

Jókai Mór

Itt lakott Jókai

Jókai- emlékek Tardonán

Perzselt a nap, amikor megérkeztünk Tardonára, abba a csendes, szelíd mosolyú bükki faluba, ahol Jókai Mór a szabadságharc után néhány hónapot töltött az önkényuralom idején. Mikszáth Kálmán is említést tesz Jókairól szóló művében a tardonai bujkálás nehéz hónapjairól, az irodalmi lexikon is utal az ott töltött időszakra.

Kutas Imre tardonai református lelkész így kezdte az emlékek felvillantását:
„Száztizennyolc éve annak, hogy Jókai Mór Tardonán talált búvóhelyet, Telepi Györgynek, a Nemzeti Színház akkori művészeinek segítségével. Miért éppen ebben az istenháta mögötti kis faluban? Azért, mert itt kisebb volt a lehetősége annak, hogy az osztrák pandúrok keressék az író. Telepi sógora volt Csányi Benjámín földbirtokosnak. Csányiék vállalták Jókai bujtatását és otthont adtak neki az erdő szegélyén álló cselédházukban.

1849. augusztus végén, vagy szeptember elején érkezett Jókai szekéren a faluba, a bakon ült inas ruhába öltözve, mellette Rákóczy János (honvéd őrnagy), hátul pedig az „úrnő”, Laborfalvy Róza.

Tardona 1910-ig zárt település volt, az erdő benyúlt egészen Csányi Benjámint házáig. Az egykori szemtanúk elbeszélése szerint még kötélhágcsó is volt az épületben, hogy ha a pandúrok keresnék Jókait, azon leereszkezhessen és menekülhessen az erdőbe.”

Száztizennyolc éve annak, hogy Jókai Tardonára „költözött”. Több idős emberrel beszéltem, akik a nagyszülőktől hallottak alapján most is úgy beszélnek Jókairól, mintha ma is ott élne közöttük. Olyan tardonai lakost kerestem, akinek valamelyik családtagja kapcsolatban volt Jókaiival, helyesebben közelebbről ismerte.

A hetvenéves H. Lovas János nagyanja (Simon Mihályné Górné Zsuzsanna) Rácz Endrénél, az akkori tardonai tiszteletesnél volt cseléd. Az idős ember így emlékezik vissza a nagyanjától hallott Jókai-történetre: „Az író félt az osztrák pandúroktól, és már korán reggel elindult a Bükkbe. Kedvelt helye volt a Hársas-forrás, ahol mint üldözött vad élt, bujdosott a sűrű erdőben. A nagyanyám hordta az ebédet minden nap a Hársas-forráshoz.”

Az általános iskola falán emléktáblát helyeztek el az író halálának 50. évfordulójára. Ez a Jókai-idézet olvasható rajta:

„Egy nyáron, egy ősszel, egy télen át bujdostam én ezekben az erdőkben, üldözöttje a hatalomnak. Tudta mindenki, hogy bujdosó vagyok, de senki sem árult el. A falut Tardonának hívták.”

Kutas Imre lelkész úr az idézettel kapcsolatosan megjegyezte: „Jókai évtizedekkel később írta meg tardonai emlékét *A tengerszemű hölgy* című regényében. Bizonyára az idős író már nem emlékezett pontosan arra – amikor itt tartózkodásának időpontját papírra vetette – hogy meddig is élt Tardonán. Tudniillik, a nyári és az őszi bujdosás hiteles, de a téli már nem.

Ugyanis Szigligetiék útján Jókait felvették a komáromi védőhaderegbe, így kapott menlevelet, és karácsony másnapján feleségével együtt elutazott Pestre.

(Mikszáth Jókai-regényében a karácsonyt még Tardonán töltötték.)

Jókairól a lakosság csak azt tudta, hogy bujdosó. Állandóan a hegyeket, erdőket járta. Egy ilyen alkalommal találkozott az erdőszel, aki megkérdezte tőle: „Hát az úr hova való?” Jókai így válaszolt: „Tardonára”. „Én ott mindenkit ismerek” – mondta az erdész, de nem árulta el soha.

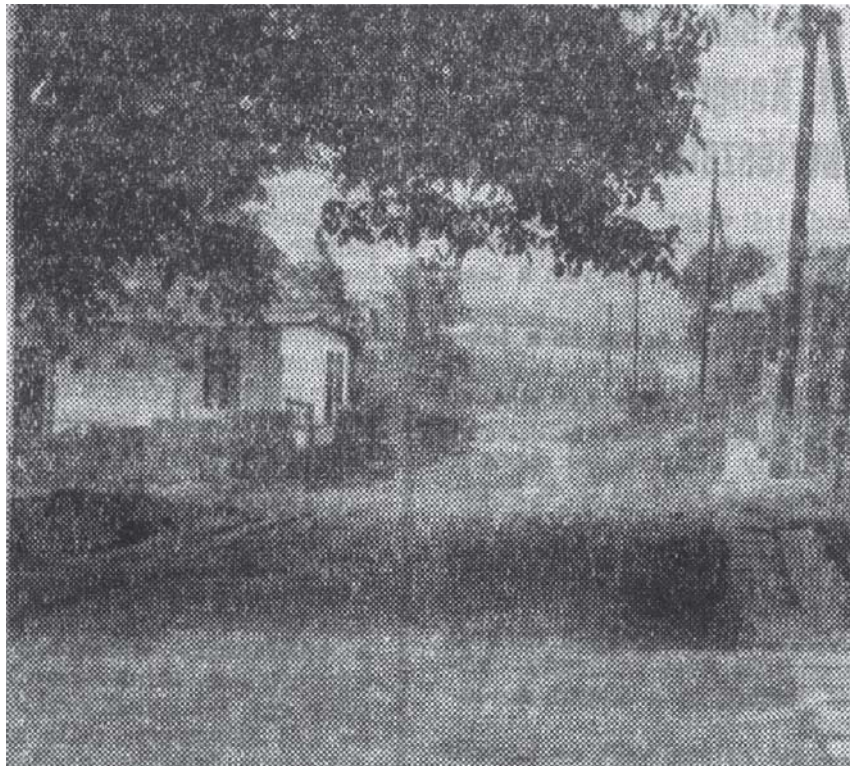
Kutas Imre így folytatta a történetet: „Jókai szeretett énekelni a templomban vasárnap délutánonként. Gyakran festegetett, de tardonai tartózkodása idején nem írt semmit.”

1905. szeptember 22-én Jókai Jolán, az író húga Tardonára érkezett, és ünnepség keretében ezüst kelyhet és tányért, valamint bordó terítőt adományozott a templomnak.

Az emléktárgyakat ma is féltve őrzik a tardonaiak. Lehet, hogy az egyes emlékek a szájhagyományra épülnek, a fantázia szülöttei, irodalomtörténetileg már nem bizonyíthatók. De úgy érzem, nem is ez a perdöntő, hanem az, hogy egy kis falu még a huszadik század második felében is „személyesen” ismeri azt az író, aki mindössze négy hónapot élt Tardonán, de tanulmányt lehetne írni arról, miért él itt még most is Jókai emléke.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló, (1967. július 29.)

Út a Hársas-forráshoz.

A tardonai képeket a szerző készítette.

MIKSZÁTH KÁLMÁN

(1847. január 16 Szklabonya – 1910. május 28. Budapest)

NÉGY NAP „GÖRBE ORSZÁGBAN”

Mikszáth-émlékek nyomában

III/1.

Már ötvenhét éve halott. Ki hinné, hogy egy félévszázad elteltével is milyen kitörölhetetlen mélyen él a nógrádi emberek szívében, az idősebbek emlékezetében. Még most is vannak Nógrád megyében olyan emberek, akik személyesen ismerték, beszéltek vele, közvetlen környezetében éltek. Ők őrzik féltve az emlékeket, a Mikszáthtól hallott mondatokat, a vele kapcsolatos történeteket. Gyorsan pereg az idő, sürgetnek a napok, tettekre serkent az irodalom iránti rajongás és tisztelet, gyérülnek az egykori ismerősök, az élő tanúk, akiknek vallomásait csokorba kell kötni, hogy fenn maradjon az utókornak.

BALASSAGYARMAT

Első állomáshelyünk. A fő utcán kirajzolódott előttünk a nagy sárga épület, a hajdani megyeháza. Emléktáblát helyeztek el a falán, rajta ez a szöveg olvasható: „Az itt töltött rövid hivataloskodás után indult a magasba, hogy irodalmi munkásságával minden művelt nemzet előtt örök dicsőséget szerezzen a magyar névnek.”

Az egykori megyeháza, ahol Mikszáth dolgozott.

Igen, a kezdő fiatal író valóban rövid időt töltött Balassagyarmaton. 1871-ben került ide és későbbi apósa, *Mauks Mátyás* mellett szolgabírói esküdként (gyalogesküdként) helyezkedett el. Erre az időre esik, hogy Mohorán megismerkedett *Mauks Ilonával*, akit majd feleségül vett.

Hol található Mikszáth- emlékek, él-e még olyan szemtanú, aki ismerte, látta, vagy emlékeket őrzött meg a szülők, vagy mások elbeszélése alapján? Megkezdődött a kutatás, a keresés, az érdeklődés, az izgalmas utazgatás. Hiszen nem csak Balassagyarmat volt tervbe vett kutatásunk egyedüli központja, hanem Mohora és Horpács is szerepelt programunkban. Először időzzünk egy keveset Balassagyarmaton.

Első utunk a *Palóc múzeumba* vitt. A Mikszáth-szobában sok érdekes emlék villantotta a nagy magyar író életének, munkásságának egy-egy epizódját.

Láttuk arany óraláncát, benne Jánoska fiának fényképét. És az imádott kisfiú játékait, amelyeket az író féltve őrzött dolgozó szobájában. Ott van utolsó, félig szívott szivarja és kedvelt selmeci pipája. És jegyzet füzet, amelyben csak gondolat-töredékeket rögzített. Milyen gondolatok olvashatók a kitárt szárnyú füzetben?

Tavasszal a galambhangért is érdemes lehajolni, a rózsákat is (...)

„Hallom, hogy Tisza és Bánffy fuzionál. Igen, összeadják az ellenségeket is, az lesz a legnagyobb párt Magyarországon.”

A falon látható Feszty Árpádné Jókai Rózsa festménye az íróról, s az egyik vitrinben ott van az 1873-ban keltezett esketési levél, amelynek szövege így hangzik:

„Esketés napja : 1873 július 13. Neve és állapota: Mikszáth Kálmán János, született Veres Mária törvényes fia, író. Menyasszony neve: Mauksch Ilona Éva kisasszony, Mohora Neograd megye. Születési és lakhelyük a ház számával – Budapest, Erzsébet szálloda. A tanuk neve: Kovács Lőrincz, miniszteri tanácsos, Wagner Lajos, tanár. Összeeskető lelkész neve: Bachet Dániel.”

Mikszáth mostoha és nehéz anyagi körülmények között élt Balassagyarmaton. Emiatt nem akarta Mauks Mátyás az íróhoz férjhez adni lányát, Ilonkát.

AZ EMLÉKEZETES LEVÉL

Néhány év elteltével az író lelki töprengések és önmarcangoló vád közepette levelet írt a hitvesnek, amelyben szűkös anyagi okokra visszavezetve kéri feleségét, hogy váljanak el.

Az 1875 novemberében íródott levél így hangzik:

„Kedves Ilonkám!

Lelkem mélyéig meghatva, elboruló szívvel és a legnagyobb hálával írom e sorokat, hogy azt a boldog két esztendő, amit együtt töltöttünk, magának megköszönjem. Soha semmi nem tudná a fényét és édes emlékét elhomályosítani lelkemben. Pedig tökéletesen mégsem voltam boldog, mindig fájt, hogy nem részesíthetem abban a kényelemben amelyben hazulról szokva volt és ha nélkülözni láttam, mennél bátrabban, türelmesebben vitte nehéz keresztjét édes Ilonkám, annál inkább szenvedtem és nem volt módomban változtatni rajta. Reményem öreg, öregebb és boldogabb életében elismeri, hogy azt megtettem amit egy ember megtehet, hogy sorsunkat jobbra fordítsam. A végzet nem akarta, hát nem tehetünk ellene. Azt talán megtehettem volna, hogy hivatalt vállaljak és így lassanként fokozatosan tegyem tönkre magát és magamat a nem nekem való életben. Látott-e már halat kint a szárazföldön? Úgy képzeljen engem a nem nekem való életben. Boldog lehetne-e maga, ha engemet így megsemmisülve látna? Tegye szívére a kezét és mondja ki az igazságot, hogy „nem”. Ahogy én magát ismerem, tudom, hogy ezt nem is kívánja. Nekem mennem kell a megkezdett úton, mely vagy felvezet a magasba, vagy le a mélységbe. Magát azonban jó szívvel nem ránthatom magammal, ha az út lefelé vezet. Sokáig küzdöttem lelkemben, meg lehet róla győződve, hogy nagy fájdalommal mondom le magáról, de becsületes ember vagyok, hát ennek meg kell lenni. Ki kell mondani a nagy szót: „váljunk el”. A szülei, tudom, örülni fognak, kérje meg édesapját, hogy adja ki ellenem a válópert, bármi okot is mondanak, én mindenbe beleegyezem, egyszóval sem fogok ellenkezni.”

ANNYI NÉMA KÖZT

Eddig a levél. Hangvétele tele van szomorúsággal és felesége iránti felelősségérzettel. A kinkeserves sorokból kicsendül az író nehéz anyagi helyzete, amely meghatározója sorsa boldogulásának. Mauks Ilona jómódú családból származott, s az író nem akarta, hogy az ifjú feleség nélkülözzön, szűkölködjön. De ugyanakkor a lélekkel írt sorokból kicsendül Mikszáth optimizmusa, önmaga tehetségébe vetett hite, a megálmodott cél beteljesülése, az, hogy nem torpanhat meg a megkezdett úton, neki szívével és gondolataival kell harcolnia a magasság eléréséig. Ez egyben az író ars poeticája is.

Mikszáth jó ismerője Balassagyarmaton Iványi József, nyugdíjas tanfelügyelő, aki hosszú éveken át volt tudományos munkatársa a *Palóc múzeum*nak. Az általa ismert történetek mellett sok értékes, hasznos útbaigazítást adott, amelynek alapján kutató körútra indultunk a környéken. De még mielőtt vidékre látogatnánk, a szomszédos falvakba, ahol több évet töltött Mikszáth és családja, jegyezzük le a 82 éves kutató és irodalombarát egyik érdekes és figyelemre méltó emlékét az íróról.

A feljegyzések szerint Mikszáthot háromszor választották képviselőnek. A második választáson, a szünetben, a Parlament folyosóján beszélgettek a képviselők. Arról folyt a tere-fere, hogy milyen az új Parlament arculata? Az utóbbi időben süllyedt és szürkült a tanácskozás színvonala – jegyezte meg az egyik képviselő. Erre a másik megkérdezte: nem mondanád meg, miért? Mire a kérdezett így válaszolt: Azért, mert ilyen embert is megválasztottak, mint Mikszáth. Tudniillik a fél fülére süket. Majd amikor az országgyűlés folytatta ülését, a vita során szót kért az író is. És elmondta, hogy milyen beszélgetésnek volt fültanúja a szünetben. Majd találóan így válaszolt: Engedjék meg, hogy ennyi néma között egy süket is helyet foglaljon.

A nagy magyar íróról fennmaradt emlékek, szólásmondások, történetek fényesen igazolják Mikszáth szellemességét, találó bírálatát, a rangnak és dicsőségnek élő képviselőkről alkotott gunyoros véleményét.

Balassagyarmatról így jutottunk el Mohorára, ahol ismét házasságot kötött első feleségével: Mauks Ilonával.

III/2.

Apró, szelíd dombok ölében terül el Mohora. Ez a barátságos, csinos portákból álló kis falu beveste nevét az irodalomtörténetbe. Mikszáth itt ismerkedett meg feleségével, Mauks Ilonával. Többször megfordult apósáéknál, csak arra voltunk kíváncsiak, hogy élnek-e még a községben olyan idős emberek, akik személyesen ismerték az író, beszéltek-e vele, s ha netán igen, akkor mit őriztek meg az emlékéből? Ilyen gondolatokkal érkeztünk meg Mohorára.

A szerencse úgy hozta, hogy még most is Mohorán él *Kevicky Jolán és Etelka* néni (testvérek, mindketten felül a nyolcvanon), akik személyesen ismerték Mikszáthot, többször is beszéltek vele, de kiváltképpen a Mauks családdal kötötték őket össze a baráti szálak. Jolán néni így vallott emlékeiről:

„LEÁNYKÉRÉS” MÁSODSZOR

„Az író segítségével neveztek ki 1903-ban postamesternek Mohorára. Abban az időben Mauksék házában volt a postahivatal, úgyhogy módomban volt többször is beszélni az íróval. Jó kedélyű, sziporkázó szellemű, tréfálkozó természetű, közvetlen ember volt. Amikor anyósáékhoz jött látogatóba, akkor egy-egy napot töltött náluk vendégségben. Betegeskedett, tüdőasztmában szenvedett. Nehezen lélegzett és gyakran fulladásos roham gyötörte. Ezt onnan tudom, mert a posta melletti szobában aludt, és hallottam milyen nehezen lélegzik. Másodjára a moharai evangélikus templomban kötött házasságot ismét Mauks Ilonával. Községünk irodalomtörténeti nevezetességét az adja, hogy Mikszáth innen nősült és többször megfordult a faluban, nem pedig az a nagylombú gesztenyefa, amelyet megalapozatlanul, minden tárgyi bizonyíték nélkül elneveztek „Mikszáth-fának”. Mondván, hogy e fa alatt sokat dolgozott, írt az író. Ez inkább csak tiszteletadás az író emlékének, de ha az igazságot és a fa történetét kutatjuk, meg kell mondani őszintén: Mikszáth soha nem ült és nem is írt egy betűt sem a vadgesztenyefa alatt. Mivel lehet a tévedés ellenkezőjét bizonyítani? Avval, hogy az a porta, amelyen állt a gesztenyefa, az nem Mauksék tulajdonát képezte, hanem a szomszédét, Farkas Pálét. És ez a fa most műemlék. Ez a tévedés a romantika félreértése.”

Mikszáth 1882. február 16-án levelet írt Mauks Ilonának, amelyben ismét megkérte első felesége kezét. A levél szövege így szól:

„Kedves Ilonka! Mikor ezelőtt sok évvel elváltunk, rúgó indok az volt, hogy anyagilag ziláltnan állottam s nem tudtam, hol fogok megállani a lejtőn. Jólesett – habár mindennél jobban szerettem – , ha sorsa elszakad az enyémtől.

De föltettem magamban már akkor, hogyha valaha vinni tudom valamire, s ha lehetséges lesz még, hibámat jóvá fogom tenni.

Az Isten meg hagyta érni, hogy egykori fényes álmaimat, melyet fiatal korban együtt szőttünk, megvalósítva lássam!

Kiköszörültem minden csorbát, nevemet magasztalólag említi az egész ország és a külföld, szeretet vesz körül ahová lépek s jövedelmem több, mint amennyiről valaha ábrándozhattam.

Valószínű, hogy már elkéstem önnel szemben, a sors sokáig halogatta, míg ön elé léphetek soraimmal, sohasem hallottam maga felől, így azt sem tudom, nem ment-e férjhez már, vagy nem készül-e férjhez menni?

De mert bizonyosat nem tudok, tartozom önnek azzal a regarddal, hogyha még nem ment férjhez, én most még egyszer feleségül kérem magát.

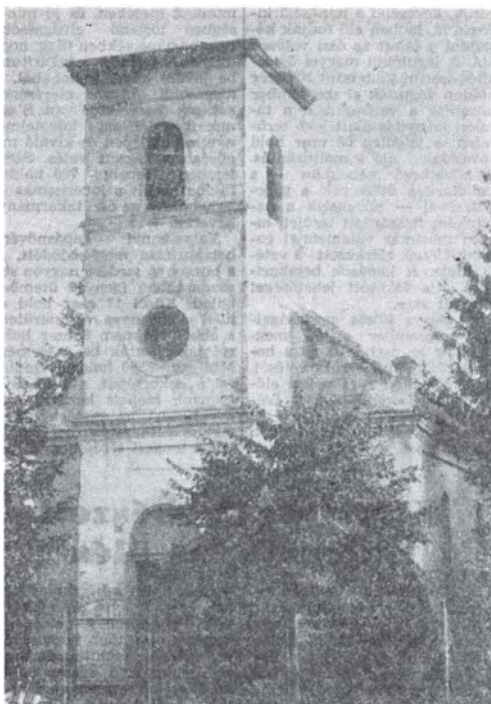
Azért hát arra kérném, Ilonka, ne határozzon ebben a dologban könnyelműen, maga nem olvas újságokat, s nem ismeri a viszonyokat, szerezzon hát előbb magának alapos tudomást azon fényes és előkelő helyzetről, mely magára vár a magyar társadalomban.

Nem akarom ezzel rábeszélni, mert hisz magának volt bátorsága a »semmihez« is, bizonyára kell, hogy bátorsága legyen visszautasítani engem, még ha miniszter volnék is. Hanem a szívét, a hajlamát kérdezze meg, s akkor határozzon, s ha igenlő a válasza, írja meg nekem lehetőleg egy hónap leforgása alatt.

Egyebekben maradtam minden körülmények között tisztelője.

Budapest, február 16-án 1882. Mikszáth Kálmán.”

ESKÜVŐRE HINTÓVAL

A mohorai evangélikus templom, amelyben másodjára kötött az író házasságot.

Ez a levél volt az elindítója annak, hogy Mikszáth ismét feleségül vette Mauks Ilonát és másodjára is házasságot kötöttek. Ez alkalommal a moharai evangélikus templomban.

Abban az időben Moharának és a mellette lévő szomszédos Szügy nevű falunak egy evangélikus papja volt. Mikszáthék második házasságkötésének eredeti esketési anyakönyvi bejegyzését *Fábri Mihály*, szügyi evangélikus lelkész őrzi.

A bejegyzés szerint Mikszáth 1883. január elsején kötött másodjára házasságot első feleségével, Mauks Ilonával.

Az anyakönyvi bejegyzésben az alábbi adatok szerepelnek: Neve: Mikszáth Kálmán, születési helye: Szklabonya, lakóhelye: Budapest, vallása: evangélikus, kora: 34 év, családi állapota: özvegy. Menyasszony neve: Farkasfalvi Mauks Ilona, atyja neve: Mauks Mátyás, anyja neve: Hercsuth Kornélia, lakó- és szülőhelye: Mohara, vallása: evangélikus, kora: 29 év, családi állapota: özvegy. Tanúk: Plachy János és Mauks Endre. Eskető lelkész: Wladár Viktor.

Észrevétel: 1878. évben a Magyar Királyi Ítéltábla 67018 sz. ítéletével törvényesen elválasztottak s most újra egybekeltek.

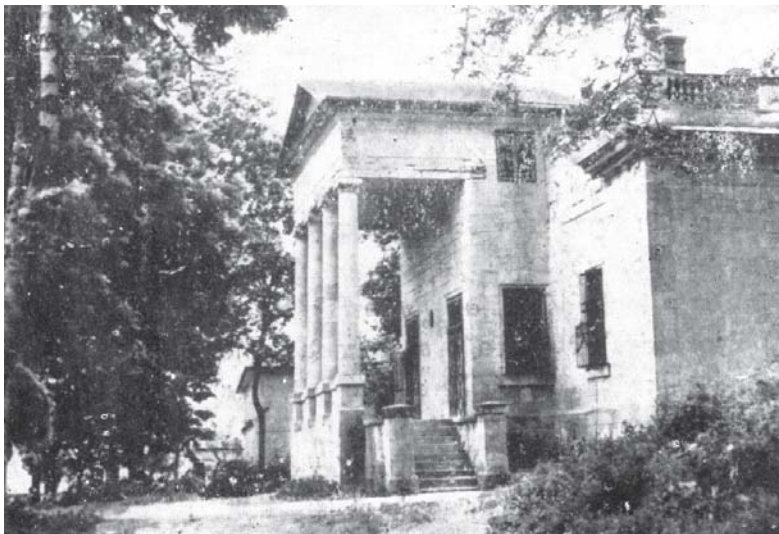
Fábri Mihály a következő történetet mesélte Mikszáthék esküvőjéről:

– „Abban az időben Brena Mihály volt a harangozó a moharai és a szügyi templomban. Jól ismertem, egy egyházkerületben dolgoztunk, aki 91 éves korában halt meg. Tőle hallottam, hogyan zajlott le az esküvő. Mauksék tíz méterre laktak a templomtól. Az akkori szokás szerint, a jómódú családok hintóval érkeztek az esküvőre. Így történt ez Mikszáthék esetében is. Hiába laktak Mauksék közel a templomhoz, a hintó nem hiányozhatott az ünnepélyes ceremóniából. A hintók végigmentek a főutcán, a volt grófi kastély előtt befordultak a másik utcába és ott haladtak egészen a templomig. Ezzel a kerülővel eleget tettek a szokásnak, hintón érkeztek a templom elé.”

Elhagytuk Mohorát és Szügyöt. Izgalommal haladtunk Horpács felé.

III/3.

A HORPÁCSI MIKSZÁTH KÚRIA

Szemerklő esőben érkeztünk meg Horpácsra, ahol az utolsó éveiben már legszívesebben az 1904-ben vásárolt kis birtokán töltötte az időt az író. Vasárnap volt, komor, borús idő. Ennek ellenére is nagy volt a sürgés-forgás a faluban. Vajon hova sietnek az ünneplőbe öltözött emberek, főleg fiatalok? Percek alatt választ kaptunk kérdésünkre. A Mikszáth-kúriába, amelynek emeleti részén van a múzeum, a földszint két helyisége közül az egyiket kultúrteremnek, a másikat pedig általános iskolások oktatására használják. Az elhanyagolt parkban ütöttek tanyát a vándorcirkuszosok, s az épület főbejárata előtt felállították a céllövöldét.

Nem valami szívderítő látvány, amit láttunk a gondozatlan parkban, s az épület előcsarnokában, ahol a díszes, fából készült oszlopokat megrongálták, a falról, ha véletlenül is, de leverték a vakolatot. Szükségmegoldásból oktatási és kulturális célra vették igénybe a két helyiséget. Ez ellen nincs kifogásunk. De, az ellen már van, hogy az illetékes szervek nem fordítanak kellő gondot a magyar irodalom egyik kimagasló alakja patinás házának rendben tartására, állagának óvására, karbantartására. Ez mindenekelőtt a helyi tanács feladata és kötelessége lenne. Ezen az estén a cirkusz tagjai szórakoztatták a közönséget a Mikszáth-kúriában lévő kultúrteremben.

Zsámboki Györgyné Pintér Julianna néni tizenhét éves volt, amikor megismerkedett Horpácson Mikszáthékkal. Mint fiatalasszony bejáratos volt az íróéknál, kedves emlékként említette: „De sok juhsavót behordtam Almápusztáról a Mikszáth családnak. Az író gyakran betegeskedett és orvosságként fogyasztotta a savót. Mindennap megjárta Almápusztát e nélkülözhetetlen eledelért. Egyik alkalommal így szólt hozzá az író: ha többet hoztál volna, akkor most adnék neked egy új ruhára valót. És a markomba nyomott öt koronát.”

Majd így folytatta az emlékezést:

– „Mikszáth úr, amikor még Balassagyarmaton dolgozott a megyeházán, nagyon szegény ember volt. Ezt a férjem édesapjától, Zsámboki Józseftől tudom. Ő mesélte. Egyik alkalommal az apósom Balassagyarmatra vállalt fuvar, majd betért az étterembe, hogy megebédeljen. Mikszáth is ott ebédelt az egyik asztalnál. Az ebéd számláját azonban nem tudta kifizetni, mert nem volt rá pénze. Mikszáth körülnézett az étteremben és a szomszéd asztalnál ülő fuvarosnak odanyújtotta az esernyőjét: Magának adom, ha kifizeti az ebédemet. Az apósom – mert ő volt a fuvaros – szívesen ráállt az alkura.”

Mikszáth megszerettette az olvasást Juliska nénival. Sok könyvet kölcsönzött neki olvasásra, néhány művét pedig neki is ajándékozta. Ezeket nemrég adta át a helybeli könyvtárnak. A nyolcvanéves Juliska néni ápolja Mikszáth feleségének, Mauks Ilonának és fiának, ifjú Mikszáth Kálmánnak Horpácson levő sírját. Mivel senki más nem törődik a sírral, ő a Mikszáth család iránti tiszteletből szerény virágait ma is kihordja a temetőbe.

Juliska néni most is őriz padlásán néhány Mikszáth-emléket. Ott láttuk Holló Barnabás szobrászművésznak az író legkedvesebb fiáról, Jánoskáról készített portréját. És még egyéb tárgyak is porosnak a padláson. Ennek a kis szobornak vagy a Mikszáth család valamelyik tagjánál, vagy egy múzeumban lenne a helye.

Májner Lajos és Bázlik Pál idős parasztemberek így emlékeznek vissza Mikszáthra:

– „Az író nagyon szerette a gyerekeket. Délben, amikor befejeződött a tanítás, gyakran ott állt az iskola kapuja előtt, libasorban kellett előtte elvonulnunk, és minden kis iskolásnak adott egy-egy krajcárt. Egy gyereket se hagyott ki az ajándékozásból.”

Négy napot töltöttünk Nógrád megyében. Sikerült olyan idős emberekkel találkozni, beszélgetni, akik személyesen is ismerték Mikszáthot, és valamilyen emléket őriznek róla. Ezek az epizódok is segítenek abban, hogy még teljesebb képet alkothassunk Mikszáthról, a nagy íróról

(vége)

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1967. szeptember 19, 20, 21.)

Az igazi Mikszáth él tovább...

Mikszáth Kálmán 130 évvel ezelőtt, 1847. január 16-án született Szklabonyán.

A nagy magyar író iránti szeretetem és érdeklődésem diákkoromban kezdődött. Néptanító nagyapám ismertette meg velem Mikszáth alkotásait. A nemzet nevelőjét és tanítómesterét látta benne. Szerette szellemességéért, gunyorosságáért, bátor szókimondásáért.

Tíz évvel ezelőtt jó néhány napot töltöttem „Görbe Országban” azzal a szándékkal, hogy

Mikszáth emlékeket gyűjtsek. Kíváncsi voltam arra, hogy a többi között Mohorán, az író feleségének szülőfalujában, valamint Horpácson, ahol az író 1905-től fogva haláláig szabad idejét e kedves otthonában töltötte, élnek-e még olyan idős emberek, akik személyesen ismerték Mikszáthot, beszéltek-e vele, s ha igen, akkor mit őriztek meg az emlékekből? A szerencse úgy hozta, hogy az említett helyeken több ilyen emberrel is találkoztam.

Mohorán ismerkedtem meg *Keviczky Jolánnal* és *Etelkával* (a testvérek felül voltak a nyolcvanon). Kiváltképpen Mikszáthné, *Mauks Ilona* családjával voltak barátságban. Jolán néni így vallott emlékéiről: – „*Az író segítségével neveztek ki 1903-ban postamesternek Mohorára. Jó kedélyű, sziporkázó szellemű, tréfálkozó természetű, közvetlen ember volt.*”

Zsámboki Györgyné, Pintér Julianna néni tizenhét éves korában szolgálólány volt a horpácsi Mikszáth-kúriában. Horpácsi tartózkodásának idején Mikszáth sokat betegeskedett. Tüdőasztmában szenvedett. Juliska néni egyik feladata volt, hogy naponta juhsavót hozzon Almápusztáról az írónak, aki gyógyszerként itta.

– „*Az író úr szerettette meg velem az olvasást. Sok könyvét kölcsön adta, néhány művét nekem is ajándékozta. Ezeket nemrégén adtam át a helybeli könyvtárnak.*”

*

Mikszáth műveit félszázad óta a színház és film is népszerűsíti. Ő maga nem írt színdarabot, de szívesen fogadta művei dramatizálásának terveit. *A szelistyei asszonyokat*, mint operettet már életében játszották német színpadon. (1907). Regényei közül elsőnek a *Szent Péter esernyőjét* vitték filmre. (1917, 1935, 1958 cseh-magyar koprodukció). Ezt követte: a *Vén gazember* (1924-ben és 1932-ben német feldolgozásban is), az *Egy fiúnak a fele* (1924, 1944), *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* (1927, 1937 német és magyar verzió, 1960), az *Eladó birtok* (1940), *A beszélő köntös* (1941 első színes betéttel készült fekete-fehér film, 1969), *A Gentryfészek* (1941), a *Beszterce ostroma* (1948-1955, 1976 TV), a *Különös házasság* (1951), *Prakovszky a siket kovács* (1963 TV), *A fekete város* (1971 TV), *Egy éj az Aranybogárban* (1971 TV), *Itt járt Mátyás király* (Szelistyei asszonyok 1975 TV), *Kísértet Lublón* (1976).

A felszabadulás előtt Mikszáth regényeinek – a kor ízlésének megfelelően – letompították társadalompolitikai életét. A Harsányi Zsolt-féle dramatizálást vették alapul. Az anekdotázó, a kedélyes Mikszáth-műveket filmesítették meg s nem azokat, amelyekből megismerhető a politizáló író.

Mikszáth több műve ismeretes a szomszédos népek és más nemzetek körében is. *Király Istvánt* idézem az íróról: „*Minden kísértő, fel-felmerülő különvéleménnyel szemben az igazi Mikszáth él tovább: a nagy eszményeket őrző, figyelő, gondolkodó művész, a „félelmetes író-nagyúr”;* Mikszáth: *a kritikai realista... Könyvei élőbbek, mint valaha is, értéküket a legszigorúbb kritikus, az idő mérte meg. S méltó helyre sorozta be őket: a klasszikusok közé*”.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1977. január 20.)

lakaton:
Tel 035-904

hiv: 144-465

Feladó: Cine Mikszáth Edit
XIV Thököly út 65.

MSZ 430-54. I

Állami Nyomda. - Ára: 30 Hfler.

LEVELEZŐLAP

évelet csomagolt
időben
a postán

67 XII. 2
7

40c MAGYAR POSTA

Hajdu-Bihari Újság
Kiadóirodája

Debrecen

Bp 1967 dec 28.

Tudomásomra jutott, hogy a Hajdu-Bihari Újság-
ban megjelent Bielický Sándor írása „4 nap Görbe
Országban” címen, az újság 1967. XII. 19, 20, és 21-én.

Magapámra Mikszáth Kálmánra vonatkozó cikket
gyűjtöm, nagyon kérem kimenne küldje meg azokat
az újságokat amikben a cikket leközölték. Az újsá-
gok árát arannyal postais adom ha megérkezik a lap
vagy utánvétel küldje címemre. Iglyen megkérem
ha a jövőben Mikszáth Kálmánra vonatkozó írást köze-
nöl, küldje meg az újságot.

Köszönettel Cine Mikszáth Edit

B.É. A levél kézhezvétele után meglátogattuk Mikszáth Editet
és vittünk neki a megjelent újságcikkekből.

ADY ENDRE

(1877. november 22. Érmindszent – 1919. január 27. Budapest)

„Ady Endre nagybátyjának fia vagyok”

Hosszú évekig élt Dunavecseán. Csak akkor szereztünk tudomást róla, amikor Jávor Miklós községi tudósítónk a halálhírét közölte velünk: „Ady István nyugdíjas mezőgazdász, Ady Endre, nagy költőnk unokaöccse 71 éves korában, augusztus 21-én Dunavecseán elhunyt.”

Ady István öreg napjait dunavecsei házában töltötte. Klein Mártonék vállalták az idős ember gondozását, aki végrendeletében a kedves családra hagyta a Vöröshadsereg útja 7. szám alatti házát.

Kleinék temérdek levelezését őrzik az Ady családnak és néhány neves irodalomtörténésznek, Ady életrajzíróinak, akikkel Pista bácsi közvetlen kapcsolatban állt. Ő szolgáltatta a legpontosabb adatokat Ady Endre életrajzára vonatkozólag.

A hatalmas iratcsomó között tallózva néhány érdekességre bukkantunk, amelynek irodalomtörténeti jelentőségük van. Ady Mariska (aki fiatal korában író volt) 1958. március 12-én keltezett levelében így írt Ady Istvánnak: „Egypár hétig – egyik Ady-életrajzíró – Kovalovszky Miklós felkérésére unokáink és dédunokáink történetét kellett megírnom, s azzal is elteltek estéim. Sajnos nem voltam pontos adatok birtokában, jobbára a gyermekkori emlékeim szolgálták forrásul, amikből merítettem. Volt két eredeti Ady Endre levelem is, azokat átadtam fotókópíázásra, s vagy két cikkem, amiket még erdélyi lapokba írtam.

Múltkor felkeresett Vincze Géza – másod unokatestvérünk, neki is Visky leány volt a nagyanyja – s bemutatott egy Koós Károly és Gábor Miklós által összeállított családfát, amitől a hajam szála is égnek meredt.

Ezek szerint Ady Dánielnek és Visky Júliának három gyermeke volt: István (?), Lőrinc és Lilla. Apámat Istvánra keresztelték és szegény édesapádat, Jankó bátyámat egyszerűen elsikkasztották.

Most én megírtam a valóságot – sőt a Kubinyi esetet is feldogoztam – s Gézával össze fogjuk állítani a helyes családfát. Megkérlek, hogy írd le nekem – születési sorrendben – összes testvéreid nevét, mert én csak Sándort és Janit ismertem gyermekkoromban, tudok rólad, Margitról és Liliről, de a többiek nevére nem emlékszem.”

1958. május 15. Újabb levél érkezik a dunavecsei Ady-házba. Kovalovszky Miklós tudományos kutató írja: „Ady Mariskától kaptam meg b. címét. Vele ugyanis kapcsolatban vagyok az Ady-emlékek révén. Az Akadémia megbízásából ugyanis egy kiadványba gyűjtjük össze Ady Endre még élő kortársainak, rokonainak, barátainak, ismerőseinek a költőre vonatkozó emlékezéseit, vallomásait, személyes adatait. Ady Mariskától úgy tudom, hogy Ön Ady Jánosnak, Ady Lőrinc fivérének fia, tehát mint unokatestvér bizonyára kapcsolatban volt Ady Endre családjával, s azt is hallom Ady Mariskától (aki szegény újra erősen betegeskedik), hogy igen alaposan tetszett foglalkozni a család múltjával, történetével. Nagyon kérem, szíveskedjék közölni velem, mivel tetszik tudni segíteni munkánkat, s kérném az irodalomtörténeti kutatás érdekében, szíveskedjék írásban összefoglalni Ady Endrére vonatkozó családi és személyes emlékeit, ha volt kapcsolatuk vagy találkozásuk.”

Ady István eleget téve Kovalovszky kérésének a következőket közölte: „Még Szilágycsehben laktunk. Endre többször átrándult Csehbe Végh Miklós barátjához – de a nagybátyjához nem jött. Édesapámnak rosszul esett. Egy alkalommal ismét átrándult Csehbe, akkor dorbézolás után felkereste a nagybátyját. Édesapám nem fogadta szívesen, mondván neki: „Öcsém, hozzám a lábad be ne tedd addig, míg neved nem lesz!” (Tudniillik a család jogászt akart faragni Adyból.) Nem is jött Endre csak akkor, mikor már neve volt és Lajos öccse is nő ember volt. Utoljára a Veres Pálné utcában találkoztam Endrével, ott volt az egész család, a szülei és a felesége, Csinszka is. – Többet aztán nem láttam. Csak a gyászjelentése van meg nálam, amit Lajos küldött édesanyámnak Kálba 1919-ben.”

Ceruzával írt kis papírdarab kerül a kezünkbe, amelyen az Ady család életrajzi adatai szerepelnek: „Ady Mariska nekem első unokanővérem, ki fiatalabb éveiben szintén író volt. Én Ady Jánosnak, Endre nagybátyjának a fia vagyok. Endrével az életben többször találkoztam, úgyszintén az öccsével, Lajossal, aki tanárember lévén, később tanterületi gimnáziumi főigazgató, úgyszintén halt meg, mind nyugdíjas. Mi mindnyájan a zilahi Wesselényi kollégiumban érettségiztünk, Endre és Lajos Nagykárolyban a piarista gimnáziumba járt, onnan kerültek Zilahra. Ott is érettségiztek. A mi familliánk ősrégi nemes Szilágy vármegyei származású, később diósadi nemesi, predicatumot kaptak.

Református kálvinista. Első őse János, aki a XIV. század elején élt, kinek leszármazottjai 1345-ben Od és Mocsolya birtokokra nézve megegyeznek.

Endre, mint minden jó Szilágy megyei, szerette a bort, minél könnyebb volt, annál jobban ízlett neki.”

Míndez csak ízelítő az Ady család levelezéseiből. Pista bácsi kapcsolatban állt Bölönyi Györggyel is (Kleinék elmondása alapján) és többször váltottak levelet Ady Endre életrajzára vonatkozólag. Sajnos ezek közül, nem találtunk egyet sem.

Sok értékes levelezését őrzik az irodalomba belekóstoló Kleinék az Ady családnak, és a kiterjedt rokonságnak. Mennyi, mennyi érték hever feldolgozatlanul. Irodalomtörténészeinkre, kutatóinkra nagy feladat hárul, hogy e fontos dokumentumok az őket megillető helyre kerüljenek. És milyen jó volna Kecskeméten egy olyan jellegű múzeum, amelyben helyet kapnának irodalomtörténeti ritkaságaink is. Mert gazdag ez a megye irodalomtörténeti hagyatékaiban is, csak fel kellene tárni kincseit.

A képeslapot Ady Endre írta 1900-ban Ady István édesapjának, Ady Jánosnak Szilágy-csehre.

Bieliczky Sándor

Petőfi Népe (1961. szeptember 3.)

Ady Endre, a debreceni jogász 1899.

Ady a „Debreceni Reggeli Újság” szerkesztőségében

Ady Endre Debrecenben

Tallózás korabeli újságokban

Ady Endre érettségi után, 1896-ban beiratkozott a debreceni jogakadémiára. Ekkor már a *Szilágyság* című lapban jelentek meg versei és novellái. 1897 őszén a budapesti egyetemre iratkozott be jogásznak, az előadásokat azonban nem látogatta. Majd 1898 szeptemberében ismét Debrecenbe utazott, hogy folytassa jogi tanulmányait. Hamarosan kimaradt az egyetemről és különböző lapok: *Debreceni Főiskolai Lapok*, *Debreceni Ellenőr*, *Debreceni Hírlap*, *Debrecen* belső, vagy külső munkatársa lett, ahol versei, tárcái, kritikái jelentek meg.

Miről vallanak, mit örökítettek meg Ady írásaiból a debreceni újságok megsárgult hasábjai? A fiatal költő első munkáira felfigyelt az irodalmi közvélemény. Valami különös zengésű, szokatlan, új tartalmú versek és prózai írások jelentek meg a lapokban.

Írójuk: Ady Endre joghallgató. Amikor Ady főmunkatársa lett a *Debreceni Főiskolai Lapoknak*, a korábbiakhoz képest bátrabb vitaszellem alakult ki a különböző társadalmi kérdésekről.

Ismerkedjünk meg a kezdő költőnek néhány olyan művével, amely a *Debreceni Főiskolai Lapokban* jelent meg. Az 1898. október 31-i számban *Aday* Endre (sajtóhiba) aláírással megjelent az *Elmúlt* című verse.

*Elmúlt a régi, tiszta vágy,
Amelylyel egykor környezélek,
Epesztő, forró, balga láz
Égető lángja sorvaszt érted,
Egy csókodért mindent eldobnék,
Egy csókodért nem kell az élet.*

*Egy forró csók, egy ölelés,
Lázás szívünk összedobogna,
Aztán ... jöhet – mit bánom én? -
A kárhozatnak égő pokla.
Nincs kárhozat, mely ily gyönyörre
Eléggé méltó kínos volna!*

Ugyancsak ebben a számban jelent meg Adynak *Betegen* című tárcája is. Az *Irodalom* című rovatban a következő hírt olvashatjuk: „Ady Endre, lapunk főmunkatársa kisebb költeménykötetet ad ki, mely a napokban már meg is fog jelenni. A tehetséges fiatal költő hangulatos, szép verseire, melyeket részint az Irodalmi Kör felolvasó estélyéről, részint a helyi lapokból ismernek és méltányolnak lapunk olvasói, ez alkalommal is felhívjuk a figyelmet. A kötet ára 60 kr.” A vegyes közlemények című rovatban olvasható, hogy megalakult a Magyar Irodalmi Önképző Társulat, amely megválasztotta vezetőségét. Elnök Kovácsi Kálmán 2. th., főjegyző Acsay Lajos 2. th., aljegyző Vadon Zoltán 1. jh., pénztáros Kiss Árpád 3. jh., titkár Á. Nagy Sándor 2. th., ellenőr Ady Endre, stb.

A lapban a továbbiakban ez olvasható:

„Főiskolánk ifjúsága még tavaly belátta, hogy szüksége van összejövetelekre, hol az ismerkedéseknek és eszmecseréknek szabad utat engedhet. Mi sem bizonyíthatná szebben ezt a tényt, mint épp az a körülmény, hogy minden impresszió nélkül pártolás alá vette az eszmét és megalakította a helybeli és vidéki köröket. Teremtett magának egy állandó központot, hol több életrevaló eszme kerül napfényre. Itt vitattatnak meg az egyes ifjúsági ügyek és hatalmas támaszai a már-már közelben megalakulandó akadémiái körnek, a minek létrehozását mindegyik kör magáévá tette. Rendezett múlt évben díszgyűléseket, közelebb vonta egymáshoz tanárt és tanítványt és az ifjúságot a város közönségéhez. Ilyen és más efféle intenciók vezetik e köröket, s hogy akadnak az iskolán kívül is pártolói azt Vadon Sándor ügyvéd úr nemes adakozása is bizonyítja, a ki az Erdélyi Kör alapjára tíz forintot adományozott (...)

Az Erdélyi Körben választmányi tagok Kun Béla 3. jh., Ady Endre 3. jh.”

A Debreceni Főiskolai Lapok 1898. december 20-i számában, a 47-es oldalon olvasható a *Színházban* című vers ezzel az aláírással: Kritikus. Ezt a verset Ady Endre írta:

*Nincs egy túrhető szereplő,
Unalmas, rossz mind a hány,
Ha hiányzik páholyából
Az az édes, barna lány.*

*De ha ott van, oly elnéző
Engedékeny, jó vagyok:
Kritikát a barna kislány
Szép szeméből olvasok.*

Az Egyleti élet című rovatban megjelent, hogy a Magyar Irodalom Társulat f. hó 11-én tartotta ez évben az utolsó közgyűlését. „Az egész gyűlés alatt egy tárgy került gyűlés elé, Takács Endre 1. é. joghallgatónak *Micihez* című költeménye, a szavalat és maga a költemény elbírálása. Az előadót nagy érdeklődéssel hallgatta végig a közgyűlés, és bírálata az egész gyűlés idejét igénybe vette. Legelőször Ady Endre 3. jh. bírálta a költeményt. Rámutat az újabb francia irodalom íróira, a kik bármily realizmussal is munkálkodnak, oly túlságba nem esnek, mint az elszavalt költemény írója. Látszik a darabon, hogy nem rendes idegzetű ember gondolat és érzelem világának megnyilatkozása, sőt oly túlzott erőltetése, nem is oly tiszta, ideális eszményért az érzelmeknek, melyek túlhevülésében még az Istent is megtagadja, kizárják a költeményből a valószínűséget és nem is tartja elfogadhatónak.”

A *Vegyes közlemények* című rovatban háromszor is szerepel Ady neve. „*Jégpályán* címmel lapunk múlt számában hangulatos, szép költeményt közöltünk. A költeményt, mely alól a szerző neve tévedésből maradt ki, Ady Endre, lapunk főmunkatársa írta.”

„Ady Endre főmunkatársunk verskötete rövid idő alatt nyomtatásban fog megjelenni. Kéri mindazokat, kik e hangulatos költemény-gyűjteményt megrendelték, azok a gyűjtő-íveket szíveskedjenek hozzá beküldeni, miheztartás végett.”

„Csokonai-ünnepély a főiskolában (...) Az ünnepély második részét szintén az énekkar nyitja meg, ezután Ady Endre pályanyertes humoreszkét olvasta fel, a mely éppoly hatásosan volt felolvasva, mint mily szellemesen megírva.”

Az 1899. január 20-i lapban jelent meg a következő hír: „Francia nyelv az akadémián. Egy kisebb, franciául tanulni vágyó lelkes csapat kötött legújabbán egyezséget, hogy egymással – eltekintve a hivatalos értekezéstől – társalogni csak franciául fog, hogy némileg is elsajátíthassa ezt a világnyelvet, melyre oly nagy szüksége van. Tagjai ennek a társaságnak: Fráter Ernő, Kun Béla, Hirschfeld Dezső, Sípos Béla, Ady Endre, stb.”

Berczik Árpád *Himfy dalai* címmel három-felvonásos vígjátékot írt, amelyet 1899. január 20-án mutatott be a debreceni színház. Ady keményen megbírálta a darabot. Szerzőjéről pedig a következőket írta: „Berczik dilettáns, ki magas társadalmi állásának súlyával elnyomja a protekció nélküli hivatásos írókat. Az ő írói kvalitását s darabjának értékét akkor ismerjük meg igazán, ha összehasonlítjuk egy más darabbal, melynek címe *Katonák*, szerzője pedig egy zseniális kezdő: Thuri Zoltán. Én a magam részéről ezt a címet adnám Berczik darabjának: *A méltóságos úr vígjátékot ír.*”

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1969. január 26.)

KÉT ADY DEBRECENBEN

Nem mindennapi érdekesség az, hogy a múlt század végén a Debreceni Jogakadémián két Ady Endre tanult. Kettőjük közül a fiatalabbik a költő, az idősebbik a hétköznapi ember volt. Erre az irodalomtörténeti érdekességre dr. Tariska Sándor, a református kollégium levéltárának beosztott lelkésze hívta fel a figyelmemet és nyújtott segítséget a két Ady személyével kapcsolatos kutatásomhoz. Felvetésem szerint unokatestvérek lehettek, vagy pedig rokonok. Erre abból következtek, hogy egy megyében, Szilágyban születtek, mind a ketten Zilahon érettségiztek, nem is beszélve arról, hogy az Ady-rokonok Szilágyban éltek és nevük nem tartozott az átlagnevek csoportjába. Most, függetlenül attól, hogy rokonok voltak-e, vagy unokatestvérek, a letagadhatatlan tény az érdekes: két Ady Endre tanult két évfolyam különbséggel a Debreceni Jogakadémián.

Az idősebb Ady Endre 1876. január 1-én született a Szilágy megyei Hadad községben. Atyjának neve: Sándor. 1894. június 26-án érettségizett a Zilahi Református Főgimnáziumban. Érettségi bizonyítványának száma 151.

Ady Endre, a költő 1877. november 22-én született a Szilágy megyei Érmindszenten. Atyjának neve: Lőrinc. 1896. június 21-én érettségizett a Zilahi Református Főgimnáziumban. Érettségi bizonyítványának száma 172. (A két Ady személyi adatai megtalálhatók a Dékáni könyvben.)

A költő Ady neve először 1896. május 17-én szerepel az Akadémiai Igazgatói Naplóban. Az 1545-ös iktatószám alatt ez a bejegyzés olvasható: „Ady Endre alapítványi ösztöndíjért folyamodik.” Ezt meg is kapta. (Ekkor a költő Ady még zilahi diák, névrokona pedig II. éves joghallgató volt.)

A rendelkezésre álló fontosabb dokumentumok alapján először hadadi Ady Endréről szeretnék képet adni az olvasóknak. Ha már Adyval egy akadémián tanult, esetleges összevetések és azonosítások elkerülése, megelőzése érdekében, róla is rajzoljunk egy rövid ismertető portrét. Emberi együttérzésről tanúskodik az a tiltakozó levél, amelyet 1896. május 12-én hatvanhárman írtak alá, Gaal Elek osztálytársuk kizárása ellen szót emelve. Az aláírók neve között szerepel hadadi Ady Endréé is.

Mi is történt az említett időpontban? Erről részletesen olvashatunk a Főiskolai Törvényszék Jegyzőkönyvében. Május 12-e előtt egy-két nappal Géresi Kálmán professzor beszédében méltatta hazánk ezredéves fennállásának történelmi jelentőségét.

Május 12-én reggel negyed 8 órakor húsz-harminc hallgató összegyűlt a kollégium nyugati portáján és beszélgettek. A kapusszoba előtt álltak, amikor arra jött Géresi professzor, akinek elhangzott beszédjére bíráló észrevételt tett Gaal Elek joghallgató. A professzor ezt meghallotta és megkérdezte tőle, hogy mit mondott? Mire Gaal röviden kifejtette véleményét.

Az elhangzottakat a professzor jelentette és a joghallgatót a Főiskolai Törvényszék elé állították és kérték, hogy észrevételeit a beszéddel kapcsolatosan írja le. Ennek Gaal eleget tett és a következőket írta:

„Nagytiszteletű és Tiszteletes Akadémiai Tanács!

Hazánk ezredéves fennállását főiskolánk is megünnepelte s az ünnepély egyik részét a tekintetes Géresi Kálmán tanár úr által készített, de rekedtsége miatt tekintetes Sinka Sándor tanár úr által felolvasott történelmi visszapillantás képezte. A felolvasott történelmi visszapillantás tartalmát szintén tetszik ismerni.”

Majd így folytatja:

„Az 1848/49-iki eseményeket csak pár szóval említette fel – a legnagyobb magyar Széchenyi István gróf és a „haza bölcse” Deák Ferenc felemlítése mellett a szabadság, egyenlőség és testvériség bajnokát, Kossuth Lajost egy hanggal sem említette fel.

Méltóztatik a nagytiszteletű és tekintetes Akadémiai Tanácsnak tudni azt is, hogy éppen a szabadság, egyenlőség és testvériség magasztos eszméi azok, melyek a fiatalságot lelkesítették a múltban, lelkesítik a jelenben és lelkesíteni fogják a jövőben.”

Az Akadémiai Tanács a joghallgató kizárásáról döntött. Ezt megtudván a hallgatók levélben fordultak a tanácshoz.

„Nagytiszteletű és Tekintetes Akadémiai Tanács!

Mély lehangoltsággal és fájdalommal töltött el minket a Nt. és T. Akadémiai Al-törvényszék folyó hó 12-én hozott amaz ítélete, amely Gaal Elek kartársunkra egyik legszigorúbb büntetést, az akadémia kötelékéből való elutasítást rendelik el.

Lehetetlen tehát, hogy ügyét teljesen magunkévá téve, föl ne emeljük szavunkat embertársi és becsületbeli kötelességünknel fogva, mikor ő értünk és az egész ifjúságért bűnhődik, lehetetlen, hogy ne esedezzünk a Nt. és T. Akadémiai Tanácshoz, miszerint méltóztassék a már általunk felhozottak tekintetbe vételével Gaal Elek kartársunkat e súlyos büntetés alól felmenteni.”

Mozgalmas napja volt május 12-e az Akadémiai Tanácsnak. Meghallgatta Géresi panaszát, törvényszék elé állította a joghallgatót, levélben kérte véleményét az elhangzottakról és még határozatot is hozott Gaal kizárásáról.

Igen ám, de a védőügyvéddé alakult joghallgatók közösségének emberséget, bátor kiállást tartalmazó levele mérlegelésre készítette a tanács tagjait, megnyhítette a haragos szíveket és 1896. május 16-án megszületett a végső ítélet, mely szerint a haladó gondolkodású Gaal Eleket dorgálásban részesítették. A joghallgatók megnyerték a pert!

Mind a két Ady Endre járt legációba. Abban az időben ez kötelező volt a jogakadémián is. Először nézzük meg, hogy az idősebbik Ady Endre mely községekbe járt legációkba? Elsőéves joghallgató korában, 1894 karácsonyán Bihartordán, 1895 húsvétkor Berekböszörményben, pünkösdkor Panyolán, karácsonykor Érendréden, 1896 húsvétkor Tizsaszentimrén és pünkösdkor pedig Ibrányban volt legációban. (Akadémiai Igazgatói Napló.) Utolsó legációját követően megbetegedett. Erről teljes képet kaphatunk a Jogi Dékáni Iratok 1896. évi bejegyzéseiből.

E kötelességének a költő Ady Endre is eleget tett. Debreceni joghallgató korában két alkalommal volt legációban. Először 1896 karácsonykor Tasnádszántón, 1897 húsvétkor pedig Magyar-Csaholyon volt legátus. (Legációk jegyzőkönyve.)

Hadadi Ady Endre nem fejezte be tanulmányait a jogakadémián. Második alapvizsgája letétele után (1896. december 12.) nemsokára elhagyta Debrecent. Útja hova, merre vezetett, nem tudom. Ezzel lezárult az egyik Ady debreceni jogakadémiai szereplése.

Ezek után ismertetjük a költő főiskolai tevékenységének néhány érdekesebb mozzanatát, az itt eltöltött idő dokumentálható epizódjait.

Érminszenről más szelek fújnak, amelyek keményebbé edzették elhatározásaiban és tetteiben is a költő Ady Endrét. Tanulmányozva a vaskos akadémiai könyvekben róla megörökített tanulmányi előmenetelével kapcsolatos bejegyzéseket, kirajzolódik előttünk, ha vázlatosan is, Ady egyénisége, érdeklődését másoktól megkülönböztető világa. Ha még csak csírájában, kibontakozásában is, de magával hozta Zilahról a lelkében forrongó költészetét, irodalom iránti szeretetét, későbbi műveltségének alapját. Nem szerette a kötöttséget, az őt gúzsba kötő fegyelmet, költő érlelődött benne ideérkezése első percétől kezdve. Itt kezdődik költői pályafutása, Debrecenben ismerkedik meg behatóbban színházzal, irodalommal, újság-írással, s az éjszakai élettel. Itt jelenik meg első kötete 1899 nyarán: *Versek* címmel. A *Debreceni Ellenőr* című újság 1899. augusztus 19-i számában (Szirén aláírással) Szini Péter írt méltató kritikát a költő első kötetéről. No, de ne vágjunk a dolgok elébe.

Ady megkapta a már említett alapítványi ösztöndíjat. Az Akadémiai Tanárkari Gyűlések Jegyzőkönyvében, 1896. szeptember 28-i keltezéssel ez a határozat olvasható:

„Ady Endre első éves joghallgató: ½ tandíjat és 20 forint tápintézeti díjat fizet.” 1896/97-ben nyolcvanhat akadémiai hallgató étkezett a tápintézetben. Ebből ingyenes volt nyolc, 20 forintot tizennyolc, 40 forintot harmincnyolc és 70 forintot pedig huszonkét hallgató fizetett.

Ady a 20 forintot fizetők között szerepelt. Egy diáknak egy napi étkezése 29.5 krajcárba került. Reggelit abban az időben nem adtak, csak ebédet és vacsorát kaphattak a hallgatók.

Az elsőéves jogász nagy lelkesedéssel vett részt az akadémia közösségi megmozdulásaiban, a különböző szakosztályok munkájában. 1896. október 7-én megalakult a Debreceni Joghallgatók Segítő Egyesülete dr. Baczoni Lajos jogkari dékán, felügyelő tanár elnöklete alatt. Az alakuló ülésen Ady Endrét beválasztották a választmányi tagok közé.

1896. október 18-án iratkozott be Ady több társával együtt a Magyar Irodalmi Önképző Társulatba. A feljegyzések szerint a rendes gyűléseken Fél Boldizsár, Acsay Lajos és Ady Endre bíráltak. Kimutatás készült 1897 májusában a Magyar Irodalmi Önképző Társulat részére, a sehior hivatalkához begyűlt pénzről. Ebből kitűnik, hogy Ady Endre is befizette az egy forintot.

A hallgatók főnévkönyve dokumentálja, hogy Ady az első félévben levizsgázott, év végén pedig letette az alapvizsgát. Annak ellenére, hogy a költő levizsgázott, a kötelező óralátogatás elhanyagolása miatt 1897. január 6-án határozat született, amely megtalálható a Jogi Tanárkar Gyűléseinek Jegyzőkönyvében. A határozat C pontja így szól: „Hanyagságuk miatt megintésre méltónak találtatnak: Ady Endre (és még felsorolva huszonöt hallgató neve). A megintés eszközésével a dékán megbízott.”

Ugyancsak a Jogi Tanárkar Gyűléseinek Jegyzőkönyvében, 1897. május 28-i dátummal a következő bejegyzés olvasható: „Elnök jelenti, hogy leckemulasztások bejelentésére kérte fel a tanárkar tagjait március 20-án és később május 8-án. A bejelentések eredményéhez s. f. május 8-án történt megbeszélés és megállapodás értelméhez képest a leckemulasztásban tanúsított hanyagságuk miatt megintettek: Ady Endre (...) (és stb.) hallgatók. Tudomásul vétetett s jegyzőkönyvbe iktatni határozatott.”

E néhány dokumentumból is kitűnik, hogy Ady nem szerette már diák korában sem a kötöttséget. Nyugtalan természete, forrongó lelkivilága, a tehetség-feszítette belső tűz űzte, hajtotta, újabb és újabb felfedezésekre sarkallta. Egyoldalúvá, megszokottá vált számára a főiskola köteléke, más vizeken akart evezni.

Így került sor arra, hogy 1897 őszén beiratkozott a budapesti egyetemre jogásznak.

Az előadásokat azonban nem látogatta. Négy hónapig Temesvárott díjnok a királyi táblánál, majd rövid budapesti, érminszenti, zilahi tartózkodás után, 1898 szeptemberében ismét Debrecenbe utazik, hogy folytassa jogi tanulmányait.

Valóban, Ady 1898 szeptemberében már Debrecenben tartózkodott. Ezt igazolja az a 33-as számú határozat, amelyet 1898. szeptember 30-án hoztak és beiktatták az Akadémiai Tanárkar Jegyzőkönyvébe. A határozat így szól: „Akad. igazgató tudatja, hogy főt. püspök úr Szentimrey György, Halász Oszkár, Ady Endre, Kutassy Sándor joghallgatókat akadémiánk növendékei közé felvette (...) Tudomásul szolgál.”

Ebben az időben a költő már nem nagyon törődött a tanulással. Figyelme egyre inkább a költészet és az újságírás felé terelődött. Ügyet sem vetett az akadémia intelmeire. Még néhány hónapot tölt az akadémián, s aztán végleg megválik tőle. De ezt az időszakot se hagyjuk ki a költő-joghallgató életéből, már csak azért sem, hogy végig kísérhessük főiskolai életútjának még néhány epizódját. Harmadéves joghallgató korában már egyre sűrűbben jelentek meg írásai az újságokban. 1898. december 14-én a Csokonai ünnepségen felolvasta humoreszkjét. A kollégiumi levéltárban őrzik azt a nyugtát, amely igazolja, hogy Kovácsy Kálmán, a költő barátja felvette Ady díjnyertes humoreszkje jutalmát.

Egyre szigorúbb hangvételűek a dékáni intelmek, figyelmeztetések. A Jogi Tanárkar Gyűléseinek Jegyzőkönyvében 1898. december 15-i dátummal ez a határozat olvasható: „A jelenlevő kartársak s a meg nem jelentek (...) előterjesztvén a hanyag leckelátogatókat, a kari gyűlés e tárgyban a következő határozatot hozta: Szülőik értesítendők a következő joghallgatóknak, kik ezúttal szigorúan megintódnak, s ha még mulasztanak, félévüket veszítik.” Huszonegy hallgatót érintett a határozat, köztük Ady Endrét is.

Ezt követően nem sokára megszületett a végső határozat (Dékáni Napló 1898. I/1 - 1900 V/24. II. kötet): „Faragó Miklós, Kemény Emil, Schik Elemér, Tar Zoltán, Sípos Béla, Kun Béla, Ady Endre atyját értesítettem, hogy gyámfia (e meghatározás Faragó Miklóstra vonatkozik, mivel nevelőapja volt), illetőleg fiaik, jelen tanév I. félévét tartós hanyagságuk következtében tanári kari határozat alapján elvesztették.” Ezzel Ady búcsút vett a jogakadémiától. Ezután a különböző debreceni lapok belső és külső munkatársaként (*Debreceni Főiskolai Lapok*, *Debreceni Ellenőr*, *Debreceni Hírlap*, *Debrecen*) tevékenykedett.

Ady filléres, jelentéktelen tartozásairól is hírt adnak a levéltárban őrzött dokumentumok. Az Akadémiai Igazgató Naplója, 1899. január 3-i dátummal a következő bejegyzést tartalmazza: „Kovácsy Kálmán 2. e. th-t és Ady Endre 3. jh-t az igazgatói hivatalba rendeltem, hogy beismerik-e, hogy özvegy Györffyénének előbbi 3 forinttal, utóbbi 2 forint 35 krajcárral tartoznak.” A hallgatók elismerték tartozásukat.

Soós Lajos főiskolai háznagy 1900. január 11-én a következőt írta a főiskolai felsőbb tanulók olvasóegyletének: „Ady Endre volt joghallgató úr esetleges tartozásait kérem kiírni.” Másnap, január 12-én a háznagy megkapta a választ Balogh Gyula könyvtárostól: „Ady Endre jh úr nevére betáblázott Reviczky Gyula: *Költemények* című mű ára 6, azaz hat forint. (Révész katalógus 50-ik lap).”

Az Akadémiai Igazgató Naplójában, 1899. február 25-i keltezéssel ez olvasható: „Kovácsy Kálmán 2 th bizonyítványára 3 forintot, Ady Endrére 2 forint 35 krajcárt özvegy Györffyéné javára betábláztam.” Ady tartozás nélkül távozott az akadémiáról.

*

Két Ady Debrecenben. A két névrokon közül a fiatalabb – mai megfogalmazásban – már diák korában is közéleti ember volt, aki a jogtudomány helyett az irodalmat választotta élethivatásul. Míg a másik ittléte idején megmaradt egyszerű joghallgatónak. Egy közös vonásuk azonban van: egyikőjük sem fejezte be a jogot Debrecenben. S ez a költő Adynak nem vált kárára.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1970. február 22.)

B.É.: E cikk megjelenése után Kovalovszky Miklós Ady-kutató elküldte kiegészítéseit a laphoz. Íme írásának részlete: (Megjelent: Hajdú-Bihari Napló, 1970. március 22.)

4 másik ADY ENDRE

Baráti figyelem adott hírt Bieliczky Sándor cikkéről (Két Ady Debrecenben, 1970. február 22.), amely a költő Ady Endre debreceni éveinek jellemzése során egy sereg új adatot és dokumentumot közöl az egykori ref. jogakadémia hivatalos irataiból. Kutatásai során találkozott azzal az érdekes ténnyel, hogy a kilencvenes években két Ady Endre járt a debreceni jogakadémiára. Bieliczky Sándor felteszi, hogy a másik Ady Endre a költő rokona lehetett, Debrecenből való távozása után sorsáról azonban nem tud továbbit.

Jómagamat harminc évvel ezelőtt, a zilahi kollégium irataiban hökkentett meg ez a névazonosság, s megingatta az adatok ismeretében való biztonságomat. Hamar tisztázódott azonban a dolog, s hogy másokat ne vezessen tévútra az egyező név, többször is felhívtam a figyelmet a párhuzamosságra, amely átnyúlik Debrecenbe is. A költőről szóló kortársi emlékezések gyűjtése során kiteljesedett annak a másik Ady Endrének az alakja is.

Valóban „a hétköznapi ember” lett, mint a cikk írja, pedig származásának és nevelkedésének ugyanazokkal az esélyeivel és biztató jeleivel indult, mint az az Ady Endre, akit ez a név a mi számunkra egyedül jelent. Egymás mellett futó ifjú éveikben azonban ez a névazonosság nem meglepő, legfeljebb néha zavaró. Első unokatestvérek voltak ugyanis. Az idősebb Ady Endre Ady Lőrinc bátyjának, Sándor hadadi jegyzőnek volt elsőszülött fia. Amikor unokaöccse, az érmindszenti Ady Bandi 1892 őszén a zilahi kollégium V. osztályába került, unokabátyja már hetedikos diák volt. Két éven át iskolatársak tehát. Mindketten jeles diákok, az önképzőkör szorgalmas tagjai, az idősebb Endre VIII-os korában a kör főjegyzője. Versek is ír, és iránta érdeklődik Zsóka, a költő diákkori ideálja. Bár szellemiekben egyaránt kitűnnek, mint a kollégium diákjai, természetük és külsejük lényegesen elütött egymástól: az idősebb Ady Endre szelíd, komoly fiú, vöröses-szőke hajú, akárcsak a költő apja. Unokaöccse viszont szertelenségekre hajló, vezérkedő becsvágyú, s édesanyjától örökölte barna haját és kreol bőrét.

Bár két évig voltak együtt Zilahon, nincs nyom arra, hogy szorosabb kapcsolatban lettek volna. Ennek fő oka valószínűleg az a távolság, amely a kollégiumban a két felső osztály „diák”-jait a többitől elválasztotta. Debrecenben már egyenrangú és – jogú akadémiai hallgatóként találkozhattak volna, de az idősebb Ady Endre a harmadévre már a kolozsvári egyetemre ment. Bánffyhunyadon és Csíkszeredán volt azután ügyvédjelölt, majd 1903-ban Csíkszentmártonban nyitott irodát. Megnősült, két lánya született. A tízes években levelezett akkor már híres költő-unokaöccsével, hívta őt magukhoz, s amikor Ady megnősült, készültek is Csíkba rokonlátogatóba, de a háborús utazás nehézségei miatt nem jutottak el oda. Az ügyvéd és felesége azonban később fölkereste a költőt Csucsán, s így esett meg, hogy két Ady Endre és két Ady Endréné volt egyszerre a csucsai „vár”-ban.

Dr. Ady Endre 1940 májusában halt meg.

Az Ady-kutatás örömmel fogadja Bieliczky cikkének újonnan felkutatott adatait, amelyek Ady debreceni éveinek sajnálatosan gyér emlékanyagát egészítik ki igen hasznosan. Az utóbbi időben föltárt kortársi vallomásokot és személyes vonatkozású közleményeket az *Emlékezések Ady Endréről* című sorozatnak hamarosan sajtó alá kerülő II. kötetében gyűjtöttem össze.

Tisztelt Főszerkesztő Úr,

Nagy örömmel és haszonnal olvastam a vasárnapi szám Ady-cikkét. Mindjárt írtam is hozzá némi kiegészítést, főként abban a reményben, hogy a cikkek nyomán talán ráterelődik a figyelem és az érdeklődés Ady debreceni éveire, amelyekről sajnálatosan keveset tudunk, s hátha akad még néhány család, amely jelentkezik még ismeretlen emlékekkel. Ha cikkemet, ennek érdekében is, közlésre érdemesítik, kérem szíves értesítésüket.

Az Ady-kutatás nevében is hálás köszönettel és tisztelettel

Kovácsy Miklós

Bp. V., Szalay u. 10.
MTA Nyelvtudományi Intézet

Kedves Szerkesztő Uram, 71. ápr. 21.

sietek táviratstílusban közölni a hirt: tegnap végre átadtam a kiadónak az Emlékezések II. kötetének csaknem 1500 gépelt lapnyi kéziratát. Remélem, év végére talán könyv is lesz belőle. Lelkes érdeklődését és segítségét ezuttal is hálásan köszönöm. Nincs-e valami újabb felfedezése?

Kedves feleségével együtt szeretettel üdvözlí

Kovácsy Miklós

1974-ben jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában Kovalovszky Miklós: *Emlékezések Ady Endréről* című gyűjteményének II. kötete. A könyv ajánlása Bieliczky Sándornak szól.

Kovalovszky Miklós

EMLÉKEZÉSEK ADY ENDRÉRŐL

II

Bieliczky Sándornak,
értékes segítségét
hálás köszönettel
és
szíves üdvölettel

79. márc. 27.

Kovalovszky Miklós

Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről – II. kötet 13. oldal:

Ady debreceni jogászveire vonatkozó eddig ismert adatainkat a jogakadémia Évkönyvei és hivatalos iratai nyomán (Évkönyv a debreceni ev. ref. főiskola akadémiai tanszakáról; Bieliczky Sándor, Két Ady Endre Debrecenben. HBN 1970. febr. 22.) a következőkkel egészíthetjük ki:

Az 1894/5. és 1895/6. iskolaévben már feltűnik az Évkönyvekben egy Ady Endre: költőnk joghallgató unokabátyja, az idősebb Ady Endre. Az ifjúsági egyesületekben és a diáktársadalmi életben való szereplésének nincs nyoma; úgy látszik, csak tanulmányaival foglalkozott. A második év után eltávozott Debrecenből a kolozsvári egyetemre, s így nem jogászkodott együtt a következő évre beiratkozó unokaöccsével. (A két Ady Endréről és pályafutásuknak zavart okozó párhuzamosságáról: Eml. I, 35–41; Bieliczky i. m.; Kovalovszky, A másik Ady Endre. HBN 1970. márc. 22.).

Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről – II. kötet 83. oldal:

Ady jogakadémiai éveit kutatva, Bieliczky Sándor debreceni hírlapíró néhány újabb adatot talált a kollégiumi iratokban Ady tanulmányi magatartására vonatkozólag.

Az I. félév végén, 1897. jan. 6-án a Jogi Tanárkar Gyűlésének Jegyzőkönyvében határozat olvasható; „Hanyagságuk miatt megintésre méltónak találtattak: Ady Endre . . . [és még 24 hallgató]. A megintés eszközésével dékán megbízott.”

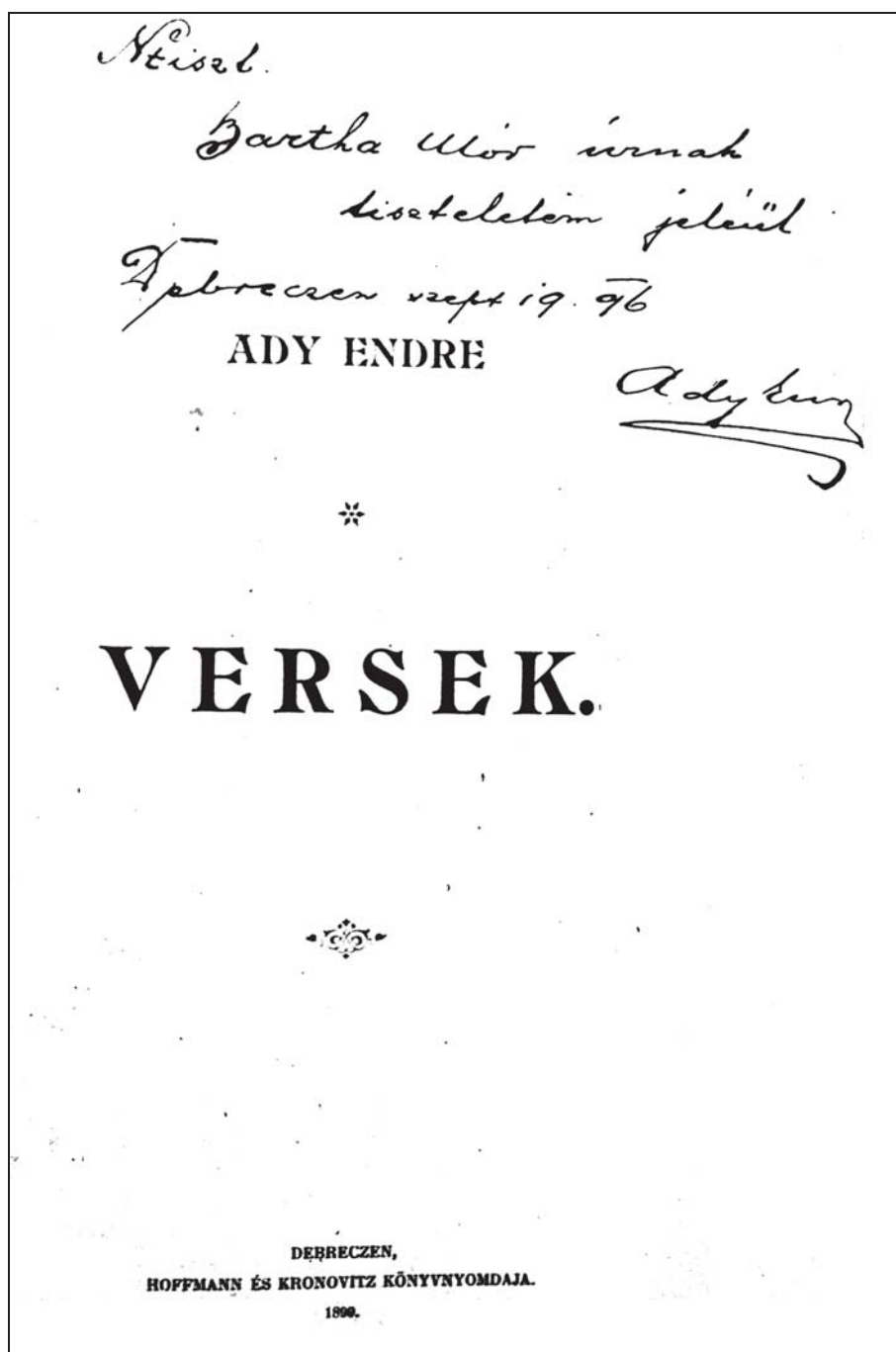
Ugyanennek a jegyzőkönyvnek 1897. máj. 28-i bejegyzése: „Elnök jelenti, hogy leckemulasztások bejelentésére kérte fel a tanárkar tagjait március 20-án és későbbben május 8-án. A bejelentések eredményéhez s f. május 8-án történt megbeszélés és megállapodás értelméhez képest a leckemulasztásban tanúsított hanyagságuk miatt megintettek: Ady Endre . . . Tudomásul vétetett s jegyzőkönyvbe iktatni határozottat.”

1898 szeptemberében Ady ismét visszatér a debreceni jogakadémiára. A felvételére vonatkozó 33. pont az 1898. szept. 30-i jegyzőkönyvben: „Akad. igazgató tudatja, hogy főt. püspök úr . . . Ady Endre . . . [stb.] joghallgatókat akadémiánk növendékei közé felvette . . . Tudomásul szolgál.” Előző kalandos-zavaros évét sikerült talán valahogy érvényesítenie vagy pesti egyetemi leckekönyvét legalábbis láttamoztatnia, mert Debrecenben a III. évre iratkozik be; a kollégiumi iratokban és a Főiskolai Lapokban legalábbis így szerepel (Ady Lajos ugyan azt írja [58, 67], hogy pesti IV. féléve elveszett, s csak három érvényes féléve és első alapvizsgálata volt meg).

Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről – II. kötet 221. oldal:

(Bartha Mór szerkesztő jóindulatát mutatja, hogy Ady Endre „költői erejű ifjú” verseit kiadásra ajánlja a nyomdatulajdonosoknak.)

Természetes hogy Ady szeptember közepén szabadságáról visszatérő szerkesztőjének halálából is dedikálja kötetét: „*Ntiszt Bartha Mór úrnak tisztelem jeleül Debreczen szept. 19. 96 (?) Ady Endre*” (Bieliczky Sándor szívességéből jutottunk a könyvhöz).

Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről – III. kötet

(1987-ben jelent meg.) 486. oldal:

Bieliczky Sándor volt debreceni újságíró juttatta el hozzám 1970-ben az akkor 96 éves LABONCZ ANDRÁS nyugdíjas építőmunkás emlékezését Adyval történt század eleji találkozásairól. Bieliczky így jellemezte az emlékezőt: „A múlt század végétől részt vett a munkásmozgalomban. Ő megyénk legöregebb veteránja. Teljes szellemi frissességnek örvend, szavahihető embernek ismertem meg.”

*

Ady „pārbajai” Debrecenben

Közismert, hogy a kezdő költő Ady Endre pályafutásában nagy szerepet játszottak a Debrecenben eltöltött évek. Az igaz, hogy első versei nem itt jelentek meg, de költői és újságírói kibontakozása a Tiszántúl fővárosában vette kezdetét. Jogakadémiai és későbbi éveit külső és belső munkatársként dolgozott a *Debreceni Főiskolai Lapoknál*, a *Debreceni Ellenőr-nél*, a *Debreceni Hírlapnál*, a *Debrecennél* és a Zoltai Lajos által szerkesztett *Debreceni Reggeli Újságnál*. „Az utóbbi laphoz bejáratosak voltak és dolgoztak a szerkesztőségben, mely a haluzgi Simonffy-házban volt, Ady Endre, Drumár János, a zenekritikus és Tar Zoltán.

Ezt az újságírói gárdát örökíti meg a *Reggeli Újság* szerkesztőségi szobájában az a híressé vált fénykép, melyen bal felől a fiatal Ady Endre telefonál, s középen Zoltai Lajos ül.

A költő 1898-1899-ben joghallgató volt Debrecenben, a *Debreceni Reggeli Újságnak* pedig önkéntes, díjtalan munkatársa és mindennapos vendége. Zoltai Ady karcolatait, verseit szívesen közölte, mit sem sejtve szerzőjük jövőbeli nagyságáról.” (Az idézett részt Sőregi Jánosnak, a Debreceni Déri Múzeum nyugdíjas igazgatójának: *A Debreceni Múzeumi Gondolat története* című, 1942-ben megjelent tanulmányából emeltem ki.)

Idézem még a *Debrecen* 1899. április 25-i számának közleményét: „Szerkesztőségünk köréből, Farkas Mihály, ki 8 hónapon keresztül volt lapunk buzgó bel-munkatársa, e hó 15-én megvált lapunktól, s az *Esti Hírlap* szerkesztőségébe lépett. Helyét a *Debreceni Hírlap* belső dolgozótársa, Ady Endre foglalta el. Hisszük, hogy olvasóközönségünk örömmel fogadja Ady Endre új munkatársunkat, ki szép versei, tárcái és szellemes karcolatai révén kedvence volt a „D. H” olvasóinak.”

E rövid bevezető után térek rá a címben jelzett történetekre, amelyeket Pálffy József, Debrecenben élő, 82 éves nyugdíjas újságíró mondott el.

Tehát a költő a *Debrecen* című újság belső munkatársa, amikor sor került a párbajra.

Ady Endrét Bartha Mór felelős szerkesztő közreműködésével szerződtette a Debrecenhez a *Hoffmann és Kronovitz* nyomdász cég. Abban az időben állandó fenntartott helyük volt az újságíróknak a színházban. 1899. május elsején a költő elment a színházba, hogy megnézze a premiért és még aznap este megírja a kritikát a másnapi számba. Ady látta, hogy az egyik támlásszék üres és leült oda. Előadás közben megérkezett a szék bérlője: Geréby Pál kereskedő-földbirtokos. Dühös volt, hogy elfoglalták a helyét és a költő mögötti sor egyik székébe ült le. Előadás közben sértő megjegyzést tett: „milyen szemtelenség, hogy elfoglalták az ő helyét.” A bántó észrevételezés Adyt haragra gyújtotta, aki az előadás szünetében odament Gerébyhez, bemutatkozott: „Ady Endre újságíró vagyok, és kikérem magamnak a durva megjegyzést.” Erre Geréby is feldühödött és összezördültek. Másnap Geréby elküldte két segédjét: Erber Ernőt és Dalmi Bernátot Adyhoz és kihívta párbajra a költőt. Ady a kihívást elfogadta. Ady Sípos Béla és Falk Richárd hírlapíróknak adott megbízást lovagias ügyének intézésére. A párbaj Benedek Sándor vívómester termében játszódott le. Mindketten könnyebben megsebesültek. A költőt – párviadal vétsége miatt három napi államfogházra ítélték, amely időt azonban sohasem kellett letöltenie.

Hogyan emlékezik meg a párbajozó Adyról a *Debrecen* 1899. május 6-i száma?
 „Ady Endre, lapunk belső dolgozótársa, kinek csütörtökön reggel kardpárbaja volt, hétfőn ismét elfoglalja helyét szerkesztőségünkben. Kezelő orvosa, Dr. Altmann Béla véleménye szerint, mivel sebláz nem állott be, minden bajon túl van. Munkatársunk állapota iránt különben városszerte nagy a részvét. Szerkesztőségünkben egész nap cseng a telefon, s kérdéseket intéznek hozzánk állapota iránt. A beteget közben elárasztják küldeményekkel, s ezek között nagy szerepet játszik az erősítő bor és konyak. A beteg poéta ezen az úton is megköszöni az ismerősöknek és jóakaróinak szíves érdeklődését.”

Ady másik „párbaja” már segédi minőségben zajlott le. Erről így emlékezik meg a *Debrecen* 1899. november 1. száma:

„Párbajozó színészek. Tegnap nem komédiáztak a mi színészeink, hanem, s egyáltalán nem színpadi helyzetben „alakítottak”. Úgy történt, hogy a színtársulat két nagyon kedvelt tagja: Szacsvay Sándor és Tanay Frigyes tegnap párbajt vívtak. A színhely a városi tornacsarnok nagyterme volt. Idő: délután 3 óra. Segédek voltak: Szacsvay Sándor részéről Ady Endre és Máthé László, Tanay Frigyes részéről Tóth Elek és ifj. Szathmáry Árpád.

A párbajban – melyre különben egy színpadon lejátszott jelenet adott okot – Szacsvay könnyebb sérülésével végződött.”

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1970. augusztus 16.)

Bieliczky Joó Sándor versei:

Ady

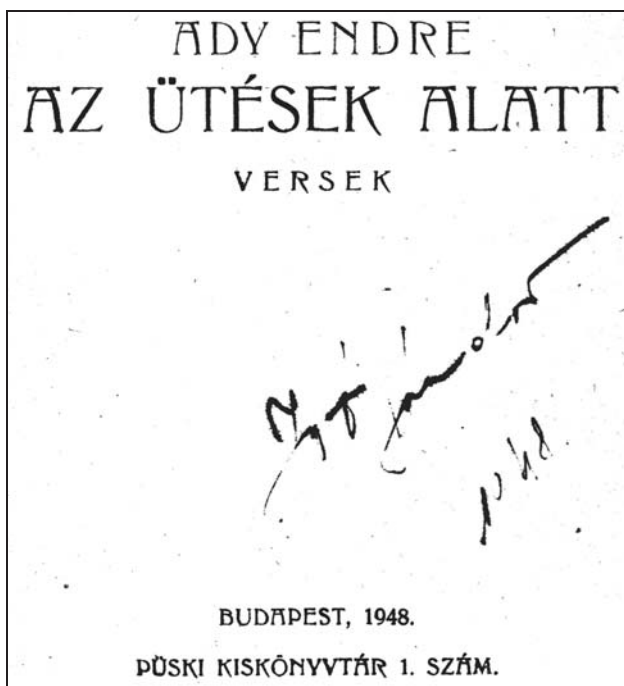
*Petőfi lelkét újra álmodom,
tiszta szerelme a forradalom.
Vajda csillaga Adyra fénylett,
így született a holnap-költészet.
Szép sorsunk jó igaz mámorában
bölcs-tavaszhitünkben Adyt láttam.
Kozmoszunkban Ő is tűz-mindenség,
gondjainkban segítő messzeség.*

(Budapest, 1977.)

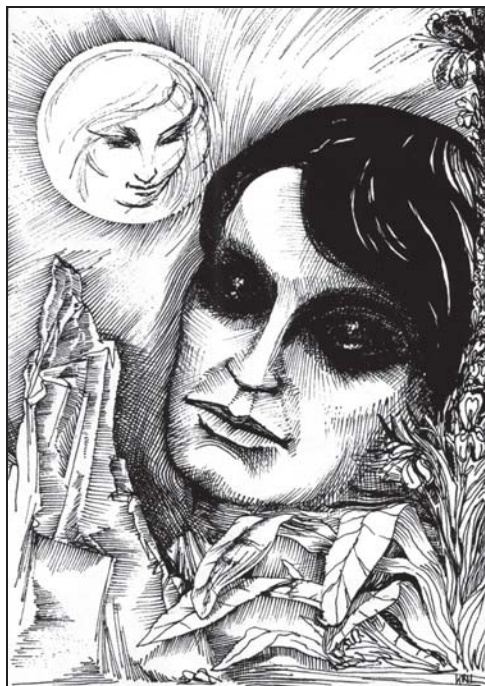
Adyt olvasok

*Napok óta csak Adyt olvasok
az emlékezés
az érzéslátás bennem
éhségkiáltó dühödt ordasok.
Százszor pusztulnék érte,
ha közöttünk csak egy napot élne!
Nem kellene, hogy írjon verset,
hangjára lennék kíváncsi,
ahogyan tépázza a szerelmet.
Csillag-csönd szemébe szeretnék nézni,
amint a mámort megidézi
s a nőt
a vers lelkében megigézi.
Nem bánnám, ha nem is szólna,
csak a keze fejünkre áldást szórna.*

(Budapest, 1981.)

Ady könyv Bieliczky Joó Sándor könyvtárából
Amikor még Joó Sándor volt (1948)

Kertész N. László grafikája

OLVASÓ MUNKÁS

A Csepel irodalmi melléklete, 1977. október

ADY ENDRE

születésének

100. évfordulójára

emlékezünk

ÖSSZEÁLLÍTÁSUNK A 3—6. OLDALON

**Az írásokat válogatta és a
3—6. oldalakat összeállította:
BIELICZKY SÁNDOR**

„SZELLEME VEZÉRÜNK MARAD A JÖVŐBEN IS”

ADY ENDRE

1877—1977

Száz évvel ezelőtt, 1877. november 22-én született Ady Endre költő, publicista, novellista, Erdmindszenten.

Ady első kötete *Versek* címmel Debrecenben jelent meg 1899 nyarán, s itt tartózkodása idején 1898 őszétől már újságíróskodott, majd 1900-tól Nagyváradon. 1901-1903 ősze: újságírói pályájának első nagy korszaka volt. Független, radikális irányzatú lap munkatársaként csaknem mindenről szabadon írhatott. 1903 nyarán megismerkedett Diósiné, Brüll Adéllal, aki Párizsból rokoni látogatásra érkezett Nagyváradra. A fellobbant szerelem, későbbi versei Lédájával való találkozása egy rég készülődő döntést érlelt elhatározásra Adyban: 1904 januárjában elindult első párizsi útjára.

Egy évet töltött a francia fővárosban, mint a *Budapesti Napló* és más lapok tudósítója. 1906-1907-ben ismét egy teljes párizsi év következett, majd még ötször járt 1911-ig Párizsban.

Amikor első útjáról hazajött, Vészi József *Budapesti Naplójának* lett a munkatársa. Révész Béla közvetítésével ekkor kezdett a *Népszavába* írni. Az 1908-ban alapított *Nyugat* is voltaképpen az ő nevével indult. A *Huszedik Század* és a *Figyelő* mellett 1910-től politikai mondanivalójú írásait elsősorban a hozzá legközelebb álló radikálisok lapjában, a *Világban* közölte.

Boncza Bertát (Csinszkát) 1915 tavaszán vette feleségül. A világháború éveit Csucsán, felesége családi házában szenvedte nagyjából végig. 1918 őszén üdvözölte az októberi polgári forradalmat, de már nagy beteg volt.

A világháború éveit, 1914-18, jelentenek új korszakot művészetében és új csúcspontot pályáján (*A halottak élén*, 1918). Az I. világháborús éveknek nemcsak magyar, de világviszonylatban is kevés olyan megörökítője van, mint Ady. Lírájának verstani jelentősége is meghatározó jellegű irodalmunkban.

Huszonhat nyelven, 160 önálló kötete jelent meg, több mint 4200 versfordítással. Ő az egyetlen magyar költő, akinek műveiből kötet jelent meg tagolag (Fülöp-szigetek) és bengáli nyelven. (Világirodalmi Kisenciklopédia)

Garai Gábor: *Reményik kortársa: Ady Endre* (A költőtalálkozó beköszöntője) című cikkéből idézünk egy részletet (Élet és Irodalom XXI. Évfolyam, 41. szám)

„Ady Endre születése századik évfordulójának előestéjén az utódok, a mai magyar költők és írók nevében hadd idézzem meg – formális köszöntő helyett – az ő szellemét, s hiszem, megérkezik: egyetemes emberi gondjaink és legtisztább reménységeink kortársa szól hozzánk Ady igéivel.

Mert őt idézve nem a tegnapi emlékeztünk: Ady – az immár több mint 58 éve halott – nem tegnapi ember; ma is a holnap hőse” ő lépéseinket a jövő felé igazítja és kérlelhetetlenül arra kötelez, hogy előre tekintsünk. Költészete hírnöke és önkéntese a forradalomnak éppúgy, mint az 1905-ös és 1917-es orosz forradalomnak – és forradalma, amit a költészetben vitt végbe, máig arra ösztönöz, hogy naponként megújítsuk önmagunkat, miközben azt hirdeti, hogy »Én voltam az úr, a vers csak cifra szolga« – s ezzel nem degradálja, de korábbi lehetőségei felé emeli a lírikus küldetését...”

Bieliczky Sándor.

(OLVASÓ MUNKÁS, 1977. október)

A debreceni költő—újságíró

Tallózás korabeli újságokból

Az írás azonos a Hajdú-Bihari Naplóban 1969. január 26-án megjelent
Bieliczky Sándor : Ady Endre Debrecenben című cikkével.

Bieliczky Sándor.
(OLVASÓ MUNKÁS, 1977. október)

(Székely Aladár fotója)

EGY INTERJÚ „ELŐZMÉNYEI”

B.É.: Újságíró férjem révén a magyar történelem „sötét múltjában” részt vevő család otthonába kaptam bebocsájtást. Kun Béla családjának házáról van szó. Ki volt Kun Béla? Kun Béla a rosszemlékű 1919-es Tanácsköztársaság tényleges irányítója, akinek – téves eszméje miatt - , sok hibás és bűnös cselekmény írható a számlájára a 133 nap alatt. Bukása után 1920-ban családjával együtt Moszkvába emigrált. Kun Béla furcsa módon éppen Sztálin börtönében halt meg 1939-ben. A megtorlást családja sem kerülhette el, csak 1955-ben rehabilitálták őket és 1959-ben tértek haza. A gyermekek azonban nem felelősek az apa bűneiért. Lánya Kun Ágnes és férje Hidas Antal Moszkvában sokat tettek az irodalmi kapcsolatok ápolásáért és műfordításaikkal a magyar költőket ismertették meg az orosz olvasókkal.

*

1977. április 23-án Budapest II. kerületében lévő Eszter utca 2. szám alatt lévő otthonukba látogattuk meg Hidas Antal író és feleségét Kun Ágnes műfordítót. Férjem újságíróként jelentkezett be hozzájuk, hogy Ady Endréről írott tanulmányához anyagot gyűjtsön, a költő születésének 100. évfordulója alkalmából. Én is elkísértem, hogy magnetofonnal örökítsem meg a várhatóan rendkívüli beszélgetést. Sőt, velünk jött egy fotóriporter is. Mi is a II. kerületben laktunk (a Tulipán utcában), csupán néhány perces sétával értünk hozzájuk. Az emeletes épület kapujánál félelmetes, hamis kutyák őrizték a ház lakóit. Csengetésünk után azonban valaki elzárta őket egy elkerített területre. Nem lepődtünk meg ezen, tudtuk, hogy itt különleges védelemben részesülő emberek éltek és jelenleg is élnek. A földszinti lakásban korábban, (1974-ben bekövetkezett haláláig) Kun Béla özvegye és fia Kun Miklós Tibor, az emeleten pedig a lánya Kun Ágnes a férjével, Hidas Antallal lakott.

A Hidas házaspár szívélyesen fogadott bennünket. Érdeklődéssel néztünk körül a luxussal, „úri módon” berendezett lakásban és a falak melletti polcokon a roskadásig telerakott könyvek között. A kis asztalka melletti „fogadás” kávéval, süteménnyel kezdődött, közben udvarias ismerkedés zajlott. Utána átültünk a fotelekbe, a fotóriporter készített néhány közös fotót. Majd rátérhettünk jövetelünk céljára: a házaspár Ady Endre költészetével való kapcsolatára. Bekapcsoltam a magnetofont, férjem pedig feltette kérdéseit. Hidas Antal lelkesen válaszolt, mint aki örül, hogy kedvenc témájáról beszélhet, később szerényebben Kun Ágnes is beszámolt műfordításairól.

*

VALLOMÁS ADY ENDRE KÖLTÉSZETÉRŐL

Beszélgetés Hidas Antal Kossuth-díjas költővel, íróval és feleségével Kun Ágnes műfordítóval.

Nem szeretnék elfogult, sem szubjektív lenni megítélésemben, amikor e beszélgetést pályafutásom egyik szép emlékeként őrzőm. A Hidas házaspár Ady költészetéről alkotott vallomása - a költő születési évfordulója alkalmából méltó megemlékezés.

- Ezek után hadd valljon **Hidas Antal** költő. Mikor ismerte meg Ady Endre költészetét?

- Ady költészetével 1915-16 körül, középiskolás koromban ismerkedtem meg. Addig Csokonai, Arany János, Petőfi és Reviczky voltak a legkedvesebb költőim. Amikor a *Nyugat* által kiadott kis Ady-válogatás megjelent, illetve, amikor a kezembe került, egy egész új világ nyílt ki előttem. Lelkesen szavaltam a költő forradalmi verseit, amit a gimnáziumban nem néztek jó szemmel. Például az *Új vizeken járok* című versét. (szavalja)

*Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse, / Röhögjenek a részeg evezősre.
Röpülj, hajóm, / Ne félj, hajóm: rajtad a Holnap hőse.*

*Szállani, szállani, szállani egyre, / Új, új Vizekre, nagy, szűzi Vizekre,
Röpülj, hajóm, / Szállani, szállani, szállani egyre.*

*Új horizontok libegnek elébed, / Minden percben új, félelmes az Élet,
Röpülj, hajóm, / Új horizontok libegnek elébed.*

*Nem kellene a megálmodott álmok, / Új kínok, titkok, vágyak vizén járok,
Röpülj, hajóm, / Nem kellene a megálmodott álmok.*

*Én nem leszek a szürkék hegedőse, / Hajtson szentlélek vagy a korcsma gőze:
Röpülj, hajóm, / Én nem leszek a szürkék hegedőse.*

Tizennyolc éves voltam, amikor Ady Endre meghalt. Természetesen 1919. január 29-én elmentem a temetésére is. A Nemzeti Múzeum előcsarnokában volt felravatalozva. Több ezren voltak jelen, köztük a kor legismertebb irodalmi és közéleti személyiségei. Ott láttam először Kassák Lajost a nagy kalapjában, hosszú hajjal.

- *Miért hatottak Önre olyan nagy erővel Ady versei?*

- Ady öntudata volt rám hatással, mert ő nem a parasztságnak, nem a munkásságnak és nem az értelmiségnek, hanem a lehető legjobb értelemben a haladó Magyarországnak volt az univerzális költője, és éppen ezért egyetemes költője lett a világ költészetének. Ez az Ady Endre előttem és mindörökre a XX. század legnagyobb költője volt. Ady mindenről beszélt, mindent megújított, a költészet magaslatán állt. Nem hiszem, hogy csupán az volt az oka, hogy rendkívül tehetséges volt. Szerintem a kornak is megvolt a maga teljesítménye, és ez a korszak megkövetelte, hogy nagy költője legyen. Ady a magyar forradalomnak valóban viharadara volt. Nemcsak az én nemzedékem, hanem az előttem járó nemzedék is Adyn nevelkedett. Ady volt a mi lelkivilágunknak a forradalmasítója.

Utána úr van, megint úr van, s aztán lehet felsorolni költőket az ő idejéből.

Ady azt írta a *Kocsi-út az éjszakában* című késői versében:

*Minden Egész eltörött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörött.*

Valóban így történt. Ady halála után ez az univerzalitás a költészetben eltörött, és lettek különböző irányzatú költők. Vegyük például Kassákot, aki igen nagy költője a magyar költészetnek és a XX. századnak, az avantgardizmusnak feltétlenül első és legnagyobb képviselője, de univerzálissá ő már nem tudott lenni. Nem sorolom tovább a neveket. Sem a parasztírók, sem a falukutatók, sem az urbánusok, sem a proletár írók, sem mások nem tudták elérni azt a magasságot, azt az univerzalitást, egyetemességet, amit Ady elért.

Még egy megjegyzés Ady nagyságáról. A csillag nem irigyli a neonlámpát. A költők azonban harcban álltak egymással. Ez a harc azért volt, hogy önmagukat igeneljék. De amikor egyik-másik meghalt, például Kassák, akkor már másképp viszonyultak hozzá, mert már nem kellett önmagukat úgy igenelni, hogy a másikat tagadja. Ady nem ilyen volt. Ő sokkal magasabban állott ennél. Ha megnézzük a recenzióit, ismertetéseit, bírálatait, még egy középrendű költőről is olyan szépeket írt, úgy meg tudta simogatni, mert azt akarta, hogy legyen belőle valaki.

Az egyik versírónak a következőket írta: „Maga a xxx. században él és ír róla verseket, de higgye el nekem, hogy a xx. század sokkal fontosabb egy költőnek.”

Ady tele volt szeretettel, haragudni csak akkor tudott költőre, ha az illető ellene volt annak, hogy az ország és a glóbusz megváltozzon. De ha megérezte, hogy az illető bekerülhet a haladás áramába, akkor támogatta és azt mondta valósággal: „Fiaim csak énekeljetek!”

- *Kun Ágnes gyermek- és fiatal-kora igen mozgalmas, küzdelmes volt.*

Hogyan fért bele az Ady költészetével való megismerkedés?

- Gyermekkoromban, otthon hallottam róla, főleg édesapámtól, Kun Bélától, akinek Ady egy ideig a házi tanítója volt Zilahon, valamikor 1892-96 között. Kapcsolatuk a lehetőségek szerint valamilyen formában megmaradt, hiszen apám a nagybeteg költőt még halála előtt is meglátogatta Budapesten, a Veres Pálné utcai otthonukban. Édesanyám mesélte, hogy a lakásunkban egyetlen kép volt a falon, amit Ady ajándékozott nekik dedikálva. Később Ferenczi Béni szobrászművész beszélt nekem róla. Mégis, a nagyon nehéz években szerettem meg igazán költészetét. Akkor megszólalt nekem, különösen a Léda-versek állnak közel hozzám.

Hidas Antal: Ady számára Léda volt a nagy szerelem. A Léda versek olyanok, mint a láva, amely kitör és vörösen, forrón világít, s a következő vers már megint új lávatömeg. Léda Párizsba hívta, sok mindenben támogatta és segített neki, hogy megismerje az új francia költőket. Adynak Léda nemcsak a gyönyörű, szépasszony volt, hanem lelki társa is. Ady a Léda zsoltárokban a férfi szerelmi érzéseit olyan újszerűen fejezte ki, amely addig ismeretlen volt Magyarországon. A Csinszkához írott versek azonban utánérzésekből születtek. Itt már csak emlékezett Ady arra a forró, piros, lángoló lávatömegre, a valamikori szerelemre. A versek megértéséhez azonban meg kell érteni mindazt, ami a sorok között van. Ezért olyan nehéz az ő költeményeit más nyelvre lefordítani.

- A Szovjetunióban töltött évtizedek alatt hogyan kapcsolódtak be az ottani irodalmi életbe, hogyan kezdődött a versek, prózai munkák műfordítása magyarról-oroszra és oroszról magyarra?

Hidas Antal: Amikor a feleségemmel, Kun Ágnessel emigrációban voltunk a Szovjetunióban, megismerkedtünk a kor legjelesebb költőivel, íróival. Jó kapcsolat fűzött minket Nyikolaj Tyihonov költőhöz. A szilvesztereket náluk töltöttük. Ma is tart ez a barátság. Barátság fűzött bennünket Martinovhoz, a legkiválóbb szovjet műfordítóhoz, aki Petőfinek kb. 14 ezer sorát fordította oroszra. És említhetném még Paszternákot is. De a költőkkel a feleségem, Kun Ágnes foglalkozott, ahogy én ezt mondani szoktam, én csak konzultáltam.

Kun Ágnes: Arra kértük a megismert költőket, műfordítókat, hogy foglalkozzanak Ady Endre verseivel is. De ez nagyon nehezen ment.

Az egyik legkitűnőbb műfordító Leonyid Martinov volt, akinek Petőfi, József Attila és más magyar költők versei után odaadtam Ady versei közül a *Grófi szerűn*, a *Felszállott a páva* és a *Dózsa György unokája* című költeményeket és nyersfordításaikat. Ő, aki annyira gyorsan, hévvel, teljes beleéléssel tudott fordítani, egész éjszaka töprengett és másnap vörös szemekkel, fáradtan jött el hozzánk. Hetekig nem tudott megbirkózni velük. Kissé elkeseredetten mondta, nem tudja, mi van vele. S akkor hirtelen eszembe jutott, Ady *Eladó egy hajó* című verse. Ez a gyönyörű vers bizonyos értelemben rezonált Martinovra. Azt könnyedén lefordította és azután már ment a többi vers oroszra való átültetése is.

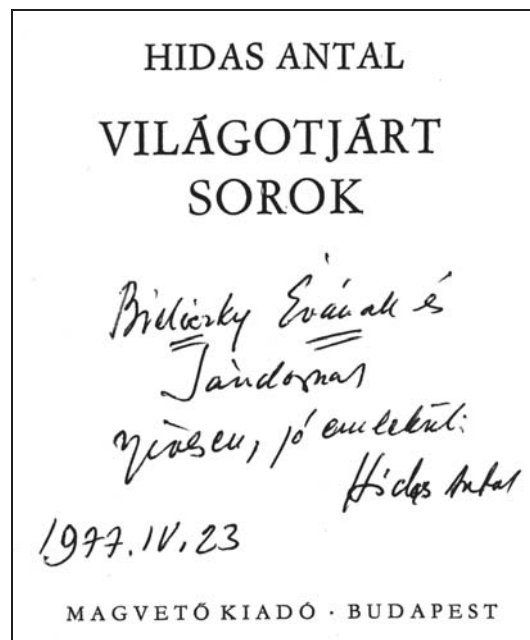
Hidas Antal: Ezzel kapcsolatosan mesélem el a következő történetet. Martinov születésének 50. évfordulóját ünnepeltük. Ilja Ehrenburg volt az elnök. Én is felléptem az esten, Martinov munkásságáról beszéltem. Elmondottam, hogy milyen nehézségei voltak neki Ady verseinek fordításával. Azt is érzékeltettem, hogy az igazi műfordítónak tulajdonképpen egy szabálytalan, idegen edénybe kell, hogy bele bújjon és onnét nézze a világot, átalakuljon. Petőfibe belebújt egész testével, minden izmával, képességével, tehetségével, rímekkel, ritmusokkal ott volt. Ezután kapta kézhez Ady verseit. Egészen más ritmusok, más nyelv és akkor neki oda kellett bebújni. Eltartott vagy két hónapig, rettenetes fájdalmak között törte magát bele ebbe az új edénybe. De végül sikerült Ady Endre verseinek fordításával megbirkóznia.

Kun Ágnes: Én magam elég nagy tapasztalatra tettem szert, hiszen fordítottam Petőfi, Arany János és Vörösmarty verseit. Majd megszerkesztettem a *Magyar Költészet Antológiáját*, amelybe oroszra fordítottam József Attila, Illyés Gyula, Simon István és Hidas Antal verseit. Készítettem nyers-fordítást több költő számára, miközben ott ültem mellettük, hogy megértsék a költő gondolatait. Nekem úgy tűnik, hogy legkevésbé Adyt sikerült fordítani. Nem mondom azt, hogy Martinov versfordításai rosszak, sőt ő fordította legjobban Adyt. Még Tyihonov és Iszakovszkij is néhány versét egészen jól lefordította. De ez engem nem elégített ki soha. Ady különleges költő, mert a sorokban sokkal sűrűbbek a szavai, a gondolatai, mint a szovjet versekben. Van egy pár jó fordítás, de ennek ellenére Ady még várja, hogy tökéletesen lefordítsák oroszra. Mikor látták az én műfordításaimat, akkor azt mondták, hogy Ady egy zseni. De amikor ők kezdték el fordítani, nem jött ki a zseni. Az *Elbocsájtó szép üzenet* című versén sokan felháborodtak, mivel nem értették meg. Hiába magyaráztam, hogy ez egy csodálatos vers. Talán csak Martinov és Paszternák – akik a szimbolista költészeten nevelkedtek – ők értették meg. Úgy gondolom, hogy Ady annyira modern költő, hogy őt – mint az összes kortárs költőt – nagyon nehéz fordítani.

Befejezésül Hidas Antal Ady verseket szavalt gyönyörűen, messze-álmodón ..., majd néhány könyvét nekünk dedikálta.

A Hidas Antal és Kun Ágnes, valamint Bieliczky Sándor és Bieliczkyné Éva
(Kiss György Pál felvétele)

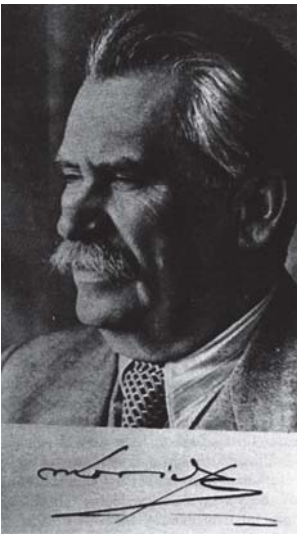
A dedikáció: Bieliczky Évának és Sándornak szívesen, jó emlékül:
1977. IV. 23. Hidas Antal

1./ **Hidas Antal** (1899 – 1980), **Kun Ágnes** (1915 – 1990)

2./ Mihail **Iszakovszkij** (1900 – 1973), Szergej **Jeszenyin** (1895 – 1925), Leonyid **Martinov** (1905 – 1980),
Borisz **Paszternak** (1890 – 1960), Nyikolaj **Tyihonov** (1896 – 1979)

MÓRICZ ZSIGMOND

(1879. július 2. Tiszacsécsé – 1942. szeptember 4. Budapest)

Mórícz Zsigmond

és szülőháza

„ÉNNEKEM CSÉCSE MARADT A TÜNDÉRSZIGET ...”

Mórícz-émlékek nyomában

Már régóta készülök Tiszacsécsére, abba a virágillattól terhes, vendégszerető kis faluba, ahol Mórícz Zsigmond bölcsőjét ringatták. Porcsalmy János debreceni tanár egyik alkalommal rendelkezésemre bocsátott tizenhat Mórícz-képet, és ideadta „Gyászol egy Tisza-menti kis falu” című riportját, amely a nagy magyar író halála után jelent meg a *Kárpáti Híradó*ban. A cikk megjelenése óta eltelt huszonöt esztendő, s kíváncsi voltam rá, vajon élnek-e a rokonok és jó barátok közül, akik annak idején oly szépen, áradó lélekkel emlékeztek és vallottak a fiatal tollforgatónak. Egyrészt Porcsalmy riportja, másrészt pedig a debreceni Termelőszövetkezeti üdülőben megfordult hét tiszacsécséi ember sokirányú felvilágosítása és személyes ismeretsége az íróval, készítetett a még fellelhető emlékek felkutatására. Ilyen előzmények után indultam el Tiszacsécsére, ebbe a szelíd mosolyú, de emlékezni és szeretni nagyon tudó szatmári kis faluba.

Járom a rokonokat és ismerősöket. Az egész falura jellemző a virág szeretete és a hosszú, keskeny udvar. A porták előtt kis padok vannak, amelyek esténként benépesülnek és megkezdődik az asszonyok és férfiak tereferéje.

Először a 90 éves Kiss Bertalannal ismerkedtem meg, aki az első elemiben osztálytársa volt Mórícz Zsigmondnak. A szellemi frissességnek örvendő, jó humorú idős ember így emlékezett a gyermekkorra:

- Volt egy nagy fa az iskola udvarában, amely alatt gyakran hemperegtünk Zsigával. Mozgékony, eleven fiú volt, szeretett ingerkedni és birkózni. Ebben jó pajtásra talált bennem. Ha nem tévedek, egy nagy somfa tövében játszadoztunk, incselkedtünk egymással, próbálgattuk erőnket. De amint látja, ma már csak botra támaszkodva tudom cipelni elnyűtt életemet.

Ide kívánczok Móricz egyik levele, amelyet Orosz Kálmánnak írt, a falu akkori református lelkészének. A levélben az író emlékezik régi iskolájára: „Ebbe a házba jártam én öt éves koromban iskolába, *szoktatóba*. Ma is emlékszem az udvaron egy nagy fára s a szilvársra, a kertre, mint szép háttérre.”

Móricz Zsigmond jó barátságban volt Orosz Kálmánnal. Többször levelet váltottak egymással. Az író egy alkalommal így írt a csécsi református papnak szülőfalujáról: „Én magam bizony kevés ideig éltem Csécsén. De énnekem Csécse maradt a tündérsziget, ahova mindig visszavágytam, ahol engem mindenki szeretett, ahova mindig úgy tér vissza az emlékezet szárnyán a lelkem, mint a boldogság, béke kedves szigetére.”

Már éppen Nyilas Dezsőhöz, Móricz egyik közeli rokonához indultam, amikor az utcán megismerkedtem Novák István községi tanítóval, akinek a felesége az író rokonságának leszármazottja. Meginvitált otthonukba, mondván: mutat néhány Móricz-emléket. Örömmel tettem eleget a fiatal tanító meghívásának. Két dedikált Móricz-könyvet mutatott. Az egyik címe a *Magyarok*, a másiké *Hét krajcár*. A *Magyarok*ba a következő szöveget írta: „Nyilas Gusztávnak, 1929. VI. 29. Móricz Zsigmond.” A *Hét krajcár*ba ezt jegyezte be: „Nyilas Kálmán bátyáméknak szeretettel. 1929. VI. 29. Csécse. Móricz Zsigmond”. (Nyilas Gusztáv és Nyilas Kálmán az író nagybátyjai voltak.) Majd ezt követően egy megsárgult és szaggatott levelet, és egy fényképet vett elő. Móricz írta Csécsén élő két nagybátyjának. A levél felső sarkán a dátum: Bp. 1910. ápr. 25. Üllői út 95. III. 79.

„Kedves Julcsa néném és kedves Guszti meg Kálmán bátyáim!

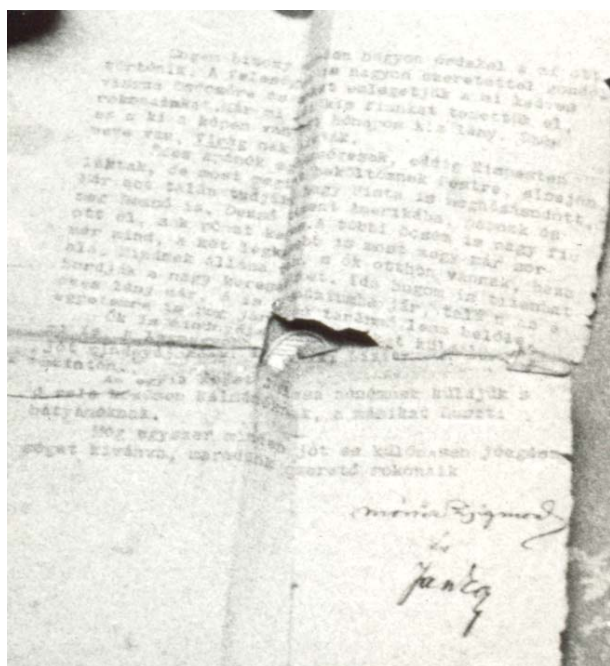
Mindig készülök Csécsére, télen azt mondom, most nem lehet, majd tavasszal, akkor azt, hogy majd a nyáron, s a nyarak eltelnek azzal a kívánczossággal, hogy de most a télen már nem marad el a csécsi út, telik egyik esztendő a másik után, s én se nem megyek, sem nem írok.

(Itt a levélből hiányzik egy részlet.) azt sem írtam meg, hogy azok a felvett képek, amelyeket a legutóbbi otlétemkor csináltam, egytől egyig mind elromlottak, egy sem sikerült, mert mialatt onnan felhoztam Pestre, valami baleset érte őket, s egyből sem lett kép.

Na, gondoltam magamban, majd elmegyek nemsokára, akkor jobbakat csinállok, s jobban is vigyázok rájuk. De az út maradt, egyre maradt, időközben én egészen megvénültem, mint az a mellékelt képen látszik – tán meg sem ismernek rajta - , belőlem igazán ember lett, s ma már annyi a dolgom, alig van időm élni.

Így aztán nem lett az én csécsei útjaimnak egyéb eredménye, csak az, hogy itt a kis diófaszék – most is azon ülök itt az írógépem előtt -, meg itt van a cifra virágos ételes csésze, mind a három az ebédlőszekrény tetején, amiket kaptam. De talán nem baj, nem hiszem, hogy egy esztendő beteljen, míg én megint elmegyek Csécsére, akkor aztán annyi képet csinállok, hogy sok is lesz.

De írjanak addig is valamit magukról, hogy vannak, mint vannak, milyen az egészségük, mi újság az atyafiságban? Meg a faluban, a vidéken? Engem bizony minden nagyon érdekel, ami ott történik. A feleségem is nagy szeretettel gondol vissza Csécsére, és sokat emlegetjük a mi kedves rokonainkat. Már mi két kis fiunkat temettük el, ez, aki a képen van, hét hónapos kis lány. Szép neve van, Virágnak hívják.

Móricz levele két nagybátyjához

Az író 1929-es ünnepségen nagybátyjai társaságában. A kép jobb szélén Nyilas Gusztáv, középen Móricz Zsigmond, a bal szélén pedig Nyilas Kálmán látható.

Ez a kép a levélhez volt mellékelve

Édesapámék egészségesek, eddig Kispesten laktak, de most megint beköltöztek Pestre, elsején. Már azt talán tudják, hogy Pista is megházasodott, meg Dezső is. Dezső kiment Amerikába papnak, és ott él, sok pénzt keres. A többi öcsém is nagyfiú már mind, a két legkisebb is most megy már sor alá. Mindnek állása van, s ők otthon vannak, haza hordják a nagy keresetüket. Ida húgom is 16 éves már, ő is gimnáziumba jár, talán az egyetemre is fog járni és tanárnő lesz belőle.

Ők is mindnyájan csókjukat küldik és mi is, a legnagyobb ... (Itt is hiányzik egy rész a levélből ...) jót mindnyájuknak, Lizieknek, Bertáéknak szintén. Az egyik képet Julcsa nénéméknek küldjük, s ő vele közösen Kálmánéknak, a másikat Guszti bátyáméknak. Még egyszer minden jót és különösen jó egészséget kívánva, maradunk szerető rokonaik. Móricz Zsigmond és Janka.”

Nyilas Dezső szívélyesen fogadott. Az ő édesapja volt a Móricz által sokat emlegetett Guszti bácsi. Mondandóját így kezdte: „Fiatalabb korában gyakran megfordult nálunk Zsiga bátyánk. Édesapámtól hallottuk, hogy nagyon szerette az egyszerű embereket, a tiszai táj szépségét, az aratóktól és vízimolnároktól hallott népdalokat. Minden érdekes kifejezést, szólásmondást, közmondást lejegyzett. Még a csípős, kétértelmű nótákat is, amelyeket megmutatott édesapámnak, aki megdorgálta értük. Szerette nagyon a tréfát. Nemegyszer megheccelte a milotai és a tiszabecsi lányokat. Az 1920-as évek elején kilépett medréből a Tisza. Zsiga bátyánk kiment a füzesi részhez, és ott gyönyörködött a haragos folyóban. Édesapám aggódott érte, majd idegességében megjegyezte: csak tán nem fulladt bele a Tiszába? Volt nagy öröm, amikor késő este megérkezett, s nagy figyelemmel hallgattuk meséjét a megáradt folyóról.”

Móricz születésének ötvenedik évfordulóját Tiszacsécsén rendezték meg 1929. június 30-án. Az ötvenedik születésnapon ünnepelték az ötvenedik kötet könyv megjelenését is.

Hogyan emlékezik vissza erre a felejthetetlen napra két idős szemtanú: Nagy Ferenc és özvegy Bartha Péterné?

Bartháné (Paládi Ida) kezdte a visszaemlékezést: „Ez a ház, amelyben most lakom, korábban Móricz Zsigmond anyai nagyanyjáié volt. Ebben a házban kötöttek házasságot az író szülei, Móricz Bálint és Pallagi Erzsébet. Éppen ezért az ünnepséget is itt rendezték a házban és az udvaron. Gyönyörű díszkapu volt felállítva, ezzel a felírással: „50 év – 50 könyv”.

Feri bácsiban is felvillant az emlékezés, és hirtelen közbeszólt: „A fiatalokból lovas bandériumot állítottak ki, zeneszóval, díszruhába öltözve vonultunk az író fogadására, Milotán át a harmadik faluba, Tiszabecstre. Ott még a távolabbi falvakban lakók is csatlakoztak hozzánk. Több ezren gyűltek össze, hogy ünnepeljék egy kis falu nagy szülöttét.

Talpon volt az egész falu, mindenütt sütöttek, főztek. Minden csécsei család becsületbeli kötelességének érezte, hogy az ünnepségre érkezőket megfelelően ellássa étellel, itallal. Az ünnepség kiemelkedő eseménye volt, amikor az írókat megválasztották a falu díszpolgárává. Még emléktáblát és szobrot is akartak állítani Móricznak, de az író ezt nem engedte”.

Ezzel kapcsolatosan írt Móricz levelet Orosz Kálmán barátjának: „E percben itt volt nálam Gaál Endre képviselő úr, s megbeszéltük a következőket: nem lesz sem szobor, sem emléktábla. Én nem akarom a világi hiúságnak ilyen jelét életemben. Én ahhoz nagyon nyakas kálvinista, s nagyon puritán magyar vagyok, hogy magamat ünnepelek. Az pedig egyenesen lehetetlen, hogy valami olyan dologba belemenjek, ami nem jön egészen a szívekből. De ha én azt érzem, hogy szeretnek, s hogy kötelesség hív, akkor én jelen vagyok, ha csákányeső esik is.”

Bartháné így folytatta gondolatait: „Azóta már kétszer rendeztek a faluban Móricz-ünnepséget, de a legszebb, legemlékezetesebb az az első volt, amikor az író itt, ezen az udvaron választotta meg a falu díszpolgárává. A falu népe most is tisztelettel és nagy szeretettel emlékezik Móricz Zsigmondra.”

Az író is érezte a Tisza menti kis község lakóinak felé sugárzó szeretetét, s meleg hangon emlékezett meg díszpolgárrá-választásáról is: „Nagy örömmel és hálával fogadtam a díszpolgárrá választást, s ez nekem a legszebb dísz, amit életemben kaphatok.”

Kiss Bertalan, az író egykori osztálytársa

Nyilas Jenő Tizacsécсэн

Kiss Bertalan és családja

Nagy Ferenc és özvegy Bartha Péterné régi emlékeket idéznek

Vallomás a diófa alatt

LÁTOGATÓBAN MÓRICZ ZSIGMOND LÁNYAINAK DAJKÁJÁNÁL

Különös izgalommal indultunk Jánkmajtisra, Szabolcs-Szatmár megyének ebbe a kis falujába. Nem a község történelmi múltja csábított, nem is ismerem, hanem egy ott élő idős asszony, akinek neve és emberi portréja bekerült az irodalomba, Móricz Zsigmond révén. Olajos Istvánnénak hívják, tizenegy éves korától ő volt az író lányainak dajkája. Móricz az első perctől kezdve Ilkának szólította, s ez a név örökre rajta maradt, végigkíséri életútján.

Szamossályinál kompon keltünk át a Szamoson, ide már csak tíz kilométerre van Jánkmajtis. Megérkezve a faluba megkaptuk az útbaigazítást: Olajosék a Dózsa György utca 5. szám alatt laknak. Csinos, rendben tartott ház és terebélyes, gyümölcsfákkal és tengerivel beültetett kert. Kissé megilletődve zörgettünk a kapun, vajon nem zavarjuk-e meg délutáni pihenésükben őket? Egyáltalán itthon találjuk-e az idős házaspárt? Nyílt a veranda ajtaja. Ősz hajú, mosolygós arcú, vasutas sapkás férfi fogadott. Betessékelt az udvarba, ott leültünk az árnyat adó nagy diófa alá.

- Mindjárt szólok a feleségemnek.

Kis idő elteltével középtermetű, zömök asszony tűnt fel a veranda ajtajában. Kimért komótosággal közeledett felénk. Ő az, az író lányainak dajkája, majd nagylány korában a Móricz család házvezetőnője. Külsejét és megjelenését tekintve éppen olyan, mint a vele egyívású parasztasszonyok. Az élet megviselte őt is, homloka és arca ráncoktól barázdált, keze fején pattanásig duzzadtak az erek. De a hangjának van valami különös varázsa, melegsége, sokszínű dallama. Az emlékezés mosolyt csal arcára, megszépíti és megfiatalítja. Múlhatatlan szeretet és tisztelet áradt lelkéből, amely még most is az írónak szól, Móricz Zsigmondnak, a beszélgetés során többször elhangzott: „jó embernek”. Szárnyaló derűvel és lelkesült jókedvvel sorolta, elemezte, méltatta az író könyveit, érezve, megsejtve bennük a költői erőt és igazságot. Ebben a Móricz iránti tiszta szeretetben és rajongásban különbözik ő azoktól a sorstársaktól, akiknek nem adatott meg Móricz Zsigmond közelében élni.

Mélytengeri áramlás volt az emlékezésnek néhány órája, amelyben felidézte Móriczot, az író és embert.

Ilka néni, kezében a velencei gyönggyel

Keíves Ulina!

Gratulálók a bírjhezmenetelhez,
és minden boldogságot kívánok.
Ira azonban nem tudok vállalkozni,
hogy a végleges állásba juttassam,
mert nincsen rá lehetőségem.

A lapodalom napjáról értesítést
kérlek, hogy valami cseléddel
hozzájárhatlak a fészektől
szép munkájához, megemlékezve
sok évi hűvígés munkájáról.

Szivarsa údvárol

Bp. 1928. III. 30. jóakaró
IV. Földentér 2. MÓRICZ

Móricz Zsigmond levele Ilka nénihez

„Tizenegy éves voltam, amikor Holics Zsigmondné, Móricz anyósa 1911-ben elhozott Gömörből az íróékhoz – kezdte a visszaemlékezést Ilka néni. Akkor Móricz Zsigmondék Budapesten laktak, az Üllői út 91. szám alatti ház első emeletén. Három lánya volt Móriczéknek, kölcsönösen szerettük egymást. Kisebb-nagyobb megszakításokkal tizenhét évet töltöttem a családnál. Serdülő lány koromban minden érdekelt. Mindent elolvastam, ami a kezem ügyébe került. Amit nem értettem, vagy nem tudtam, megkérdeztem Móricztól. Úgy gondoltam, azért író, hogy mindent tudjon. Egyszerű lány létemre sokat tanultam, művelődtem a Móricz-házban.

Már cseperedtem, ha szabad úgy mondanom okosodtam, egyik alkalommal behívott a dolgozószobájába, és így szólt hozzám: „Itt van ez a színdarab korrektúra, elviszed a Vígsház igazgatójának. Válaszra nem kell várnod, siess vissza!” Akkor még nem tudtam, hogy milyen kincset viszek magammal. Az igazgató kedvesen fogadott, és megkérdezte tőlem, mi vagyok én Móriczékknál. Amire én nagy büszkén így válaszoltam: „Félig magyar, félig tót.” Az igazgató jót derült e kijelentésemen. Ezt a rövid párbeszédet elmondta az írónak is, akinek szintén tetszett „beosztásom” megmagyarázása.

Többször elvittek magukkal engem is a színházba. Egyik alkalommal Móricz *A vadkan* című darabjának premierjére érkeztünk. Rám olyan hatással volt az előadás, hogy a felénél hazaszöktem.

Majd, amikor hazajöttek, az író megkérdezte tőlem: „Hát te miért hagytad ott az előadást?” Attól tartottam, hogy megsértettem, s emiatt haragszik rám. Még akkor is dideregve mondtam: „Féltem.” Móricz rám nézett, és így szólt: „Értelek. Ilyen őszintének lenni nem szabad.” A darab megbukott a premieren.

Sok nagy művész kereste fel budapesti és leányfalui otthonában. Meleg barátság fűzte Ady Endréhez, akinek egyszer én segítettem levenni a téli kabátját. Korábban már hallottam róla Móricztól, tudtam, hogy költő. Móricz nem barátkozott tehetségtelen emberekkel. Gyakran megfordult nálunk Rippl Rónai, Schöpflin Aladár, Babits Mihály, Gombaszögi Frida, Ady Endre, Szabó Dezső, Somlay Artur, és még sokan mások a híres emberek közül.

Feledhetetlenek számomra a leányfalui ősök. Kukoricatöréskor ott volt közöttünk Móricz Zsigmond is, és neves írók könyveiből olvasott nekünk részleteket. Azt akarta, hogy tanuljunk. Nagyon szeretett tengeri szárból koszorút fenni. Sok szépséget talált a paraszti munkában. Vonzódott az egyszerű emberekhez. Sokat utazott, kóborgott a pusztákban, többször megfordult a Hortobágyon. Amikor hazatért, órák hosszat mesélt a pásztorokról, a csikósokról, a gulyásokról.

Vannak-e emlékeim az íróról? Vannak. Amik megmaradtak, úgy vigyázok rájuk, mint a szemem fényére. Sok értékes kéziratot és nekem dedikált Móricz-könyvet elvittek, illetve elkértek tőlem. Magam sem tudom pontosan, hogy hova kerültek. Bízom benne, hogy jó helyen vannak. Van egy kis dobozom, abba rejtettem el féltve őrzött kincseimet.”

Két Móricz-levél, egy nyakék és Szigethynek az íróról készült makettja került elő a dobozból. Az egyik levél Ilka néninek szól. „Kedves Ilka! Gratulálok a férjhezmeneteledhez, és minden boldogságot kívánok. Arra azonban nem tudok vállalkozni, hogy a vőlegényt állásba juttassam, mert nincsen rá lehetőségem. A lakodalom napjáról értesítést kérek, hogy valami emlékkel hozzájárulhassak a fészekrakás szép munkájához, megemlékezve sokévi hűséges munkádról. Szívesen üdvözöl jóakaród, Móricz Zsigmond. 1928. III. 30. Bp. IV. Fővám tér 2.” Móricz mégis segített. Az ő közreműködésével kapott állást a fiatal férj a kabai állomáson.

Egy korábbi levelében, amelyet Holics Jenő sógorának írt – sem feledkezett meg Ilka néniről. „Kedves Jenőm, most érkeztünk haza, és a leveleidet ma kaptam meg. Az Ilka címét nem tudom, ha jelentkezne nálam, megmondanám neki, hogy hozzátok mehet – ha még akkor is lenne rá szükségetek. Mi egészségesek vagyunk, lehet, hogy valamelyik nap elmegyek hozzátok pár órára a jövő héten. Csókollak benneteket. Zsiga. Bp. 1925. IV. 29.”

„Móricz sohasem feledkezett meg rólam – folytatta Ilka néni – asszonykoromban is többször kaptunk tőle csomagot, néhány kedves sor kíséretében. Itt van ez a gyöngysor. Olaszországból hozta nekem ajándékba. Velencei emlék”.

A beszélgetés után nagy szemű piros meggyel kínált. Olyan szeretettel, mint évtizedekkel korábban őt Leányfaluban Móricz Zsigmond. Sok minden emlékezteti most is az íróra. Nem csoda, hiszen az alkotót és a jó embert együtt zárta a szívébe.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1969. augusztus 17.)

Móricz Zsigmond fiatal kori fényképe

1938. Hejőcsaba. Móricz Zsigmond reggelizik

„Itt úgy tele vagyok emlékekkel”

Móricz Zsigmond egy hónapja Debrecenben

Móricz Zsigmond szívesen és gyakran jött Debrecenbe. Érzelmi kötődéséről így írt: „Nagyon szeretem Debrecent. Nincs itt senkim, semmim. És mégis enyém az egész város. Kis diák voltam itt; és itt eszméltem az élet legelső csodáira és ezt sohasem felejttem el. Minden ház, minden bolt, minden név és kollégiumi vaskalap megrezzenti a szívem: ez az egyetlen zavartalan hangulat, amelybe fájó gyötrelmem sohasem kapcsolódott. Sehova nem tudok menni az országban, ahol ugyanilyet éreznék.”

Móricz Zsigmond élete utolsó tavaszán egy hónapot töltött Debrecenben - 1942. február 28–március 31-ig - , főleg pihenéssel, az Aranybika Szálló 218-as szobájában.

A Móricz-emlékek gyűjtése alkalmából 1969. július 9-én ismerkedtem meg Sőregi Jánossal, aki jó barátságban volt Móricz Zsigmonddal. Ezt bizonyítja két írása: *Móricz Zsigmond Debrecenben 1942. tavaszán* (megjelent a Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1943. 20-25. l.), valamint *Móricz Zsigmonddal a Hortobágyon* (megjelent a Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1943. 30-35. l. fotókkal).

Sőregi úr szívesen adta át nekem azokat a dokumentumokat, amelyek Móricz Zsigmond egy hónapos debreceni tartózkodásáról készültek. Ő abban az időben a Déri Múzeum igazgatója volt és rendszerint itt, a munkahelyén találkoztak.

Cikkeiből kitűnik, hogy Móricz március 5-én, 9-én, 11-én, 12-én, 13-án, 15-én, 16-án, 18-án és 21-én bement a múzeumba, ahol főleg az őt foglalkoztató témákkal kapcsolatosan kutatott, beszélgetett, érdeklődött. Március 28-án pedig vonatra ültek és a Hortobágyra utaztak, ahonnan 29-én érkeztek vissza Debrecenbe.

- Mi készítette Móriczot, hogy Debrecenbe utazzék?

„Debreceni utazását az az ünnepi ülés váltotta ki – írta Sőregi János - , melyet a *Debreceni Csokonai Kör* rendezett a már nagybeteg Oláh Gábor 60-ik születésnapja és 40 éves írói munkássága alkalmából. Móricz Zsigmond elvállalta, hogy a Déri Múzeum dísztermében 1942. március 1-én tartott ünnepélyen beszél Oláh Gáborról. E baráti szándékon felül más célja is volt, amint a helybeli napilapoknak adott nyilatkozataiból olvashattuk.

Egy debreceni tárgyú történelmi regény írását vette tervbe, Pósalaki János nótárius szerepeltetésével. Az ő életrajzi adatait gyűjtötte a Déri Múzeum 1939-40-es Évkönyvéből, valamint Balogh István múzeumi gyakornokot kérdezgette Pósalaki János életéről.”

Ismét idézzük Sőregi János írását, amelyben a hortobágyi kirándulással kapcsolatban képet adott az író gondolkodásáról, emberi magatartásáról.

„Március 28. A Déri Múzeum szervezésében és vendégeként hortobágyi látogatásra utaztunk vonattal. Kívánságára gyalog sétáltunk a nagyállomásra, hogy addig is élvezhessük a tavaszi napfényt. Volt időnk, lassan haladtunk, hallgatva. Hagytam, hogy ő kérdezzen, mert nem szerette a sok beszédet, a keveset is csak akkor, ha az őt érdekelte. Kijelentette, hogy csak III. osztályon utazik, az egyszerű nép között. A vonatban is az ajtónál foglalt helyet, hogy lássa az egész úti társaságot, mely zsúfoltan töltötte meg a kocsi belsejét. Vastag sétabotját maga elé véve, mindkét kezével arra támaszkodott, néha könyökölt is. A mellette ülőkkel beszédbe elegyedett: életkoruk, szociális helyzetük, foglalkozásuk, utazásuk célja érdekelte.

A csárda felé gyalogosan közeledtünk. Örültünk az Életnek, hogy ide kijöttünk, hogy a szemünket csaknem le kellett hunyni a nagy sugár-záporban és hogy átszűrte testünket a tavaszi szél. A csárda előtt Németh Sándor hortobágyi csárdás nagy örömmel fogadott bennünket. Petőfi emléktáblája előtt megállottunk egy pillanatra, ami tiszteletadásunk jele volt, majd a boglyakemencés, söntéses ivón át az udvarra nyíló szállásunkra mentünk.

Egyik utunkat a csárdától délkeletre eső víztároló medencének irányítottuk. Igen kellemes időben, távcsővel és fényképezőgéppel felszerelve haladtunk a duzzasztógáthoz közeledve. Egyre jobban lekötötte figyelmünket a vízi madarak lármája. Megállva hallgattuk az őshangversenyt, a sirályok ezreinek éktelen rikácsolását, melybe kacsahápopás, éles cankókiáltás is vegyült. Messze, a belső síkvizeken fehérlettek a dankasirályok ezrei. Egyszer csak, mintha valahol a magasban lebegő karmester intett volna a jól begyakorolt énekkarnak, egy csapásra elhallgatott a zene. Csodálatosnak tűnt fel ez a hirtelen némaság! Móricz Zsigmond mohón jegyezte fel magának.

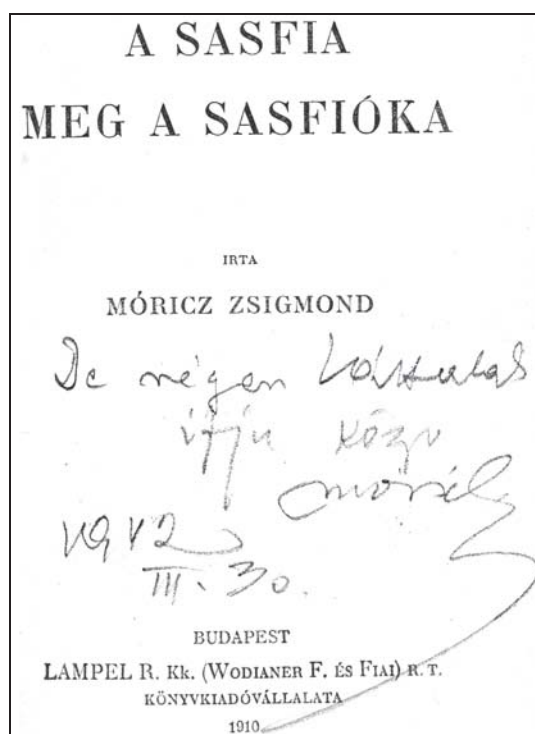
A délutáni órákban bőven volt részünk délibábban. Különösen, amikor a folyón átkeltünk, a távoli szárnyékerdők és őshalmok ültek a délibáb csalóka vizére. Itt a vándort a délibábon felül pacsirta gyönyörködteti. Néha három is dalolt közvetlen közelünkben. Nincs igaza Arany Jánosnak – mondtam - mikor azt írja, hogy a daloló pacsirta hallgat leesőben! Mert figyeljük meg, hogy akkor is dalol, amikor lefelé ereszkedik, jóformán addig, amíg földet ér!

Erre szemügyre vettük az egyik legközelebbi kis dalost és azzal állításomat a mosolyogva ámuló mesternek be is bizonyítottam. Nagyon rám nézett. Az ilyesmi tetszett neki, jegyezte is azonnal.

Március 29-re, vasárnapra virradtunk. Az éjjel támadt szél nem engedett erejéből, így a hortobágyi kirándulásunkat a tervezettnél hamarabb fejeztük be.

Móricz Zsigmond azonban így is meg volt elégedve. Csak az Arany Bika előtt szorította meg a kezemet, köszönetét és háláját szelíden sugárzó szemmel, s azzal a megjegyzéssel, hogy mindazt, amit most látott és hallott a pusztán, a nyáron készülő *Rózsa Sándor* második kötetében fogja felhasználni.

Március 30-án otthonomat tisztelte meg látogatásával, s én vacsorára hívtam meg. Vacsora után főleg könyvtáramat nézegette. Szemlátomást jól esett neki, hogy abban csaknem minden könyvét megtalálta. Sokba írogatott is egyet-mást, ilyeneket: „Rózsa Sándor Jánoskát ugratja, s Jánoska Rózsa Sándort” (kis fiamnak írta); „A boldog ember éli, a boldogtalan írja”; „De régen láttalak, ifjú könyv” (*A sasfia* című könyvébe).”

Bieliczky Sándor gyűjteményéből:

Móricz Zsigmond dedikálása:

„De régen láttalak ifjú könyv. 1942. III. 30.”

A Hortobágyon 1942. március 28.

„fürtös pásztorbundában aludt”

„Móricz Zsigmond március 31-én utazott el Debrecenből. Viszontlátásra búcsúztunk el egymástól, de ez többé nem következett be.”

Móricz Zsigmond debreceni tartózkodásáról a *Debrecen* című újság 1942. március 1-én, 3-án, és 22-én számolt be. A *Debreceni Szemle* (XVI. évfolyam, 1942, április 4. (167.) szám) pedig közölte Móricz Zsigmond előadását *Oláh Gábor útja* címmel.

Néhány részletet idézünk belőle:

„Oláh Gábor irigylésre méltó és boldog ember, hogy hatvan évet tudott eltölteni szülőföldjén. Irodalmunkban alig van még valaki, aki ezt meg tette volna. Oláh Gábornak még az is megadatott, hogy a Kar utcától a Kar utcáig terjed lépteinek kilengési köre, így még magában Debrecenben is szakadatlanul ugyanazt a legszűkebb, tehát legbensőségesebb és legizgalmasabb életkört járja, amelyben az első benyomástól máig szintetikusán együtt van, ami az embert emberré teszi.

A *Költemények* című első kötete nagy feltűnést keltett. Ebben jelent meg *A Hortobágyon* című verse. Így kezdődik:

*Vágj közibe paripádnak
Szentistváni fuvaros!
Hajts annak a délibábnak,
Mi ott távol lengedez, ingadoz!
Szárnyakat köss lovaiddnak,
Hét mérföldest lépjenek,
Mert e roppant pusztaságon
Nincsen élet, alusznak az emberek!*

Kedves Gábor! már jóformán csak ketten-hárman állunk még a nemzedékből a nyílt téren, meg Szabó Dezső, „a magyar mennydörgés”. Mindnyájan elmenendők vagyunk, talán még mi is. De hagyunk magunk után valamit. Én a te délibáb tündértavadat csodáлом és irigylem. Engem jobban lekötött maga a magyar valóság; téged a magyar valóság megszépített lázképe, Szabó Dezsőt az újjászületett magyar élet ropogása.”

Móricz Zsigmond megérezte, hogy „elmenendők vagyunk”. Oláh Gábor 1942. június 23-án, Móricz Zsigmond pedig 1942. szeptember 4-én ment el „a magyar valóságból”.

Bieliczky Sándor

(Debrecen, 1969.)

BARANGOLÁSOK MÓRICZ-EMLÉKEK NYOMÁBAN

Iskolai oklevelek a debreceni diákevekből

Nemcsak a Móricz Zsigmond születésének közelgő századik évfordulója ösztönzött arra, hogy hírt adjak az író nyomában tett barangolásaimról, hanem a fiatal éveim óta műveivel szemben tanúsított szeretet, a valóság hű kor- és jellemrajz, a személye iránti tisztelet és végső soron lokálpatriotizmusom, hiszen az író huzamosabb ideig diákoskodott Debrecenben, s életében több ízben is megfordult Csokonai, Oláh Gábor, a tudomány városában. Tizenkét évig voltam újságíró Debrecenben és szabadidőm nagy részét irodalmi emlékek gyűjtésére fordítottam. Anyagaim egy része még akkor megjelent a megyei lapban. Azóta eltelt tíz év. Nem tudom, azok közül, akikkel beszéltem, vajon még hányan élnek? A megszólaltatottak többsége idős ember volt. Vallomásos emlékeiket megőrizték jegyzetfüzeteim, emberi portréikat a fényképfelvételek.

Úgy érzem, hogy amiket közöltek velem, ha nem is irodalomtörténeti értékek, de kiegészítő momentumok Móricz emberi megértéséhez, portréjának még teljesebb megrajzolásához.

*

Mikor született Móricz Zsigmond?

Tíz évvel ezelőtt, amikor Debrecenben a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában kutattam Móricz Zsigmond diákkori emlékeit, arra lettem figyelmes, hogy az iskolai okiratok adatszolgáltató rubrikáiba különböző időpontokat jelöltek meg az író születésnapjának.

A Magyar Irodalmi Lexikon szerint Móricz Zsigmond 1879. július 2-án, a Világirodalmi kisenciklopédia 1976-os kiadása szerint pedig június 30-án született Tiszacsécsén. Tehát a két lexikon adata sem egyezik.

A levéltári dokumentumok alapján Móricz Zsigmond 1890/1. iskolaévben a debreceni református főgimnázium I/a osztályába járt.

Előmeneteli bizonyítványa szerint 1879. június 31-én született.

Az 1891/2. iskolai tanévben bizonyítják, hogy július 6-án volt a születésnapja. 1893/4. tanévben pedig június 30. a dátum.

Móricz Zsigmond az 1899/1900. tanév első felében a debreceni teológia hallgatója volt. A főnévkönyvben feltüntetett félévi eredményei mellett a származási adatai között születésnapjaként 1879. június 29. szerepel.

Ugyanannak a tanévnek második felében joghallgatóként folytatja tanulmányait Debrecenben. Az első éves joghallgatók főnévkönyvében születésének időpontjául június 6-át jelölték meg.

Tiszacsécsén Móricz-emlékeket gyűjtve láttam a református parókia anyakönyvében Móricz Zsigmond keresztelési jegyzőkönyvét. Eszerint 1879. július 6-án született. Apja neve Móricz Bálint földműves. Anyja neve Pallagi Erzsébet helvét hitvallású. A keresztanya neve Ács Lajos, keresztanya neve: Nagy Erzsébet. A július 6-i dátumot valaki áthúzta és 2-át írta be helyette.

1921 - 47-ig Orosz Kálmán volt a csécsi református lelkész. 1929. június 29-én, Péter-Pál napján nagy ünnepséggel, díszpolgárrá avatással ülték meg Csécsén az író ötvenéves születésnapját, ő volt az ünnepség előkészítője, fontos résztvevője. Az író igen sok könyvet dedikált és ajándékozott ezen a napon csécsi rokonainak, barátainak – a *Harmatos rózsát* Orosz Kálmánnak.

1939-ben, amikor mindenkinek igazolni kellett származását, Móricz Zsigmond a maga és testvérei nevében ezeket az igazolásokat Orosz Kálmántól kérte és kapta. Ebben az ügyben újra több levelet váltottak. Ezen a Péter-Pálon könyvet is küldött Orosz Kálmánnak, legújabb munkáját, az *Életem regényét*. Ennek érdekes dedikációja így szól:

„Orosz Kálmánnak, szülőföldem boldog papjának, milyen jó lehet csécsi papnak lenni. Szeretettel üdv. Barátja Móricz Zsigmond. Leányfalu 1939. VI. 29. Ez a születésem napja, nem július 2. Az a keresztelés napja volt”

Vajon mikor született hát Móricz Zsigmond?

Talán ez az adalék is bizonyítja, hogy június 29-én, ahogyan ezt Czine Mihály és Nagy Péter Móricz-monográfiáiban olvashatjuk.

Ő mindhalálig azt mondta és írta, Péter-Pálkor.

Bieliczky Sándor

KRITIKA 1979. június

A Móricz-drámák és a színpad

Beszélgetés László Anna írónővel

Száz évvel ezelőtt, 1879. június 29-én született Móricz Zsigmond, a magyar realista prózairodalom kimagasló egyénisége. Ebből az alkalomból kerestük fel László Anna írónőt, akivel arról beszélgettünk, hogy mennyire segítette Hevesi Sándor rendezői munkássága a Móricz-drámák színrevitelét és sikerét a színpadon?

- Május 14., 15. és 16-án Nyíregyházán emlékünnepeket tartottak a drámaíró Móriczról. Itt az előbbi kérdés más témákkal együtt, de nagy súllyal szerepelt. Mivel

mostanában gyakori a Móricz-emlékünnepe, néhányan féltek attól, hogy talán protokolláris vagy unalmas is lesz a tanácskozás. Az ellenkezője történt. Magam azért tartottam nagyon jónak, mert összecsaptak a különböző vélemények. Tehát valódi vita volt, szenvedélyes, akkor is foglalkoztatta a résztvevőket, amikor befejeztük a napi eszmecsereét. Ha ellentétes vélemények ütköznek, az mindig tisztázáshoz vezet.

- Hogyan lehet összefoglalni a nézetkülönbségeket?

- Két pontját említem. Az egyiket Móricz Virág képviselte, akinek az volt az álláspontja, hogy a Hevesi Sándorral való együttműködés Móriczot a könnyebb megoldások felé csábította. Az író Hevesinél tanulta meg azt, hogy túlságosan nagy kompromisszumot kell kötni a közönségsiker érdekében. Én, mint a Hevesi-életmű monográfusa, természetesen mást érzek hangsúlyosnak. Mindenesetre az tény, hogy a Móricz-drámák regényeinél kevésbé élesek, a társadalombírálat bennük kétségtelenül halványabb. Ez azonban már a Hevesivel való együttműködés előtt is így volt – Móricz számos korábbi és későbbi drámájában. Ha regényei hangvételéhez ragaszkodik: egyszerűen nem került volna színpadra. A különbség annyi – és ez nem csekély különbség -, hogy a *Sári bíró* kivételével, amelynek 1909-es bemutatója szenzáció volt, a Móricz-drámák soha nem értek el jelentős sikert a Hevesivel való együttműködés előtt.

Utána viszont óriási sikerré nőtt a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* és a *Légy jó mindhalálig*. Mindkettő kiemelkedően nagy előadásszámot ért meg és a kritikai visszhang ugyanannyira, mint a nézők reagálása, különlegesen jó volt.

- *Minek köszönhető ez?*

- Elsősorban annak, hogy Hevesi a színpadszerűség, a „mesterség” követelményeire tanította meg Móriczot. Az író levelei, tanulmányai, nyilatkozatai egyaránt azt mutatják, ezt ő nyitott lélekkel fogadta és nagy örömmel nyugtázta.

Móricz és Hevesi kapcsolatát, a szó legnemesebb értelmében alkotónak lehet nevezni, és ugyanakkor rendkívül személyesnek is. A munka közös célért folyt, teljes odaadással egymás elképzelései iránt és baráti hangulatban, amit ugyancsak a Móricz-levelek tükröznek.

Ha az ő kettejük kapcsolatát vizsgálja az ember, akkor szinte nosztalgikus vágyat érez arra, hogy bár most is ilyen azonosulás alakulna ki író és rendező között, mert bizony, a mai színházban ez nagyon ritka. A társulat is képes volt teljes összefogásra egy közös cél érdekében. Valószínűleg ez adhatta a sokat hangoztatott boldogságérzést, amire Móricz többször is visszatért.

- *Felmerül a kérdés, mennyire hatnak a Móricz-drámák a mai közönségre?*

- A Móricz-drámák egy részének eleven hatóerejét mutatja, hogy az elmúlt években, évtizedekben közülük igen sokat játszottak Budapesten és vidéken egyaránt. Rendszerint nagy sikerrel. A bennük rejlő társadalomrajz miatt és mert magas írói szinten szórakoztatóak. A *Légy jó mindhalálig* például örök sikerdarab, azért is, mert feléleszti az emberekben iskoláskoruk emlékeit és mély érzelmi rétegeket érint.

Drámáinak másik részénél talán meglep bennünket a bemutató idejének kritikusi lelkesedése, ezt mai szemmel nem érezzük mindig indokoltnak. Ilyenkor azonban, eszünkbe kell idéznünk, hogy az értékítélet az évtizedek során alaposan megváltozik. Természetesen az lenne az eszmény, hogy a művet századok se kezdhessék ki.

- *Vajon miért nem sikerült a páratlan tehetségű Móricznak minden drámájában maradandó értéket létrehoznia?*

- Az emlékülésen elhangzott az a vélemény, hogy amennyiben Móricz nem fogadja magába a különféle befolyásokat és csak a saját eszméi szerint az íróasztalának dolgozik, akkor ma nekünk lenne egy nagy drámaírónk. Nekünk és ma! Ez az egyik oldal. A másik: Móricz élete. A mindenkori napi élet, ami tökéletesen más közegben zajlik, mint egy emlékülés ötven év múlva. Az íróasztalnak dolgozni, az egy-két alkotásnál esetleg lehetséges. Sorozatosan nem. Németh László mondta: a remekmű is agyrémmé válik az íróasztalban. Tehát Móricz csak aközött választhatott, hogy bemutatják a színművét, ha elfogad bizonyos kompromisszumokat - vagy, ha a társadalmi vétkeket ostromozó mondanivalót szolgálja, akkor nem kerül színpadra.

Vitatható kérdés, hogy melyik a jobb, mindenesetre ez az ő számára önkínzó visszavonulás lett volna.

Hevesi igazgatása kezdetétől arra törekedett, hogy házi szerzőket gyűjtsön színházába. Nagy balszerencse volt, hogy nem akadtak méltó írók. Amikor pedig Móricz szóhoz juthatott a Nemzeti Színházban, az már az irányításának a vége felé történt. Néhány évvel később a Nemzeti súlyos válságba került. De 1928-ban és 29-ben a színháznak még volt annyi ereje, hogy a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* és a *Légy jó mindhalálig* című művet sikerre vigye.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1979. május)

Móricz Zsigmond hangja

Féltem őrzöm a Magyar Rádió hangdokumentációs anyagából készült lemezt, amely az utókornak megörökítette *Móricz Zsigmond* beszédhangját. A hanglemezen az író nyilatkozik egy vidéki színházi direktorról és Rózsa Sándorról.

Személyesen sohasem láttam, beszélni nem hallottam Móriczot. Fényképekből, grafikákból, kispasztikákból, szobrokból, olajfestményekből, a vele kapcsolatos személyes vallomásokból igyekeztem magamnak megrajzolni emberi, írói, művészi portréját. Helyesebben e három különbözőnek tűnő fogalom egytelkűségét, együvé tartozását, a móriczi egyéniséget.

A képek emlékidézők és emléktakarók. Kíváncsi érdeklődésünk nyitja fel a portrék világát, s a felvételek (szobrok, rajzok, stb.) születését rögzítő dátumok segítenek tájékozódni az író sorsfordulóinak, életútjának, küzdelmes, vívódó örömeinek, bánatának, az újrakezdések forradalmának korszakváltásairól. A képek nemcsak a mosolyt, a derűt árasztják, a fájdalmat, a kínzó gondokat is a néző elé tárják.

A Móriczról alkotott kép mégsem a fotók, a képzőművészet láttán alakult ki bennem igazán, hanem mindenekelőtt regényeinek, novelláinak, a napilapokban és folyóiratokban olvasható elmélkedéseinek, nyilatkozatainak, riportjainak társadalmi és emberi lélekrajzából, az irodalmi publicisztikáját meghatározó művelődés-politikai, szociológiai törekvéseiből.

Móricz igazi, mindig élő hangja valóságteremtő- és építő művészetén át visszhangzik bennünk tovább. Így jellemzi magát egyik levelében: „Én vallató ember vagyok, nem valló.” Igen! Ő nemzetének, népének vallatója. Ez a tudatos erőfelismerés adja Móricz sajátos, egyéni hangját. Nála a vallatás szellemi kényszer a fájó, béklyóba vert valóság felszabadítására.

Az ő hangját nem lehet csak egy osztályra, a parasztságra korlátozni, hiszen élete utolsó éveiben eljutott a proletársors, a munkásosztály történelmi szerepének a felismeréséig is. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy benne látta az ország vezetőerejét, a fejlődés társadalmi, politikai bázisát. De némely írásában már tanújelét adja a politikától önmagát „távoltartó” író ennek a felfedezésének is.

Móricz Zsigmondnak, a *Kelet Népe* főszerkesztőjének a neve 1939. december 15-én került a lap címlapjára. E számtól kezdve egészen haláláig ő jegyezte, irányította, szervezte, tartalmában és küllemében alakította a folyóiratot.

Irodalmi és publicisztikai munkásságának e fellendülő korszaka egybe esett a második világháború legsötétebb éveivel. Ebben az időben egyetlen folyamatos publikációs lehetősége volt a *Kelet Népe*. Móricz alkotói korszakának ez a szűk három esztendő volt kitárulkozó, sürgető tettektől mozgalmas, roppant akaraterű reneszánsza, ars poétikája.

Ezért vállalkoztam arra, hogy ismertessem Móricz – általam fontosnak tartott – szerkesztői politikáját és szerkesztői elveit.

Az első számban *Kelet Népe* címmel írt cikket, amelyben köszönti az olvasót. Történelmi és társadalompolitikai helyzetképet ad a korabeli Magyarországról. Fájó őszinteséggel kesereg arról, hogy „(...) nem ismerjük a jövőnket. Nincs célkitűzésünk, nincs programunk, nincs tájékozódásunk és nincs szilárd elhelyezkedésünk (...)” Röviden: jövőismeret nélkül tengődik, vergődik a nemzet. Körülveszi, megbénítja a létbizonytalanság, a céltalanság. Móricz nemzetfélése, az ország, a nép jövőjéért való aggodalma jut kifejezésre e cikkében. Ez az írás ad alapot a két héttel később megjelenő: *Hagyd a politikát: építkezz!* című publicisztikájának. A két cikk tartalmi gondolatvezetése egyező és egyértelmű: a magyarság nemzeti programjának hiányolása. Ebben akar Móricz segíteni. Országos programot adó népfrent lappá szeretné a *Kelet Népet* fejleszteni.

Móriczot bántotta, emberi önérzetét sértette a jövő nem ismeréséből fakadó tervszerűtlenség, a tájékozatlanság, a gondokban őrlődő magyarság sorsa. „(...) egy napról a másikra élünk és nyugodtan tudunk aludni a subán és nézzük a csillagok állását az alföldi pusztán egén s abból tájékozódunk a jövő ezredév felől, mint a három királyok (...)” – jegyezte meg elkeseredetten, szomorú iróniával.

Mibe kapaszkodhat a nép, a nemzet ilyen áldatlan társadalmi atmoszférában, amikor Európa szívében már tombol a második világháború? Móricz az élni akarást tűzi nemzeti feladattá.

„Egyet tudunk csak: élni akarunk!” És drámai hangú követelését tovább fokozza:

„(...) mert élni akarunk! élni! élni! élni!”

E segélykiáltás Móricz lelkiismeretének a hangja. „Mi öregek szívesen látjuk: a fiatalok készek a munkára, készek a szervezkedésre, készek a tetre (...)” S ezek után fogalmazódott meg a főszerkesztő programteremtő elképzelése, amelynek megvalósításába bevonja az ifjakat, az olvasót, „akivel egyet akarunk: a Magyar Jövendőt kiépíteni.”

Hagyd a politikát: építkezz! Mindenekelőtt azt szeretném tisztázni, hogy ez a móriczi meghatározás jelszó, program vagy jelmondat-e? Ugyanis, eddig már több megfogalmazását, helyesebben értelmezését olvastam e felszólításnak. Jómagam inkább a jelmondat felé hajlok. Azon egyszerű oknál fogva, mert jelszónál több, a program fogalmát nem meríti ki, a jelmondat pedig olyan tartalmú tömörítés, amely valamire felhívja a közélet iránt érdeklődők figyelmét. Móricznak pedig ez volt a célja. Fölvetni olyan kulturális, gazdaságpolitikai kérdéseket, amelyeknek részletes magyarázatát, kibővítését az olvasóktól is várta. Azt akarta, hogy az írók mellett az olvasók is szóljanak bele javaslataikkal, elképzeléseikkel egy kidolgozandó program előkészületeinek folyamatába. S úgy remélte, hogy a válaszok összességéből kirajzolódik majd – az eredeti törekvés lényege – a későbbi program magva. Móricz ebben a vitát provokáló, a vitának a lap hasábjain helyet adó népfrent-politikai jellegű koncepciójából két momentumot emelek ki.

Cikkéből idézek: „Több politikát! Int jó akaratú levelében egy vidéki előfizetők (...)” Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy Móricz reagált a haladást elősegítő politizálás helyes értelmezésére, ugyanakkor azt a diplomatikus tartózkodást is, amely a politika háttérbe szorításával az építkezésre helyezi a hangsúlyt. A jelmondatnak ez a látszólagos kettőssége – véleményem szerint – egyértelmű magyarázatát adja annak a móriczi elkötelezettségnek, amely így is értelmezendő: politizálva építkezz! építkezve politizálj! A politika, mint cselekvés-meghatározó, semmiképpen sem szűrődik ki Móricz tiszta szándékából. Benne él gondolataiban, s agitatori keménységgel, határozottsággal elemzi a magyarság, a nép sanyarú sorsának okait. Mi ez, ha nem politika?

Majd így folytatja: „Azt válaszoltam a levélírónak: *Hagyd a politikát: építkezz!* Azért mondom ezt, mert megrettenve és belesápadva látom, el vagyunk késve.” Az elkésés nem egyéb, mint kulturális, gazdasági elmaradás más európai országokkal szemben. Ez a társadalmi felismerés a móriczi jelmondat első alapvető meghatározója.

Móricz fölveti a kérdést: „Mit kell tehát csinálni? Hol lehetne, s hogy kellene elénk állani a kérdő szemeknek, s azt mondani nekik: ezt tedd (...)” Móricz tehát érzi, tudja, hogy nincs országosan kidolgozott kulturális és gazdaságpolitikai program a parasztság sorsának jobbítására.

Az általa kurzivált rész, *Ezt tedd!* – világosan érzékelteti Móricz szándékát:

elérkezett a tettek ideje! Cselekedni pedig csak akkor lehet, ha van olyan társadalmi érdekekre épülő átfogó program, amely kaput nyit a nép boldogulása felé. A jelmondat második pozitívuma az, hogy tenni, cselekedni kell! Majd később ezt írja: „Könyvtárra megy már azoknak a műveknek a száma, amelyek bemutatják Európa előrehaladottságát, a magyar falu mély és fájdalmas elmaradottságát, sőt az utakat is, hogy milyen utak elhárítása után s milyen eszközök megragadása által juthat előre a magyar. Én itt most felajánlom és megnyitom a vitát.”

Mindebből érződik az írónak a népe iránti gondoskodása. Móricz így folytatja jövőt alakító tételődéseit: „Tagosítás, vagy útépítés? Útépítés vagy a földművelési kultúrának népfőiskolák által való legsürgősebb kiterjesztése? Új mezőgazdasági szervezkedés, beszerzési, művelési, eladási szervezetek létrehozása, vagy a falvak és a gazdasági berendezkedés újjáalakítása? Hogy lehet új mezőgazdasági ipart egy-kettőre a földből elővarázsolni. Vége a teoretikus elmélkedésnek. A magyar népnek föl kell támadnia halotti poraiból is, hogy a rá váró életet megmentse.” Nem program ez, hanem ösztönző alapul szánta a nemzeti program elkészítéséhez. Úgy gondolom, hogy Móricznak ez a törekvése azt a célt szolgálta, hogy programot adó tettekre ösztönözze a kormány szerveket. Ő, mint a *Kelet Népe* főszerkesztője, politizálásával a nemzet, a nép sorsára irányította a figyelmet, és lehetőséget adott a vitára, az általa remélt gondolatok, ötletek, elképzelések áramlatának kifejtésére. Móricznak ez a vállalása a vezércikk címével ellentétben politika, a jövő építkezésének a politikája.

Egyik érdekes színpoltja a lapnak a *Korunk és hangunk*, valamint a *Szerkesztői asztal* című rovat. Az itt megjelent vitázó írásokat, válaszokat tanulmányozva, elemezve, nyugodtan mondhatjuk azt, hogy e két rovat írásaiból csendül ki leginkább Móricz igazi hangja. E rovatoknak ő volt a szervezője, írója és szellemi irányítója. Előre meghatározott célja volt az itt közlendő cikkek, hírek, megjegyzések, személyes hangú válaszok megjelentetésével. Kíváncsi volt arra, hogy egy-egy parasztságot érintő publicisztika vagy egyéb cikk milyen érdeklődést vált ki az olvasóban. Óriási lelkesedéssel, odafigyeléssel szerkesztette a terjedelmes rovatokat. Fáradhatatlan riporterként járta az országot, minden fontosabb dologról akart tudni, izgatták a zajló események, nem hagyott egy sort sem válaszolatlanul.

Móricz nem szerette a bőbeszédűséget. Mestere volt a tömörítésnek, a lényegre törésnek. Követelményrendszerében ott élt a gondolati tisztaság, az állásfoglalás, az okfejtés társadalmasítása. Nem szerette a légüres térben libegő öncélúskodást. A *Kelet Népe* a parasztság, a nemzet sorskérdésének a lapja. Erre építette Móricz az olvasókkal folytatott párbeszédét.

S ez a párbeszéd a főszerkesztő politikai építkezése még akkor is, ha ő már említett jelmondatában – a sorrendben – a *dolgozra* terelte a figyelmet. Az olvasók és a folyóirat közötti kapcsolatteremtés alapjának tekintette az együttműködést. Célja volt, hogy üzeneteiben, tanácsadásaiban is találkozzék olvasóival, szellemi randevúra hívta őket a lap hasábjain. Ezzel is bővítette a folyóirat ismeretségi körét, az önként jelentkező „sajtótudósítók” hálózatát. Nem csak a fővárosból, hanem vidékről is érkeztek vitákra szólító levelek, kérdések, véleménykülönbségek a *Kelet Népe*hez.

A folyóirat olvasása közben arra eszmélünk, hogy a *Kelet Népe* egésze olyan program, amely képet ad a korszellemről, a parasztság helyzetéről, a munkásság sorsáról, s mindazon gazdaságpolitikai és művelődési reformtörekvésekről, amelyek feladatként jelölték meg a magyarság, a nép nevelését, tájékoztatását és felvilágosítását. Nem utolsó sorban pedig a nemzeti öntudatra ébresztés gondolatát.

Az egyik levélíró cikkében azt fejtegeti, hogy „állj meg a helyeden és tégy eleget kötelességednek!” A főszerkesztő érzékenyen reagált e megállapításra, mivel tartalma egyezett az ő gondolatával. És most jön a szerkesztői összefoglalás, következtetés és programadás. „(...) Ma ott tart a világ, hogy az utcavégtől a parlamentig mindenki politizál. Mindenkinek megvan a maga világot boldogító meggyőződése. Induljon meg az ellenőrzés egyénben, társadalomban, államban egyszerre és legyen a magyarság célja: a kötelességteljesítés államának kialakítása. Ha a munkát meg akarjuk szeretetni a nemzettel, akkor becsüljük meg a munkaszeretőket. Be kell bizonyítani a munkaszeretőknak, hogy érdemes a munkát szeretni, hogy érdemes kötelességet teljesíteni.”

Kérges a kezem címet adta Móricz az egyik hat elemi iskolát végzett parasztember levelének. Az író megjegyezte: „Bizony elég nehéz rossz szemmel ilyen apró, ceruzával írott írást vaklálni, de nem sajnálom, mikor ilyen mondatokat találok benne: (...) *kis falum határán alig túl terjedő látkörrel szólok bele a vitába. A jövő csak akkor van biztosítva, ha teljes a lelki egység az egész magyarságban, egy fájás legyen és egy látás.*”

Milyen következtetést vont le Móricz a levél tartalmából? „Öröm látni, hogy a hat elemi végzett, s a legnaivabb betűkkel író magyarok már egészen tiszta szemmel, magas államfilozófiával tekintik a magyar sorsot, Bihar szélén, Abaújban, Dunántúl (...).” A vitában Móricz kimondatta meggyőződésének, építkező politikájának a lényegét: a népfrempolitika megteremtésének a gondolatát. (Egy fájás legyen és egy látás.)

Természetesen voltak negatív értelmű, az uralkodó osztály érdekeit védő vélemények is. Ezekkel a főszerkesztő ridegen bánt. Muszájból közölte, nem emelt ki bennük sorokat, nem fűzött hozzájuk kommentárt. Ez is politika!

Veres Pétert is vitára készítette Móricz jelmondata. A többi között ezeket írta:
 „Úgy érzem, ehhez a *Hagyd a politikát, építkezz!* – jelszó alatt megindult vitához nekem is hozzá kell szólnom: Ne hagyd a politikát, most úgyse építkezhetsz! Persze, az a kérdés, mit értünk *politika* alatt. Politizálást-e, vagy közügyekben való érdeklődést, részvételt, helytállást? Az első esetben én is azt mondom: hagyd a fenébe, olyan mindegy, hogy tagja vagy-e valamelyik pártnak, úgyse tehetsz semmit, legfeljebb helyeselsz, vagy hallgatsz. Hiszen nincsen sem pártélet, sem szabad sajtó többé.
 Valószínű, hogy Móricz Zsigmond is az ilyen politizálást értette. Mert hogy minden közéleti tett, tehát Móricz Zsigmondnak a felhívása is politika, azt mindenki tudja. Az a kérdés, kinek a politikája. A mienk-e, vagy a másoké. Egyelőre nem a mienk. Nekünk most nincs más feladatunk, mint számon tartani mi a baj és mit kellene és mit lehetne csinálni. Szerintem ma ez a – nem legjobb – hanem az egyedül lehetséges politika.”

Móricz válasza így hangzik: „Veres Péternek azt üzenem, hogy ne politizálj, dolgozz! Igenis lehet dolgozni és lehet építkezni is. Debrecenben a fiatal költőkkel vitatkoztam, ne hagyják úgy összetörni magukban a bátor szavakat. Koravének. Klasszikus begubózás. Azt mondta egyikük: „*Mi már befejeztük a munkánkat.*” „Hány éves vagy?” „*Harminckettő.*” „Én hatvan vagyok és most kezdem az új életemet.” Veres Péternek is szól ez.”

Móricz kedveli a rövid, tömör, figyelemkeltő, politikai töltetű aforizmákat. A lap alján keretbe foglalva egy-egy cikk zárógondolataként ilyen rövid megfogalmazások, felhívások olvashatók: „Ma a legjobbaknak minden erejüket latba kell vetni, ha át akarnak menteni a jövőre valamit.” „Azt akarjuk elérni, hogy a magyarságukban ingadozó rétegek lássák azt, hogy ebben az országban érdemes magyarnak lenni.”

Meggyőződéssel mondhatjuk, hogy Móriczra nagyon találó ez a jellemzés: az ország látó, az ország néző író. Nemcsak regényeiben, elbeszéléseiben érezhető a látásnak és a nézésnek társadalmpolitikát változtatni akaró ébrentartása, hanem folyóiratában publikált megjegyzéseiben is. Az odafigyelés Móricz munkásságának, módszerének, tanácsadásának fontos meghatározója. Ő az élet gyakorlati embere, a valóság újra és újra felfedezője, teremtője és tettekre váltója. Móricz társadalmi méreteken gondolkodott és ez adta alapját mindenre kiterjedő érdeklődésének. Erre említsünk a sok közül csak egy példát.

„A magyar népdal megszállottjai, az „Énekszó” szerkesztősége és párthívei szorgalmasan járják pár hete a várost és aláírásokat gyűjtögetnek. Harminc ezer aláírást akarnak benyújtani a rádió vezetőségéhez, hogy a magyar népzene méltó helyet kapjon a magyar rádió programján. Az íven a következő felírás olvasható:

Mi az igazi magyar zenét szeretjük, de nem ismerjük eléggé. Abból az ezer és ezer dallamból, amelyet Kodály Zoltán, Bartók Béla és társaik összegyűjtöttek, alig hallunk valamit a rádióban. A rádió tekintetes igazgatóságától kérjük, hogy megismerhessük a magyar klasszikus zenét.”

A felhíváshoz Móricz a következőket fűzte hozzá: „Mi lenne, ha a rádió vezetősége nem várva be ezt a hatalmasan *felszerelt* kérvényt, eleget tenne ennek az óhajtásnak. Ej, de jó lenne hinni középosztályunkban, használhatóságában és nemzeti felelősségérzetében. Legalább egyszer!”

A háború terjedése miatt Móriczot állandóan nyugtalanította az ország, ezen belül a nép sorsa. Érezte, hogy ebben a nemzetet pusztító történelmi helyzetben buzdításra, öntudatot serkentő feladat meghatározásra van szükség. A nép fájdalma az ő keserve is volt. Éppen a néptömegekkel való együttérzése készítette őt mindig arra, hogy szolgálatot tegyen az élet könnyítésére. Móricz sorsa, munkálkodása egész folyamatában szellemi szolgálattétel volt a magyarság, a nemzet javára. Egyik megjegyzésében így vall erről: „A *Kelet Népe feladata* csak az lehet, hogy ezekben a tragikus időkben a magyarságnak szellemi szolgálatot nyújtson. Szolgálatot csak az igazság fegyverével végezhet, de a fegyverek közül azokat választja, amelyek nem a reakció vak mérlegét jelentik, hanem a haladás izzó cselekvését. Minden sort azzal az aggodalommal közlünk, hogy az írás hozzájárul-e a magyar sorseszmeék tisztázásához? Hogy reális-e, s mégis eszmeébresztő? Fő gondolatunk: hogy lehet meggyorsítani a magyar utánpótlást? A tudásban és a gyakorlati cselekvésben. Hogy lehetne a százados mulasztásokat oly gyorsan helyre hozni, hogy a napok reménytelenné ne váljanak fejünk felett? A kultúra, akárki hozta létre, az emberiség közkinccse. Ebben részesülni s ehhez hozzájárulni a magyarságnak is jussa és kötelessége.” (*Kelet Népe szerkesztősége*)

Felvetődik a kérdés: kié a *Kelet Népe*? Móricz erre határozottan válaszolt és kijelölte társadalmi helyét az *Új évfolyam küszöbén* című cikkében. „Ez a lap nem csoportoké, hanem mindenkié, aki a magyar nép jobblétének gondját szíven viseli.”

A lap tehát mindenkié, elsősorban a haladásért küzdőké. Nem csoportokhoz, hanem az egész nemzethez szól. Móricz ebben határozta meg a lap célját. Figyelemreméltó momentum.

A *Kelet Népe* átvétele óta alig telt el egy esztendő, s a lap akkori *élni!* segély-kiáltást fölvaltotta Móricz bizakodása: a lap mindenkié!

Móricz szerkesztői munkásságát megkeserítette és nagymértékben nehezítette a cenzúra könyörtelensége. Az írónak ez a politikai szellemi „felügyelőség” temérdek bosszúságot és gondot okozott. A mind erőteljesebben működő cenzúra ellenére is műfajt gazdagító elképzelések foglalkoztatták.

Németh Lászlót 1940. július 15-én kelt levelében arra ösztönözte, hogy küldjön rövid glosszákat: „Valósággal gombostűhegyre szedve a korproblémákat, ahogy naponként felgyűlnek.” Veres Pétert pedig arról értesítette, hogy: „Minden számban lesz publicisztika, mert ez korunk levegője.”

Móricznak a vigasztalásra is volt lelkiereje. Ezt írta Veres Péternek 1940. november 14-én: „A kézirataidat agyoncenzúrázták. De most a héten írd valamit.” Ezt követően 1940. december 7-én e sorokat küldte Balogh Edgárnak: „Most röviden arra kérlek, hogy Asztalos Istvánt, Nagy Istvánt, Kiss Jenőt, Szenczei Lászlót, Böződi Györgyöt értesítsd, ha módod van benne, hogy írásaikat szívesen venném. Örülök, ha Erdélyből is kaphatunk hangot, bensőséges, őszinte önvizsgálatot. Várom azokat az erdélyieket, akik nem hallgatnak el. Akiknek most nyílik meg a lelkesége és a mondanivalója. Cenzúra van, s mindent úgy kell megírni, hogy meg is jelenhessen.”

Oláh Gábornak így panaszkodott egyik levelében: „A cenzúra szörnyű (...) Most az óbecsei cikket összevissza húzgálták. Nem szabad egy szót sem leírni, ami úgy mutatja be az állapotunkat, hogy ebben az országban nem minden tejfel. Csak megelégedett arcokat akarnak látni. S az embernek tartani kell a hátát, hogy jobbról is pofozzák, balról is, olyan szövegért, amiért nem is felelős. És mégis muszáj csinálni, mert így is a *Kelet Népe*-ben jelenhetik meg csak néhány őszinte szó.”

Móricz levelei alapján bepillantathatunk a cenzúra működésének szellemi krematóriumába.

Mielőtt még rátérnék a *Kelet Népe* 1942. május 1-i *József Attila-számának* ismertetésére, szeretném megjegyezni azt, hogy nemcsak ebből az egy alkalomból foglalkozott a folyóirat a költő méltatásával. A *Kelet Népe* 1939. december 15-i, tehát a Móricz által szerkesztett első számban Darvas József *Emlékbeszéd József Attiláról* című cikke olvasható. Elemzésében kiemelte: „Hitte és hirdette, hogy a munkásság az az új és friss történelmi erő, amely új formákkal, s új tartalommal gazdagíthatja az emberiség világát.”

Emellett a lap későbbi számaiban több verset közöltek a költő hagyatékából.

Ilyen előzmények után jelent meg a *József Attila-szám*. A címlapon látható Barta Istvánnak 1936-ban készült felvétele a költőről. Majd József Attila *Lányszépség dicsérete* című verse nyitja az emlékezések sorát. Ez a szám irodalomtörténeti jelentőségű. Mindenekelőtt azért, mert ma is vállalható írások mutatják be egyéni hangú, forradalmi költészetét. A megjelenés dátuma fölött sem hunyhatunk szemet, nem lehetünk vele közömbösek. Úgy gondolom, hogy a folyóirat ezzel a számmal emlékezett meg a költő születésének évfordulójáról. (Ha három héttel később is.)

József Attila költészetéről Veres Péter a következőket állapította meg: „() Egyik jellemvonása volt Attilának a hit (...) Az igazi hívő lélek azonban cselekvő lélek, változtatásra törő, harcos forradalmi lélek.(...) Hitt az új rendben, a jó rendben, a szocializmusban. Hitt abban, amit írt.” József Jolán *József Attila a családban* címmel írt testvéréről. Kelemen János két cikkel is adózott a költő emlékének. Egyik elemzésében ezt írta: „(...) József Attila a legnagyobbat kísérelte meg, amivel valaha magyar költő megpróbálkozott: öntudatot adni a gúlaépítők tömegének, megteremteni az élet új derűjét, megmutatni a mindennapi dolgok varázsát, értelmet vinni a káoszba, s egy magasabb rend uralmát hirdetni a kispolgári ösztönösség korszakában. Betegségében is az öntudat költője maradt, mint egész életén át.”

A *Kelet Népe* a különszám megjelentetésével is igazolta, hogy újat akaró nemzeti törekvései megvalósításához segítségül hívta József Attila élő szellemét. Ehhez bátorság kellett, amely kiállást, nézetazonosulást jelentett a költővel. E számban ugyan nem hallható a főszerkesztő hangja, de a címoldalon ez olvasható: Móricz Zsigmond lapja.

Móricznak sikerült a folyóirat köré csoportosítani a népi és munkásírók egy részét. Ha nem is értett mindenben egyet a szocialista eszmékhez közelálló, vagy éppen azt valló írók nézeteivel, de nem is állt velük szemben. Erre bizonyíték a *Kelet Népe*. Lehetőséget, módot adott a haladást segítő írások megjelenésének. A lapba írtak a többi között: Darvas József, Németh László, Veres Péter, Szabó Pál, Illyés Gyula, Pogány Ödön Gábor, Boldizsár Iván, Móricz Virág, Kovács Imre, Tersánszky Jenő, Erdei Ferenc, Kassák Lajos, Gulyás Pál, Nagy István, Balogh Edgár, Asztalos István, Böződi György, Jócsik Lajos, Kelemen János, Mód Aladár, Juhász Géza, Jankovich Ferenc, Képes Géza, Bárdos Lajos, József Jolán, Ortutay Gyula, és mások.

A folyóirat hasábjain versekkel és műfordításokkal jelentkeztek például: Jankovich Ferenc, Sárközi György, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Gulyás Pál, Szemplér Ferenc, Benjámín László, Sinka István, Erdélyi József, József Attila, Oláh Gábor, Képes Géza, Kosztolányi Dezső, Berda József, Tóth Endre.

Egybevetve az elmondottakat úgy érzem, hogy a *Kelet Népe* – ideológiai tévedéseit is beszámítva – tudatosan politizált a mórliczi jelmondat ellenére is. Móricz egyik levelének részlete a *Kelet Népe* főszerkesztőjének a hitvallása is: „A lapot én tartom fenn erőmon felül, azért, mert kell lenni egy lapnak, amelyben sem hízelgés, sem hasznos hazugság meg nem jelenhetik.”

Bieliczky Sándor

(Készült 1979-ben, Móricz Zsigmond születésének 100. évfordulójára)

KÖNYVTÁRI PILLANATOK

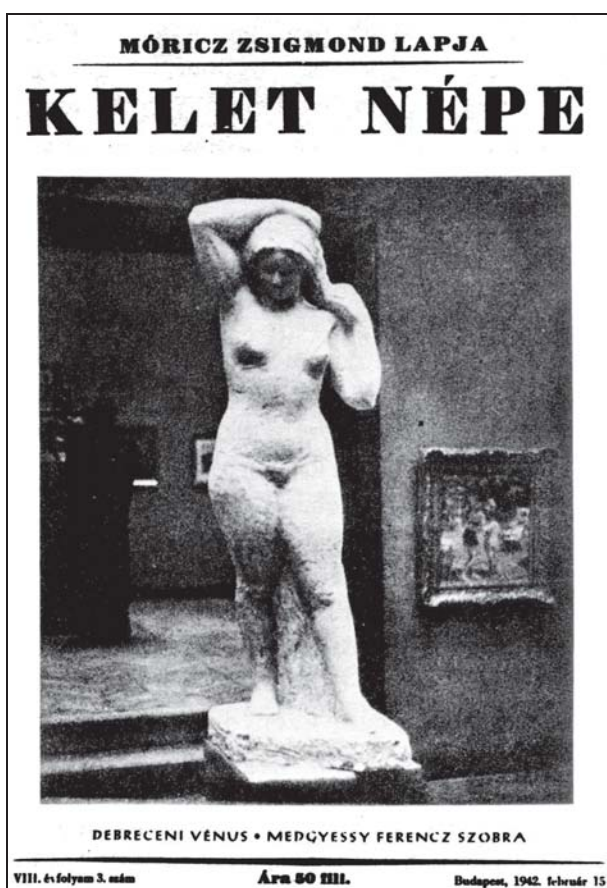
Móricz Zsigmond
most is él
a kutatók
zenitjén.

Születik a
tanulmány
dolgozik az
„új hullám”.

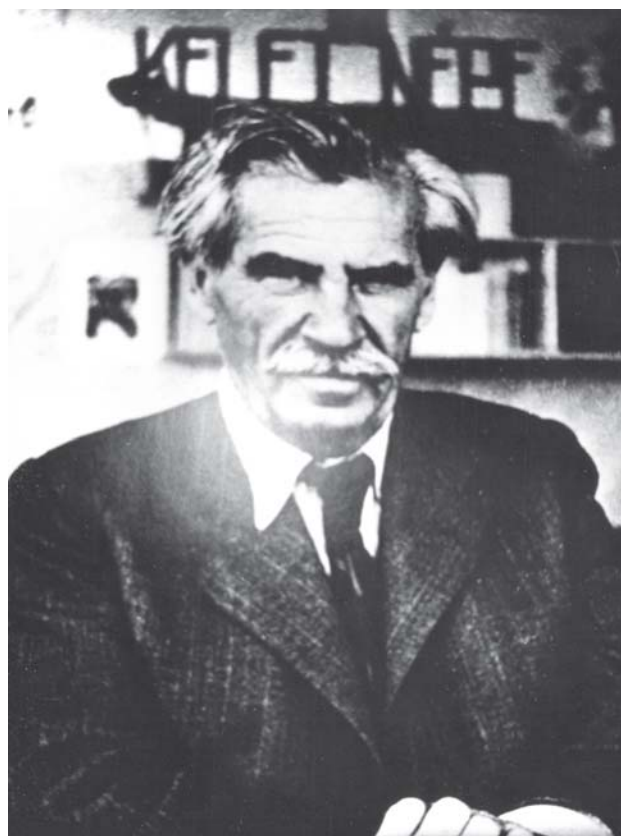
Móricz Zsigmond
mosolyog
izzadnak a
„könyvmolyok”

Így szól csendben
hozzájuk:
Igaz legyen
írásuk!

(Budapest, 1979.)

Kelet Népe címlapja
Debreceni Vénus - Medgyessy Ferenc szobra

Móricz Zsigmond a Kelet Népe szerkesztője
(Petőfi Irodalmi Múzeum)

Veres Péterrel, Erdei Ferencsel és Darvas Józseffel a Kelet Népe szerkesztőségében
(Petőfi Irodalmi Múzeum)

Uj iras

SZERKESZTŐSÉGE

BUDAPEST VII.,
LENIN KÖRÚT 9-11.

TELEFON: 221-285, 221-293

9. dec. 10.
197.....

Kedves Bieliczky Sándor,
Sajnos vissza kell küldenem tanulmányát.
A Móricz-szám után reménytelen volna most ez-
zel próbálkoznunk, függetlenül az írás érté-
kétől.
Megértését és elnézését kérem.

Üdvözlettel

Kalász Márton

79083

Kedves Bieliczky Sándor,

Sajnos, vissza kell küldenem tanulmányát.

A Móricz-szám után reménytelen volna most ezzel próbálkoznunk, függetlenül az írás értékétől.

Megértését és elnézését kérem.

Üdvözlettel Kalász Márton

Kedves Sándor!

Szívből gratulálok kiváló Móricz-tanulmányához. Mielőtt taglalnám, hadd beszéljek előbb novellájáról – éppen azért, mert az utóbbit kevesebb örömmel teszem. A két írás között nagy színvonal-különbséget érzek. A „Tetanusz” is igen szépen van megírva, de... Maga biztatott őszinteségre és ezt gondolom barátinak is. Tehát: az ábrázolás módja, ember-látása túlságosan direkt, fekete-fehér. Mivel nem eléggé árnyalt: egy elmúlt irodalmi korszakot idéz.

Ezzel szemben a Móricz-tanulmány sok újat ad, s így rendkívül érdekes. Óriási anyag-ismeretből tanúskodik. Lendületes, ugyanakkor tömör, telibe találó. Egyetlenegy csekély húzást javasolnék. A 11. oldal alján, ahol Móricz „fajmagyarságot” említ. A szó a későbbi háttorzongató események következtében rossz asszociációt kelt.

Ismétlem: kitűnő írás ez! Okvetlenül el kell jutnia a nyilvánossághoz. Kívánom, hogy minél előbb nyomtatásban láthassuk!

Évvel együtt sok szeretettel üdvözlé:

1980. június 22.

László Anna

Kedves Sándor! Szívből gratulálok kiváló Móricz-tanulmányához. Mielőtt taglalnám, hadd beszéljek előbb novellájáról – éppen azért, mert az utóbbit kevesebb örömmel teszem. A két írás között nagy színvonal-különbséget érzek. A „Tetanusz” is igen szépen van megírva, de Maga biztatott őszinteségre és ezt gondolom barátinak is. Tehát: az ábrázolás módja, ember-látása túlságosan direkt, fekete-fehér. Mivel nem eléggé árnyalt: egy elmúlt irodalmi korszakot idéz.

Ezzel szemben a Móricz-tanulmány sok újat ad, s így rendkívül érdekes. Óriási anyag-ismeretről tanúskodik. Lendületes, ugyanakkor tömör, telibe találó. Egyetlenegy csekély húzást javasolnék. A 11. oldal alján, ahol Móricz „fajmagyarságot” említ. A szó a későbbi háttorzongató események következtében rossz asszociációkat kelt.

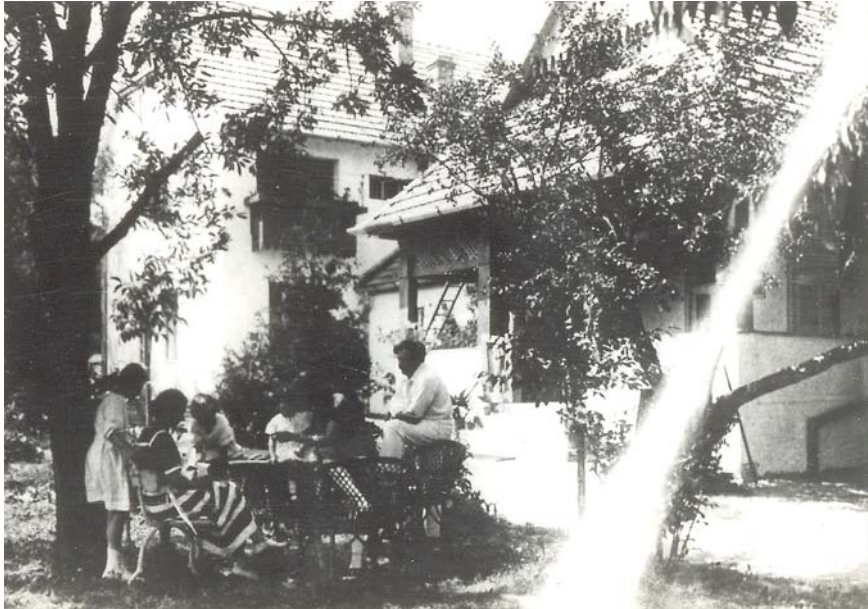
Ismétlem: kitűnő írás ez! Okvetlenül el kell jutnia a nyilvánosságához. Kívánom, hogy minél előbb nyomtatásban láthassuk!

Évvel együtt sok szeretettel üdvözlé: László Anna

B.É. Móricz Zsigmond fényképei Bieliczky Sándor hagyatékában.

Voltak olyan fotók, amelyeket megmutatta Móricz Virágnak, aki elkérte azokat.

(Sajnos, másolat nem készült róluk.) Helyette a következő családi fotókat adta át:

Leányfalu 1921. A Móricz-család és Holics Imola

Ózd 1923. Holics Jenőéknél (Móricz Zsigmondné (Holics Janka) öccse, aki a rimamurányi gyár tisztviselője volt)

Balról jobbra: Dr. Holics Pálné, Holics Imola, Dr. Holics Pál, Holics Jenő, Móricz Virág, Holics Sára (Jenő lánya), Móricz Zsigmond, Móricz Zsigmondné (Holics Janka), Móricz Lili, Móricz Gyöngyi, Holics Jenőné (ülő alak), valamint két ismerős és a Pufi névre hallgató kutya

1923. Kirándulás Bánhorvátiba (Borsod megye)

Jobbról balra: Móricz Zsigmond, özv. Teleki Károlyné vendéglátó, Dr. Holics Pálné, Móricz Zsigmondné, özv. Móricz Istvánné, Dr. Holics Pál, Holics Jenőné, Holics Jenő,
A létrán alulról felfelé: Móricz Virág, Móricz Gyöngyi, Móricz Éva (Móricz Istvánné lánya),
Holics Sára, Móricz Lili

1925. Salgótarján. Balról jobbra:

Irma néni, unokahúga Kató, Holics Sára, Holics Jenő, Móricz Lili, Móricz Zsigmond, Pufi kutya

1936. Leányfalu.

Mórícz Zsigmond és Arvi Järventaus finn
regényíró, költő, pap (1883-1939)

1936. Leányfalu.

Holics Imola, Mórícz Zsigmond,
Arvi Järventaus

1936. Leányfalu. Dr. Holics Pálné,
Holics Imola, Dr. Holics Pál, Mórícz
Zsigmond unokaöccse, Mórícz Zsigmond

1938. Hejőcsaba.
Dr. Holics Pál, Dr. Holics Pálné,
Mórícz Zsigmond

1938. Hejőcsaba, Holics Pálnál

Balról jobbra :Dr. Holics Pálné, Holics Imola, Arvi Järventaus, a lányok barátnője,
Móricz Zsigmond, Móricz Virág (?), Dr. Holics Pál

1938. Hejőcsaba.

Balról jobbra:Arvi Järventaus, Holics Irén, Dr. Holics Pálné, Beszterczey Ákos,
Koppandy Ferenc, Móricz Zsigmond, Holics Imola, Dr. Holics Pál

1938. (talán) Hejőcsaba
Dr. Árokszállási Zoltán,
Dr. Holics Pálné, Móricz Zsigmond

1938. Hejőcsaba.

Egy téma, három műfajban

Móricz Zsigmond 1913 nyarán körutat tett Olaszországban. Onnan visszatérve írta meg a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című regényét. Az író ebben a művében – történelem- és életismeretéből adódóan – egyszerű történetben is be tudta mutatni a millennium-kori dzsentrivilág dőzsölését, tartalmatlan életvitelét és elkerülhetetlen pusztulását.

A főszereplők, Pólíka és Balázs alakjában remekbe formált jellemeket szerepeltet. Élő figurák a Zsani néni, Pepi néni és Mina néni is, akiket első feleségének nagynénjeiről mintázott. A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című kisregény „pályafutása” érdekes, hiszen Móricz az alaptémát három műfajban dolgozta fel: a regényen kívül vígjátékban és filmen is.

A négy felvonásos vígjátékot 1928. december 8-án mutatta be a Nemzeti Színház kamaraszínháza. A darab színre vitelében, rendezésében Móricz kitűnő segítőtársra talált Hevesi Sándorban, a Nemzeti Színház akkori igazgatójában. A nagy közönségsikerhez Hevesi kitűnő rendezése mellett a parádés szereposztás is hozzájárult. Az első bemutató művészei közül csak néhány nevet említek: Petheő Attila, Somogyi Erzsi, Vízvári Mariska, Gömöri Vilma, Vaszary Piroska. Százharminchétszer játszották a vígjátékot.

1935 tavaszán az író felkereste Deésy Alfréd filmrendező és arra ösztönözte, hogy készítsenek a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*-ből filmet. Móricz így emlékezett erre a találkozásra: „A legjobb pillanatban toppant be hozzám. Éppen benne voltam a nagy szerelemben a film iránt.(...) Rászántam magamat és megtanultam a filmírás technikáját. De én itt egy szempontból úttörőnek érzem magam: a magyar irodalomban talán első vagyok, aki áhítatos tisztelettel fordulok a film, mint irodalmi eszköz felé, és megpróbálom a nagy feladatot, hogy azt, amit regényben és színdarabban az olvasóknak és a színházi közönségnek már kétszer elmondtam, most harmadszor a filmszalagon úgy közöljem, hogy ne hamisítsam meg sem a regényt, sem a darabot.”

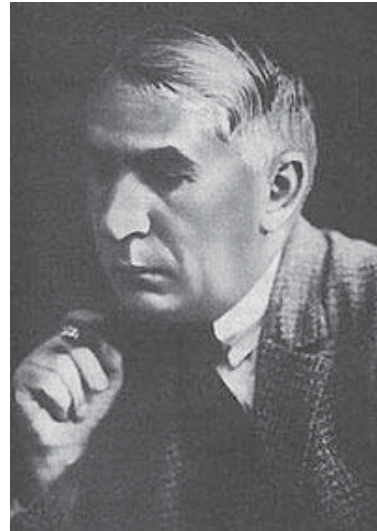
A film még abban az évben elkészült, a főszerepet Jávor Pál alakította.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1980. október 29.)

MÓRA FERENC

(1879. július 19. Kiskunfélegyháza
– 1934. február 8. Szeged)

„Nem vagyok csillag, csak rőzsetűz...”

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT MÓRA FERENC

Száz évvel ezelőtt, 1879. július 19-én született Móra Ferenc, a 20. századi magyar próza kiemelkedő művelője.

Még a kiskunfélegyházi gimnázium tanulója, amikor neve felfénylik a *Félegyházi Hírlap* hasábjain és tehetségét csillogtatja az önképzőköri üléseken is. Érettségi után a budapesti egyetemen folytatja tanulmányait földrajz és természetrajz szakon.

Majd a Szegedi Napló alkalmazta újságírónak. 1905-ben megismerkedett *Pósa Lajossal*, s az ő buzdítására, ösztönzésére érintkezésbe került az ifjúsági irodalommal. Az *Én Újságom* című gyermekújságban több mint 1000 írása jelent meg. Találónan írta e korszakát elemezve Móráról írt tanulmányában Földes Anna: „Mindazok, akiknek bátor, humanista helytállása, írásainak harcos igazsága kellemetlen, paraszti, plebejus szemlélete idegen volt – mindent megtettek Móra életművének félre állítása, elszegényítése és félremagyarázása érdekében. Elkönnyvelték ifjúsági írónak, de az ifjúságnak is csak megcsonkítva adták kezébe alkotásait. Elégedetlenségét, részvétté, gyilkos, maró satíráit elnéző mosollyá tompítva a szeretet és vallás lágyszívű apostolatát, tankönyvnagyapót faragtak a haladás harcosából.”

Móra a felszabadulást követő években egy időre kiszorult klasszikusaink sorából, haladó hagyományaink tágabb köréből is. „1953 után hozzáláttak Móra legsikerültebb írásainak közreadásához és ezzel lehetővé tették, hogy olvasóközönségünknek az eddiginél sokkal szélesebb rétegei vegyék birtokba Móra Ferenc örökségét!!” – állapítja meg Földes Anna.

Az író szerényen így vall magáról: „*Engem túlbecsülnek, én az irodalomnak csak barkácsoló kismestere vagyok. Én utánam nem maradnak piramisok, sokat kell fűrnöm-faragcsálnom. Nem vagyok nagy regiszterű orgona, kolompszó vagyok a magyar mezők felett, de fáradt emberek ezt is szeretik hallani néha. Nem vagyok csillag, csak rőzsetűz, de az, amíg ég, meleget tud adni egyszerű embereknek*”.

S valóban. Az egyszerű emberek ott melegedtek a Móra-regények, novellák, versek, jövőt igazító újságcikkek vigasztaló tisztítóüzénél.

Móra öröksége híven bizonyítja, hogy élete végéig kiemelkedő szerepet vállalt és töltött be Szeged szellemi újjáteremtésében. Mint újságíró is a legkiválóbbak egyike volt: vezércikkeiben vagy egyéb írásaiban nemcsak szegedi, hanem országos, sőt legtöbbször egyetemes emberi gondokat feszeget és az eseményeket mindig a nép szemszögéből nézi.

Az író 1918-ban lelkesedéssel köszöntötte a forradalmat. Cikkeiben, a város vezetőségéhez intézett beadványaiban követeli, hogy a „*korrupt parlament, amelynek bűne az ország végromlásba vitele, azonnal eltávolíttassák.*” követeli „*nagyszabású birtok- és szociálpolitikai reformok*” végrehajtását, a „*demokratikus magyar népállam létrehozását, (...) a hitbizományok eltörlését.*”

Hiszek az emberben című cikkében így ír: „*A köztársaság semmiképpen nem öncél, csak eszköz és szimbólum, és nem végezte be, csak elkezdte a forradalmat*”.

A mementó című cikkében pedig így fogalmaz: „*talán sohase volt a történelemben még diktatúra, amely ilyen megalkuvástalan, kemény és mégis istenesen emberséges lett volna. A diadalmas proletariátus nem vérre szomjas, hanem boldogságra, s abból mindenkinek juttat annyit, amennyi megilleti.*” (Szegedi Napló, 1919. április 1.)

Forradalmi magatartásáért a fehérterror feketelistájára került. Egy ideig mellőzték, s a reakció nyomására meg kellett válnia a Szegedi Naplótól, melynek 1913-tól főszerkesztője volt. A Horthy korszakban politikai álláspontja határozottabbá válik, kisebb írásaiban és nagyobb műveiben egyaránt. A *Négy apának egy a lánya* és a *Hannibál föltámasztása* az ellenforradalom első szakaszának ironikus körképe, az *Ének a búzamezőkről* az egyik legjelentősebb magyar háborúellenes regény. Közönségsikerére jellemző, hogy 30000 példányban fogyott el. Az *aranykoporsóban* megírja a pogányság és a keresztény kultúra küzdelmét a római birodalom napjaiban.

Mórát nagyon lekötötték a könyvtárosi teendők és az ásatások. 1931. január 4-i keltezésű levelében arról ír, hogy a városnak adta napjait és éjszakáit (...) „*s ahány nagy temetőt fölások, annyi regénytervemet ásom el, de néha bánt, hogy a nagy dolgaim megíratlanok maradnak, pedig szeretném megmutatni az embereknek, hogy tudok én olyan nagy szappanbuborékot fújni, amelyik megmarad.*”

Néhány regényét megfilmesítették. Az *Ének a búzamezőkről* című művéből Ranódy László 1942-ben filmet akart készíteni, de politikai megfontolásból nem engedélyezték. Végül is a film 1947-ben elkészült Szóts István rendezésében, de nem mutatták be. A *Hannibál tanár úr* című játékfilm 1956-ban készült Fábri Zoltán rendezésében. Tv-film készült a *Kincskereső kisködmön*ből, 1967-ben mutatták be, rendezője Katkics Ilona. A *két csalóból* (1968-ban készült, rendezte: Katkics Ilona.) A *Bolondságok, enyéme, másé is* című tv-műsort 1975-ben mutatták be Kazán István rendezésében. A *Kincskereső kisködmön* filmváltozata 1973-ban készült Szemes Mihály rendezésében.

Életműve, regényeinek, meséinek hozzánk, nekünk szóló igaza és szépsége, olvasottsága hűen bizonyítja, hogy tudott ő olyan „szappanbuborékokat” is fújni, amelyek megmaradtak, megmaradnak.

Másik nagy pályatársával, Móricz Zsigmonddal együtt őt is élő íróként ünnepeljük centenáriumán.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1979. július)

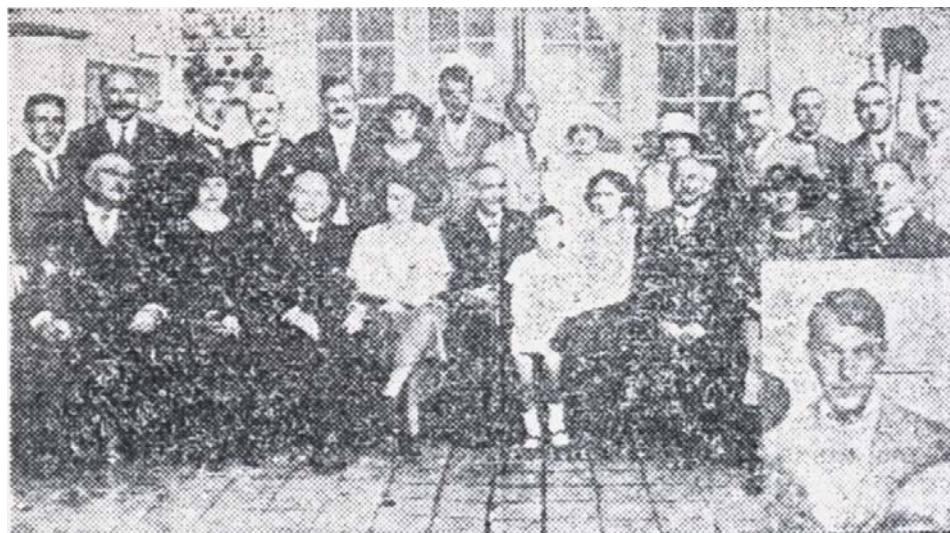
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

(1885. március 29. Szabadka – 1936. november 3. Budapest)

Egy évben születünk, egy iskolába jártunk...

Emlékezés Kosztolányi Dezsőre

A VÉLETLEN sodort össze minket. Bácsalmáson ismerkedtünk meg, a legbensőségesebb titkokat is szóra bíró cukrászdában.

Dr. Mérey Jenő vagyok – mosolygott az őszbehajló, szikár, idős férfi. A barátkozás első negyedórája inkább udvarias tapogatózás volt, mint összefüggő beszélgetés. S ahogy oldódtak a félszégesség kévéi, úgy tárta fel előttem kedves, régi diákkori emlékeit. Kosztolányi Dezsőre terelődött a szó. Kiderült, hogy nemcsak kedvelt költője, de tizenkét évig diáktársa is volt a magyar nyelv szinte utolérhetetlen művészenek.

– 1885-ben születünk mindketten. Szabadkán együtt kezdtük az elemi iskolát.

Innen származik első emlékem. A negyedik osztályból vizsgáztunk, s Dide (Dezső beceneve) idegeskedett, mert még nem látta a szülők, nagyszülők és ismerősök ölelő gyűrűjében a nagymamát. Közben megérkezett a nagymami, de mivel rövidlátó volt, így hát nem láthatta, hogy melyik padban ül kedvenc unokája. Tudta, hogy jelen van a vizsgán, s bekiáltott a terembe.

– Didekém, légy nyugodt, Mariska sokkal jobban érzi magát! (Mariska, Kosztolányi húga, aki éppen akkor beteg volt.)

További emlékei már a középiskolás diák lelki szemei előtt elevenednek meg.

– A szabadkai városi gimnáziumban folytattuk tanulmányainkat. Dezső édesapja (Kosztolányi Árpád) volt az igazgató. Ők a Damjanich, mi pedig a Lenkey utcában laktunk. A két család között jó baráti kapcsolat alakult ki, s így Dezső és én szinte elválaszthatatlanok voltunk egymástól. Így volt alkalmam Kosztolányit megismerni. Érzékeny lélek volt, a külső hatásokra erősen reagált. Már középiskolás korában kivált közülünk irodalmi tudásával. Rengeteget olvasott, Shakespeare-t rajongásig szerette. A hajnalt olvasással kezdte. Az idegen nyelvek iránt is nagy érdeklődést tanúsított. Fáradhatatlan szorgalommal tanulta az angolt.

TELTEK-MÚLTAK az évek. S mi már hatodikos gimnazisták voltunk. Mai szemmel nézve: – a szó nemes értelmében – nagyfiúk. Ekkor kezdett bontakozni Kosztolányi költői tehetsége. Toncs Gusztáv irodalomtanárunk különös figyelemmel kísérte Dezső fejlődését. Magyar dolgozatait többször felolvastatta, s dicsérte ragyogó stílusát.

1901-ben rendkívüli esemény történt. Kovács Gyula osztálytársunk tréfából felírta a táblára ezt a mondatot: »Ki járt itt, ki volt itt, kinek a pipája maradt itt?« Az iskolában uralkodó »puritán« szellem ezt az egyszerű kis csínyet hallatlanul felnagyította. A tanárok impertinens fegyelmezetlenségéről beszéltek. Vizsgálatot követeltek, ami be is következett. A »nagy ügyet« konferencia elé vitték. A méltánytalan üldözés annyira elkésérítette osztálytársunkat, hogy tragikus módon maga vetett véget életének. Óriási port vert fel a város közvéleményében osztálytársunk halála. A *Bácskai Hírlap* »*Tanbetyár*« címmel cikket írt, amelyben keményen ostorozta a tanári kar szívtelen magatartását. Az újságot kézzől kézre adtuk, s elhatároztuk, hogy beverjük a latin tanár ablakait. A kiszivárgott hírek szerint ő volt, aki a legerélyesebben követelte Kovács Gyuszi megbüntetését. Dezső is ott volt a lázadók között. Csörömpöltek az üvegek, s amikor munkánkat befejeztük, valaki elkiáltotta magát: menjünk az igazgatói lakás elé! Úgy is történt. Dezső is velünk tartott. A rendőrség értesült haditerüvünkről, kiküldte futárait, akik szétzavartak bennünket.

1903-ban kormányhatározat született, amelynek értelmében a jövőben nem március 15-e, hanem április 11-e lesz a magyar szabadság ünnepe. A burzsoázia most sem tagadta meg önmagát. Április 11-ét azért kiáltották ki a nemzet ünnepévé, mert 1848-ban e napon szentesítette az uralkodó a magyar »alkotmányt«. Az iskolában méltóságteljes alázattal adták tudunkra a változást a tanárok. Alig vártuk az óra végét. A szünetben rögtönzött gyűlésen beszéltük meg a hazafiúi érzésünket mélyen sértő rendelkezést. Kosztolányi Dezső volt az, aki a legizzóbb szavakkal elítélte a hallottakat.

Dezső gyújtó szavainak hallatára úgy döntöttünk, március 15-ét, a tilalom ellenére megünnepeljük, azzal tüntetve, hogy nem megyünk iskolába. Titkos fogadalmunk valahogy mégis kiszivárgott. Az igazgatóság körlevélben tudatta velünk, ha rebelliskedünk, lázító cselekedetünk súlyos következményeket von maga után. A fenyegető hangú tanári fellépés miatt inunkba szállt a bátorságunk. Elálltunk tervünkötől, március 15-én csaknem hiánytalanul megjelentünk az iskolában. – Egyedül Dezső maradt otthon, mint egyetlen dacos tüntető – a gyáva nyulak közül.

EZEN A NAPON Kosztolányi Árpád, Dezső édesapja, a nagytekintélyű igazgató tartotta az első órát. Mint minden nap, akkor is az volt az első: ki hiányzik? Megszeppentünk. Az akkori napos, Fenyves Dezső, méh-döngicsélésnél alig hangosabban lehelte: Kosztolányi Dezső. Az igazgató felütötte a fejét. Szúrós szemmel végigmért bennünket, de mintha a szigorúság villámai közé szelídebb sugarak is vegyültek volna. – Megkérdezte: hol van? Fenyves verejtékezve válaszolt: Úgy tudom, beteg. Kosztolányi Árpád felcsattant: Ne beszéljen bolondokat, hiszen reggel láttam a fiamat, kutya baja sem volt.

Az igazgató tehát nem igazolta fia távolmaradását, és az osztályvizsgán Dezső négyes érdemjegyet kapott. (Vannak esetek, amikor a fiúk bátrabbak, mint az apák.)

Munk Artúr »Köszönöm, addig is...« című, Újvidéken megjelent könyvében azt írta, hogy emiatt Dezsőt kicsapták az iskolából. Ez téves megállapítás, Kosztolányi csak megrovást kapott. Ki kell igazítanom ezt az életrajzírói tévedést.

ÉRETTSÉGI UTÁN még többször találkoztam Dezsővel, Pesten lakott a Sándor utcában. Nagyon szerette közös iskolatársunkat, Hajagos Károlyt, akinek szép bariton hangja volt. Dezső kívánságára operarészleteket énekelt, amikor vendégként odaérkeztünk Dezső lakására. Karcsi később a Pozsonyi Nemzeti Színház közkedvelt énekes színésze lett.

Pesti otthonában többször felkerestük Lányi Saroltával, Lányi Viktorral és Lányi Gézával. Karinthy Frigyes is sűrűn kopogtatott Dezső ajtaján.

1915-ben találkoztam vele utoljára Szabadkán. Attól kezdve csak a verseit, novelláit olvastam nagy gyönyörűséggel, de már nem szoríthattam kezét egykori diáktársammal, Dezső barátommal.

Mint sorsának távoli szemlélője, aztán jóleső érzéssel tapasztaltam, hogy barátom nem felejtett el. Az „*Esti Kornél*” egyik tárcájában utat egyengetett nekem is az »irodalmi hírnév« felé, megemlítván a nevemet az első fejezetben. Az író bemutatja és leleplezi Esti Kornélt, a könyv egyetlen hősét. Kosztolányi édesanyjával mondatja el véleményét a rosszra csábító Esti Kornélról, akit kitiltottak Dezsőéktől lehetetlen magaviselete miatt.

Kosztolányi ebben az írásában gyermekkori életének kettősségét mutatja be a jó és a rossz közötti ellentét harcában. A szerető édesanya éles különbséget tesz a tartalmatlan, lelketlen Kornél és a becsületes barátok között. Dezsőt így kérleli az imádott mama: – Jobb ez így, fiam. Barátkozz te más fiúkkal... A kis Méreyvel (dr. Mérey Jenő ügyvéd), Horváth Andrissal, Ilosvayval. Azok szeretetnek téged. Ez nem is szeretett (már mint Esti Kornél). –

ÍGY IGAZ. Mi szeretjük is. Akik még élünk a régi diáktársak közül, szeretjük ma is, a mi kedves feledhetetlen barátunkat, Kosztolányi Dezsőt.

Homlokára hulló szelíd fürtjeit ma is látom, ha emlékezem az egykori szabadkai diákra.

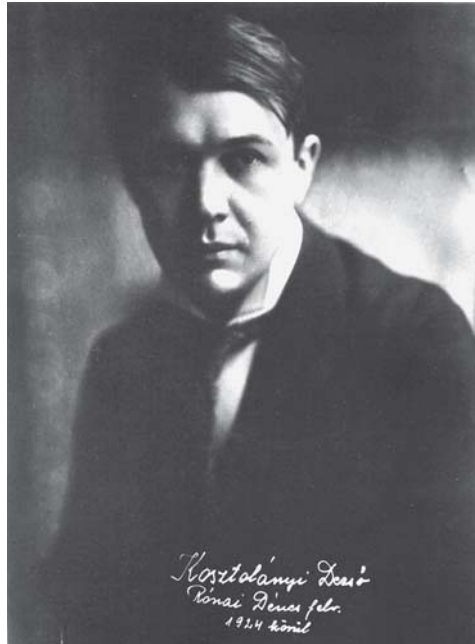
Bielicky Sándor

Petőfi Népe (1961. február 5.)

Kosztolányi Dezső születésnapjára

Kései találkozás a kis Méreyvel

Átvett interjú egy Kosztolányi-regény valós szereplőjével (2.)

Az ifjú és a felnőtt Kosztolányi

A véletlen úgy hozta, hogy a Szabadkán megjelenő *Bácsország* c. honismereti szemle egyik bácsalmási munkatársa, Szénásiné Harton Edit e sorok írójának nemrég átadott egy kiollózott régi újságcikket. Egy interjúról van szó, mely 1961. február 5-én jelent meg a *Petőfi Népe* c. lap 16. évfolyamának 51. számában.

Címe: EGY ÉVBEN SZÜLETTÜNK, EGY ISKOLÁBA JÁRTUNK ...

Alcíme: Emlékezés Kosztolányi Dezsőre. Az újságcikk aláírója Bieliczky Sándor.

Olyan beszélgetésről van szó, amelyet érdemes szóról szóra közölnünk.

„1885-ben születünk mindketten. Szabadkán együtt kezdtük az elemi iskolát. Innen származik első emlékem. A negyedik osztályból vizsgáztunk, s Dide (Dezső beceneve) idegeskedett, mert még nem látta a szülők, nagyszülők és ismerősök gyűrűjében a nagymamát. Közben megérkezett a nagymami, de mivel rövidlátó volt, így hát nem láthatta, hogy melyik padban ül kedvenc unokája. Tudta, hogy jelen van a vizsgán, s bekiáltott a terembe.

- Didikém, légy nyugodt, Mariska sokkal jobban érzi magát! (Mariska, Kosztolányi húga, aki épp akkor beteg volt).

További emlékei már a középiskolás diák lelki szemei előtt elevenednek meg.

- A szabadkai városi gimnáziumban folytattuk tanulmányainkat. Dezső édesapja (Kosztolányi Árpád) volt az igazgató. Ők a Damjanics, mi pedig a Lenkey utcában laktunk. A két család között jó baráti kapcsolat alakult ki, s így Dezső és én szinte elválaszthatatlanok voltunk egymástól. Így volt alkalmam Kosztolányit megismerni. Érzékeny lélek volt, a külső hatásokra erősen reagált. Már középiskolás korában kivált közülünk irodalmi tudásával. Rengeteget olvasott. Shakespeare-t rajongásig szerette. A hajnalt olvasással kezdte. Az idegen nyelvek iránt is nagy érdeklődést tanúsított. Fáradhatatlan szorgalommal tanulta az angolt.

Teltek-múltak az évek. S mi már hatodikos gimnazisták voltunk. Mai szemmel nézve: - a szó nemes értelmében - nagyfiúk. Ekkor kezdett bontakozni Kosztolányi költői tehetsége. Toncs Gusztáv irodalomtanárunk különös figyelemmel kísérte Dezső fejlődését. Magyar dolgozatait többször felolvastatta, s dicsérte ragyogó stílusát.

1901-ben rendkívüli esemény történt. Kovács Gyula osztálytársunk tréfából felírta ezt a mondatot: "Ki járt itt, ki volt itt, kinek a pipája maradt itt?" Az iskolában uralkodó "puritán" szellem ezt az egyszerű kis csínyet hallatlanul felnagyította. A tanárok impertinens fegyelmetlenségéről beszéltek. Vizsgálatot követeltek, ami be is következett. A "nagy ügy"-et konferencia elé vitték. A méltánytalan üldözés annyira elkésérítette osztálytársunkat, hogy tragikus módon maga vetett véget életének. Óriási port vert fel a város közvéleményében osztálytársunk halála. A *Bácskai Hírlap* "Tanbetyár" címmel cikket írt, melyben keményen ostromozta a tanári kar szívtelen magatartását. Az újságot kézről kézre adtuk, s elhatároztuk, hogy beverjük a latintanár ablakait. A kiszivárgott hírek szerint ő volt, aki a legerélyesebben követelte Kovács Gyuszi megbüntetését. Dezső is ott volt a lázadók között. Csörömpöltek az üvegek, s amikor munkánkat befejeztük, valaki elkiáltotta magát: menjünk az igazgatói lakás elé! Úgy is történt. Dezső is velünk tartott.

A rendőrség értesült haditervünkről, kiküldte futárait, akik szétzavartak bennünket.

1903-ban kormányhatározat született, melynek értelmében a jövőben nem március 15-e, hanem április 11-e lesz a magyar szabadság ünnepe.

A burzsoázia most sem tagadta meg önmagát. Április 11-ét azért kiáltották ki a nemzet ünnepévé, mert 1848-ban e napon szentesítette az uralkodó a magyar "alkotmány"-t.

Az iskolában méltóságteljes alázattal adták tudtunkra a változást a tanárok. Alig vártuk az óra végét. A szünetben rögtönzött gyűlésen beszéltük meg a hazafiúi érzésünket mélyen sértő rendelkezést. Kosztolányi Dezső volt az, aki legizzóbb szavakkal ítélte el a hallottakat.

Dezső gyűjtő szavainak hallatára úgy döntöttünk, március 15-ét a tilalom ellenére megünnepeljük, azzal tüntetve, hogy nem megyünk iskolába. Titkos fogadalmunk valahogy mégis kiszivárgott. Az igazgatóság körlevélben tudatta velünk, ha rebelliskedünk, lázító cselekedetünk súlyos következményeket vonhat maga után. A fenyegető hangú tanári fellépés miatt inunkba szállt a bátorságunk. Elálltunk tervünktől, március 15-én csaknem hiánytalanul megjelentünk az iskolában. - Egyedül Dezső maradt otthon, mint egyetlen dacos tüntető - a gyáva nyulak közül.

Ezen a napon Kosztolányi Árpád, Dezső édesapja, a nagy tekintélyű igazgató tartotta az első órát. Mint mindennap, akkor is az volt az első: ki hiányzik? Megszeppentünk. Az akkori napos, Fenyves Ferenc, méhdöngicsélésnél alig hangosabban lehelte: Kosztolányi Dezső. Az igazgató felütötte a fejét. Szúrós szemmel végigmért bennünket, de mintha a szigorúság villámai közé szelídebb sugarak is vegyültek volna.

Megkérdezte: - Hol van? Fenyves verejtékezve válaszolta: - Úgy tudom, beteg.

Kosztolányi Árpád felcsattant: - Ne beszéljen bolondokat, hiszen reggel láttam a fiamat, kutya baja sem volt!

Az igazgató tehát nem igazolta fia távolmaradását, és az osztályvizsgán Dezső négyes érdemjegyet kapott. (Vannak esetek, amikor a fiúk bátrabbak, mint az apák)...

Érettségi után még többször találkoztam Dezsővel, Pesten lakott a Sándor utcában. Nagyon szerette közös iskolatársunkat, Hajagos Károlyt, akinek szép bariton hangja volt. Dezső kívánságára operarészleteket énekelt, amikor vendégként odaérkeztünk Dezső lakására. Karcsi később a Pozsonyi Nemzeti Színház közkedvelt énekes színésze lett.

Pesti otthonában többször felkerestük Lányi Saroltával, Lányi Viktorral és Lányi Gézával. Karinthy Frigyes is sűrűn kopogtatott Dezső ajtaján.

1915-ben találkoztam vele utoljára Szabadkán. Attól kezdve csak a verseit, novelláit olvastam nagy gyönyörűséggel, de már nem szoríthattam kezét egykori diáktársammal, Dezső barátommal.

Mint sorsának távoli szemlélője, aztán jóleső érzéssel tapasztaltam, hogy barátom nem felejtett el. Az *Esti Kornél* egyik tárcájában utat egyengetett nekem is az "irodalmi hírnév" felé, megemlítvén a nevemet az első fejezetben, melyben az író bemutatja és leleplezi Esti Kornélt, a könyv egyetlen hőst.

Kosztolányi édesanyjával mondatja el véleményét a rosszra csábító Esti Kornélról, akit kitiltottak Dezsőéktől lehetetlen magaviselete miatt. Kosztolányi ebben az írásában gyermekkori életének kettősségét mutatja be a jó és a rossz közötti ellentét harcában.

A szerető édesanya éles különbséget tesz a tartalmatlan, lelketlen Kornél és a becsületes barátok között. Dezsőt így kérleli az imádott mama: - Jobb ez így, fiam. Barátkozz te más fiúkkal...

A kis Méreyvel (dr. Mérey Jenő ügyvéd), Horváth Andrissal, Ilosvayval. Azok szeretnek téged. Ez nem is szeretett (mármint Esti Kornél).

Így igaz. Mi szerettük is. Akik még élünk a régi diáktársak közül, szeretjük ma is a mi kedves, feledhetetlen barátunkat, Kosztolányi Dezsőt. Homlokára hulló szelíd fürtjeit ma is látom, ha emlékezem az egykori szabadkai diákra."

Bieliczky Sándor

Eddig a 48 évvel ezelőtt készült interjú a Bács-Kiskun megyei napilapból, a *Petőfi Népe*ből, melyet az újság Kosztolányi osztályának 1923-ban a szabadkai Arany Bárány Szállóban megszervezett húszéves érettségi találkozója és Kosztolányi Dezső az író kinagyított fotójával illusztrált.

Mérey Jenő azonban nem volt a találkozón, mint azt az idézett interjúban említette, Didével az első világháború idején, 1915-ben találkozott utoljára.

Trianon után a Délvidékről sokan elhagyták e vidéket, és Magyarországon telepedtek le. Sok református család Bácsalmáson talált új otthonra, közöttük a jogot végzett dr. Mérey Jenő is, aki már 1930-ban a bajai református anyaegyházhoz tartozó bácsalmási fiókegyház gondnoka lett. Ottani tevékenységéről a *Református Híradó* 1935. februári számából idézünk: „A bácsalmási 130 lélekszámú református és evangélikus keresztyén, akik alig egy százalékát teszik a község lakosságának, a jugoszláviai menekült magyarok javára műsoros teaestélyt rendezett jan. 5-én a gróf Teleki Józsefné által mindenkori használatra átengedett helyiségében.

Ez az est is sok tanulságot adott. Összefogással, odaadással, a hit bátorságával lehet sikert elérni és várni Isten nem késő áldását. A két kis helyiségben százon felül jelentek meg a meghívottak Bácsalmás minden néprétegéből és felekezetéből: római katolikusok, izraeliták, s természetesen protestánsok, a járási főbíró h., közs. főjegyző vezetésével, hogy a szép önkéntes műsoron keresztül érezzék meg a magyarság egységét mesterséges válaszfalak dacára is, amelyet egyesek saját érdekükben szeretnének az égig emelni.

A műsoron közreműködtek dr. Mérey Jenő ügyvéd, főgondnok, dr. Albert Józsefné (zongora), Vécsey Dezsőné (ének), dr. Vitányi Ivánné (hegedű és zongora), Nagy Lídia és Vitányi Attila (szavaltat), akiknek ezúton is köszönetünket fejezzük ki.

Illésy Károly ref. lelkész a Krisztus egyedüli hazát megtartó erejére mutatott rá.”

Magyarországon 1955-ben törvény szabta meg, hogy az ügyvédek kötelesek munkaközösségekbe tömörülni. Dr. Mérey Jenő a Bácsalmási Ügyvédi Munkaközösség tagja lett, és nemcsak tagja, de az ötvenes évek végén meg a hatvanas évek elején a közösség vezetője is volt. Méreyék családi házát sajnos lebontották. Helyén ma a bácsalmási városháza áll.

Kosztolányi Dezső osztálytársa, a kis Mérey harmincegy évvel élte túl Didét. Utódok nélkül 1967-ben halt meg. A bácsalmási temetőben nyugszik.

Köszönet Szénásiné Harton Edit és dr. Sövény Mihály bácsalmási helytörténészeknek
KUNKIN Zsuzsanna

Szabadkán, 2010. március 10-én

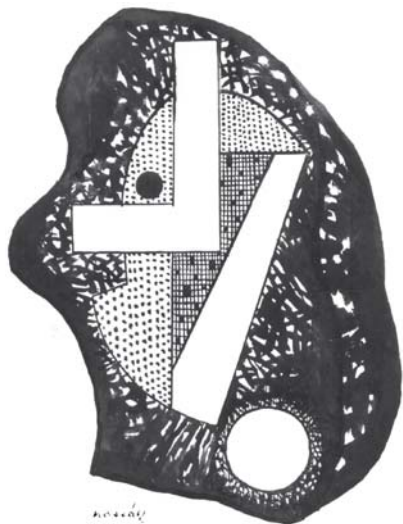
Hét Nap
Vajdasági magyar hetilap - Szabadka

Forrás : <http://www.hetnap.rs/uj/index.php?zg=4928&no=290>

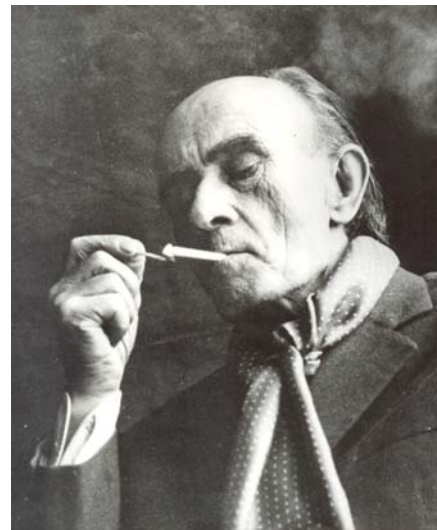
KASSÁK LAJOS

(1887. március 21. Érsekújvár – 1967. július 22. Budapest)

író, költő, műfordító, képzőművész

A festménye

Kassák Lajos

KASSÁK LAJOS PORTRÉJA

Lelkes nemzedék volt a mi korosztályunk. A győtrő háború után, a szabadság megszépítő örömeiben folytattuk középiskolai tanulmányainkat. Érdeklődő, minden újat és addig számunkra ismeretlent magunkba szívunk. Boldog jövőt teremtő, közösségben gondolkodó emberekké akartunk válni. Ebben segítséget kaptunk a haladó szellemű tanárainktól és az irodalomtól. Miért hangsúlyozom ezt? Azért, mert e kérdés Kassák Lajos költővel, képzőművésszel van kapcsolatban. 1947 ősze kettős találkozást jelentett számomra Kassákkal. Októberben képzőművészeti kiállítást rendeztek a sárospataki várban, ahol ő tárlatvezetőként is közreműködött. A mi osztályunk is részt vett a rendezvényen. Ekkor láttam életemben először Kassákot. Műveiből, sorsfordulóiból arra következtettem, hogy egy robusztus, izmuktól dagadó férfi, aki töretlenül viseli az élet pörölycsapásait. Meglepetésemre azonban alacsony, szikár, határozott, kemény akaratú embert véltem megismerni benne. Ahogyan beszélt, s ahogyan válaszolt: erő, hit, tudás, szilárd akarat sugárzott okfejtéséből, érveléséből. Valaki a résztvevők közül megkérdezte: „Mit ábrázol ez a festmény?” – s az egyik képre mutatott. Kassák tömören így válaszolt: „Önmagamat.” Igen, a költő-festő önmagát adta, hogy mi és később az egymást váltó nemzedékek ismerjék és ne magyarázzák munkásságát.

Másik találkozásom a költővel nem személyes jellegű, hanem iskolánk önképzőkörével van összefüggésben. Az irodalmat kedvelő, művelődni vágyó fiatalok voltunk. Ezért úgy határoztunk, hogy az önképzőkörnek megrendeljük a Kassák Lajos által szerkesztett *Kortárs* című folyóiratot. Sokat tanultunk a lapban megjelent írásokból. Többször szerepelt önképzőkörünk programjában (amíg a folyóirat létezett) a *Kortársban* megjelent vers vagy próza elszavalása, felolvasása. Harminc év elteltével, ha visszagondolok rá, színvonalas, tartalmában gazdag, sokrétű volt a mi önképzőkörünk. Műveltségre buzdító hatásán keresztül jutottunk el Kassák Lajos felismeréséig, később megismeréséig.

*

TALÁLKOZÁS KASSÁK LAJOS ÖZVEGYÉVEL

Kassák Lajos születésének 90. évfordulójával kapcsolatosan gyűjtöttem anyagot, hogy megírhasam az „Emlékezést”. A költő feleségétől kértem és kaptam hozzá segítséget. Budapesten, a Bécsi út 98. szám alatti, több emeletes bérházban élt és alkotott Kassák Lajos. Átszellemülten léptem át egykori lakásának küszöbét. Felesége: Kárpáti Klára nyitott ajtót, majd körbe vezetett otthonában, megmutatva azokat a tárgyi emlékeket, amelyek őrzik a költő, képzőművész emlékét. Áhítattal néztem a szobrok, grafikák messze néző keménységére, alkotójuk tépelődő lelkének hasonmására, önmaga kifejezésére. Néma vallomásukban is lenyűgöző az erő, egyéniség sugárzik belőlük. Ez a jellemzője és meghatározója Kassák művészetének. Majd a versekre, irodalmi alkotásokra terelődött a szó. A Kárpáti Klárával folytatott beszélgetésből az alábbiakat rögzítettem.

- Kassáknak nem volt szüksége objektív élményre a versíráshoz, csak bizonyos lelkiállapot kellett. Ha *Összegyűjtött verseit* tanulmányozzuk, akkor tulajdonképpen végig lehet követni az egész történelmet, nem mindig eseményeiben, hanem abban a hatásban, amit a fejlemények az emberekre gyakoroltak. Magánéletében annyira szemérmes volt, még verseiben is tartózkodott attól, hogy az kinyomozható legyen. Utolsó éveiben egyre szigorúbb lett, de nem érzelmeiben, hanem a megfogalmazásban. Minden díszítő hasonlattól, metaforától, jelzőtől óvakodott, és mégis az utolsó kötete az *Üljük körül az asztalt* című, drámai erővel érzékelteti egy ember viaskodását a halállal. Mert a 80 év olyan figyelmeztetés, amely alól senki sem vonhatja ki magát. Mindenki örökké akar élni, de a költő még inkább, mert érzi, hogy rengeteg mondanivalója van még.

A 80. születésnapját itt is megünnepeltük baráti körben. (Ezen részt vett: Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Vidor Miklós, Mérei Ferenc pszichológus, Bálint Endre és Gyarmati Tihamér festő és mások.) A vendégek éjfél után távoztak és kettesben maradva hirtelen elszomorodott. Majd így szól: „Meddig élhetek még?” Azt válaszoltam: „Tizenöt évig”. Erre ő szinte önmagától kérdezte: „Mi az a tizenöt év? Ugyanúgy fogok meghalni, mint Bartók. (Hasonló betegsége volt.) Amilyen nehezen éltem, olyan nehezen is halok meg.” Négy hónap múlva meghalt.

Kassák Lajos posztumusz kötetének megjelenése után, a kéziratok további rendezése közben találtam meg a *Tépelődés* című versének kéziratát. Ez a költemény öregkori lírájának egyik gyöngyszeme.

KASSÁK LAJOS: *TÉPELŐDÉS*

Kinek a szívét tapossam meg
kinek a szívét – kérdezem.

Éjszaka van,
s a sötétség mély nagyon.
Kinek a szívét tapossam meg
türelmetlenül kérdezem.

Ha erre vetődne Ő
hurkot dobnék a nyakába
megtaposnám a szívét
asztán hálaímát mondanék felette.

De ki az az Ő
Talán éppen az aki észrevétlen belém költözött.
Meg kell tehát alkudnom.
Le kell nyelnem minden sikert
minden hízelgő szót.

Hol vehetnék egy szelíd barmot
akit feláldozhatnék magam helyett.
Én már túrtam
és szenvedtem eleget.
Végre is azt kívánom
senki se fűrészelje el alattam a létrát
amin felfelé haladok.

Ha lemondanék az útról
amely a csúcsokra vezet
elkallódnék nyomtalan
a korom alatt
és a hamu alatt.

(1966. február 7.)

És még egy vers Kassák Lajos hagyatékából, a költő eredeti aláírásával:

BIZAKODÁS

Messze még a kapu.
Lépteimet számlálom
a mező csöndjében
amely magába szív
minden zajt
neszezést.

Utak nem vezetnek el innen.
A folyó zsombékok
és liánok közt bujkál.
Sas hiába köröz a magasban
Nem fedez fel semmit.

Ez a táj csak a vének emlékében él.

Sietek hogy minél előbb
köszönthessem őket.
Beszélek nekik
a fehér barikáról
farsangi bálók fényeiről
elaltatom a gyerekeket
akik anyjuk után sírnak.

Messze ide a kék ég
messze a szerelmesek ligete
messze a kapu
és nem találok az asszonyt
aki feltette rá a keresztvasat.

*Kassák Lajos
1966 február*

Emlékezés Kassák Lajosra

Kilencven évvel ezelőtt, 1887. március 21-én született Érsekújváron *Kassák Lajos* Kossuth-díjas költő, író és festő. A *Tett* és a *Ma* című folyóiratok szerkesztőjeként, valamint képzőművészként vezető szerepe volt az avantgarde mozgalmak, majd főleg a konstruktivizmus hazai művelésében, megismertetésében.

A Tanácsköztársaság leverése után Keszthelyen letartóztatták, majd felhozták a budapesti gyűjtőfogházba. Innen elvtársai segítségével kiszöktették és hajóval Bécsbe vitték. Hat évet töltött ott emigrációban. 1926-ban tért vissza Magyarországra és folytatta irodalmi, szerkesztői és képzőművészeti tevékenységét. A felszabadulás után szerkesztette az *Alkotás*, a *Kortárs* és az *Új idők* című folyóiratokat.

*

Röviden így foglalható össze Kassák küzdelmes, harcokban edzett életútja. Ezek után nézzünk az életrajz mögé, amelynek feltárásában az író felesége segített.

– *Hogyan ismerte meg Kassákot?*

– Megismerkedésünknek érdekes a története. Fiatal diáklány koromban baloldali gondolkodású emberek társaságában forogtam, éltem. Tizenöt éves voltam, amikor egyik zeneművészeti főiskolás barátom hozott egy könyvet, a kezembe nyomta, és így szólt: ezt olvasd el, aki e mű írója, az egy ember! Ez volt Kassák *Egy ember élete* című könyve.

Huszonegy éves koromban a barátnőm elvitt egy előadásra, amelyet a *Lido* kávéházban a *Munka* című folyóirat munkatársai rendeztek. A teremben, a hosszú asztal végén megláttam Kassákot. Megálltam az ajtóban, és nem tudtam a szemem levenni róla. Rendkívül fiatalosnak tűnt, bár akkor már közel volt az ötvenhez. Fantasztikusan szuggesztív erő sugárzott belőle. Szinte féltem tőle.

Három évvel később, 1938-ban meghalt az első felesége. A barátnőm megkérdezte tőlem, hogy segítenék-e Kassáknak gépelni és egyéb adminisztrációs teendőket ellátni, amelyeket korábban a felesége végzett. Igennel válaszoltam. A *Zémann* kávéházban mutatott be a barátnőm Kassáknak. Beszélgetés közben az eddigi félelmem vele szemben hamar feloldódott. Az ismeretségből rövid időn belül életre szóló szerelem, majd házasság lett.

Hónapok elteltével kérdezte meg, hogy olvastam-e valamelyik írását. Eddig nem érdeklődött felőle. Ezt követően felolvastatta velem *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című versét. Ekkor kezdtem érteni költői nagyságát és bűvöletbe ejtett.

– *Milyen alkotótípus volt?*

– Töprengő. Ha valamelyik művét befejezte, úgy érezte, soha többé nem tud írni.

Utána néhány hónapig sétálgatott, horgászott, baráti társaságba járt. És nem vett sem tollat, sem ecsetet a kezébe. Egyszer csak azt mondta: regényt diktálok! Mindent diktált, a vers kivételével, azt kézírással mindig egyedül írta. S úgy dolgozott – lehet látni a kéziratain, gépiratain –, hogy nagyon keveset javított. A megjelent művet azonban már nem olvasta el.

– *Melyek voltak a költő legkedvesebb, saját versei?*

– A régiak közül *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című elbeszélő költeménye.

Nagyon fáj neki az, hogy a *Máglyák énekelnek* című lírai prózáját nem értékelték megfelelően. S most az utóbbi években már remekműként emlegetik, amely emléket állít a Tanácsköztársaságnak. Szerette számozott verseit. Azt a verssorozatot, aminek címet sem adott. A későbbiek közül szívéhez nőtt a *Requiem egy asszonyért* című verse, amelyben első feleségére emlékezik. Utána engesztelésül írt még egyet mind a két feleségéről: *Asszonyok dicsérete* címmel.

– *Melyik volt utolsó költeménye?*

– A posztumusz kötetét én állítottam össze. Ennek címe: *Üljük körül az asztalt*.

Időrendi sorrendben –, ahogy én meg tudtam állapítani – az utolsó versének címe: *Veled vagyok*. Melyet így fejez be: „*aztán elindulsz szótlanul és magaddal viszed életem*”.

– *Mi volt időskorának legnagyobb öröme?*

– Legnagyobb öröme nem is az irodalmi, hanem képzőművészeti sikerei voltak.

Élete utolsó évtizedében sok helyen mutatták be képeit is. Az 1960-as párizsi gyűjteményes kiállításának óriási sikere volt, azután Svájcban, Franciaországban, Csehszlovákiában, Lengyelországban, Olaszországban, Ausztriában. Sok külföldi folyóiratban és más kiadványban is részletesen foglalkoznak képzőművészeti munkásságával.

– *Milyen egyéniség volt Kassák Lajos?*

– Olyan volt, mint egy kőszikla. Magától értetődő erővel tört ki belőle minden, akár a költészetben, festészetben, magatartásában s az emberekkel való viselkedésében. Egyéniségét nem lehetett analizálni, szétszedni. Fizikailag nem volt ellenálló, mégis sokat kibírt, mert ismerte saját lehetőségeit. Mértéktartó volt. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy magas kort ért meg.

Egyéniségéről hadd valljon maga a költő: „*Nem széplelkű költő vagyok én, hanem egyszerű munkásember, aki szereti az anyagot, s úgy érzi, föl kell emelni azt a legmagasabb egységbe. Nem nyugszom bele, hogy úgy vannak a dolgok, ahogyan vannak, s az anyag átalakítása, a magam képére való formálása, ez az én költészetem*”.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1977. március 24.)

KARINTHY FRIGYES

(1887. június 25. Budapest – 1938. augusztus 29. Siófok)

Az író fényképe és önarcképe

Karinthy jelbeszéde

A negyvenes évek elején, gimnazista koromban a magyar tanárunk az egyik órán azt kérdezte: tudjátok-e fiúk, hogy ki az a Karinthy Frigyes?

Halkan mormolva ismételtük a nevét - Karinthy? Karinthy? - már hallottunk róla. Néhányan jelentkeztünk a válaszadásra: vicc-író, humoros író.

Csak részben van igazatok! Ha elhagyjátok a vicc és a humoros jelzöt, akkor melyik szó marad meg? Egyöntetűen válaszoltuk: az író.

*

Ez a tanári útmutatás, figyelemfelkeltés ösztönzött arra, hogy a későbbiekben már felnőtt szemmel, nyitott lélekkel, szellemi érdeklődéssel olvassam, tanulmányozzam írásait.

Évek teltek el, amíg megérlelődött bennem az író fájdalmasan szép, érzékenyen igaz élelátásának politikai, filozófiai gondolatvezetése, valóságfeltáró kritikai rendszere.

A műfaji változatosság jellemző rövid életében írt műveire. Nézzük meg, hogyan vall Karinthy ezzel kapcsolatosan önmagáról! „*Rengeteg mindenfélét írtam. Verset, regényt, novellát, értekezést, bölcselkedést – éppen mostanában számította ki valaki, hogy eddig vagy ötezer írásom jelent meg.*

Sok műfaj, igen – de hát ..., hogy is mondjam. Műfajok! Dráma, regény, vers, külön-külön – bár nagyon érzem a műfajszerűség követelményeit - , de hogy egy író egy műfaj meghatározza, ezt mégiscsak nagyképűségnek érzem. Műfajok? Játék! Vicc! Játék a szavakkal – szép játék, nem mondom – de én? Hogy engem akármelyik műfaj nevére elkereszteljenek? Nevetséges. Ezek a műfajok együttvéve nem adnak ki egy eleven embert - , hogy adnának ki külön-külön? Ha megríkatam az embereket, nevetnem kellett, de elkomorodtam rögtön mikor nevetés kunkorodott fel szavamra. Egy finom és nemes műveltségű irodalomtörténész járt csak közel hozzám egyik tanulmányában, amikor aforizmáim közül ezt idézte mutatóul, mint a legjellemzőbbet: senki sem jellemezhető halála előtt.”

1956-ban jelent meg *Csodapók* címmel humoros írásainak válogatott gyűjteménye.

A jegyzetekben Abody Béla ad rövid elemző összefoglalót Karinthy irodalomtörténeti értékéről. „*Karinthy Frigyes humoristaként döngette meg az irodalmi köztudat falait.*

Ez a válogatás ilyesfajta írásaiból ad izelítőt az olvasónak. Rövid egyetemi kalandozás után újságíróskodni kezd. Első eredményeit humoros írásaival éri el. A Nagy korszak éveit ezek (maga nevezte így). Sikere zavartalanul terebélyesedik. A humoristaság rangja akkor ragad rá, több-kevesebb joggal haláláig hordja élete útján. Válogatásunk anyagának jelentős része is ebből az írói korszakából, a felszabadult nevetés, a bátor, ötlet-dús leleplezés, a hetyke, de szenvedélyes társadalombírálat idejéből származik. Aki csak mulattatónak gondolná, nagyot téved. Minden egyes nevettetése az író belső drámája, szenvedélyes azonosulás azokkal, akiknek érdekében gúnyol, küzd, ágál, szenvedélyes támadás azok ellen, akik szeretett eszméit gyalázzák, kompromittálják. Az elnyomás szükségképpen jelbeszédre készíti az írókat. Ez a jelbeszéd egyes műfajokon, műfordításokon belül érthetőkké válnak, mindenki kihallja belőlük az író mélyebb mondanivalóját, igazabb szavát. A humor műfajaiban különösképpen megvan a lehetősége az ilyesfajta jelbeszédnek. Karinthy a legtöbbet, a legbátrabbat humoros írásaiban mondhatta el.”

Karinthy Frigyes *Naplóm, életem* című kötetének bevezető tanulmányában Szalay Károly irodalomtörténész hű képet fest a sokat vívódó, töprengő író küzdelmes életútjáról. Sorsértő- és érző írói jellemzésében lélek-közelbe kerül velünk Karinthy fájón-gazdag világa.

Nem sajnálatja, nem „elsiratja” a korában sokat támadott, félreértett alkotót, ellenkezőleg, tévedéseivel együtt fogadtatja el velünk, értelmezteti nekünk emberségének, humanizmusának hitforrását. Úgy rajzolja meg írói portréját, hogy ne csak szimbólumként, hanem szellemi magatartásként éljen tovább bennünk. Szalay Károly többek között ezt írta:

„Megrázó élményben volt részem néhány évvel ezelőtt. Karinthy egyik régi barátjával éppen az író politikai nézeteiről beszélgettünk. Arra a kérdésemre, hogy társaságban az író csak tréfált, szellemeskedett, vagy komoly dolgokról, s politikai kérdésekről is beszélt-e?”

Azt válaszolta: hogyan, Karinthynek mindig voltak rögeszméi, mindig politizált, beszélt arról, hogy szörnyű veszedelem fenyegeti Európát, de ki vette őt komolyan? Meg voltunk győződve, hogy ez is tréfa. És amikor arra figyelmeztettem, hogy csak a harmincas években és a Pesti Naplóban legalább 150 antifasiszta cikke és egy sor antifasiszta verse jelent meg, meglepetten elhallgatott. Aztán zavartan csak ennyit válaszolt: igen, de hát azokat is Karinthy írta! Ki törődött azokkal?”

A humor nemcsak nevetető, mosolyra derítő, hanem komolyságra intő, megdöbbentő hatalom is. Tehát tartalmát tekintve: hatalom!

Úgy érzem, hogy ezt sugallja Karinthy *Kedves X* című írása is:

„(...) megjegyzed, szerény személyemmel kapcsolatban, hogy én legnagyobb sikereimet („az írók között például”) az „Így írtok ti” című sorozattal értem el, ahol „írókat utánoztam”. Vagyis, hogy én nem lehetek jó az írásművészetben. Kedves X.!

1./ Az irodalomban az utánzatot paródiának hívják, ez abból áll, hogy egy írói művet az író hangján megírok. Ez utánzó műfaj. 2./ Amiket én írtam, azok nem „paródiák”, hanem karikatúrák, amelyekben az egész író skicc-szerű portréját adom, mint valami tanulmányban. Ez nem utánzó műfaj, hanem kritika. Magát a műfajt én kreáltam, később külföldön is próbálkoztak vele.”

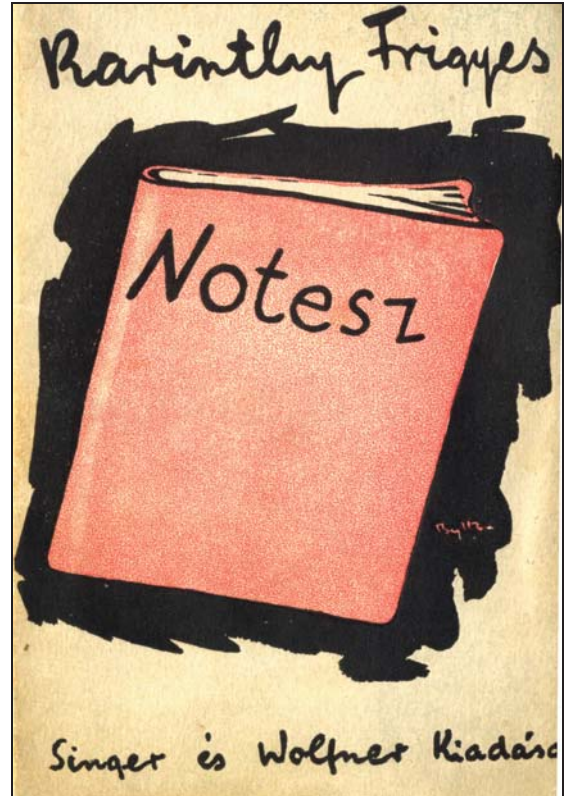
Íróársai közül Móricz Zsigmond így jellemezte: *„Mindig tréfált, főleg élőszóban. Ne feledjük azonban, hogy a tréfálás: fedezékbe húzódás, és a tréfa: fedezékből kilőtt nyíl, s nála mindig a filozófia tragikumával mérgezve. A világformáló agyak egyike volt.”*

*

Mindent egybevetve, köszönöm magyar-tanáromnak, hogy minden beskatulyázó jelzőtől megfosztatta velünk Karinthyt, mert Karinthy: Író! Méghozzá olyan Író, akit a karácsonyi ünnepekre és szilveszter éjszakájára is „merek” olvasásra ajánlani.

Bieliczky Sándor

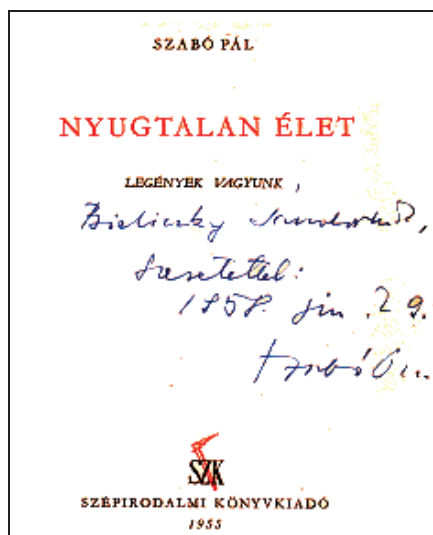
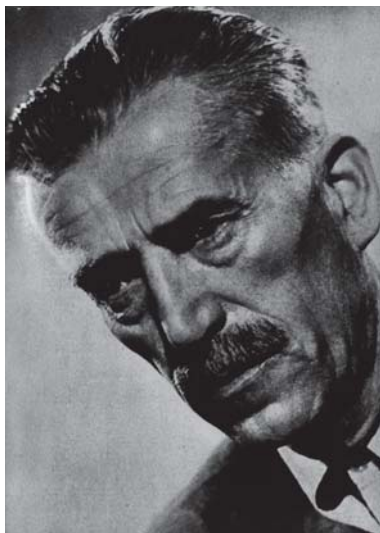
Pesti Műsor (1980. december 17.)

B.É.: A Singer és Wolfner könyvkiadó és könyvterjesztő céget 1885-ben alapították, és a fiatal írók kiadója lett. A *Notesz* Bieliczky Sándor hagyatékában található.

SZABÓ PÁL

(1893. április 5. Biharugra – 1970. október 31. Budapest)

Az író fényképe és dedikált könyve

SZERETTE AZ EMBEREKET

1952-ben ismerkedtem meg Szabó Pál Kossuth-díjas íróval. A későbbi években, mint újságíró, többször találkoztam Szabó Pali bácsival és kedves feleségével riport-utakon és Bács-Kiskun megyei irodalmi esteken: Kecskeméten és Baján. Húsz évvel ezelőtt Pali bácsi volt az, aki biztatott, ösztönzött az írásra. Jólesett őszintesége, szigorú jóindulata, kemény kritikája, amiből sokat tanultam. Kevés olyan tisztaszívű emberrel találkoztam az életben, mint amilyen ő volt. Szinte gyűjtötte maga köré a fiatal, induló írókat. Szabadság-hegyi otthonának ajtaja nyitva állt előttünk. Órákon át beszélgetett velünk az üvegfalú verandán. Ízesen, mélységeket feltárón, irodalmi és történelmi leckéket kaptunk tőle.

Közvetlen, jó kedélyű, markáns tekintetű ember volt. Tele hittel, lelkesedéssel, az újrakezdés örömeivel és mámorával. Szenvedélyesen szerette az irodalmat, a verseket és mindenekfölött az embereket. Prózájában drágagyöngyként csillogott lírája, az az egyedi látásmód, ahogyan csak ő látta, szemlélte, érezte a világot, az életet. Milyen kedvesen szólított minket: fiúk! Ha csak egy személlyel beszélt: fiamnak és olykor öcsémnek titulálta.

*

1958. június 29-én reggel érkezett feleségével együtt Kecskemétre, az ünnepi könyvhét megnyitójára. A TIT helyiségében fogadták a megye és a város vezetői.

Abban az időben jelent meg a népi írók szerepét, tevékenységét értékelő, elemző anyag. Pali bácsi is elmondta véleményét, ismertette állásfoglalását e kérdéssel kapcsolatosan. Sok olyan érdekességet említett, amelyeknek feltárása, feldolgozása és rendszerezése az irodalomtörténetre vár.

Ekkor két napot töltött Bács-Kiskun megyében. Ellátogattunk Lakitelekre, ahol kitűnő ebéddel fogadtak bennünket, a szőlőtelepülés egyik lugassal futtatott házában. Szerette a romantikát, nem véletlen, hiszen ízig-vérig író volt. Amikor megpillantotta a fehérre meszelt, gondozott, lugas ölelte pajtát, így szólt: „Ebben a csendben lehet szépeket és nyugodtan álmodni.” A házigazda és felesége helybeli parasztemberek voltak, jellegzetes Tisza mentiek, akiket piros-barnára festett a nap, széles mosolyú, meleg lelkek. Újházy-tyúkhúslevest tálaltak, benne csigatésztával. Pali bácsi megszólalt: „Honnan tudták, hogy ez a kedvencem? Ezt bizonyíthatja a feleségem.” (Nagyon szerette szépséges, barátságos feleségét. Ez kicsendült minden mondatából, ahogyan megszólította hitvesét. Kölcsönös volt ez a szeretet. Elárulta egymást féltő tekintetük. A feleség tanúja annak a sok-sok harcnak, amit Pali bácsi vívott, szenvedésnek, ami rázúdult az életben.)

Jóízűen, jó étvágyal fogyasztotta az ebédet. Emlékszem rá, még rántott hal is került az asztalra. Abból is evett egy szeletet. Majd saját termésű házi bort hozott a gazda. Amikor a butykosból az üvegcansóba öntötte az első cseppeket, s Pali bácsi észrevette a színét, megjegyezte: „Ez valóban tőkén termett bor. Benne van a nap melege, a gondos emberi munka.” A házigazda köszöntötte az írórt és feleségét, valamint az őket kísérő vendégeket.

Következő állomáshelyünk a Helvéciai Állami Gazdaság volt. Ott a vezetők fogadták. Nagy szeretettel és tisztelettel vették körül. Az ezüstös hajú, lírában gondolkodó író a közvetlenségnek, a mindennapok egyszerűségének, a díszítés nélküli társalgásnak embere volt. Nem érezte jól magát az irodák feszélyezett udvariasságában, szerette a természet teljes kitárulkozását, a valóság nyújtotta újat, az emberi alkotás, tudás, képzelet szülte jót. Mindazt, ami segíti, könnyíti, előbbre lendíti a társadalmat, annak alkotóját és építőjét: az embert.

Köztudott, hogy Helvécia homokvilága híres szőlőkultúrájáról. Ez a nagyölelésű állami gazdaság abban az időben kapott néhány francia gyártmányú szőlőművelő gépet kísérletképpen. Pali bácsi ott állt a szélkavarta homoktenger birodalmában és nézte, méricskélte, önmagában elemezte, mustrálgatta a sorok között haladó masinákat. Közben figyelte a nálánál fiatalabb, vagy egykorú parasztok tekintetét. Nagy sorsfordulók játszódhattak le lelki szemei előtt. Jó ideig némán, magába mélyedten szemlélődött.

Kavargott benne a történelem, égő lelkét az új, egyéni, társadalmat ösztönző, a magasabb csúcsok felé igyekvők igazsága, a tegnap, a ma és a holnap közti különbség tanúságtétele. Csak ennyit mondott: „Jól van fiúk! Okos gépek ezek.”

Figyeltem őt, a mi nemzedékünk által nagyon szeretett és mélyen tisztelt író a szőlőtőkék hazájában. Olyan egyszerű volt ő, mint az a kétkezi munkás, aki szerényen irányította a permetezés műveletét. És olyan magasan állt mégis mindenki fölött, amit szóban szinte lehetetlen megfogalmazni. Csak a lélek és a szív melegével lehet érezni, értékelni, minősíteni. Kíváncsian érdeklődött a gépek jó tulajdonsága, termelékenységére iránt, és a kapott válaszokat jegyzetfüzetében örökítette meg.

Fáradhatatlan ember volt. Mindenre figyelő. Nyughatatlan élet zsongott, feszült benne. Nem tagadta. Ezt bizonyítja az a regénye is, amit immár 14 évvel ezelőtt dedikált nekem Kecskeméten. A címe? *Nyugtalan élet*.

Féltem őrzöm, éppúgy, mint Pali bácsi felejthetetlen emlékét.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1972.)

IRODALMI EMLÉKEK (1951-1952)

1951. felejthetetlen év számomra. Mi, lelkes fiatalok ekkor kerültünk tűz-meleg közelbe az irodalomhoz, a sorsunkat szépítő, gondolatainkat izgató művészethez. Egyetemisták voltunk, a nyári szünidőt Budapesten töltöttük. Mindenki talált magának annyi elfoglaltságot, hogy anyagilag átvészelje a nyári hónapokat. Egyik kedves barátommal, Tarján Istvánnal abban az időben tagjai voltunk a Fiala Írók Munkaközösségének. (Aki most a miskolci Déli Hírlap helyettes főszerkesztője.) Pista nehézveretű prózát írt, én pedig versírással foglalkoztam. A munkaközösség vezetője Földeák János bácsi volt, akinek életéhez úgy hozzátartozott a pipa, akár a testhez a lélek. Rengeteg időt, energiát áldozott értünk, sokat foglalkozott politikai és művészeti nevelésünkkel. Esténként rendszeres összejöveteleket szervezett a munkaközösség vezetősége, amelyekben személyesen is megismerkedtünk legnagyobb élő íróinkkal, költőinkkel.

A társaságot két csoportra osztották: prózaírókra és költőkre.

A prózai csoporthoz neves, nagy tekintélyű prózaírók, a „versfaragókhoz” pedig élvonalbeli költőink látogattak el. (Volt, amikor együttesen tartottuk a foglalkozásokat.)

A munkaközösségnek az volt a célja, hogy a fiatal írók a politikai képzéssel párhuzamosan megismerkedjenek az írásművészet műhelytitkaival.

Hogyan is zajlott le ezeken az összejöveteleken egy-egy foglalkozás? A fiatal írók közül néhányan, akik az adott alkalomra jelölve voltak, legújabb alkotásaikat felolvasták, ezt követően pedig megkezdődött a vita. De milyen vita!

Nem sokkal éjfél előtt még ott „csatároztunk” a Magyar Írók Szövetségének székházában s haza is gyalog mentünk, hogy útközben is folytassuk az eszmecsserét.

Nem voltunk fáradtak, mi még akkor nem ismertük a közönyt, a közömbösséget. Szerettük az irodalmat és arra törekedtünk, hogy ki-kí tehetsége, szorgalma és képessége szerint bővítse ismereteit, gyarapítsa tudását, növelje általános műveltségének színvonalát.

Áhítattal és tisztelettel néztünk az írókra. Ők is egyenrangú partnernek tekintettek minket és önzetlenül, segítőkész szándékkal, baráti szeretetből „áldozták” értünk, a mi érdekünkben, drága idejüket. Hogy kikkel találkoztunk és tanultunk egyszerűséget, szerénységet, sok-sok művészi szépet, hitet, szellemileg olyan értékes többletet, amit az egyetemen nem kaphattunk?

Alkotóműhelyük titkaival is megismertettek minket, nem féltékenykedve, számukra ismeretlen fogalom volt az önzés. A költők közül többször részt-vett a mi csoportunkban: Benjámin László, Kuczka Péter, egy-két alkalommal Szabó Lőrinc, Somlyó György, Lányi Sarolta, a nemrégien elhunyt Devecseri Gábor, Asztalos Sándor. A prózaírók tanítómesterei voltak: **Szabó Pál**, Veres Péter, Déry Tibor, és még sorolhatnám.

Tiszta akaratú, lelkes fiatal nemzedék sokat nyújtó fóruma, második otthona volt a munkaközösség. Abban az időben a tehetségek élvonalát képezte: Csoóri Sándor, Abody Béla, Sántha Ferenc, Szécsi Margit, Juhász Ferenc, Simon István és még sokan mások. Rájuk azért emlékszem jobban, mert többször volt alkalmam találkozni velük. Aztán sokan elkallódtak, de a tehetségesek betörték az élvonalba, s mostani irodalmi életünk jeles képviselői.

A munkaközösségben tanultak és hallottak voltak az újabb sikerek, nekibuzdulások forrásai. Úgy érzem, hogy jó kezekben volt a fiatal írógárda nevelése. A kemény és kíméletlen kritikák ellenére is összetartott, egységet alkotott a jövővel ismerkedő társaság. És ott volt közöttünk mindig nagy szívvel és féltő szeretetével Földeák János bácsi, aki irányította a fiatalok sorsát. Csupa tűz és jó akarat volt az általunk nagyon tisztelt és szeretett János bácsi. Véleményét, kritikai észrevételeit nem rejtette véka alá, megmondta, kifejtette véleményét a művekkel kapcsolatosan. De sohasem volt sértő, bántó, amit és ahogyan mondta.

Nem szeretnék szubjektívizmusba zuhanni, amikor írom e sorokat. Nekem és nyugodt lelkiismerettel merem állítani, nekünk feledhetetlen élmény volt az az időszak, amíg működött a munkaközösség. (Ha jól emlékszem, 1953-54 táján szűnt meg.) S ha netán voltak is hibái, elhivatottságának lényege vitathatatlan: szervezője és irányítója volt a szárnyát bontogató fiatal írónemzedéknek. „Nyugdíjba vonulása” nem feledteti a bennünk még most is frissen élő emlékeket. Itt kerültünk eleven, pezsgő kapcsolatba az élő magyar irodalommal.

(Debrecen, 1971.)

*

Tizenkilenc éve (1952-ben) történt. Nyár volt, feledhetetlen emlékü nyár. Akkori fiatalok telítve voltunk belső feszültséggel, forrongó indulattal, az alkotás örömeivel. Lelkesen faragtuk első verseinket, novelláinkat, lelkünk virágait gyűjtögettük csokorba, hogy asztalára tegyük az irodalomnak.

Egyetemisták voltunk, szerény sorsú, nagy ölelésű fiatal emberek, akik 21-22 évesen hordoztuk, cipeltük magunkban azt a forrongó akaratot, amely elengedhetetlenül szükséges álmaink, törekvéseink megismeréséhez. S ez a forrongó akarát kísért, ösztönzött, vezérelt, gyűjtött minket, adott lendületet ahhoz, hogy merjünk alkotni, ne torpanjunk meg, hitünkben legyünk szilárdak és következetesek. Hittünk a szó erejében, bíztunk a jövőben. Láttuk a hibákat is, éreztük társadalmi kárát, összejöveteleinken beszéltünk róluk, többször is felemlgettük, de sohasem kerekítettünk pitypang nagyságú – és könnyű problémákból sziklává dagadó torzókat. Hittünk a magunk emberségében és józan vágyában s ehhez sok-sok segítséget kaptunk a Fialal Írók Munkaközösségében a magyar írók kiváló képviselőitől.

Feszített, nyugtalanított minket az a tudat, hogy vajon tehetségesek vagyunk-e, van-e képességünk, szabad-e, merjünk-e tollat fogni gondolataink közlésére? Ha közülünk többen nem is váltak országos híró írókká, költőkké, de az irodalom iránt tanúsított szerelem, rajongás még azokban is megmaradt, akik különböző okok miatt más pályán keresik boldogulásukat. És ez a művészet iránti ragaszkodás, szellemi és lelki belső kényszer, tudásszomj megszépíti, nemessé acélozza az ember életét, formálja jellemét, kiapadhatatlan forrás a közgondolkodás alakításában. Nem vesztek el nyomtalanul az indulás és a tovább folytatódás éve sorsunk sokrétű alakulásában.

(Hajdúszoboszló, 1971. augusztus 20)

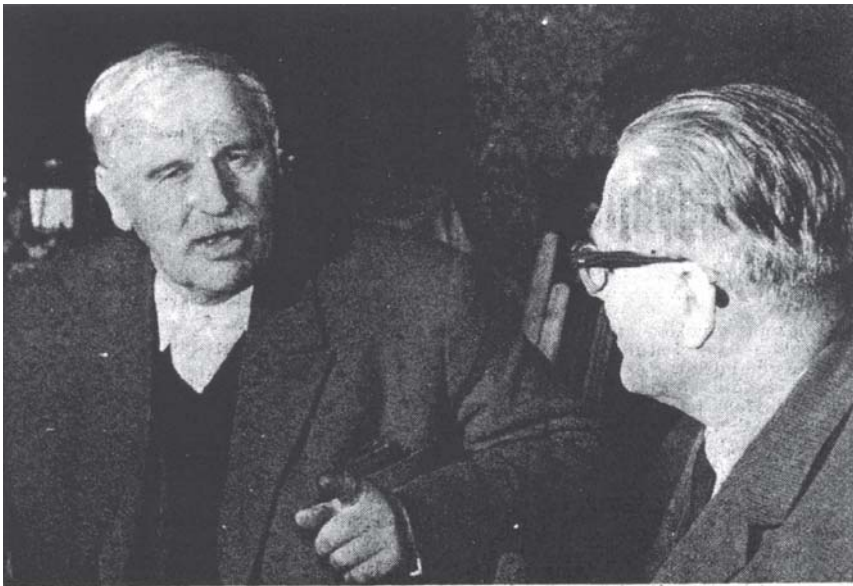
*

VERES PÉTER

(1897. január 6. Balmazújváros – 1970. április 16. Budapest)

Újra a szülőföldön

BALMAZÚJVÁROS SZÜLOTTEINEK TALÁLKOZÓJA

Veres Péter az ebédszünetben beszélget Kerekes Antallal, a Debreceni Járási Pártbizottság első titkárával
(Fényképezte: Vencsellei István)

Pénteken meghitt, baráti találkozóra került sor Balmazújvároson a művelődési házban. Azok a Balmazújvároson született férfiak és asszonyok gyűltek össze, akik elszármaztak a községből, és most az ország különböző helyein dolgoznak vezető beosztásban. Több mint nyolcvan jelentek meg a tanácskozáson. A község vezetőinek üdvözlése után számos felszólalás hangzott el.

Összegezve a hallottakat, megállapíthatjuk, hogy mindazok, akik felszóltak, szülőfalujuk iránti szeretetüknek és tiszteletüknek adtak hangot. A fiatalkori emlékek felidézése kavargott a jövő terveivel, elképzeléseivel.

Veres Péter Kossuth-díjas író, a község országgyűlési képviselője büszkeséggel beszélt szülőfaluja agrárszocialista mozgalmaról, azokról a hősi erőfeszítésekről, amelyeket tettek ötven évvel ezelőtt a földfoglalás idején. Ez volt a múlt.

De az újbárosi emberek a jövőre is gondolnak, látják a távlatot, a további fejlődést.

A továbbiakban arról szólt, hogy a mezővárosok problematikájának megoldása hosszabb időt igényel.

Többen felvetették a tanulás kérdését is. Az első világháború előtt egy személy, Czellár Ferenc tudott csak bejutni főiskolára Balmazújvárosról. És mit mutat a ma statisztikája? Több mint százan tanulnak egyetemeken és főiskolákon a tizenhatezer lelket számláló községből.

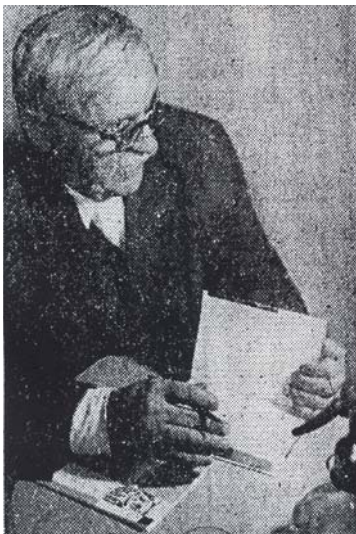
A délutáni szünetben csoportokba verődtek a tanácskozás résztvevői, és fiatalkori emlékeket elevenítettek fel. Szóba került a párt- és az ifjúsági munka szépsége, az a lelkesedés, amely újabb tettekre sarkallta a fiatal kommunistákat. Meghatódva szóltak az idős párttagok messzemenő segítségéről, áldozatkészségéről, akik fáradhatatlanok voltak a feladatok végrehajtásában. Az eltelt húsz év kemény harca és küzdelme ma már történelem. Eltelt két évtized. A barátok közül többen öszülnek. Sokan elvégezték az egyetemet, a főiskolát. De az a lelkesedés és szeretet, ahogyan beszéltek szülőfalujukról, most is úgy csendül, mint húsz évvel ezelőtt.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1968. december 1.)

Szenvedéllyel, tiszta hittel

Emlékezés Veres Péterre

Ha élne, 1977. január 6-án lenne nyolcvanéves.

Diák voltam, amikor először láttam Veres Pétert.

Hajdúszoboszlón, 1946. tavaszán, a Nemzeti Parasztpárt elnökeként nagygyűlést tartott a város főterén. Emlékszem, hogy milyen szenvedéllyel, tiszta hittel beszélt.

Könyvei olvasása közben kezdtem érteni, mit jelent az író és politikus fogalmának elválaszthatatlan egysége az ő életében.

Nagy élményem volt, hogy 1968. november végén – mint újságíró – én is részt vettem a Balmazújvárosról elszármazottak találkozásán.

E baráti összejövetelen ott volt Veres Péter Kossuth-díjas író, a község országgyűlési képviselője is. Az író szülőfaluja agrárszocialista mozgalmáról beszélt, azokról a hősi erőfeszítésekről, amelyeket tettek ötven évvel ezelőtt, a földfoglalás idején. Ez volt a múlt, de az újbátori emberek a jövőre is gondolnak, látják a távlatot, a fejlődést. A továbbiakban arról szólt, hogy a mezővárosok problematikájának megoldása hosszabb időt igényel.

Ezt a hosszabb időt ő már nem tudta kivárni. Néhány év múlva, már csak szobrát láthattam Balmazújváros főterén.

*

Nem régen felkerestem az író feleségét Budapesten, a II. kerületi otthonában. Juliska néni szemében könny csillant férje nevének hallatára. Ezért kissé félve érdeklődtem Veres Péter emléke iránt. Csak akkor vált beszédesebbé, amikor megismerkedésükre terelődött a szó. Ez 1915-ben történt. Négy évig voltak jegyesek, s 1919. április 3-án kötöttek házasságot. Az író sok szép levelet írt feleségének, amelyek nagy részét Juliska néni elégette, mivel gyakori csendőri zaklatásnak volt kitéve férje politikai tevékenysége miatt. Nagyon sajnálja az „elégett” vallomásokot, hiszen ezek az író érzelmi világának tükörképei voltak.

Elmesélte azt is, hogy férje nagyon szeretett olvasni. A könyv volt számára a nyugtató öröm, a műveltség gyarapításának kútforrása. Unokáit is arra buzdította, hogy olvassanak sokat. A jó könyv az ember egyik legjobb segítőtársa. Eligazít a világ dolgaiban. Szerette a csendet, az otthon nyugalma. Reggel öt órakor ébredt. Elsétált a közeli erdőbe, s út közben jegyzetfüzetébe rögzítette gondolatait. Nagy türelemmel bánt a fiatal írókkal. Tanította őket, ötleteket, tanácsokat adott nekik, órákon át elemezte írásaikat. Ösztönzésre, bátorságra, emberszeretetre ösztökélte őket. Tavasztól őszig a kerti almafa lombja alatt volt a „dolgozószobája”. A friss levegő, a csend ihlette alkotásra. Általában délelőtt írt, délután pedig olvasott. Feleségének gyakran segített a kertészkedésben.

Juliska néni bordó kötésű könyvet tett elém. Belelapoztam, s örömmel láttam, hogy a szovjet „Progressz” kiadó, a világ legkiválóbb íróinak, költőinek és művészeinek V. I. Lenintől szóló alkotásaiból díszes kiállítású antológiát állított össze „Az ön szívével és nevével, elvtárs” címmel. Az antológiában helyet kapott Veres Péter: „Lenin, aki ismerte az embereket” című írása is.

*

Nagy és népes Veres Péter családja. Juliska néni tizenhárom unokának és tizenhárom dédunokának mondhatja el egy nagy író és politikus küzdelmes életének igaz történetét.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1977. január 6.)

***A VERSEGI KRÓNIKÁSASSZONY:
MARTON PÁLNÉ HOMOK ERZSÉBET***

B.S.: 1973-ban a debreceni T. Sz. üdülőben a feleségem – aki akkor kultúrfelelősként dolgozott ott – a szokásosnál is jobban megszerette az egyik beutalt vendéget: Marton Pálné Homok Erzsébetet, aki a Nógrád patak partjáról, a Pest megyei Versegről érkezett. Komolysága, érdeklődése megkülönböztette a többi parasztasszonytól. Kiderült, hogy ő a híres versegi krónikásasszony. 1970-ben a Televízióban láttuk azt a dokumentumfilmet, amelyet az életéről mutattak be. Megrendítő módon beszélt az alkotás küzdelmeiről és a falu változásairól.

Feleségem szeretne volna, ha én is megismerem Bözsi nénit – ahogy mindenki nevezte – és az egyik délután meghívta lakásunkra, ahol nyugodtan beszélgethettünk, ismerkedhettünk és jó barátságot kötöttünk. Így vallott önmagáról:

„Kartalton születtem és nőtem fel nyolc gyermekes földműves családban, de a szomszédos Versegre mentem férjhez. Az asszonyi életem nem volt könnyű, részben azért, mert az anyósom szigorú fennhatósága alatt kezdődött. Végeztem a munkát a földeken, a ház körül, majd megszülettek a gyermekeim, őket gondoztam, neveltem. Az én gyermekkoromban nem volt lehetőségem iskolába járni, művelődni. Ennek mindig hiányát éreztem, mert életem sok-sok visszafojtott emléke, tapasztalata kikíváncozott belőlem.

Közben nagy változások történtek. Meghalt a férjem. Majd elkezdődött a termelőszövetkezetek kialakulása és a tíz holdnyi földemmel én is beléptem. Azelőtt faluhelyen nem illett az asszonyoknak véleményt nyilvánítani. De a földeken, ahol együtt dolgoztam a többi asszonnal és lánnyal, már meg is kellett beszélni közös dolgainkat

Mesék

Mindig nagyon szerettem a mesét. Először a gyermekeimnek, később pedig az unokáimnak meséltem. Ezek a mesék a körülöttünk lévő tájról és a benne élő emberekről szóltak, de beleszóttam a régi történeteket és azokat is, amiket akkor találtam ki. Mesélés közben nagyon jól éreztem magam, egy új világ nyílt ki előttem. Ezt a jóérzést szerettem volna folytatni akkor is, amikor már elaludt a család. „Íróságom” azzal kezdődött, hogy egy nagy kékfedelű füzetbe éjszakánként leírtam mindazt, amit este elmeséltem. Amikor már az egész ház elpihent, elkezdtem írni a sorokat, amiből oldalak lettek. Képzeletemben a valóság kitágult: ígéretes álmokkal, amelyek gondokkal ugyan, de megvalósulhatnak. Engem az írásra a belső kényszerűség vitt rá.

Így született meg az első könyvem az *Igaz mesék*, amely 1962-ben jelent meg a Móra Kiadó jóvoltából, majd a *Versegi hétköznapiak* a Magvető Kiadónál. 1970-ben a televízióban sugárzott dokumentumfilmet látta dr. Timár Mátyás, a Minisztertanács elnökhelyettese és intézkedett, hogy a termelőszövetkezetben idő előtt nyugdíjba mehessek. Mint mondta: „Kapálni minden parasztasszony tud, de írni nem.” Így most már nappal is írhatok kedvemre.”

A mentorom: Veres Péter

„Az első írásom a *Szabad Föld* című lapban jelent meg. Veres Péter elolvasta és gratulált hozzá. Ezzel kezdődött a mi barátságunk: tanított, segített, bátorított. Elküldtem neki az írásaimat, ő pedig kijavítva küldte vissza. Háromszor személyesen is találkoztunk. Azt mondta: amikor legjobban elcsüggedek, gondoljak arra, hogy én leszek az első parasztasszony író. Mutassam meg, hogy én is tudok valamit, ha kendő van is a fejemen.”

B.S.: Erzsi néninek az volt a kérése, hogy a debreceni üdülése idején menjünk ki együtt Balmazújvárosra, megnézni Veres Péter emlékeit. A Kadarcs u. 6. szám alatti egykori otthona személyes tárgyaiból van berendezve. Az 1970-ben bekövetkezett halála után a család a községnek adta az ingatlant, és ma a **Veres Péter Emlékház** a látogatók számára is nyitva áll.

Veres Péter Emlékház és egy fénykép, amely Bözsi néninek is tetszett volna

Beszélggettünk olyan emberekkel, akik még ismerték a nagy író. Majd a falu főterén elhelyezett szobra előtt néhány fényképet készítettünk. Ezeket később el is küldtük Bözsi néninek. A képek tetszettek, de a szobor nem. Így írt róla: „Péter bácsi szobrát valahogy nem jól tervezték meg. A fényképen is látszik, milyen merev, zárkózott testtartással ül. Egyenes derekú, büszke testtartású ember volt, de nem ilyen tehetetlenül lógó karokkal, hiszen ezek a kezek adták, ami az emberben végbe ment. Az író, a gondolkodót, a segíteni akarót.”

Veres Péter szobra mellett

Falumúzeum

„A könyvek írása mellett másik fontos életcélom is lett: egy Falumúzeum megvalósítása. Észrevettem, hogy a falubeliek kezdenek az új házaikba új dolgokat vásárolni és a régi, már feleslegessé vált használati darabokat pedig kidobják. Ez nekem nagyon fájt. Elkezdtem gyűjteni a hajdanvolt tárgyakat, de amikor már sok lett belőle, azt gondoltam, hogy egy falumúzeumot kellene létesíteni és ott elhelyezni mindazt, ami már a „múltat” jelenti. Leveleket írtam a falu és a megye vezetőihez, hogy segítsenek. Így érveltem: „Ahhoz, hogy a jelent és a jövőt jól tudjuk alakítani, szükséges a múlt emlékeinek megbecsülése is. Rendezzünk be egy Falumúzeumot, hogy a fiatalok számára megőrizzük a helybeliek életmódjának, szokásainak emlékeit” A kérésem értő fülekre talált, szinte az egész megye megmozdult. Egy romos házat kijelöltek bontásra, hogy annak a helyén épüljön fel régi stílusban a Falumúzeum. Segítették pénzzel, munkával, gépekkel, építő anyaggal.”

Levelei, együttérzése

Kedves Évike!

Miután a napok sorra egymás után, és in gondolatba sokat időzök Debrecenbe. Sétálok a parkjai alatt, nézem a sokszínű virágokat, de ami igazán az emlékezetembe maradt az utolsó nap volt. Nagyon régen értem embert annyira a körémben mint magát Évike. A búcsúzásnál, mint ha a szívem egy darabkáját is magával vitte volna, amint a vonat ablakból a távolodó alakját néstem. Ártó is szorongat az érzés, ~~mi~~ soha többé nem találkozunk. Ezt éretem amikor az üdülő emlékkönyvébe akartam írni, és gyorsan sorította a gondolataimat is, hogy nem tudtam befejezni a megkezdett mondatot.

Nagyon fáradtan érkeztem haza és senki se várt, dolgozni volt az unokám, és üres volt a lakás. A sok eső miatt a kert elgarasodott, a lakás is rendetlen volt, mire, kitakarítottam a kertet is megkapáltam, a keveske erőm ^{újra} elhagyott, amit az üdülőbe magamra szedtem. Fáradt és kimerült lettem újra

B.S.: Bözsi néni feleségemnek több hosszú levelet küldött, sűrűn teleírva a spirális füzetből kitépelt lapokat. Érdemes ezekből idézni. Az első így kezdődött:

„Kedves Évike! Múlnak a napok sorba egymás után, és én gondolatban sokat időzök Debrecenbe. Sétálok a park fái alatt, nézem a sokszínű virágokat, de ami igazán emlékezetembe maradt az utolsó nap volt. Nagyon régen éreztem embert annyira a közelemben, mint magát Évike. A búcsúzásnál mintha a szívem egy darabkáját is magával vitte volna, amint a vonat ablakából a távolodó alakját néztem. Azóta is szorongat az érzés, soha többé nem találkozunk. Ezt éreztem, amikor az üdülő emlékkönyvébe akartam írni és görcsbe szorította a gondolataimat is, hogy nem tudtam befejezni a megkezdett mondatot. Nagyon fáradtan érkeztem haza, senkise várt, dolgozni volt az unokám és üres volt a lakás. A sok eső miatt a kert elgazosodott, a lakás rendetlen volt. Mire kitakarítottam, a kertet megkapáltam, a kevéske eröm újra elhagyott, amit az üdülőben magamra szedtem. Annak azért örültem, hogy amíg oda voltam, a régi romos házat lebontották, aminek a helyére épül majd az új parasztház, de régi stílusban.”

Az 1973. december 10-én kelt levél részlete:

„A Falumúzeum is készül már. A falak állnak és az ácsok a tetőt rakják rá. A Pest megyei múzeumigazgatója azt ígérte, hogy a berendezésnél segítenek ők is, addig is jó tanácsokkal látnak el, hiszen járom a falut és gyűjtögetem a régi anyagokat a berendezéshez. Szeretnék a parasztíróktól is megszerezni egy-egy tárgyat emlékül: Veres Pétertől, Móricz Zsigmondtól, Szabó Páltól és Tamási Árontól. No meg az én szerény gyűjteményemből is átadni amit lehet.”

„Közben két írást is elkezdtem: „*Az igaz mesék*” folytatását a gyermekkor történéseivel, valamint a szövetkezeti krónikát 1970-től kezdve. Sokat kézimunkázok, s a hímzéseket rendszerint elajándékozom. Kartalon az iskolában hímzést tanítok. Meghívják különböző értekezletekre itthon és a Pest megyei Népfrontnál. A Magyar-Szovjet Baráti Társaság elnökségébe is bele csöppentem. Éppen most készülök az év végi beszámolóra, ami most 12-én lesz a Parlamentben.

Látja, látja kedves Évike, ha egy kicsi erőt érzek magamban már nincs szívem bárkinek is nemet mondani. Majd ha végképp nem bírom a vállalásokat, a kényeszerű pihenés még nehezebb lesz számomra. Jól esik, hogy Évike és kedves férje se felejtett még el, sőt néha gondolnak rám. Ám néha túlzásnak tartom a jelzőket, amiket rólam írtak. Nem vagyok én más, mint sok parasztasszony. Esetleg bátrabban kimondom, amit érzek és kitartóbban küzdök a célokért, amiket magam elé kitűztem.

Majd ha egyszer a Versegi Falumúzeum elkészül, megkérem, látogassanak meg. Nagyon kedves vendégeim lesznek, és nagyon fogok örülni a találkozásnak.

A Móra kiadó értesített, elkészült az ifjúsági regényem és Karácsony előtt az üzletkebe kerül. Ugye velem örül kedves Éva, mert számomra ez nagyon szép ajándék. Azaz, én is ajándékozhatok valamit az ünnepekre a kedves olvasóknak. „*Gyuri bácsi*” címmel jelenik meg a könyv, címlapján a jelképes köcsögtartóval.”

B.S.: Martonné Bözsi néni leveleiből, valamint minden megszólalásából az emberek iránti érdeklődés és szereteteli segítő szándék nyilvánul meg. Például feleségemmel és velem kapcsolatban is. Íme az 1973 augusztusában Salzburgból küldött levelünkre adott válaszának részlete:

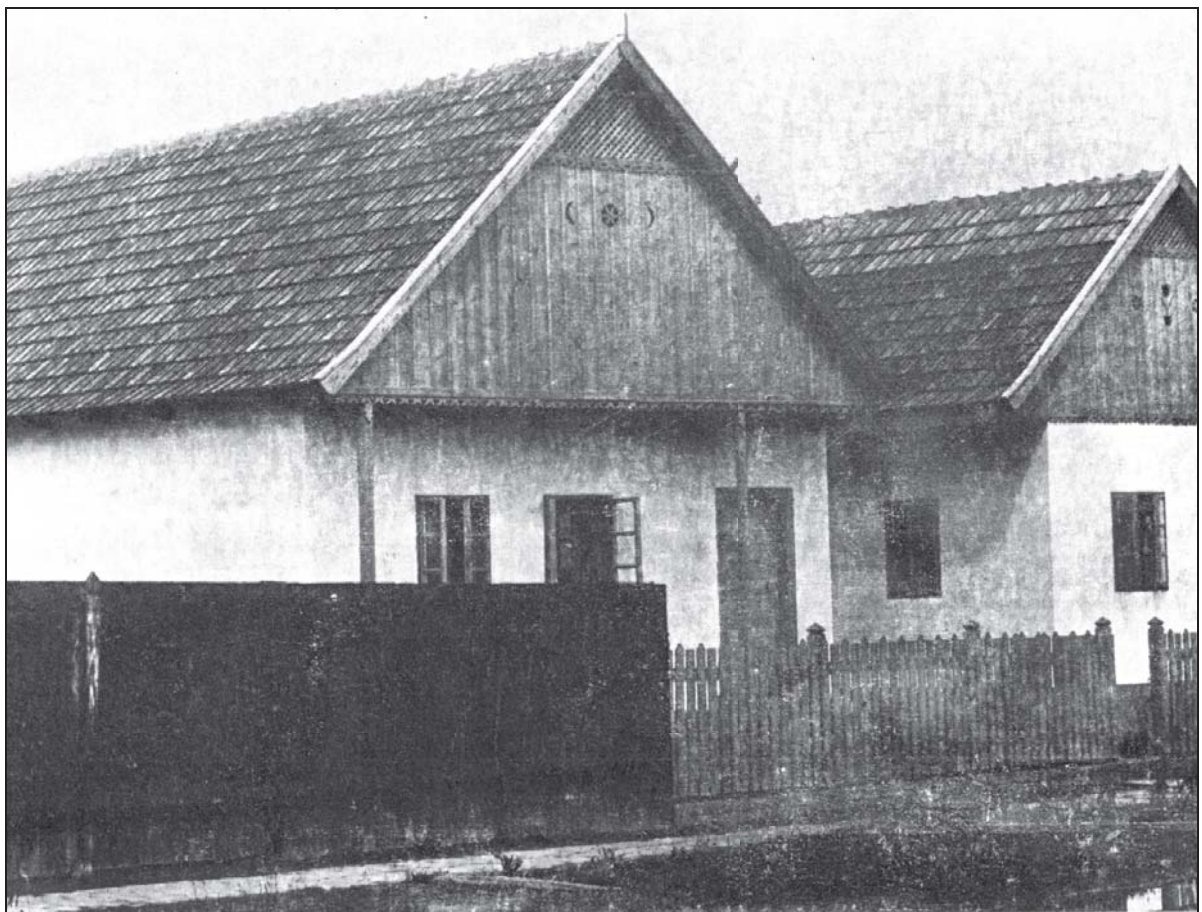
„Nagyon örülök, hogy a szabadságuk gazdag és szép élmények között telt. El tudom képzelni, mit jelentettek Évike számára a híres zenevárosban töltött napok. Láttam, mennyire szereti a zenét, az éneklést. A leveléből meg is értettem, mennyire húzza a szíve, a lelke a zenéhez. S még sem ezen a pályán indult. No, ez csak egy felvetődött gondolat részemről, hiszen én tudom igazán, hogy az ember nem azt tehette, végezhetette, amit szeretett volna, s amihez a szíve húzta. Ötven éves korom után adatott meg nekem is, hogy úgy dolgozhatok és gondolkozhatok, ahogy mindig szerettem volna. Nagyon szép és értékes az a munkakör is, amit Évike a T.Sz. üdülőben betölt. Az oda érkező fáradt, kimerült embereket néhány napra kiemeli a megszokott hétköznapiakból. S ennek a munkának külön értéke, hogy Évike ezt is nagyon tehetségesen csinálja (pedig a szíve, a lelke a zene felé húzza). Lelkének gazdagságát tükrözi ez is.

Érdekel az is, hogy a férje verseinek mi lett a sorsuk? Otthon, a fiókokban várják a megjelenésüket? Véleményem szerint meg kellene próbálkozni a kiadással. Kockázat nélkül nem születik eredmény. A kezdeti nehézségeken át kell esni minden írónak, költőnek.”

B.S.: Erzsébet néni vágya végre teljesült. Elkészült a sok munkával, utánajárással megteremtett épület. Kedves emlékként őrizzük a nekünk küldött meghívót:

„Verseg község tanácsa és a Pest megyei múzeumok igazgatósága meghívja Önt és kedves családját a VERSEGI FALUMÚZEUM állandó kiállításának megnyitására 1974. június 15-én.
„A múlt emlékeinek megbecsülése nélkülözhetetlen jelenünk építéséhez, eredményeinek egyértelmű értékeléséhez.

A Versegi Falumúzeum, egy kis Pest megyei palóc település példáján igyekszünk mindezt bemutatni. A falu krónikásasszonya, Marton Pálné Homok Erzsébet nyomtatott és most is íródo sorai mellé tárgyakat, egy egész házat állít kiállításunk bizonyosságul, s egyben tanulságul.”

Verseg
1974

A múlt emlékeinek megbecsülése nélkülözhetetlen jelenünk építéséhez, eredményeink egyértelműbb értékeléséhez.

A Versegi Falumúzeum, egy kis Pest megyei palóc település példáján igyekszünk mindezt bemutatni. A falu krónikasasszonya, Marton Pálné Homok Erzsébet nyomtatott és most is íródó sorai mellé tárgyakat, egy egész házat állít kiállításunk bizonyságul, s egyben tanulságul.

*Szeretettel küldi Börsi néni
Versegről.*

B.S.: Sajnos, sem a Falumúzeumot nem tudtuk meglátogatni, sem Martonné Homok Erzsébet néniel sem találkoztunk többet, mint ahogy előre megérezte. Találkozásunk emlékeként jegyzetfüzetemben ezt írtam:

„Olyan változó a tekintete, akár az égbolt. Ráfényesedik a hajnal, a sziporkázó délelőtt, az alkonyat rőt lehelete. A ráncok árján ritkán suhan át a mosoly, lény, gondolatvilága egy öleléssé egyesül: a jövőben köröz, magában hordva és magán cipelve a figyelmeztető múltat. Merengésében ott parázslanak az érző és igazat valló gondolatok.”

*

Bieliczky Sándor

(Debrecen, 1973-1974.)

JÓZSEF ATTILA

(1905. április 11. Budapest – 1937. december 3. Balatonszárszó)

József Atilla, a költő

A szabadszállási rokonok között ifjú korában

Kiapadhatatlan forrás

Beszélgetés dr. Makai Ödönné József Etelkával

A kacagó tavasz verőfénye beragyogott az ablakon. A kéziratok, a fényképek féltve őrzött emlékeket idéző társaságában beszélgettünk fővárosi otthonában dr. Makai Ödönnével, József

Az emlékező: Dr. Makai Ödönné, József Etelka

Etelkával, a drága testvérrel, József Attila nővérével.

Az emlékek fájón surranó szárnya elröpítette a szeretett nővért a gyermekévek proletár nyomorába, a küzdelmes, a viaskodó, vihart és néha napsütést ígérő felnőttkor csatatereire.

Harminckét év diadalmas gazdagságából, egy megtett rövid, de annál kápráztatóbb életút győzelméről mesélt az irodalomban már annyira ismertté vált „Etus”.

A Szabadszálláson töltött nyári szünidők legszebb emlékei elevenednek meg lelki szemei előtt. Ő és Attila gyakori vendégek voltak a nagyapáéknál, idős Pócze Imrééknél. És az itt eltöltött hetek nem vesztek el nyomtalanul József Attila életéből.

Később a költő verseibe is beleszővi a szabadszállási emlékek ihlető erejét, s mint kiapadhatatlan forrást dédelgeti a Pöczééknél hallottakat és látottakat. Ezeknek a felbuggyanó emlékeknek termése a *Dörmögő* és a *Háló* című vers is.

- „Öcsém verseiben szerepelnek olyan költői képek és hasonlatok, amelyek szabadszállási tartózkodása alkalmával plántálódtak el lelkében, s később nemcsak díszítőivé, de eszmei mondanivalójának kifejezési eszközeivé is váltak.

Attila Szabadszálláson hallott először népdalt – folytatta emlékezését József Etelka. – Pöcze Imre, aki szenvedélyes halász volt, elvitt minket is a Kondor-tóra és alkonyatkor, amikor a bográcsban már sistergett a halászlé, népdalokat énekeltek. Attila tágra meredt szemekkel figyelte a harcsabajuszú, idős halászokat, s tekintete elárulta, hogy tetszenek neki a népdalok. Ízes tréfákozások mellett, betyárokról szóló történeteket meséltek, és öcsém szemét még az álom is messze elkerülte, csak hadd hallgathassa a puszták tisztacsengésű, csillagfényes vallomását. Még ma is megvan Szabadszálláson a nagypapa kunyhója, amelyikben gond nélkül álmodozhattunk a jobb gyermeksorsról.”

József Etelka mondataiban hömpölygött, áradt a testvér szeretete és egyszerre sírt, zokogott a múlt, s a jelen találkozása. Észrevétlenül peregtek az órák. S a búcsúzás előtti percekben dr. Makai Ödönné barátságosan megjegyezte:

– „Szívesen adok öcsém hagyatékából önöknek közlésre néhány féltve őrzött kincset. Félig-meddig kötelességemnek is érzem, hogy a *Petőfi Népe* szerkesztőségével egyetemben segítsek én is Attilát még jobban megszerettetni és megismertetni Bács-Kiskun megye olvasóival.”

*

József Attila költészetének fejlődésében jelentős helyet foglalnak el a Szabadszálláson töltött évek. Éppen ezért, megyénk kutatói és irodalomtörténészei nagy szolgálatot tennének a magyar irodalomnak, ha a Szabadszálláson élő rokonokat felkeresnék és összegyűjtenék a még esetleg eddig fel nem tárt, heverő, kallódó József Attila emlékeket.

Bieliczky Sándor

Petőfi Népe (1961. április 11.)

A Dörmögő unokája

Szabadszállási emlékek a fiatal József Attiláról

Most lenne hatvanhárom éves, ha 1937. december 3-án nem vetett volna véget életének. Az évforduló nem kerek, de rá emlékezni mindig időszerű és sohasem elegendő.

Különleges melegség, lámpalázhoz hasonló hév fogott el, amikor rákanyarodtunk a szabadszállási útra. Hét kilométer távoból elénk fehérlett a falu. Korán pattanó rügyek mosolyogtak a fákon. Szórta tűző melegét az áprilisi „nyár”.

Szabó Józsefné Pöcze Juliannától kaptunk meghívást. Ez a kedves, csupaszív asszony Pöcze Sándornak, József Attila nagybátyjának, édesanyja testvérének a lánya. Tehát édes unokatestvére a költőnek. Három testvére van: Eszter, Judit és Sándor. Szabóné férje nyolc éve elnöke a helyi József Attila Termelőszövetkezetnek. A család kint él a tanyavilágban, az Alsószőlő 109. szám alatt. Tőlük néhány száz méter távolságban élnek testvérei is.

Szabóné **Pöcze Julianna** szívesen emlékezett unokatestvérére:

„József Attila 8 éves korától 15 éves koráig több nyarat töltött Szabadszálláson nagyapjánál, a legidősebb Pöcze Sándornál valamint fiainál: Imrénél és Sándornál. 1930-ban járt utoljára nálunk. Tizenhat éves voltam, elvégeztem a hat elemi után a négy polgári iskolát is. Attila azzal a szándékkal jött le hozzánk Szabadszállásra, hogy engem magával visz Budapestre, és ott elhelyez valamelyik gyárban dolgozni. Azt mondta: „Tanulj szakmát, mert csakis akkor lesz biztos megélhetésed!” Szüleim a beszélgetés során hallgattak az okos szóra, és beleegyeztek abba, hogy Pesten próbáljak szerencsét. Elbúcsúztunk, és útközben betértünk a községi nagyvendéglőbe, hogy megebédeljünk. Nem telt bele tíz perc, amikor lóhalálában, a szaladástól kifulladásra megérkezett édesanyám, és sírva mondta: „Juliska, mondj le gyermekem a pesti útról, itthon maradsz, egy tapodtat sem mégy el mellőlünk. Apád azon kesereg, hogy elbolondítanak abban a nagy városban.” Attila szeme tüzet vetett. Láttam, hogy dühös, nem szerette a határozatlanságot. Majd így szólt édesanyámhoz: „Én jót akarok Juliskának, s ha ángyikám nem engedi fel Pestre dolgozni, úgy megharagszom, hogy nem lépem át többet a házuk küszöbét.” Hallgattam édesanyám kérést, rimánkodó szavára. Attila elutazott a legközelebbi vonattal, én pedig hazamentem a szülői házhoz. Érthető volt szüleim aggodalma, én voltam a legkisebb lány a családban és óvtak, féltettek a nagyvárosi élettől.”

Róttuk a tanyavilágot, és ellátogattunk **Pócze Sándor**hoz, Szabóné testvéréhez, aki sokat játszott gyermekkorában József Attilával.

Régi, kedves emlékeit idézte: „Apáméknál gyakran megfordult Attila, 12-13 éves korában. Vékony, sovány fiú volt, tele tűzzel-ördöggel. Kis kofferral érkezett hozzánk, amelyben könyveket cipelt. Itt előszedte, a hóna alá csapta és szorgalmasan olvasgatta őket a kertben. Olyankor se hallott, se látott. Úgy vigyázott a könyveire, mint a szeme világára. Már abban az időben is írogatott verseket, de elrejtette, nem mutogatta meg nekünk. Édesanyánktól kért ceruzát és papírt, az íráshoz.

Kerüljünk beljebb a szobába, mutatok néhány érdekességet. Először egy idő marta, régi lócára mutatott. Ez volt Attila nyoszolyája, ezen hevert napközben, és ezen aludta végig az éjszakát.” Majd előkotort a sublótból egy megsárgult József Attila-kötetet, amit legénykorában kapott a költőtől ajándékba. Lapjai elrongyolódtak a gyakori olvasástól.

„Apám halász volt és nagybátyánk, Imre bácsi is, akiknél szintén sok felejthetetlen napot töltött Attila. A Balázsi-rétekre jártak halászni, és gyakran minket is elvittek magukkal. Vadságában is vonzó volt ez a táj. Különösen a gyermekeknek volt tetsző a számtalan kákabokor, a tarka gyíkok futkározása, a szárcsák, a vadkacsák, gémek, gólyák és sasok repülése. A halászkunyhók mellett bográcsban főzték az ízletes, csípős halászlevet és a tepertős túrós csuszát. Attilának ez volt a legkedvesebb eledele. Amikor jól sikerült a halászat, tüzet gyújtottak, és megkezdődött a nótázás.”

Eszter néni is hűséget esküdött az alsószöllősi homoknak. Ő már fiatalasszony volt, amikor a költő 13-14 éves lehetett, és felváltva a két nagybácsinál nyaralt. Közben gyakori vendég volt nagyapjánál a „muszáj-kerti” kunyhóban. Később róla írta *Dörmögő* című versét.

Vajon, miért nevezte a költő dörmögőnek nagyapját?

„Nagyapánk harminc évig volt csósz a „muszáj-kertben”. Attila nagyon szerette az öregot, segített neki mindenben. Nagyapánk naponta többször is betért a faluba, útja az úgynevezett Tillinger kocsmába vezetett. Ilyenkor Attilára bízta a csószködést. Az idős ember szerette a bort, és a fiatal József Attila többször látta pityókás hangulatban. Ilyenkor semmi nem tetszett neki, zsémbelt, pörölt, dörmögött mindenért. Attila gyermekkorában több verset is írt nagyapánkról. Az egyiket megmutatta nekem, amelynek megjegyeztem két sorát:

„Az én öregapám buborcsékos orrú, de mitől, a piros, vörös bortól.”

Judit néni is őriz néhány kedves, szép emléket unokatestvéréről:

„Amikor megkezdődött az aratás, és munkába álltak a cséplőgépek, Attila mindig ott sündörgött a gépek körül. Mindenki szerette és ezért óva intették, hogy ne menjen a gépek közelébe.

Olyan volt, mint az égő tűz, hol itt, hol pedig másutt tűnt fel az emberbokorban.

Szerette hallgatni a felnőttek beszédét, ízes, zamatos mondókáját. Abban az időben még három szélmalom működött a falu határában. Attila nagyon szeretett a szélmalomok körül játszani.

Még ma is hallom harsogó nevetését, magam előtt látom ügyes, gyors mozdulatait.

Ha esett, ha fűjt, mindig hajadonfővel járt. Szüleim korholták is érte: „Megfázol, te gyerek, s időnap előtt megkopaszodsz.” Én sohasem láttam sapkát, vagy kalapot a fején.”

Búcsúzóul **Dubóczki Máriát**, Pócze Imre sógornőjét kerestük meg, aki így emlékezett József Attilára: „A sógorom kertjében volt egy terebélyes almafa, az alá vitte ki a könyveit, papírjait, és olvasott, vagy verseket fabrikált. Szeretett hemperegni a homokban, kifeküdni a napra, dúdolni, énekelni. Volt, amikor magába zárkózott, s csak egyedül kószált a kertek között.”

Másik ángya, **Pócze Imréné** nagyon szerette, annak ellenére, hogy csintalan gyerek volt. Minden jóval ellátta a rokonság, mert tudta, hogy nehéz, mostoha körülmények között élnek.

„Eszes, okos fiú volt, úgy vágott az agya, akár a borotva. Hallomásból tudom, hogy az édesapja is jó eszű ember volt.

Olyan kilencéves lehetett Attila, amikor három napra felmentem hozzájuk látogatóba, ferencvárosi lakásukba. Az édesanyja éppen mosott. Akkor láttam, milyen szegénységben éltek. Már esteledett és a mama idegeskedett, mert reggel óta még nem volt otthon Attila.

Szólt Jolánnak, az idősebb nővérnek, menjen és kerítse elő a gyermeket. Úgy tíz óra lehetett, amikor megérkeztek. Kiderült, hogy a környékükön vándorcirkusz ütött tanyát, Attila kíváncsi volt a cirkusz világára, s hogy közelebb kerülhessen hozzájuk, még alkalmi munkát is vállalt náluk. A hazamenetelről egészen megfeledkezett, s nem vette észre, hogy besötétedett.”

Az emlékek vallomásokká szépültek, amelyeknek fényét nem halványította el az idő.

Így él József Attila a rokonok emlékezetében.

A három Pöcze-lánytestvér: Eszter, Julianna, Judit és a szabadszállási szélmalom

Pöcze Sándor háza és az a lóca, amin József Attila szeretett pihenni

József Attila kötetét Pöcze Sándor és az újságíró a régi lócán ülve nézegeti

SZABADSZÁLLÁSI EMLÉKEK

JÓZSEF ATTILA KÖLTÉSZETÉBEN

A fiatal József Attila testvéreivel, Jolánnal és Etelkával több alkalommal is leutazott Szabadszállásra a rokonokhoz. Ott éltek a költő édesanyjának testvérei, akik mindig szeretettel fogadták a Pestről érkező családtagokat. Tizenegy évvel ezelőtt, 1968 tavaszán megismerkedtem a szabadszállási tanyavilágban József Attila négy unokatestvérével, akik emlékeik elmondásával segítettek gyűjtőmunkámat.

Ott tartózkodásom idején érlelődött bennem tovább az a gondolat, hogy a családi és rokoni szálak elsődlegességével párhuzamosan a szabadszállási táj szépsége, az emberek életmódjának és körülményeinek megfigyelése, a paraszti sors egyhangú nomádsága, a szőlő, a gyümölcsös, a rétek, a mezők, a Kondor tó romantikája, a tanyák bénult csendje együttesen vált József Attila tájlírájának eszmei kifejezőjévé. Úgy érzem, hogy képalkotásának gazdagodásában, hasonlat-teremtésében, a Szabadszálláson szerzett élményanyag is meghatározó szerepet játszott. (Általában a vidéken töltött gyermekkori évek is erre utalnak.)

A versek szókincs-összetétele is hűen bizonyítja, hogy a költő nemcsak látója, hanem ismerője is a szegénységnek, a falu, a tanyavilág keserves életének. A paraszttal együtt érezte és szenvedte az embertelen nyomort. Érdemes lenne egyszer összegyűjteni azokat a szavakat, amelyek a falusi élethez, költészetének tájfestéséhez kapcsolódnak. Színes kép tárulna elénk József Attila politikai, földrajzi és természetrajzi ismeretének palettájáról.

A szabadszállási vendégeskedések nyomot hagytak a költő lelkében, és az emlék-motívumok felfedezhetők költészetében. Szinte láthatóan tárja elénk a szabadszállási tájat a benne élő paraszttal a *Holt vidék*ben. Megidézte a homokvilág szélkavarta felhőit, a Balázsi-réteket és a halászok nótázásait is. Nagybátyja, Pócze Imre halász volt és többször magával vitte a nagy „fogásokra”. A nagyapa: idősebb Pócze Imre portréját rajzolta meg az 1929-ben írt *Dörmögő* című versében. *Emlék* című költeményében pedig Pócze Imréné Mester Mária, az „Apró, kemény kontyú ángyom” tiszta egyszerűségét örökítette meg.

Vágó Márta 1928. július 18-án kelt levelében így írt József Attilának: „Te most ugye Szabadszálláson vagy nagyapádéknál, és jó kedvű vagy, kölykem.” A költő 1928. szeptember 28-án az akkor Londonban élő Vágó Mártának ezt írja: „Ma reggel ötör különben Szabadszállásra megyünk Jolánnal: szüretre. Nincs semmi kedvem, de remélem, mégis jól érzem majd magam.” József Attila szabadszállási látogatásait, fiatalkori élményeinek színhelyét néhány fénykép is megőrizte az utókornak.

(Budapest, 1979.)

Vers és grafika

Varsányi Pál illusztrációi József Attila verseihez

József Attila költészete számos műalkotás ihletője. Merített belőle zeneszerző, festőművész, szobrász egyaránt.

Azonosulni, átélni, képpé varázsolni a verseket – erre vállalkozott 1948-ban Varsányi Pál grafikusművész – József Attila néhány költeményének illusztrálásával. A grafikák láttán úgy érezzük magunkat, mintha a költővel folytatnánk párbeszédet. Két vers-illusztrációval: a *Jövendő férfiak*, valamint a *Mondd, mit érlel ...* című grafikákkal „beszélgetek” már hetek óta. A megjelenítés, az ábrázolás, a lélek kivetítésének középpontjában ott él a teremtő ember a maga nekirugaszkodó újrakezdésével, örömeivel, meggyötörtségével, bánatával. Közös vonása a grafikáknak: a proletársors ismerete. E korban találkozik egymással József Attila világba-tekintő költészete és Varsányi Pál mai érvényű hitvallása.

Azonosulni a költővel, eszméivel, vallomásából érezve láttatni a valóságot: ez az elv fogalmazódik meg Varsányi Pál metszeteiben. Mesterien érzékelteti a versek tartalmi és hangulati elemeit, hűen vetíti elénk a költő álmodta, teremtette világot. A versekben benne él a képzőművészet, a képzőművészetben megjelenítődik a vers. S e kölcsönhatás közös alapja az egymásrautaltság, a szellemi kultúra pallérozása, gyarapítása, a megdöbbenés! A vers és a grafika is megdöbbenő. Akár drámai erő kifejtést, tragikus sorspillantatot, akár pedig lírai töltetű érzelmi árnyalatokat motivál.

S milyen nehéz a versek gondolatiságának, értelem-magva lényegének megérzése. Ebben az egymást érző, értő kapcsolatban válik a grafika a költészet tolmácsolójává. Talán azt is mondhatnánk, hogy a grafikus az újrateemtés szerepét tölti be a versek tartalmának, eszmeiségének képi megfogalmazásában. Sűrít, tömörít, jellemez, kitapintja a lényegét.

A hosszabb lélegzetű, vagy rövid vers tartalmi átlényegítése a grafikába egyformán nehéz művészi feladatot jelent. A hűség megköveteli az eszmeiség valóságának pontos visszaadását. Nem lehet közömbös az, hogyan értelmezem a vers lényegét. József Attila egész költészetét ismerni kell ahhoz, hogy egy-egy versillusztrációban is ráismerjünk a mondanivaló egyéni, ugyanakkor általános érvényére, jellegére, a költői világkép valóságforrására.

A jó grafikus az egyesből megteremti az általánost. A költői vallomás filozófia-rendszerét látható, érthető közelbe hozza. Nem másol, hanem a képi megjelenítés eszközeivel bizonyít, hatást vált ki a nézőben, érzelmet gyújt, meghökkent, elindítja bennünk a gondolkodás, a kettős átélés (vers és grafika) folyamatát. A maga módján nemcsak láttat, hanem a tartalmi egységre összpontosítva karakterisztikusan, művészien fogalmaz.

A művészien illusztrált versek nagymértékben hozzájárulnak az irodalomtanításban a valóság érzékeléséhez, közelítéséhez, a szép befogadásához, a költői gondolat megérzéséhez, megértéséhez. Ugyanakkor segítenek a képzőművészet „nyelvén” fogalmazott valóság feltárásában, bemutatásában, magyarázatában.

Varsányi Pál már a harmincas években szellemi, politikai rokonságot, együvé-tartozást érzett és vállalt József Attila költészetével. Sorsidéző illusztrációi erről tanúskodnak. Művei nem egyszerű szemléltetések, hanem a tartalom művészi értékű képi transzpozíciója, áthelyezése. A mester grafikáiba fogalmazta a nála három évvel fiatalabb József Attila nekünk szóló üzenetét.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1980. április 9.)

Mondd, mit érlel

Mondd, mit érlel

Jövendő férfiak

Jövendő férfiak

RADNÓTI MIKLÓS

(1909. május 5. Budapest – 1944. november 9. Abda)

B.É.: Bieliczky Sándor (1929 – 1983) hagyatékában találtam egy elsárgult iratot. Dátum nélkül. Úgy gondolom, hogy Kecskeméten (1957 körül) írta le ezt a szomorú történetet.

ERŐLTETETT MENET

A szenvedés és szépség lírája Radnóti Miklós költészete. Nagybátyám, Kovásznay Rezső révén 1940-ben, másodikos gimnazista koromban hallottam először a költő nevét és láttam könyvtárában egyik dedikált kötetét. Mindketten a szegedi egyetemre jártak és barátságot kötöttek egymással. Rezső bátyám a kötetet ma is féltve őrzi, s ahányszor csak meglátogatom, mindig szóba kerül a költő forradalmi lírája, az életért és a hitvesért rajongó bizodalma. Radnóti humanizmusa nem tudott beletörődni, nem akarta elhinni a huszadik századi fasiszta középkor embertelenségét. Tudta, hogy a koncentrációs táborok halált sugalló börtönéből nincs remény a szabadulásra. Meggyötört lelke mégis, elsatnyult teste erősítésére volt, az erőltetett menetek halált közelítő, vértől ázott országútjain.

Erőt, hitet meríték költészetéből, miközben szinte szavanként szívom magamba a versekbe tömörített fennkölt, erős sodrású, csak Radnóti által megfogalmazott gondolatokat.

Soha nem tudom úgy kezembe venni a kötetét, hogy ne látnám magam előtt a szelíd tekintetű, a proletariátust és a szerelmet annyira szerető költőt, akinek a táborokban írt verseinek tartalma, igazsága ne kísértene még most is.

Olvasom kötetét. A *Razglednicák* negyedik versében ezt írja:

*Mellézuhanam, átfordult a teste
s feszes volt már, mint húr, ha pattan.
Tarkólövés. – Így végzed hát te is, -
súgtam magamnak – csak feküdj nyugodtan.*

Verseinek olvasása közben egy ma is elevenen élő, sajtó, borzalmas emlék tárul elém. Apám alakulatával mi is mentünk édesanyámmal együtt Ausztriába. Odáig már nem jutott el Radnóti Miklós, de a jugoszláv és a magyar táborokban írt verseinek bekövetkezett szörnyű embertelenségével mi is találkoztunk.

Ober-Donau felé haladtunk, 1945 áprilisa volt. Csillagfényes hajnalban róttuk elcsigázva az országutat. Csípős szél füttyörészett, a hazára, az otthonra gondoltunk minden léptünknel. Nem kötötte le figyelmünket az osztrák táj szépsége, a fenyvesek és hegyi patakok különös zenéje, az Alpok ránk fehérülő csúcsa. Meneteltünk a bizonytalanság felé.

Idegesen prűszköltek a lovak. Meg-megtorpantak és patájukkal toporzékoltak, kaparták a kövezetet. Tőlünk jobbra hatalmas koffer- és pokróchegy feketéllet néma mozdulatlanágban néhány méterrel előttünk gyermek és felnőtt hullák feküdtek a fagyos országutakon.

Rajtuk foszforeszkáló sárga csillag sziporkázott.

Apám közelebb lépett hozzájuk és fájdalmas hangon így szólt: „Tarkólövés”.

Árpádsávós nyilasok haladtak el mellettünk motorkerékpáron, személygépkocsikon. Géppisztoly csüngött a nyakukban és a borzalmas látvány röhögésre feszítette szájukat. Pedig már menekültek, mentették irhájukat a „végső győzelem” felé.

Vacogtunk, dideregtünk a halált virágzó hajnalban. A lovak is féltek a haláltól, megbokrosodva, kantárszárukat fogva haladtunk egy jó darabig azon az útszakaszon Radnóti szavaival élve, ahol *halált virágzik most a türelem*. Sárga csillag az égen és sárga csillag az embereken. Az égi magasság szimbolikus apró tüzeit megőrzésként ráragasztották a koncentrációs táborokban senyedőkre, s ez a sárga fény halált, pusztulást hordozott magában.

Megérkeztünk a Duna felső szakaszához. Drótsövénnyel körülzárt erdőrészen át vezetett az út a komphoz. Ebben a szabad ég alatt elhelyezett hideg, fagyos lágérben szorosan egymás mellett álltak a deportáltak ezrei. Éheztek, dideregték, rettegetek minden nesztől, az őket őrző SS-ek farkas kutyáinak komisz csaholásától.

Már reggel volt, sütött a nap, a tekintetünk találkozott a tőlünk néhány méterre levő, megványadt, összeaszott, saját pehelysúlyukat szenvedve cipelő emberek fáradt tekintetével. Éberen cirkáltak a kihízott SS-ek, de örökké ordító hangjukban volt valami sátáni félelem.

Vártunk a kompra. Egyszer csak a lágerből valaki az apám nevét suttogta.

Béla bácsi ... Béla bácsi ... A hang felé fordultunk. S egy nagy fa törzsének támaszkodva ott állt hamuszürkén, csonttá-bőrré fagyva gyermekkori jó pajtásom, Stenberg Feri.

Rögtön megismertük. Éreztük, tudtuk, ha valamiben segíthetünk, akkor csak abban, hogy élelmet adunk neki. Apám jól beszélt németül, előre ment az SS-ekhez és valami kitalált mesével lekötötte a figyelmüket. Édesanyámmal együtt pedig szalonnát és komiszkenyeret nyújtottunk át Ferinek a drótsövénnyen. Csak néhány szót válthattunk, hisz állandó veszélyt jelentett a németek ébersége s a jól idomított kutyák szemfülessége. Feri sírt és az élelmet az inge alá rejtette.

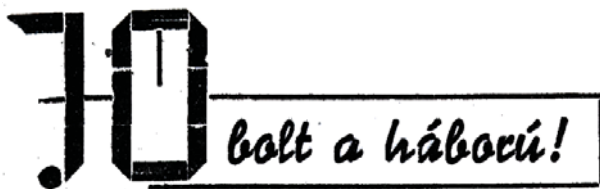
Majd így szólt:

„Majd éjszaka fogyasztjuk el, mert nappal észrevehetik az SS-ek és akkor ... szörnyű irtást végeznek” ... A Duna nehéz hulláma könnyen sodorta akkor a vézna hullákat.

1945 júniusában már otthon találkoztunk Ferivel. Megmenekült a halál torkából. Tőle hallottam, hogy Radnóti Miklós halott: az erőltetett menet közben tarkón lőtték. A szabadság első nyarát írtuk akkor és a csillagfényes éjszakákon ránk nyílt a béke, a megnyugvás, az emberi sors öröme. Ám a dunántúli tömegsírban a költő szíve fölött utoljára írott versek életért, napfényért kiáltottak.

Radnótit mindig gyászolom, mert aki úgy tudott szeretni, és szeretett volna élni, azt nem lehet sohasem feledni. Költészete most is figyelmeztetés, emlékeztetés a halálfejes időkre.

Bieliczky Sándor

*Radnóti Miklós
versének
olvasása
közben*

Szépségre szomjazó szemeire örök port szitált az elmúlás. Már porlad a kéz, melynek rebbenése örök értékű sorokat vésett a papírlapok márványára, melyekből most az időszerűségnek olyan erejével árad felém az emberi valóság igazsága, hogy arra készlet, megidézsem ezeket a gondolatokat.

Egy olyan költőnek olvasom hitvallását, az élet szépségeiért való rajongását, aki az internálótáboros halálfélelem vérszomjas pergőtüzében is a békésebb emberi holnapok villámfényes igazságáért, a meleg családi otthonok tisztaságáért és a megszépítő, múlhatatlan hitvesi szerelem örökkévalóságáért örködött a náciizmus kegyetlen poklában.

A megtépzott idegrendszerű költő a művészet tökélyével és a művész felelősségérzetével hirdeti 1933-ban írt *Acélkórus* című versében a nemzetközi proletáriátus egyre növekvő, izmosodó erejét. Látnoki módon megsejtette, sőt vallotta, hogy „*Az éhség kórusa*” rendet teremt a tőke jármában senyvedő világegyetemben. Hogyan vélekedik erről Radnóti Miklós:

*Jó bolt a háború!
jobb sose volt!
kövér profit csorog!
csordogál! ó ezért!
ezért ropogós gyarmatot zabál az anyaország!
Elefántpartokat, vagy Indiát,
vagy ha akarod Madagaszkárt!*

*ha akarod, a néger fiú sikolt feléd,
kit a filmrendező törzsétől megvett egy ócska pipáért
és a tigrissel szétmaratott!”
„sétáljon szét benned az illetett erő!
az éhség kórusa mondta most a verset szemetekbe
és az éhség kórusa folyton növekszik
éjjel és nappal
mint a gyerek
„növekedj kórus!”
„és növekszik a kórus”*

Hitler uralomra jutásának körülményeiben már benne forrongott a második világháború, a nemzeti szocializmust a fél világra erőszakoló, fertőző, élősdű baktérium milliárdja, s csak egy mákszemnyi szikra kellett ahhoz, hogy ez az embertelen barbarizmus lángtengerbe borítsa Európát.

Az emberiség jövőjéért aggódó költő ebben az időben írt verseiben végighúzódik a halál gondolata, de az őt fenyegető egyéni tragédia ráeszmélésénél nem áll meg, hanem az emberiségre zúduló vérzivatar győzteseként a proletáriátus végső győzelmét villantja meg fájdalmaktól zúgó, drámaisággal megelevenített harcos költészetében. A politikai költészet magas iskolája ez a líra. *Kedd* című versében így foglal állást a proletárforradalom mellett:

*De figyeljétek a tüskés
világot folyton s legyetek
gazdagok torkán rossz nyelés,*

*ijedt hajnali íz! süötött
libamájon keserű görcs,
s mert lustul az, ki rég ütött,*

*hát üssetek s hegyes kések
lessenek a jelre, mitől
felröpül majd a kedvetek!*

Gömbös első fasizáló szárnypróbálgatásai fénykorában ilyen vérlázító sorokat csak az tudott és mert leírni, aki bízott a nemzetközi munkásosztály erejében.

Eltelt egy nyomorúságos évtized, s Radnóti már sárga csillaggal a szíve fölött a náciizmus földi poklában sorvadt. *Erőltetett menet* című versét 1944. szeptember 15-én írta Borban. Ebben a költeményében a feleség, a haza és a családi tűzhely utáni vágyakozás klasszikus megfogalmazása pereg le „reménykedő” lelki szemei előtt.

*Pedig bolond a jámbor, mert ott az otthonok
fölött régóta már csak a perzselt szél forog,
hanyattfeküdt, a házfal, eltört a szilvafa,
és félelemtől bolyhos a honni éjszaka.
Ó, hogyha hinni tudnám: nemcsak szívemben hordom
mindazt, mit érdemes még, s van visszatérni otthon;
ha volna még! – s mint egykor a régi hűs verandán
a béke méhe zöngne, míg hűl a szilvalekvár,
s nyárvégi csönd napozna az álmos kerteken,
a lomb között gyümölcsök ringnának meztelen,
és Fanni várna szőkén a rőt sövény előtt,
s árnyékot írna lassan a lassú délelőtt, -*

Mily törhetetlen akaraterő kellett ahhoz, hogy az SS-ek karmai között elénekelhesse hatyúdalaít ez a népe sorsáért aggódó magyar költő. A költői képek és hasonlatok újszerűsége, a forma plasztikus tömörsége, a feljajduló művészet bátor hangja bele kell, hogy hasítson, a ma élő tollforgató emberek lelkiismeretébe, s egyéni gondjainkon és sérelmeinken túl kell nőnie harcunk végső kicsengésének, s a világbékéért folytatott közös munkálkodásunk őszinte gondolatának.

Bieliczky Sándor

Petőfi Népe (1957. július 24.)

*

B.É.: Ajándékom férjemnek: „**Radnóti Miklós összes versei**”

Beírás: „Első házassági évfordulónk és Sanyikám 34. születésnapja emlékére.”

(Debrecen, 1963. december 12.)

A férjem végig olvasta a kötetet, és a legkedvesebb versekhez megjegyzést fűzött. Íme:

MEGJEGYZÉSEK RADNÓTI MIKLÓS NÉHÁNY VERSÉRŐL

Istenhegyi kert

Ebben a természeti képbe, hangulatba a költő beleszővi zimankós álmát, felsejlik a versben a jövőtől való félelem, amely majd később válik beteljesüléssé.

*S fiatal férfi te! rád milyen halál vár?
bogárnyi zajjal száll golyó feléd,
vagy hangos bomba túr a földbe és
megtépett hússal hullsz majd szerteszét? (1936)*

Háborús napló

*A világ új háborúba fordul, éhes
felhő falja föl egén az enyhe kéket,
s ahogy borul, úgy féltve átkarol s zokog
fiatal feleséged.”
„gáz, gép, bomba készül ellenem,
félni nem tudok és sírni sem,*

Majd a borongást, a bánatot, a sejtelmet váltja a feledtető szerelmes vallomás a hitvesnek.

S ezt követi a sorsát átszövő, őrlő háborús kép:

*Miről beszélhetek? tél jön s háború jön;
törten heverek majd, senkise lát;
férges föld fekszik szájamban és szememben
s testem gyökerek verik át.*

Költői pályafutásának kegyetlen meghatározói az 1935-1936-os években írt jövőbe vibráló, holnapokat érezve vérző versek. A fasizmus háborúra készül. S ennek az emberirtó nekirugaszkodásnak porfelhője rátelepszik Radnóti érzékeny lelkivilágára. Nem tud szabadulni, menekülni a háború gondolatától, nem, mert szele vihart cipel.

Huszonnyolc év

*oly árván nőtem én,
a mélységből ide,
a pendülő, kemény
szabadság tágas és
szeles tetőire. (1937)*

A meghalt édesanya utáni forró vágy lengi be a költeményt. A gyermek fájó sóvárgásának ötvözete a vers. Hármastagozódása: gyermekkor, ifjúság és a férfikor harmóniája adja a költemény egészét.

Ez volna hát ...

Őrizz és védj

Sorsában, sorsfordulóiban az 1936-40-es években egyre tudatosabban parázslék fel a jövőbelátás, izzik a látomás, amelyben ott feszült a világegyetem békéjének és saját életének féltése.

Ez a kollektívizmusról való aggodás érződik szerelmi lírájában, tájverseiben. Ezek a versek lázadást fejeznek ki, a támadásra készülő, háborút kirobbantani akaró fasizmus ellen.

*Mit ér a szó két háború között,
s mit érek én, a ritka és nehéz
szavak tudósa, hogyha ostobán
bombát szorongat minden kerge kéz!”
„tisztá szavam sose kormozza be
a barna füsttel égő félelem! (1937)*

Himnusz a békéről

*Mert egyszer béke lesz.
Ó, tarts ki addig lélek, védekezz! (1938)*

A természeti képek zord dalából átforrósodik a kínzó vágy a tavaszt várás sajgó örömébe.

Hispania, Hispania

„Ó suhogó, feketeszárnyú háború,
szomszédból szálló rémület!
nem vetnek már, nem is aratnak
és nincsen ott többé szüret.”

„Népek kiáltják sorsodat, szabadság!” (1937)

Együgyű dal a feleségről

Most érkezett, egész nap messze járt,
kezében egy nagy mákvirágzirom
s elüzi azzal tőlem a halált. (1940)

Szerelmes vers és mégis benne dobog ijesztően a halálfélelem. A családi élet boldogsága összeötvöződik a sanyarú halálfélelemmel.

Tajtékos ég

„Tajtékos égen ring a hold,
csodálkozom, hogy élek.
Szorgos halál kutatja ezt a kort
s akikre rálel, mind olyan fehérek.”
„A holdra tajték zúdul, az égen
sötétzöld sávot von a méreg.
Cigaretta sodrok magamnak,
lassan, gondosan. Élek.” ((1940)

Érdeemes megfigyelni a versben az első és utolsó versszak közötti költői játék gondolatébresztő, a háború poklába beleérező lélek rosszat sejtő búcsúját.

Második ecloga

Repülő
Költő
Repülő (1941)

A költő párbeszéde a bombát szóró repülővel, aki a magasban a feleségére gondol.

Tétova óda

A szerelemről szól ez a vers.

„Kezed párnámra hull, elalvó nyírfaág,”
„S idáig hallom én, hogy változik a sok
rejtelmes, vékony, bölcs vonal hús tenyeredben. (1943)

Nem tudhatom ...

A haza, a gyár, a bakter, a magasból nem látott kő képe adja a vers tartalmát.

*de élnek dolgozók itt, költők is büntelen,
és csecsszopók, akikben megnő az értelem,
világít bennük, őrzik, sötét pincékbe bújva,
míg jelt nem ír hazánkra újból a béke ujja,* (1944)

Nem bírta hát ... (Dési Huber István emlékére)

*„Ember vigyázz, figyeld meg jól világod:”
„és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.” (1944)*

Razglednicák

4.
*„Mellézuhanam, átfordult a teste”
„Tarkólövés. – Így végzed hát te is,”*

*

A JÁTSZÓTÉREN

Vasárnap. Radnóti verseket olvastam. Megrázott a versek szépsége, a vallomások költői ereje. A derű, a borongás, a bizakodás, a halálfélelem, a háború és a béke hangulatváltásai tartottak hatalmukban. Utolsó versei példázzák leginkább, hogy tarkólövással nem lehet elpusztítani a szellemet, a művészetet, a költészet tovább él.

Kisétáltam a játszótérre. Vittem magammal a Radnóti-kötetemet is. Nem tudtam elszakadni tőle. A téren gyerekek játszottak. A gyermekkacajban a béke mosolygott rám. Derű, jókedv, lendület, hangos kiáltás visszhangzott a téren. Aztán odajött hozzám egy gyerek:

- Megengedi bácsi, hogy leüljek a padra?
- Szívesen – válaszoltam. Fújd ki magad, alaposan megizzadtál a labdarugó mérkőzésen.
- A mi bérházunk csapata nyerte a mérkőzést. Most még egy kicsit szomorú a másik csapat, de estére ... Nem fejezte be mondókáját. Meglátta kezemben a Radnóti-kötetet és megkérdezte:
- A bácsi is szereti Radnóti verseit?
- Nagyon szeretem. Talán neked is kedvenc költőd?
- Nemcsak nekem, hanem az egész családnak. Gyakran olvasunk esténként Radnóti-verseket.

- Gyere játszani! – biztatták kis szomszédomat társai. Ő azonban nemet mondott.

- Ne haragudjatok, most játszatok nélkülem, én a bácsival beszélgetek.

Jól esett a gyermek figyelme, tisztelete, amely elsősorban a költőnek szólt. Nyugodtan elmehetett volna cimborái közé, én nem tartottam vissza. De ott marasztalta Radnóti.

- És miért szereted a költő verseit?

- Erre nehéz válaszolni. Nem tetszik kinevetni, ha kissé lámpalázasan fogalmazok?

- Ugyan miért? Kíváncsi vagyok a véleményedre. Azt mondd el, és úgy, ahogy érzed!

- Azért szeretem Radnótit, mert ő is szerette, féltette az embereket a háborútól. És ezt olyan szépen tudta megfogalmazni verseiben. Tanultam a második világháború borzalmairól.

Radnóti is írt a szenvedők sorsáról. Gyakran elolvasom az *Erőltetett menet* című versét.

Nem szégyellem bevallani, olyankor könnybe lábad a szemem. Megtanultam kívülről, ha akarja a bácsi, szívesen elmondom.

- Örömmel meghallgatom szavakatod.

Megcirógattam bozontos üstökét, és gratuláltam neki a szép versmondásért. Órájára pillantott.

- Elbúcsúzom a bácsitól. Megígértem, hogy hat órára otthon leszek. Édesanyám beteg, nem akarom késésemmel idegesíteni.

Kezet fogtunk és elindult hazafelé. Nem is hiszed kis barátom, hogy milyen sokáig élő örömet szerezteél nekem játszótéri vallomásoddal.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1970. június 17.)

KITÉPETT VERSEK

Radnóti Miklós egyike a legkedvesebb költőimnek. Serdülőkorom óta szeretem és olvasom verseit. Már akkor is nagy hatással volt rám, amikor még csak ízlelgettem költészetét. S később rádöbentem arra, hogy nem elegendő a művészetet érteni, érezni is kell a gondolatokba fogalmazott képek, hasonlatok elmélyítő varázsát.

Szeretem Radnótit. Szeretem a költészetét, amelyben a pályakezdés óta benne sajog szomorúan végződött sorsának tűzijátéka. Érezte az életére leselkedő halál kegyetlen jövetelét. Sejtette, hogy a fasizmus világhódító törekvése nem ismer kivételt, hallotta az épülő börtönajtók rácsainak csikordulását, érezte a haláltáborok szöges drótkerítésének fájó szúrását, szenvedte az élő áldozatjelölt kínjait.

Előrelátó volt, látoka a ránk zúduló, milliókat brutálisan pusztító „modern” inkvizíciónak. *Őrizz és védj* című versében (amelynek kelte: 1937) már benne perzsel a vészesen közelgő második világháború szele. Figyeljünk csak e néhány sorára:

*Mit ér a szó két háború között,
s mit érek én, a ritka és nehéz
szavak tudósa, hogyha ostobán
bombát szorongat minden kerge kéz!*

Nincs szükség magyarázatra. A történelem sajnos igazolta Radnóti jövőbe látó proféciáját.

Nem költészetének méltatása adta kezembe a tollat. Nem, erről szó sincs.

Ez az irodalomtörténészek feladata. Én már negyedszázaddal ezelőtt hozzáfogtam és azóta is írom a lelkemben, életemben, sorsomban, hétköznapijaimban történelemmé viharzott félelmét, aggodalmát. Sorsában a nemzet gyásza ég. Mi kényszerített hát mégis arra, hogy róla írjak? Egyik barna kötésű verseskötete, amelyből hiányzik öt oldal. Felháborodtam, dühöngtem, amikor észrevettem a kiszakított lapok csipkéit. Ezt érdemelte a költő egy ismeretlen ember kezétől? Attól a kéztől, amely ölelésre, boldog szorításra, alkotásra, munkára teremtetett? Talán nem is gondolt a szakító kedvű ismeretlen arra, hogy egy foghíjas kötet elveszti értékét és mások számára szinte élvezhetetlenné válik. A művészet hitvallás, és nem tűri el a felelőtlen „játékok”, a romboló durvaságot. Ha a könyvből kitépik a lapot, a félkarú emberhez hasonlítható. Nem a könyvnek fáj ez a megtépázás, hanem elsősorban a költőt tisztelő és szerető embernek, a szépre, az igazságra, a felemelő erkölcsi tisztaságra szomjúhozó olvasónak. Lehet, hogy az illetőnek éppen a kiszakított versek voltak a kedvencei. Ha így van, a versszeretetért messzemenő elismerésemet fejezem ki. De ... miért ilyen bántó, sértő módon gyűjti a verseket? Vegyen egy Radnóti-kötetet, s olvasva úgy megszereti, hogy nem tudja letenni a kezéből. Én azt vallom, hogy őrizzük, védjük, óvjuk és féltsük kincseinket. Többek között ez is kötelességünk. A művészet gazdagabbá, felhőtlenebbé varázsolja életünket. Akkor ne fosszunk meg másokat sem e termékenyítő hatásától.

Bieliczky Sándor

Hajdúsági Munkás (1971. szeptember 9.)

*

Nyaralás Jugoszláviában a tengerparton (1974. július) B.S. megjegyzései:

„Egy visszatérő, helyesebben örökké bennem felsejlő, élő emlék borong, borzong bennem:

Radnóti Miklós. Ha nem záporoz az emberiségre a II. világháború horogkeresztes réme, akkor ma is élhetne. Siratom őt és az *Eclogák* jutnak itt eszembe.

Radnóti ...E hazában de sokat szenvedtél. Itt érzem dalolni a lelked a tenger fölött suhanó szélben, a tájat ölelő párás, kék-zászlós napsütésben.”

*

BIELICZKY SÁNDOR ELŐADÁSA RADNÓTI MIKLÓSRÓL

Tisztelt ünneplő közönség!

Radnóti Miklós nevével először másodikos gimnazista koromban találkoztam.

A nagybátyáméknál laktam, aki együtt végzett a költővel a szegedi egyetem magyar-francia szakán. Jó barátság fűzte őket össze, s ennek köszönhető, hogy Radnóti 1935-ben, Szegeden megjelent *Újhold* című kötetének egyik példányát a nagybátyámnak dedikálta.

E féltve őrzött kötet ma is nagy becsnek és tiszteletnek örvend a családban.

Akkor még csak a nevével találkoztam, később pedig megismerkedtem varázslatos költészetével, a versekbe fájdalommal belevéselt emberi portréjával, sorsának örömteli, szép és igaz, szerelemre vágyódó, békét és tiszta fényt lobbantó messze zúgó hullámverésével. Sorstragédiájának apró csillagfényei barnán ragyogtak lírájában, s a versek zenéjében búcsú akkordként zengett az előre sejtett szomorú beteljesülés. Ez a dedikált kötet buzdító, bátorító jelképe lett életemnek: figyelmeztetés, lelkiismeret-ébresztés, a szépért, a jóért való küzdelemben. E kötetten keresztül jutottam el később Radnóti teljes megértéséig, hitvallásának mélysodrású igazságáig. Ő az a költő volt, aki nagyon tudott szeretni és másokat is megtanítani a szeretetből fakadó béke őrzésére és védelmére.

Ha a róla készült fényképeket nézzük, a jövőbelátás komorsága mellett feketeszárnyú mosoly suhan a tekintetén. Már a harmincas évek közepén érezte a gyilkos háború szelét, amely pusztító viharra örült és szedte a büntelen áldozatok millióit.

A dedikált kötetbe írt sorok azonban a békébe fénylenek.

*

Radnóti Miklós költői indulásának legjellemzőbb jegye a lázadás: lázadás a korabeli társadalom, képmutató álerköles, szokványos irodalmi formulák, semmitmondó lírizálás ellen. Már a *Pogány köszöntő (1930)*, s az *Újmódi pásztorok éneke (1931)* ciklusában a szegények forradalmi igazát, a tiszta életöröm szépségét, az előítéletektől megszabadult szerelem ragyogását hirdeti. Tájverseiben nyoma sincs a modern polgári líra borongó, őszi hangulatainak: a természetet felfedező egészséges fiatalember magára eszmélésének ad hangot. De nemcsak a természetben eszmél magára – ugyanilyen önmagára ébredés – más síkon az is, hogy verseiben a világpolitika alakulására gyorsan reagál, s a nemzetközi életben a magyar sorsot is meglátja: így kapcsolja össze például a magyar és néger elnyomottak ügyét.

A szegedi egyetemi évek egyaránt elmélyítik mesterségbeli tudását és valóságismeretét. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának keretei közt kifejtett munkássága során egyre jobban megismeri a hazai népeletet. Párizsi utazásai viszont az előretörő fasizmus veszélyére, s az ellene folytatandó harc szükségességére döbentik rá. Verseinek szocialista mondanivalója, a küzdelem bátor vállalása mit sem veszít erejéből, kifejezőeszközökben, erőben viszont mindinkább gazdagodik, tisztult hangjával klasszikussá nemesül lírája. 1934-35-ben érik igazán jelentőssé költészete: „A fitogtatott hetykeséget - ízlés, mértéktartás, komoly zengzetesség váltotta fel, s ezen a hangon meggyőzőbben, hitelesebben szólalt meg a forradalmi együttérzés” – írta róla Vas István.

Azokkal érez együtt, akik bárhol is, a fasizmus, az elnyomás poklában szenvednek, s harcolnak ellene. Ekkoriban írja meg nagy erejű verseit a békéről, s azokat a pillanatképeit, vagy összefoglaló költeményeit, melyekben a kor legjobbainak igazát fejezi ki. Ezekben az években már kezdenek kialakulni a magyar politikai és irodalmi népfront keretei, s Radnóti, a *Nyugat* és a *Gondolat* hasábjain ennek az antifasiszta tábornak a baloldalán harcol. A spanyolországi események, melyek Európa-szerte sok értelmiségit döbentettek rá a fenyegető veszélyre, hangot kapnak verseiben.

Garcia Lorca meggyilkolása jelképpé lesz költeményében, a költő küzdelmének, s a maga eljövendő végzetének szimbólumává. Ezekben az években mind többet ír a halálról. Bár egyéni sorsát előre sejti, nem vesztí el korai verseire jellemző optimizmusát. De ez már nem ifjúi lázadozás, hanem a történelem menetének felismerése, annak reménye, hogy az apokaliptikus éveket a béke esztendei követik.

Ezekben az években sokat fordít, s ekkor írja a hitvesi szerelem remekműveit. Ez az emberhez annyira méltó érzelem most már nemcsak fenyegetett terület, pihentető menedék, hanem szembeszegülés a korrall: van még szép és nemes érzés, amiért élni érdemes.

A háború kitörése, majd a német megszállás, a munkatáborok kegyetlen valósága tragikusan igazolja sejtéseit. Lírája ekkor világirodalmi magaslatokra jut. A cselekvés vágya, s a tehetetlenség érzése csap össze verseiben, mind komorabban csendül fel közelgő halálának sejtése, s az aggodás hazája, népe és a világ sorsáért. Az emberi és költői tudatosságnak páratlan dokumentumai a munkatáborban írt versek. A *Hetedik ecloga* és a *Levél a hitveshez* márvány-keménységű sorai tökéletesen fejezik ki a hazájától, feleségétől távol sínylődő férfi magányát, eljövendő halálának tudatát. „E versek – írja Vas István – a költészetnek ahhoz a ritka remekműveihez tartoznak, melyek a művészi tökéletességet az erkölcsi tökéletességgel párosítják. Radnóti nemcsak izgalmas művet, tökéletesen nagy verseket hagyott ránk örökbe, hanem az emberi és művészi helytállás zavarba ejtő, képtelen és mégis követendő példáját.”

Ezek után engedjék meg, hogy a költő Szerbiában írt verseinek hű tolmácsolásához megidézzük Tolnai Gábor irodalomtörténészt, aki három évvel ezelőtt Szerbiában járt és felkereste azokat a táborhelyeket, amelyekben Radnóti szenvedett. Izgalmas úti jegyzetének, irodalmi riportjának címe: *Szerbia ormán – Radnóti Miklós nyomában*.

„Idehaza, az ő természetszemléletének alapvonása: - a táj és az ember kapcsolata.

Kezdetben a táj és a szerelem, majd a táj és az ember harmóniája, később a természet és az ember kapcsolata a fasizmus elleni harc eszközévé is válik költészetében, végül a korábban idillt teremtő tájba beleszővi az elsötétülő világ képeit. De az sem hagyható el a felsorolásból, hogy az idillt, a békét, a nyugalmat adó természet valamiként a szabadság jelképe is alkotásaiban. Az 1932-ben keletkezett remekműben, a *Száll a tavaszban*, költői szavakkal juttatja ezt kifejezésre.

És itt, a Szerb Érchegység kezdeti, majd mind magasabbra – közel ezer méterre – emelkedő tájain? Elképzelhetetlen, hogy akinek embersége annyira összeforrta a természettel, a lírai kifejezőeszközeinek gazdag kelléktárává vált, ne tekintett volna kellő ámulattal a szerb hegyek szépségeire. Szinte magam előtt látom a vagon rácsablakán át egész lényén uralkodó szeméit, s feltűnően világító pupilláját. De ugyanakkor látom, érzem azt a kifejezhetetlen ellentmondást, ami a marhavagonba zárt fogoly és a megújuló, kora reggeli természet szépsége között tátong. Döbbenetesen magyarázó és megvilágító ellentétpár! Azonban az ellentétpárnál is mélyebben magyaráznak, fogódzót nyújtanak – az itteni tájnál is elragadóbb természeti környezetben – a Heidenau-lágerben keletkezett versalkotásai. Arról tanúskodnak, hogyha ámulattal tekintett is a ragyogó képre, a „*jajjal teli Szerbia ormán*”, a „*néma fogoly*” a maga belső világát is reávetítette a természetre, s kifejezőeszközeinek nem válhatott a táj reális anyagává.

- Ez az, amiről korábban már írtam – a hegyek között született verseiben egyetlen érzékletes szava sincs a szép szerbiai természetről.

Ha szól róla, *vad hegyi utat* emleget, szemhatárán a táj itt „*vad*” és „*vak*”, mintha kihalt volna a természeti világ kifejezése iránti költői érzéke, készsége? Az otthontól távol született költeményeket olvasva úgy tűnik, hogy Radnóti természetképe itt is, megmásíthatatlanul az odahaza magáévá tett természet maradt. A táji szépség egyedül az emlékezetben él, az otthoni felidézésével:

Rongyosan és kopaszon, horkolva repülnek a foglyok

Szerbia vak tetejéről búvó otthoni tájra.

Az otthoni táj a teremtő emlékezet folytán uralkodik képzeletében, s nem engedi felszínre törni az ittenit. Radnóti Miklós számára, ott a Heidenau-lágerben, a lágerből Bor felé menetelve a hegyek között és a bori központi táborban – mi lehetett volna más, igazán lényeges, ha nem az, amit a teremtő emlékezés megőrzött, amit az emlékezés fontosnak tartott: a Haza, az otthon, az otthoni táj - és mindez átszőve a távoli kedves alakjával, hangjával, csókjának emlékével. Ezek voltak a költő számára a legfőbb kapaszkodók, a róluk – többnyire az asszony köré – fontcsodálatos költői képekben érintkezett a múlttal, s általuk tekintett reménykedve a jövő felé. Most már magát a költőt látom magasan az időtlenség hegygerincén. Végző akkordként valami zene hallik. Hasonlóan, mint tegnap a Heidenau-lágernél. Akkor ott, az esti szél zenéje hangzott, ahogy a kukoricáson, a fák törzsén és ágain átsuhant. Most a csend zenél kegyetlen siketen. És a természeti muzsika pillanatok alatt átvált Radnóti költészetének zenéjévé:

A mélyben néma, hallgató világok,

üvölt a csönd fülemben s felkiáltok

*

És most lépünk előbbre a fájó történelemben. Radnóti Miklós harmincöt éves múltott, amikor Győr mellett, Abda község határában, egy kis nyúlgát mentén megölték német és nyilas gyilkosai. Hogyan emlékezik a költő holttestének megtalálására Dr. Ortutay Gyula, Radnóti jó barátja és harcostársa?

”Az utolsó megbízható dátumot halála előtt (Szentkirályszabadja, 1944. október 31.) maga Radnóti írta föl abba a kis szerb iskolás noteszba, amelyet ott szerezhetett a bori rézbányákban való, munkaszolgálatnak nevezett rabszolgamunka idején. Ebbe a kis füzetkébe rovogatta finom, tiszta betűivel utolsó verseit. Ezt a kis füzetet találtuk meg testének riasztó, véres maradványai mellett az ideiglenes, gyalultatlan deszka koporsóban 1946 augusztusában, egy fülledt délutánon a győri temetőben. Ide került az abdai tömegsírből, s innen vittük Budapestre.

A kis szerb füzetet nem temettük vele, mint említettem utolsó versei ebben voltak – s a versek a magyar irodalom legmaradandóbb alkotásai közé tartoznak. Bátran mondhatjuk: rangjuk világirodalmi, ott van a helyük minden antológiában.”

A koporsói füzetke utolsó lapjain sorakoznak a magyar költészet legfélelmetesebb s egyben erkölcsi és költői erőben a legnagyobbak közé emelkedő versei: az utolsó eclogák, az *Erőltetett menet* s végül a *Razglednicák*, a képeslapok. Szerette régebben is ezt a „képeslapra írt” versformát, néhány könnyű sorban, ami elfér egy kis képeslapon is, egy zárt költői képet, futó gondolatot a maradandóság rímei s ritmusai közé zárt – így születtek kis képeslapjai.

A halottak mélyvízi csendje veszi körül, igaz, de élete, költészete immár a magyar költészet csillagrendszerébe tartozik. Annyi mulandó közül az elmúlhatatlanok közé költözött.

*

Juhász Ferenc, Kossuth-díjas költőnk a Radnóti Miklós díj átvételekor - többek között – így vallott a költőről: „A Költészet-léte eredendő természetéből: nem nélkülözheti a közösséget. A Költészet Cselekvés, Akarat, Megváltoztatni Akarás, Szent Hit a Cselekvés Értelmében, a Jobbá-lenni akarás, a Megváltoztatni Tudás, Indulatában és Lényegében. Persze: joga csak a jóra van, a rosszra sohase. Jóra a Közösségben, jóra a Cselekvésben. És mi hát: a Közösség? Kérdezhetném azt is: Ki hát a Közösség? A Közösség: az Ember! Az Ember Maga. A maga gyarlóságában és tisztaságában. És nemcsak: Haza, Ország, Nép, Társadalom, Emberi Csoportosulás, Nemzet, Történelem, Emberiség-Csoportok Múltja, Jelene és Jövője. És mi az Ember? És ki az Ember? Az Ember a Közösség! És mert a költészet: a Létezés Tudata, Tudatossága és Tudatosítása a Közösségben: Cselekvés. És Ezért Szolgálat. De nem akármilyen Szolgálat. Nem lehet akármilyen Szolgálat! Nem lehet rossz ügyek, vélt veszélyek, gonoszságok, rettenetek, reménytelen gyarlóságok, árulások és bűnök, ostoba gögök és szégyenmegadások szolgája a költő, legyen szó Hazáról, Emberről, Társadalomról, vagy Szerelemről, Hitről, vagy a Világegyetemről. Ezt tudta Radnóti Miklós, tudta ezt Radnóti Miklós, feledhetetlen szép elődöm, kortársam aki lehetett volna, ha nem él oly tisztán, oly nagy hittel azért a közösségért, amelyért élnie rendeltetett. Amelyért meghalt megalázó halállal: a maga-ásta sírba zuhanva csontváz-egyszerű panasztalanul. Mert Ő, Radnóti Miklós hitt az Emberben, tarkón-lövetvén a földbe-omolva ott is hitt a Megváltó Szép Közösség erejében és szeretetében. Abban, hogy a költő ember-szolgálat: halálos kötelessége.

*

B.É.: Bieliczky Sándor gyakran tartott előadást irodalmi esteken és ünnepi megemlékezéseken. Sajnos, ezeknek helyét és idejét nem mindig írta a kézirat alá.

Itt is csak következtetni lehet: ha Tolnai Gábor irodalomtörténész írása 1972-ben jelent meg a *Kortársban*, akkor talán az előző évben járhatott Szerbiában. Az előadásban ez van: „három évvel ezelőtt Szerbiában járt ...” Következtetésem szerint ez a szöveg 1974-ben hangozhatott el, Radnóti Miklós halálának 30. évfordulója alkalmából.

**Bieliczkyné Buzás Éva: *100 ÉVES GYARMATI FANNI
RADNÓTI MIKLÓS ÖZVEGYE***

Gyarmati Fanni Radnóti Miklós özvegye 2012. szeptember 8-án töltötte be a 100-ik születésnapját. Az irodalom szerető közönség, valamint az ő személyes barátai, tisztelői szeretettel köszöntötték ezen a napon. Gondolatban én is elküldtem neki jókívánságaimat, miközben eszembe jutott, hogy 1978 őszén, férjemmel együtt meglátogattuk Budapesten a Pozsonyi út 1 szám alatti épület II. emeleti lakásában. Közös ismerősünk kérte meg, hogy fogadjon bennünket. Telefon bejelentkezés után látogathattuk meg egy kora esti órában. Meghatott tisztelettel álltunk meg az ajtó előtt, hiszen a névtáblán most is ez olvasható: dr. Radnóti Miklós.

Barátságosan fogadott bennünket, megmutatta a nagy költő könyveit, írógépét.

Férjem virágcsokorral kedveskedett az akkor 66 éves Fifinek, aki, a még mindig szép, finoman elegáns, nagyon művelt asszony benyomását keltette. A Színművészeti Főiskolán francia nyelvet tanított, tanítványai rajongtak érte. Különben került a nyilvánosságot.

Férjem sem mint újságíró akart vele találkozni, hiszen tudtuk, hogy soha nem adott interjút, hanem egy Radnóti Miklósról írott versét szerette volna megmutatni neki. A téma 1973-ban Debrecenben adódott, amikor találkozott Koppel Jakabbal, aki 1944 nyarán Szerbiában, a bori munkaszolgálatos táborban együtt volt Radnóti Miklóssal. Elmesélte szomorú emlékeit.

A vele való beszélgetés után írta Bieliczky Joó Sándor az *Egy szemtanú zsoltára* című versét.

Radnóti Miklós né figyelmesen olvasta a géppel írt kéziratot. Majd azt mondta, hogy jónak tartja a verset, azzal a megjegyzéssel, hogy a harmadik során kellene változtatni.

Bús fekete fagyos sóhajok

örvénylő sodrában hallgatok

„hullámként törtek rám az évek” - (ez volt az eredeti, kifogásolt sor)

Az emlékezetes látogatás után férjem sokszor elővette a verset, legalább öt változatot írt, majd ezt választotta: „*az eclogák visszhangja éled*”.

Íme a vers eleje és a tervezett változatok :

Egy szentani zsoltára	
	Bús fekete fagyos sóhajok
	örvénylő sodrában hallgatok
<i>ombokint hulltak otkákait</i>	sz eclogák visszhangja éled <i>az eclogák visszhangja éled</i>
	hullámként törtek rám az évek <i>hullámként törtek rám az évek</i>
<i>Diombokint megjelennek</i>	fájó-didergős üszkös élet
<i>belemlyekedő visszhang éled</i>	néma jajában égtünk ketten
<i>az eclogák visszhangja éled</i>	az emlékező görcsös csendben
	tekintetében rőzse-lángok
	lobbantak gyújtva zord világot

A történetet leírtam, a verssel együtt és elküldtem Papp Andrásnak, a hajdúszoboszlói *Szókimondó* szerkesztőjének. A szeptemberi számban meg is jelent. Örömben gyorsan postára adtam a friss folyóiratot Radnóti Miklósné címére. Sajnos, nem írtam hozzá egy rövid levelet sem, vagy legalább a telefonszámomat.

Úgy gondoltam, a szövegben benne van a jókívánságom is.

Másnap azonban Radnóti Miklósné telefonon felhívta a Művelődési Központban működő *Szókimondó* szerkesztőségét és megköszönte, amit nekem továbbítottak. Jólesett.

Még jobb lett volna, ha én személyesen beszélhettem volna vele.

Papp András e-mailben ezt írta: „Ez nagyon szép, és nagyon kedves figyelmesség Fifi nénitől, hogy vette a fáradságot, köszönetet mondott. Azt hiszem, ennek a szép gesztusnak mindannyian örülhetünk.”

Íme az egész vers, majd a *Szókimondó*-ban megjelent írás, valamint a költemény utóélete.

EGY SZEMTANÚ ZSOLTÁRA

Bús fekete fagyos sóhajok
örvénylő sodrában hallgatok
az eclogák visszhangja éled,
fájó-didergős üszkös élet
néma jajában égtünk ketten
az emlékező görcsös csendben
tekintetében rőzse-lángok
lobbantak gyújtva zord világot
halált idéző dermedtséget
szívekben sajgó messzeséget
golyó lyuggatta tarkók vérét
a gyáva-gyilkos hóhér-vércsét
a bori kövek piros gyászát
Radnóti élni vágyó álmát.
Együtt rettegték a halálban
üvöltő kínok áramában
látta a költőt verset írni
könny nélkül szép szerelmet sírni
a holdfényben messze merengve
beleizzva a reggelekbe.
A hazatérés volt az álma
a zord ébrenlét mécsvilága
csillagai voltak a versek
fényükkel írta a szerelmet.
A barát él, a költő halott
álmaiban az Idő ragyog.

(Debrecen, 1973. március 4.)

Radnóti Miklós özvegye

Gyarmati Fanni, Radnóti Miklós özvegye 2012. szeptember 8-án töltötte be a századik születésnapját. Az irodalomszerető közönség, valamint az ő személyes barátai, tisztelői szeretettel köszöntötték ezen a napon. Gondolatban én is elküldtem neki jókívánságaimat, miközben eszembe jutott, hogy 1978 őszén férjemmel együtt meglátogattuk Budapesten, a Pozsonyi út 1. szám alatti épület II. emeleti lakásában. Közös ismerősünk kérte meg, hogy fogadjon bennünket. Telefonbejelentkezés után látogathattuk meg, egy kora esti órában. Meghatott tisztelettel álltunk meg az ajtó előtt, hiszen a névtáblán most is ez olvasható: dr. Radnóti Miklós.

Barátságosan fogadott bennünket, megmutatta a nagy költő könyveit, írógépét.

Férjem virágcsokorral kedveskedett az akkor 66 éves Fifinek, aki még mindig szép, finoman elegáns, nagyon művelt asszony benyomását keltette. A Színművészeti Főiskolán francia nyelvet tanított, tanítványai rajongtak érte. Különben került a nyilvánosságot.

Férjem, sem mint újságíró akart vele találkozni, hiszen tudtuk, hogy soha nem adott interjút, hanem egy Radnóti Miklósról írott versét szerette volna megmutatni neki. A téma 1973-ban, Debrecenben adódott, amikor találkozott Koppel Jakabbal, aki 1944 nyarán Szerbiában, a bori munkaszolgálatos táborban együtt volt Radnóti Miklóssal. Elmesélte szomorú emlékeit.

A vele való beszélgetés után írta Bieliczky Joó Sándor az *Egy szemtanú zsoldára* című versét.

Radnóti Miklósné figyelmesen olvasta a géppel írt kéziratot. Majd azt mondta, hogy jónak tartja a verset, azzal a megjegyzéssel, hogy a harmadik során kellene változtatni.

Bús fekete fagyos sóhajok

örvénylő sodrában hallgatok

„hullámként törnek rám az évek” – (ez volt az eredeti, kifogásolt sor)

Az emlékezetes látogatás után férjem sokszor elővette a verset, legalább öt változatot írt, majd ezt választotta: „*az eclogák visszhangja éled*”.

Íme az egész vers:

EGY SZEMTANÚ ZSOLTÁRA

Bús fekete fagyos sóhajok

örvénylő sodrában hallgatok

az eclogák visszhangja éled,

fájó-didergős üszkös élet

néma jajában égtünk ketten

az emlékező görcsös csendben

tekintetében rőzse-lángok

lobbantak gyújtva zord világot

halált idéző dermedtséget

szívekben sajgó messzeséget

golyó lyuggatta tarkók vérét

a gyáva-gyilkos hóhér-vércsét

a bori kövek piros gyászát

Radnóti élni vágó álmát.

Együtt rettegtek a halálban

üvöltő kinok áramában

látta a költőt verset írni

könny nélkül szép szerelmet sírni

a holdfényben messze merengve

beleizzva a reggelekbe.

A hazatérés volt az álma

a zord ébrenlét mécsvilága

csillagai voltak a versek

fényükkel írta a szerelmet.

A barát él, a költő halott

álmaiban az Idő ragyog.

(Debrecen, 1973. március 4.)

Bieliczkyne Buzás Éva
Százéves Gyarmati Fanni

13 **SZÓKIMONDÓ**
szépirodalom – évforduló
2012. szeptember

Radnóti 100 éve - Bieliczky Joó Sándor: Egy szemtanú zsolttára 1. oldal, összesen: 2

Több, mint internet

Híradó Online

Radnóti 100 éve

Bieliczky Joó Sándor: Egy szemtanú zsolttára

2009. április 24. 11:24

Debrecen, 1973. március 4. Koppel Jakab együtt volt Radnóti Miklóssal Borban. Bieliczky Joó Sándor a vele való beszélgetés után írta a verset.

Bús fekete fagyos sóhajok
örvénylő sodrában hallgatok
az eclogák visszhangja éled,
fájó-didergős üszkös élet
némajában égtünk ketten
az emlékező görcsös csendben
tekintetében rőzse-lángok
lobbantak gyújtva zord világot
halált idéző dermedtséget
szívekben sajtó messzeséget
golyó lyuggatta tarkók vérét
a gyáva-gyilkos hóhér-vércsét
a bori kövek piros gyászát
Radnóti élni vágyó álmát.

Együtt rettegtek a halálban
üvöltő kínok áramában
látta a költőt verset írni
könny nélkül szép szerelmet sírni
a holdfényben messze merengve
beleizzva a reggelekbe.
A hazatérés volt az álma
a zord ébrenlét mécsvilága
csillagai voltak a versek
fényükkel írta a szerelmet.
A barát él, a költő halott
álmaiban az Idő ragyog.

<http://old.hirado.hu/nyomtatás.php?id=311506>

2009.04.29.

Fórum - Keressük meg együtt a legszebb verseket (33. oldal)

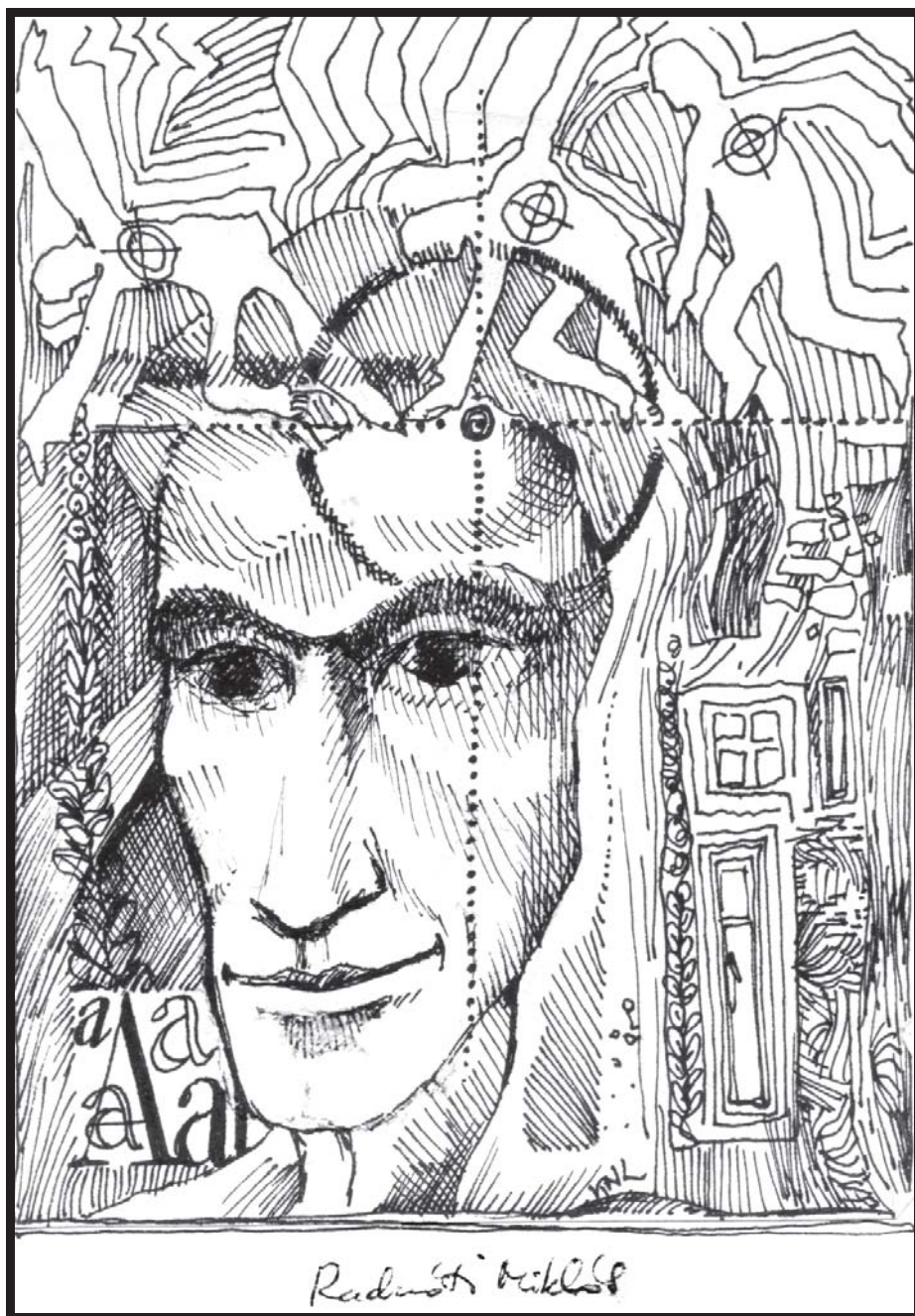
3531. [gyula](#) 2010-10-14 14:34

Radnóti 100 éve 2009

Bieliczky Joó Sándor: Egy szemtanú zsolttára

Bús fekete fagyos sóhajok
 örvénylő sodrában hallgatok
 az eclogák visszhangja éled,
 fájó-didergős üszkös élet
 némajájában égtünk ketten
 az emlékező görcsös csendben
 tekintetében rőzse-lángok
 lobbantak gyújtva zord világot
 halált idéző dermedtséget
 szívekben sajgó messzeséget
 golyó lyuggatta tarkók vérét
 a gyáva-gyilkos hóhér-vércsét
 a bori kövek piros gyászát
 Radnóti élni vágyó álmát.
 Együtt rettegtek a halálban
 üvöltő kínok áramában
 látta a költőt verset írni
 könny nélkül szép szerelmet sírni
 a holdfényben messze merengve
 beleizzva a reggelekbe.
 A hazatérés volt az álma
 a zord ébrenlét mécsvilága
 csillagai voltak a versek
 fényükkel írta a szerelmet.
 A barát él, a költő halott
 álmaiban az Idő ragyog.

http://www.hoxa.hu/?p1=forum_tema&p2=22822&p4=32

A grafika Móré Mihály debreceni festő- és grafikusművész ajándéka.

DEVECSERI GÁBOR

(1917. február 27. Budapest – 1971. július 30. u. ott.)

HITVALLÁSA : AZ ÉLETSZERETET *Emlékezés Devecseri Gáborra születésének* *60. évfordulóján*

Devecseri Gábor Kossuth-díjas költő, műfordító, klasszika-filológus 1977. február 27-én lenne hatvan éves. Élete, alkotása teljében, mondhatnók fiatalon, 54 éves korában ragadta el a halál. Versei, műfordításai azonban kitörölhetetlen értékei a magyar irodalomnak. Az évforduló alkalmából megkértem a költő feleségét, Huszár Klárát, az Operaház rendezőjét, emlékei közül villantsa fel azokat, amelyekből kirajzolódik előttünk a költő egyénisége, művészetének lényege.

- Hogyan indult el Devecseri Gábor költői pályája?

- Családi tradíció volt náluk a nyelvhez, illetve a zenéhez kapcsolódó foglalkozás. Egyik nagypaja színműíró volt, a másik szótárszerkesztő. Nagyanyja és édesanyja az opera-énekesi pályát választotta hivatásul, édesapja hegedű-tanszakot végzett a Zeneakadémián. Gábor korán kezdett verseket írni, amelyekben feltűnést keltett a zeneiség, a dallam és a ritmus, szinte kiforrott formaérzéssel indult a pályán, azt mondhatni, hogy tíz éves korában. 1932-ben jelent meg első kötete Karinthy Gáborral közösen, Somlyó Zoltán előszavával. A kötet verseit Karinthy Frigyes válogatta. Devecserit kezdetben a forma könnyedsége és gördülékenysége ragadta magával. S mikor ezen túljutott - hiszen önmagának szigorú bírálója volt - , a közönség még sokáig, s időnként a kritika is, erre a felszínre figyelt oda, pedig már alatta voltak az egymásra rakódott mély rétegek.

- Milyen forrásokból táplálkozott Devecseri költészete?

- Példaképei a „Nyugat” nemzedékének nagyjai voltak. Szoros barátságban volt Karinthyékkal, Somlyó Zoltánékkal, majd a mesternek tekintett Babits Mihállyal és Füst Milánnal. Rajtuk keresztül szívta magába a régi magyar irodalmat és a világirodalmat is.

A középiskolában kedves tanára: Máthé Elek volt „szellemi érdeklődésének csiszolója”, aki felkeltette a görög nyelv iránti rajongást. Egyetemista korában pedig Kerényi Károly, a klasszika-filológia professzora volt rá óriási hatással.

- Elválasztható-e a költői és műfordítói tevékenység Devecseri munkásságában?

- Nálunk Magyarországon van egy furcsa szemlélet, mely szerint a költő és műfordító kategóriákat élesen megkülönböztetik. Holott a kettő elválaszthatatlan. Költőnek nem lehet műfordítója az, aki maga nem költő. Devecseri Gábor csak azért lehetett jó műfordító, mert igazán jó költő volt. Elsősorban költő volt, s mint költő sokat nyert abból, hogy fordított.

- Milyen hatással volt rá Homérosz műveinek fordítása?

- A Homérosszal való találkozás nagy élményt jelentett számára, és szinte az egész életét betöltötte. A hatalmas életmű sohasem hagyta nyugton, mindig új összefüggésekre bukkant. A homéroszi nyelven és szerkezeten edződve kezdett a görög tragédiák fordításához is. Érdekes dolog, hogy költői pályáján a Homérosszal való foglalkozás egy önéletrajzi drámát eredményezett, az „*Odüsszeusz szerelmei*”-t. Azt kérték tőle, hogy a fiatalok számára állítsa színpadra Homérosz *Odüsszeuszát*, s amikor belefogott a munkába, a mű önállósulni kezdett. S ő, aki akkor már éveket töltött el Homérosz fordításával, lassan azonosulni kezdett Odüsszeusszal, a saját életfelfogását plántálta hősébe, és szinte önarcképet festett önmagáról. A darabot az Egyetemi Színpadon, és több más helyen is előadták.

- Ennek az önarcképnek melyek a legjellemzőbb tulajdonságai?

- Alapvető jellemzője az értelem és az érzelem egyensúlya. Nem véletlen, hogy Mozart volt a legkedvesebb zeneszerzője, mert Mozart zenéjében is a tudatosság és az ösztönösség egyesül csodálatos harmóniában. Az önarckép másik tulajdonsága a humanizmus, ami költészetének második periódusában még élesebben jelentkezett.

- 1971 nyarán feleségemmel néhány napot töltöttünk Szombathelyen. Mozart-rajongók lévén az Iseumban megnéztük a Thamos című előadást, amelyet Ön rendezett, a kiváló énekes szólistákat és a Szombathelyi Szimfonikus Zenekart Petró János karmester vezényelte.

A szöveget azonban Devecseri Gábor fordította és újra költötte. Kérem, mondja el ennek a történetét.

- Devecseri Gáborhoz kegyes volt a sors, mert a csaknem egy évig tartó haláltusáját munkával, alkotással tudta szépre-jóra fordítani, még hozzá mozarti szellemben. Én adtam kezébe egy Gebler nevű szerző *Thamos, Egyiptom királya* című drámai színművét, amelyhez Wolfgang Amadeus Mozart írt kísérőzenét 1779-ben. Gebler csaknem elfeledett szövegét Devecseri újrarendítette és átköltötte. Az egyik jó barát, Gábor István így írt róla: „A komor kórházi ágyon készültek a Mozart-Gebler dráma új versei. Devecseri emberi nagyságát nemcsak az méri, hogy tudata ellobbanásáig, a vékonyodó testtel mit sem törődve dolgozott, hanem hogy a mű, ami elkészült, a szabadságról, a szerelemről, a jó hatalomról, a napsugaras életről dalol.”

- Amikor a *Thamost* bemutatták, akkor a költő már nem élt. Szép gondolatai azonban itt maradtak. Íme egy részlet a dráma utolsó soraiból:

Az istenek átka elűzte a vétkest, / te porból lett ember légy jó. /

S ha majd helyt kell állni, / ne félj és ne kételkedj, / vezessen a szent égi szó.

A *Thamos* előadása

(A fénykép a szerző felvétele)

- *Mi készítette a költőt egyik legszebb művének, a Bikasiratónak a megírására?*

- Devecserit férfikora teljében őszinte és mély barátság fűzte Robert Graves angol íróhoz. 1969-ben őt látogattuk meg Spanyolországban. Gábor ott látott egy bikaviadalról szóló filmet, melynek hatására érlelődött meg benne a „Bikasirató” megírásának ötlete. Többek között ez írta:

*Ami a bikaviadalokat illeti,
én bikapárti vagyok ...
a torreadort valamikor mégis
megkérdezték, akar-e küzdeni,
a hivatása megválasztásába
ő legalábbis beleszólt,
de a bikát nem kérdezte meg senki.*

Devecserit egész életében izgatta a kiszolgáltatottság és az egymás gyötrése.

A *Bikasirató*ban fogalmazta meg, hogy legalább tudatosan ne öljünk, ne kínozzuk egymást!

A *Bikasirató* az életszeretet himnuszával zárul:

<i>Megszülettünk hirtelen, egyikünk se kérte. Kérve kérünk, szép jelen, meg ne büntess érte.</i>	<i>Kérünk, kurta pillanat, ne vess tűzre, lángra, szép olajfa-lomb alatt várhassunk halálra.</i>
--	--

*Hadd teljék az életünk
- mint lehet – szelíden,
gyolcsban zengjük énekünk,
nem csalános ingben.*

- *Mit jelentett az életszeretet Devecseri költészetében?*

- A költő a létezés gyönyörűségét hirdette. Ez volt a hitvallása. Az életszeretet elválaszthatatlan volt nála a munkaszeretettől. Azért lehetett ő boldog ember, mert szeretett dolgozni.

A kórházban írt verse - amelyeket eltagadott szörnyűséges szenvedések közepette írhatott, mind a maximális életszeretetről tanúskodnak. Azt mondta: minden szenvedés jobb a nemlétezésnél.

A *Próba* című - egyik utolsó versében írta:

Siker: jó.

Kudarcc: rossz.

*De ha érzed a sikerben a kudarcot,
mért nem próbálsz megfordítva is?*

*Míg lélegzel, addig vagy boldog,
próbáld meg fuldokolva is.*

- Végezetül, hadd kérdezzem meg: művészsorsukban hogyan fonódott össze a költészet és a zene?

- Emberi és művészi továbbfejlődésünkben sokat jelentett nekünk a házasságunk. Nekem az ő kritikája, költői léte, neki az én zenei világom. A kapcsolatunk munkára ihlető kapcsolat is volt. Ezért merem vállalni, hogy rendezem műveit.

Devecseri Gábor feleségével

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1977. február)

Bieliczky Sándor gyűjteményéből:

1956. október 6. Rajk László és társai újratemetése - négy oldalon fényképek és

Devecseri Gábor *Négyek temetése* című verse

DEVECSERI GÁBOR

NÉGYEK TEMETÉSE

Van, amikor
a megtöretlen szó frivol.
Van, hogy a gyász,
ha nem dadog,
élet és holtat megaláz.
Jólgördülő kecses szónoklatok
nem balzsamoznák – marnák a sebet.
Mert titeket,
ti holtak, meggyötörtek, nem tehet
eleven emlékké se más,
csak kéztördelés, fogcsikorgatás.

A kisgyerek
mondhatja apró csiny után,
hogy „Jó leszek”.
De itt ma vak
tükröhöz hasonlóak a szavak,
ha nem ugrál bennük a Réműlet
eszélős pojácája, a
tüzesvas-csörgősipkás rém: maga
a szív-vakító szörny-félévtized.

Ezért, barátaim,
a kint csupán a kin-
oldhatja föl? nem! – pergetheti le:
négyek s négyszázak emlékezete
kinozzon bennünket tovább,
kik elbittük a bűnnél ostobább
s az örületnél szörnyebb vádakat,
kik máglyájukra dobtunk gallyakat.
És őrizze a tiszta új utat
ébren a szégyenünk,
e seb, mely mindig újra fölfakad.
És vissza is tekintve ezután
nézzük iszonyval, mint hívő az ős-bűnt.
És bizni is abban bizzunk csupán,
kinek e gyászdal hallatán
lelke megőszült.

RAJK LÁSZLÓ

PÁLFFY GYÖRGY

DR. SZÖNYI TIBOR

SZALAI ANDRÁS

VÁCI MIHÁLY

(1924. december 25. Nyíregyháza – 1970. április 16. Hanoi, Vietnam)

ELSŐ TALÁLKOZÁSOM VÁCI MIHÁLYAL

1948. szeptember 7-én beutaltak a Debreceni Augusztia Szanatóriumba, ahol hat hetet töltöttem. A pavilonszárny 2-es számú szobájába kerültem. A kétágyas szobában egy sovány, hosszú, szőke hajú fiatalember ült az ágyban, és a *Válasz* című folyóiratot olvasta.

Ő volt huszonnégy, én pedig tizenkilenc éves.

Kedvesen, barátságosan fogadott, majd bemutatkozott: Váci Mihály vagyok.

Érdeklődött, hogy honnan érkeztem, mi a foglalkozásom, szeretem-e az irodalmat, kik a kedves költőim. S én, mint a diák a tanárnak felmondtam a leckét az általam nem ismert szobatársnak.

„No, ha irodalompartí vagy, akkor legalább lesz közös témánk, lesz miről beszélgetni” – mondta örömmel. Mindez tíz percig tartott, s ő visszafeküdt ágyába és folytatta az olvasást.

Teltek-múltak a napok, s én arra lettem figyelmes, hogy szobatársam a kúraidő csendjében egy nagy kék fedelű füzetbe szorgalmasan írogat. Egy ideig azt hittem, hogy naplót vezet, vagy unaloműzésből rója a sorokat. Nem zavartam, arra vártam, hogy önszántából nyissa fel előttem a füzet titkát. Egy hét elteltével így szólt hozzám:

„Délután menjünk együtt sétálni az erdőbe, és beszélgessünk a költészetről.”

Szívesen tettem eleget kérésének. Sütött a nap, és mi a még friss lombú erdőben leültünk egy padra. Kinyitotta a féltve őrzött füzetet, amelynek belső borítóján ez volt olvasható:

Váci Mihály versei. Majd átszellemülten, belső tüztől égve olvasta költeményeit. A fiatal nyírségi tanító vallott a szerelemről, szülőföldjének szőke tájairól, a sívó homok emberének

álmairól. Mind a ketten belemelegedtünk. Ő a versek pergő olvasásába, én pedig a

költeményekből áradó, engem ért különböző hatásokba, s nem utolsó sorban a szépséget figyelő hallgatásba. Felolvasott vagy nyolc-tíz verset. Percekig ültünk mozdulatlanul, szótlánul.

Boldog voltam, hogy beavatott legszentebb titkába, művészetének kék fedelű világába.

Ettől kezdve minden szabad időnkét együtt töltöttük. Elolvasta új verseit, és kérte, hogy mondjam el véleményemet róluk. Megvettem Juhász Gyula és József Attila kötetét, és a napfényes őszi erdő egyik csendes zugában, „irodalmi délutánokat” tartottunk.

Soha, senkinek nem mutatta meg rajtam kívül szanatóriumi „kötetét”.

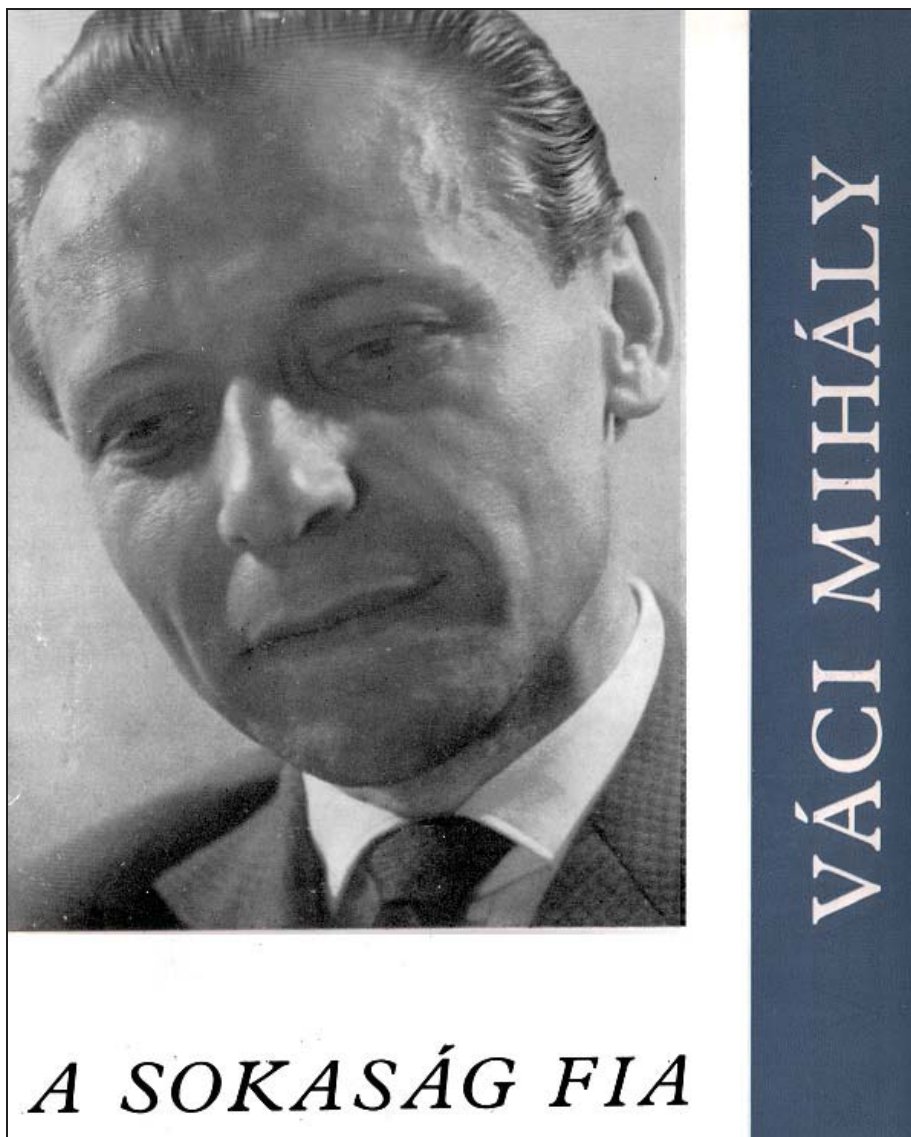
Éjszaka a párnája alatt tartotta (mert akkor is írt), nappal pedig bezárta a szekrénybe.

Később gyakran találkoztam vele Budapesten, akkor már országos lapokban és folyóiratokban jelentek meg versei. Olyan közvetlen és egyszerű volt, mint ismerkedésünk első perceiben. A hírnév, a közéleti rang nem tette fellengzőssé, önhitté, megmaradt mindvégig szerénynek, a Nyírség és a magyar költészet mécsesének.

Őrzöm barátságát, felejthetetlen emlékét, huszonnégy évvel ezelőtt megformáltam magamnak később kiteljesülő emberi portréját. Őrzi lelkének magasba törő dalait az erdő, testének karcsú ívét a pad, a debreceni ős napfénye, és őrzik a verseit szerető olvasók.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1970. december 23.)

Váci Mihály: *A sokaság fia* – a verseskötet címlapja

Váci Mihály és Bieliczky Joó Sándor
költészetének közös vonásai

Írta: Halász Ferenc nyugalmazott irodalomtanár

Váci Mihály *A sokaság fia* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970. Sajtó alá rendezte és utószóval ellátta Váci Mihályné) című kötetének és Bieliczky Joó Sándor *Ez maradt belőlem ...* című válogatott verseinek (2., bővített kiadás, Debrecen, 2013) anyaga alapján vállalkoztam arra, hogy a két poéta költészetét összehasonlítsam néhány közös témájukat figyelembe véve. Megfigyeltem, hogy a két alkotó rája jellemző stílusban, mégis hasonló érzülettel mutatja be a hazai tájat, a rajta élő egyszerű dolgozó embereket, akik között gyakran tisztelettel és szeretettel ábrázolja a természettel harmóniában tevékenykedő szülőket és nagyszülőket. Mindkét lírikus nagy szeretettel ír az őket költői hivatásukban segítő, megértő lelki társról, a hitvesről, és szenvedélyesen vallanak belső lelki vívódásaikról, „a férfikor törvényéről”, a nemzeti közösség szolgálatáról.

Az összehasonlításhoz az adott ötletet, hogy olvastam Bieliczky Joó Sándor *Első találkozásom Váci Mihállal*” című cikkét, mely válogatott verseinek és írásainak kötetében jelent meg Budapesten 2008-ban, felesége, Buzás Éva kiadásában. (Az újságcikk először a Hajdú-Bihari Naplóban látott napvilágot 1970. december 23-án.) Sándor nagy tisztelettel ír a nála idősebb költőtársával való megismerkedéséről: „Kinyitotta a féltve őrzött füzetet, amelynek belső borítóján ez volt olvasható, *Váci Mihály versei*. Majd átszellemülten, belső tüztől égve olvasta költeményeit. A fiatal nyírségi tanító vallott a szerelemről, szülőföldjének szöke tájairól, a sívó homok emberének álmairól. Mind a ketten belemelegedtünk.

Ő a versek pergő olvasásába, én pedig a költeményekből áradó, engem ért különböző hatásokba, s nem utolsó sorban a szépséget figyelő hallgatásba.” (126. o.) „Soha, senkinek nem mutatta meg rajtam kívül szanatóriumi *kötetét*” „Öröm barátságát, felejthetetlen emlékét, huszonkét évvel ezelőtt megformáltam magamnak később kiteljesülő emberi portréját.” (127.o.)

Mindkét költő írásaiban hangot kap a hazai táj szeretete, azzal a különbséggel, hogy Váci Mihály a Nyírség, Bieliczky Joó Sándor az Alföld poétája. Mivel Váci Nyíregyházán született, meglepő, de érthető, hogy azt *Én szőke városom*nak nevezi:

*Szeretem lányos szeleid
 én szőke városom!
 kibontott hajú éjjeleid
 a felhő-vánkosokon;*

*hullámzó szerelmeim ragyogását
 a szélrázta rozson. (25.o.)*

Ez a nyírfás, jegenyefás vidék erősítette benne a hazaszeretetet:

*Ez a táj tanított
 szeretni Hazát!
 Ez a por mutatott
 arányaidra – világ! (25. o.)*

A Sors ide viaszodor – írja a vers végén, kifejezve a szülőföld iránti hűséget. Ezt az érzést szólaltatja meg *Magasból, messziről* vagy *Jó nyomon* című költeményében is többek között. Bieliczky *A puszták hegedűjének* tekinti magát egyik versében:

*barázdák kérge nevelt engem
 fácán pirul bozótja havában
 szilfa vagyok a nesz csillagában (231. o.)*

A költeményben megemlíti az Alföldre jellemző akácos tanyákat, más versében a Debrecen határában elterülő *Hárfás Nagyerdőt*, vagy a Hajdúszoboszlón található Vénkertet. Sándor még számos lírai művében kifejezi hazaszeretetét. Ilyen a *Hazám, Az én hazám, a Leányfalui tájkép*. Ha a költő Salzburgban tartózkodik, elfogja a honvágy.

Ezt szólaltatja meg *Hazám a táj* című versében a felsorolás eszközével:

<i>Hazám a táj s odamegyek</i>	<i>az Alföld akác-felhője</i>
<i>hol barátként vár engem</i>	<i>a rigók rikkanása</i>
<i>a Mátra szelíd szerelme</i>	<i>a puszták szikes bőre</i>
<i>a Bükk komorló kékje</i>	<i>a Daru-zug juhásza</i>
<i>a fenyők illatkeresztje</i>	<i>távoli szülővárosom</i>
<i>s kettejük fény-zenéje</i>	<i>dobogó közelsége</i>
	<i>sorsát sorsommá vállalom</i>
	<i>így vagyok csak egy véle. (226.o.)</i>

A két lírikus ezekben a versekben egyszerű, közérthető stílusban, többnyire kereszttrimes sorokban fejezi ki a hazai földhöz fűződő érzéseit. Így illik ehhez a témához.

A tájleíró versekben Petőfi óta gyakran ábrázolják a nép sarját is. Ezt teszi Váci is „a sokaság fia” *A gond narkózisa* című alkotásában:

A szülőket a szik-föld szikkasztotta,
a betegsége nem volt idejük.
Megkelt a Föld, - a kis cipócska, -
kidagasztotta nekünk a kezük. (34. o.)

Felismertem a járásáról című költeményében bemutatja, hogy a robotoló paraszt nem tagadhatja le, melyik vidékről jött:

- Az ember bárhogy esküszik,
a port, sarat leverheti lábáról,
csizma, bakancs, s a bocskor eltűnik,
de pár lépés mindent elárul –
- mily tájon át jött, honnan érkezik,
s melyik égalj alá igyekszik. (36. o.)

Az *Öreg ember tavaszában* így ábrázolja a szegény földművest:

Mélyről az úton, mint a barna sóhaj,
görnyedt ló, szekér, rajta egy öreg:
a gondok ráncos zsákja, bús batyu.
Keresztet vet a leszállás előtt. (33. o.)

Bieliczky *Üzenet a Hajdúságnak* című ódájában kifejti, hogy nem felejtí el, honnan származik és szolgálni akarja szülőföldjének népét:

*Zsuppfedeles házak néma tüntetése
ez volt a nagyapád forró szívverése.
S hogy majd unokája széttöri a láncot
s szabad tűz köszönti a vén Hajdúságot. (37. o.)*

„Köszönöm a szidást Marjai Mártontól” – írja, aki figyelmeztette erre a feladatra 1951-ben.

A *Falusi kovácsok*ban 1963-ban már megmutatja a dolgozó emberek jövőjét:

*céljuk, hitük lett az élet
összeszokott közösségek
már a falusi kovácsok
s kovácsolnak új világot. (112. o.)*

Sándor az egyszerű dolgozók között gyakran megemlíti a szüleit és nagyszüleit is, így kifejezve az irántuk érzett szeretetét és háláját, összhangban a hazai táj megbecsülésével. Ezt az összetett érzést ábrázolja nagyon tömören *Sarkcsillag-dallama* című kis versében, melynek szokatlan szóösszetételei és alliterációi tükrözik az érzés mélységét:

*Tikkadt szépségű, barna Hajdúság
szikes karjában ringott a bölcsőm,
zsoltár-éneklő szülői jóság
fény-szerelmében fogant jövendőm.*

*Kertünk végében bodza borongott,
halk lombja sátrában hűsölt a nyár,
az alkonyi bibliás akkordok*

Sarkcsillag–dallama lelkemre száll. (262. o.)

Anyám című elégiája meghitt vallomás a „szülői jóságról”:

<i>Anyám lelkében mindig moccan</i>	<i>minden mozdulatában</i>
<i>valami jó,</i>	<i>én vagyok a gond</i>
<i>ötvenhat éve tiszta akár a kék ég,</i>	<i>mennyi munkát cipel a vállán</i>
<i>a frissen hullott hó,</i>	<i>s este amikor haját bont</i>

*és belenez az öreg tükörbe
apám leteszi az újságot
tekintete anyámra szépül
és elsiratja az ifjúságot. (126. o.)*

A szenvedés örök nagy asszonyát is édesanyjáról írja. Anyai nagyapjáról, B. Nagy Géza hajdúszoboszlói tanítóról így emlékezik vissza *Nagyapám ölében (Gondolatok egy régi fénykép láttán)* című versében:

*Tuskó fejem mellkasán pihent meg,
dobhártyámban zengett szíve hangja.
Paizs-tenyere vállamon keringett,
védett, égbolt-ölelésű karja. (271. o.)*

Róla írta még *Nagyapám* és *Nagyapám mesél* című írását is. *Nagyanyám* című elégiájában siratja el apai nagyanyját. Mindkét nagyanyjáról szeretettel ír egy-egy költeményben: *Emlékek Zsófi nagyanyámról, Irma nagyanyám.*

Váci Mihály is emléket állít szüleinek és nagyszüleinek. Erre jellemző példa *Rövid életrajz* című alkotása:

*A nagyapám kocsis volt: átölelte
a jászolnál este a lovakat.
Egyszer a bársony-szügyü alkonyat
nyergébe szállt – s elkocogott a lelke
az égen úszó lágy boglyák alatt.
Apám esték lugasa alatt jöve
szemelgetett fürtös csillagokat.*

*Találkoztak a szerelem dűlőben,
s Anyámat onnan hazavitte ölben
csókok kibontott kényéje alatt. (39. o.)*

Váci is kedvelte – Bieliczkyhez hasonlóan – az újszerű szóösszetételeket és költői jelzőket, melyekkel ennek a versnek is fokozta a hangulati hatását. *Távolodón* című költeményében a szülőktől való búcsúzás fájdalmát énekli meg:

Kigördül a szív:

elviszi a vonat.

Anyám, apám áll az

ablak alatt.

Pár méter, s nem látom

bánatukat.

Előbb eltűnik a

fény szemükön.

S az se ragyog utánam:

ránokban a könny.

Arcuk is az estbe

alkonyodik,

csak fejfa-alakjuk

tartja a kint. (37. o.)

Váci a hitveshez fűződő érzéseit is őszintén vallja meg. Ilyen például *Aztán* című kis műve:

<i>Emlékszel? <u>Aztán</u> milyen jó volt</i>	<i>S alvás előtt egymás ölében</i>
<i>hozzád fordulni – és Te édes! –</i>	<i>még fészkelődni, s megfordulva</i>
<i>hogyan doromboltál, hogyha csókot</i>	<i>fel-felkérdezni, félig ébren:</i>
<i>súgtam égő füled tövéhez.</i>	<i>„Szeretsz? Szeretsz még?! – újra, újra.</i>

*Emlékszel? Engem elfeledhetsz.
De a percekre emlékezzél,
mikor odabújtál szívemhez
és magadról megfeledkeztél. (189. o.)*

Feleségéről írta még *Minden teérted, Elég volt!, Eretnek, Marinak, Rólad beszélek mindig* című költeményét is.

Bieliczky is nyíltan megírta feleségéhez, Buzás Évához kapcsolódó nagy szerelmét. Hogyan is történt a „sorsdöntő”, romantikus találkozásuk Hajdúszoboszlón? Éva ezt így írja le *Én + Te = Mi* című könyvében (Debrecen, 2012): „1956. augusztus 6-án frissen érettségizett leány voltam. Kinéztem az ablakon és az utca másik oldalán megláttam egy fiatalembert. A szívem megdobbant, mert éreztem, hogy ő lehet a számomra rendeltetett „nagy Ő”. Ösztönös érzéssel, megállíthatatlanul utána indultam.” A fogorvosnál találkoztak. Éva így folytatja: „Valami belső sugallatra akartam találkozni Vele, mintha tudtam volna, hogy az elhatározás egy életre eldönti sorsomat, sorsunkat.” (163. o.) „1962. december 12-én volt az esküvőnk Debrecenben.” (172. o.) 1962. novemberében, Hajdúszoboszlón írta Sándor *Megtaláltalak kedvesem* című költeményét ennek örömről:

<i>Mennyi álomnak voltál</i>	<i>szemed tavaszt ígérő</i>
<i>kedves álma,</i>	<i>bóbitás varázsa</i>
<i>hópihés teleknek</i>	<i>úgy nőtt köröttem, mint a fecskék</i>
<i>fehér vallomása,</i>	<i>röpülni vágyó szárnya,</i>
<i>zárt tüzeknek</i>	<i>új életem televényére vetítve</i>
<i>lefojtott drága lángja,</i>	<i>bujkált szerelmed omló fénye,</i>
<i>s míg dohogott</i>	<i>eddig csak ismertelek, ma megtaláltalak</i>
<i>az öreg cserépkályha</i>	<i>s vagy napjaimban az örök béke. (92. o.)</i>

Sándor számos szép írásában vallja meg őszinte, nagy szerelmét, melyeket nehéz lenne felsorolni. Az Éva születés- és névnapjára írt alkalmi versek közül csak az *Éva köszöntőt* említem meg, melyben metaforák sorával fejezi ki, hogy mit jelent számára a felesége:

*Te vagy a folyóm, tengerem
szelíd szél a nyírfás hegyen,
a puszták dalos magánya
sorsom zengő csalogánya
lobbanó örööm, lelkem,
vers-tüzekként izzol bennem. (229. o.)*

Utolsó szerelmes versei egyikében, a *Kalászos mezőkről* címűben így foglalja össze, hogy mit köszönhet Évának:

*Csillagként gyúlt sorsomba
és azóta ragyogja életem partvidékét. (299. o.)*

Sándor önmagáról is vall nem egy versében, melyekben az önbírálat hangja is megszólal. Ilyen a *Meditáció* is:

*Belső világom tükörképét szeretném
ráncba szedni. A hömpölygő, áradó
feszültségnek higgadt értelmet adni
friss hangú gondolat-szirénákkal. (298. o.)*

A férfikor törvényében ezt írja: *Ne csak papold - / tanulj meg tenni másokért ... (137. o.)*

A „*Szeretnék szépen ... - Férfivers!*” címűben így összegez:

*Nem voltam s nem vagyok búimádó
de érző sorsom sok-mindent látó. (303. o.)*

Váci jellemzi magát *Mint a tenger* című elégiájában:

*Tiszta vagyok, keserű, mint a tenger,
telve mérgekkel, viharokkal,
minden parton zúzom a homlokom,
világot faldosok, habzsolom önmagam. (277. o.)*

Hasonlóképpen nyilatkozik sorsáról az *Isten után* címűben:

*Nem szeretett senki ilyen
magányból mindenkire vágyva,
és ennyi szerelemben még senkisem
maradt ennyire árva. (258. o.)*

Mindkét poéta megfogalmazza magának költői hitvallását. *Tenni és írni úgy érdemes: - nem várni, hogy az lesz az érdemed* (9. o.) - írja Váci *Alkotás* című versében, melyben azt is megvallja, hogy a versírás önmagával való viaskodást is jelent:

*Míg nincs – kíméletlen zsarnokom,
s ha kész – ellene lázadozom.* (10. o.)

Köszönts rám vers című ódájában írja le feladatát:

*Sokan élnek itt lehajtott fejjel:
- az ő arcukat emelem fel arcomon.
Sokan harapnak ajkukba közöttünk:
- azok helyett nyitom ki én a számat.
Sokan görnyednek alázatos robot ritmusában:
- kell hogy valaki közülük felálljon egyszer.* (20. o.)
*S mindehhez te adtál erőt
vers – köszönts hát itt is.* (21. o.)

A közösséget akarja szolgálni Bieliczky is a már korábban említett *Üzenet a Hajdúságnak* című vers tanúsága szerint. Szerinte is a versírás belső harcot jelent számára, ahogy a *Bennük élekben* írja:

*egymással vagyunk szenvedélyek
ha lefekszem belém sajognak
fellege vagyok villámoknak
s addig dörögnek vérzõn bennem
míg szivárvány leng az egeken.* (214. o.)

A két költőnek a felsoroltakon kívül vannak még közös témáik. Ilyen például a kirándulások, utazások, üdülések élményének feldolgozása, a kispolgárok és kritikusok iránti ellenszenv, a gyermekek szeretete, a *Jövőbe néző gondolataink* (Bieliczky), *Az ember néz, néz ...* (Váci) és még mások. Ezeket meg lehet ismerni az említett kötetekben.

A két lírikus sorsa is kibontakozik ezekben a könyvekben, melynek vannak hasonló és eltérő vonásai. Mindketten megismerték az egyszerű, dolgozó emberek életét; sokat betegeskedtek fiatal koruktól kezdve és súlyos betegségben haltak meg viszonylag fiatalon; a lírai verseken kívül publicisztikai cikkeket is írtak; alkotó tevékenységükhöz sok segítséget kaptak feleségüktől.

Nagy eltérés sorsukban, hogy Váci több elismerést és díjat kapott munkásságáért, több kötete jelent meg, országosan ismert és népszerű költő lett és országgyűlési képviselőnek választották.

Bieliczky véleménye róla: „Korábban a túlzott ajnározás, később pedig az egyszerűsítés igazságtalansága miatt nem volt helyén a költészete. Halála után azonban a rajongás és az elutasítás között talán beáll az egyensúly.

Az én szőke városom című versét 1987. és 2013. április 11.-én a Költészet napján, a nyíregyházi sportszarnokban csaknem két ezren szavalták egyszerre. (Internet: *Versmondási Rekord kísérlet*)
A költő tehát versein keresztül tovább él.”

Bieliczky életében kevés elismerést kapott és egy kötete sem jelent meg. Buzás Éva most arra törekszik, hogy egyre többen ismerjék meg férje munkásságát Hajdúszoboszlón. Az általa létrehozott baráti társaságon kívül népszerűsíti a *Hajdúszoboszló* című lap, a *Szókimondó* című folyóirat és a műveinek megjelenése Éva gondozásában.

Lassan valóra válik Sándor kérése: „*Tied a vers velem együtt. Vigyázz ránk, őrizz minket!*”

(2013. október 16.)

(Megjelent a *Szókimondóban* 2014.januárban)

LÁSZLÓ ANNA

(1926 – 1981)

László Anna sokoldalú író, novellagyűjtemények, regények, drámák, rádiójátékok, tanulmánykötetek bizonyítanak e mellett.

B.É. 1975. decemberben költöztünk Budapest II.

kerületében a Tulipán u. 13. szám II. emeleti lakásába.

Hamarosan kiderült, hogy Lóránt Lajos a Magyar Rádió dramaturgja és felesége László Anna írónő lakik a 15. számú házban, pontosan a mi emeletünkkel egy vonalban.

Csak egy vékony füves rész és járda választott el bennünket.

Ha kimentek a tágas teraszukra, beszélgethettünk egymással.

Mivel én is a Rádióban dolgoztam, a közeli szomszédságból és a sok közös érdeklődési téma miatt hamarosan „összejáró” és „levelező” munka-barátok lettünk.

A szemüket nézd, anyám...

László Anna dokumentumjátéka a rádióban

László Anna írói pályáját színháztörténészként kezdte. Ennek az időszaknak a munkája a *Hevesi Sándorról* írott monográfia, amit novelláskötetek és regények követtek. Legutóbb jelentek meg a *Gyász tarkában* és a *Felépítjük Babel tornyát* című könyvei. *Mélyvilág* című dokumentumjátékát június 26-án a 3. műsorban 20.32-kor mutatja be a rádió.

Új művének születéséről beszélgettünk az írónővel.

– Az írónak mindig szüksége van arra – mondta –, hogy a feladatot, amivel éppen foglalkozik, fokozottan szeresse. Nagyon sokféle munka izgatott már, a színháztörténettől kezdve olyan fiktív regényig, hangjátékig, novelláig, ahol szabadon csaponghatott a képzeletem, de ennyire még egyetlen munkám se követelte egész lényemet. Azért is élhettem minden mást kikapcsolva csak ennek a témának, mert a SZOT és az Írószövetség egyéves ösztöndíját kaptam hozzá segítségül.

– *A műfaji megjelölés: tudósítás. Kikről szól ez a dokumentumjáték?*

– Egy intézet lakóit mutatom be, akik az utolsó két gyermekparalízis-járvány – az 1957-es és 1959-es – legsúlyosabb áldozatai. Harminchárman vannak, a többségük fiatal. Nemcsak rokkanttá váltak, légzőszervük is megbénult. Részben vastüdőben, részben elektrospirátornak nevezett gép segítségével lélegeznek. Első pillanatban dermesztő látvány. A ház egyik ott dolgozó takarítónőjét először látogatta meg az édesanyja, körülnézett, elsápadt és azt mondta: én nem tudnék itt dolgozni. A takarítónő így felelt: *a szemüket nézd, anyám, hogy él a szemük!* – valóban, mindegyiküknek igen szép, élénk, csillogó szeme van. Az első látogatásom kezdetén még én is féltem, de később feloldódott bennem a szorongó érzés. Izgalmas volt látni, hogy azonos nevelés mellett, majdnem azonos négy fal között töltött életben milyen különbözővé fejlődtek. Azonos vonások is vannak természetesen, de mindegyiküknek más a sorsa, főként más az egyénisége. Itt a valóság mindennél szebb, semmiféle képzelet túl nem szárnyalhatja, tehát a dokumentumjelleg ad legtöbbet vissza az életükből. Ezeknek a betegeknek a példája túlnő a zárt környezeten és a kinti egészségesek számára is igen sok az életükkel hirdetett mondanivalójuk. A dokumentumjáték számos kérdést tesz fel, de főként a következőre válaszol: hogyan oldották meg a gyakori konfliktusok, akadályok ellenére is az egyik legsúlyosabb sorsot, amelyet embernek elviselnie adatott.

– *Hogyan dolgozta fel azt a nehéz és érdekes témát?*

– Két műfajban dolgoztam fel. Könyv alakban később jelenik meg. Most a kétrészes dokumentumjáték bemutatására kerül sor. Ez részben írott anyag, részben eredeti hangfelvétel. *Ronyecz Mária* mondja el személyes szövegemet, *Bálint András* pedig a tényanyagot. Az interjúkat azonban magam készítettem. A dokumentumjátékot *Cserés Miklós dr.* rendezte.

– *Miért volt ez a téma az ön számára olyan fontos, hogy oly sok időt és energiát áldozott rá?*

– Azért, mert szenvedő emberekről szól, akik a lét peremén élnek és nagyságot tudnak mutatni abban, ahogy sorsukon felülkerekednek. Hogy hogyan, az majd a dokumentumjátékból kiderül. A tanulság számomra és talán a rádióhallgatók számára is az, hogy nincs olyan elesett helyzet az ember életében, amiből ne próbálna kitörni, kiemelkedni. Különös, milyen tartalékokat tud bevetni ilyen esetben a lélek.

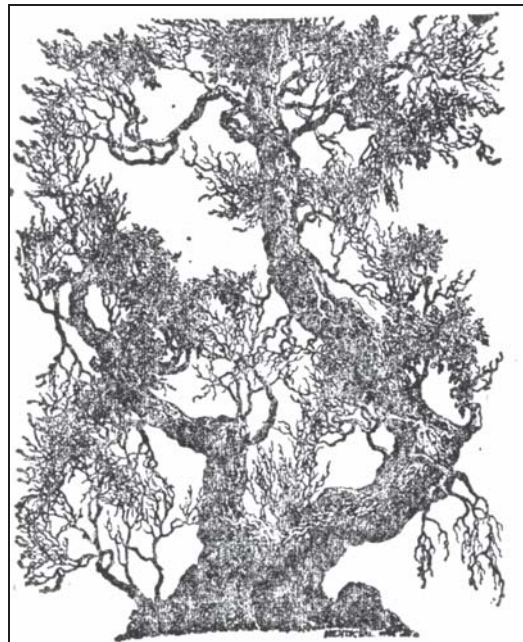
Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1978. június 21.)

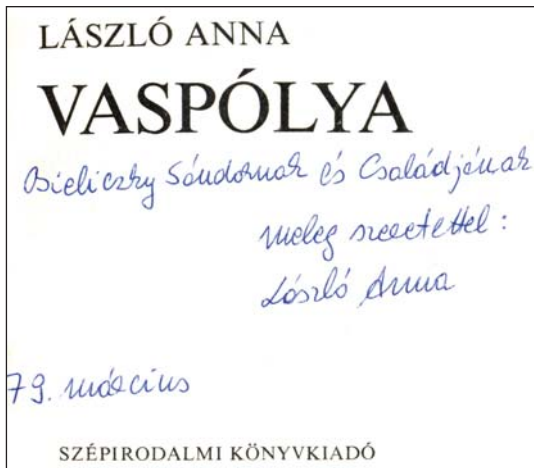
Rendhagyó tárlat

Szabó László : Az alkoholista nő rémlátomásai

Hentschel Antal : Fa

A múlt év végén jelent meg *László Anna Vaspólya* című nagy sikerű dokumentum-könyve. Művében az író drámai erővel jeleníti meg azoknak az életét, akik áldozatul estek a gyermekparalízisnek. László Anna az érző lélek erőt sugalló emberségével kutatja a vaspólyákban élők titkait, álmait, gondolatait. Észre véteti a bennük rejlő szépséget, tehetséggel párosuló értéket. Könyvében bemutat két olyan képzőművészt is, akiknek életküzdelmében az alkotás szerez

örömet. Az egyik neve *Szabó László* (a könyvben Meszlényi Miklós), a másiké *Hentschel Antal* (a könyvben Csiszár Ádám). A két fiatal kiállítása január 7-én nyílt meg, és január 21-ig látható, hétköznap fél 5–7 óráig a Magyar Rádió KISZ-szervezete klubjában. László Anna a következőkben foglalta össze két hősének művészi törekvéseit:

– Ez a két fiatal, akinek munkáit megtekinthetjük, létfeltételeiben, fizikumában *más*, de szellemi, érzelmi töltésükben, vágyaikban mindketten ugyanolyanok, mint kortársaik. Szabó László légzésbénult, vastüdőben, szájába fogott ecsettel fest. Derűs, jó humorú fiatalember. A belső világa gazdagon termő. Kisgyerek korától csak néhányszor és néhány órára vitték ki a kórházból, hogy körülnézzen a falakon kívül. A felvillanó pillanatképet egyszer s mindenkorra elraktározta magában. A valóság elemeket gyakran mesébe ötvözi. Ebben a műfajban békésen megfér egymás mellett a realitás és az irrealitás. Félelmetesebb témáiban pedig groteszk vonások jelentkeznek. Legfőbb erősségének a színeit tekintem. Mindig élénk, többnyire tarka, olykor harsány színeket használ.

– Hentschel Antalnak a helyzete relative könnyebb Szabó Lászlóénál. Mindkét keze ép, és már nincs lélegeztető géphez kötve. „Csak” lába használhatatlan. Szenvedéseit inkább megszenved, sokat kell küzdenie a maga hétfejű sárkányával. Képeire is gyakran telepít szörnyalakokat. Nagy jellemző tehetséggel dolgozik. Vannak gondolkozó kezei és göcsörtös buktatókat érzékeltetők, ravaszok vagy éppen nagyon is szeretetre méltóak. Abban az intézetben, ahol ő gyerekeveit és kora ifjúságát töltötte: ritka kincs az ép, mozgékony kéz. Bizonyára ezért vált oly hangsúlyossá a kezek szerepe a grafikában. Hentschel Antal legfőbb erőssége a rajzkultúrája, az aprólékosan gondos, sokszor műves kidolgozás.

– Sem ő, sem Szabó László nem érett művész és máris győztesnek hiszem őket, mert alkotásokkal bizonyítják, hogy tehetséggel, kedvvel, akarattal a legsúlyosabb sors szorításából is ki lehet bontakozni – mondta végezetül László Anna.

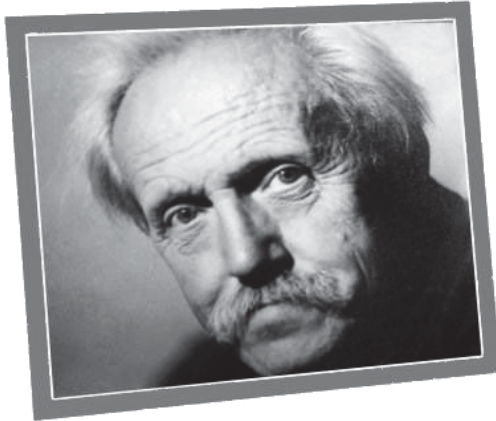
Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1980.január 9.)

2./ MŰVÉSZEKRŐL

NÉMETH KÁLMÁN

(Podolin, Szepes vármegye, 1903. október 11. – Budapest, 1979. április 27.)

"Te fába faragod értelmed, érzelmed,
s a meghalt fa kezéd által újra éled.
Ne csüggedj, higgy hited szerint;
e nélkül nem élhet, nem loboghat
e földön a lélek!"

Berda József

Mesél a Somlyó

BARANGOLÁS A FÓTI DAL SZÜLETÉSE HELYÉN

Diákkoromban az egyik magyar szakos tanárom lobogó lélekkel elemezte Vörösmarty *Fóti dal* című versét. Azóta is bennem élnek a vers gondolatai, időt álló sorai, hallom zengeni lüktető muzsikáját. Régi vágyam volt, hogy egyszer ellátogassak Fótra, a költemény születésének helyére.

Nagy szüreti multságok színhelye volt a fóti domb, az úgynevezett Somlyó a múlt század végéig. 1830 táján Fáy András író, a reformkor jelentős irodalmi és közéleti alakja Vörösmarty Mihállyal és a szobrász Ferenczy Istvánnal szőlőt vett Fóton. Fáy később két barátja szőlőrészét is magához váltotta, majd barátságos hajlékot emelt a dombon. A baráti társaság kocsikon gyakran kirándult ide. A baráti kör az ország színe-java volt. A feljegyzések szerint Kossuth, Deák, Kölcsey, Bajza, Barabás Miklós alkotta a kört. A dombon rendezett szüretek a negyvenes években váltak igazán közkedvelté. A jó hangulat, a sziporkázó szellem és a jó bor ünnepei voltak. Ezeken a híressé vált szüreti multságokon ott vígadt Fáy né paraszti rokonsága is. Fáy András a nála jóval fiatalabb, Sziráki Zsófia nevű fóti parasztlányt vette el feleségül.

Kezembe került a *Hazánk és a külföld* című folyóirat 1865-ben kiadott I. kötete, amelyben olvasható Mátray Ernő „A Fóthi dal szülőhelye” című riportja. Az író így örököltette meg a közkinccsé vált vers születését:

„Négy egyszerű kőfal, melyet már megrágott az idő vasfoga, rajta még egy egyszerűbb zsindefedélzet s készek vagyunk a főth-somlyói szőlők nyugati oldalának közepén emelkedő házak leírásával. De eme kőhalmaz falai közé irodalmi munkában kifáradt kezek raktak vidám enyh' óráikban követ, e szerény hajlékban pihenék ki egykori szellemi bajnokaink magukat. E lak körül gyermekkedély hevével futottak labda után, kik irodalmi ügyeinket rendezték, majd a járókelő munkásokkal enyelegtek s a derék táblabíró házigazda, Fáy András, magyaros lakomái s zamatos főthi bora mellett víg énekekre fakadva, nem egy népdalt zengének el.” „Készíts valami új dalt ez alkalomra – szóla Toldy, kitől ezt tudom, Vörösmarty barátjához – , nehogy kizárólag népdalokat kelljen énekelnünk.”

„A negyvenkettedik év október 5-dike, a szüret megérkezett. A főthi társaság csakugyan egybegyűlt s már környezé az asztalt, melynek jó halát s lelkesítő borát a költőfejedelem megörökíté. Midőn a jókedv közössé lett, felemelkedik az asztal mellett Vörösmarty és pohárral kezében szavalja a főthi dal zengzetes sorait. E zengzetes bordal »Fóthi dal«-nak lett keresztelve.”

Bolyongok a Somlyón. Százhuszonhat évvel ezelőtt még vidám szüreti mulatságok színhelye volt a fóthi dombnak e szerény lejtője. Dús fűrtű szőlők teremtek itt a költők ligetében. Szinte hallom Fáy Andrásnak a Fóthi dalhoz szerzett zenéjét. Tisztelettel és alázattal járom e tájat, ahonnan a Gödöllői-dombvidékre és a Rákos-patak síkjára látok. Nem messze tőlem húzódik a Barczag-árok, amelynek fákkal és cserjével szőtt csöndjében tavasszal a fülemüle, a rigó hangversenyez, és búvóhelyet talál a róka és az üregi nyúl. Ide kéklik a főváros szépsége, óriási nagy emeletes házak szürke nyújtózása, égbe törő ujjaknak látszanak a füstöt lehelő gyárkémények. Fáy és Vörösmarty szőlőjét egy keskeny dűlőút választja el egymástól, de a két író jó barátot örökre egygyé forrasztotta az idő.

Mesél a Somlyó, vallomása összeköti a múltat a jellel. Amit elkoptatott, megtépzott az idő, mindazt a hagyományt tisztelő társadalom megőrzi és felújítja. Ezt bizonyítja a fóthiak törekvése, hogy már rövidesen befejezik Fáy András régi prэшházának újjáépítését. A prэшházban borkóstoló lesz. Berendezésével is a hajdani szüret hangulatát idézik fel. Nem messze a prэшháztól van egy pajtaszerű kis épület. Fáy András építette ezt a pajtát is. A késő hajnalokig tartó mulatságok közben Fáy elfáradt, ilyenkor felesége vette át a házigazda szerepét, az író pedig pihenni tért a kis házba.

Egyszerű kis házikó ez. Azonban ha belépünk az ajtaján, egy kopott márványtábla tűnik elénk. Rajta ez olvasható: „A barátság ezen falai közzé midőn eljövének vidám enyh' óráikban követ rakának: Barabás Miklós, Bajza József, Bugát Pál, Czuczor Gergely, Fáy András, hitvesével, Fáy Ferenczné, leányával, Ferenczy István, Luczenbacher János, Pólya József, hitvesével, Szontágh Gusztáv, Vörösmarty Mihály. Május 30-dikán 1837.”

A márványtábla már kopott, de a belevéselt nevek a jövő századokba fénylenek.

* * *

Fót külterületén, Kisalagon él Németh Kálmán szobrászművész. A hagyományt és az irodalmi emlékeket tisztelő szálak hozzá vezettek. Két napot töltöttem lenyűgöző, baráti szeretettől meleg otthonában. Még mielőtt az engem érdeklő témára tértünk volna, a házigazda udvariasságával, az alkotó művész szerénységével és alázatával

megmutogatta fából faragott, döbbenetes erejű szobrait, amelyek egy nemes gondolkodású művész több évtizedes hitvallásának féltő rezzenései a gyilkos háború ellen, a béke reményében. Valami különös, sejtelmes, félelmetes erő sugárzott a szobrok beszédes némaságából. A szobrász saját lelkét öntötte bele az alkotások mozdulatlanak tűnő, figyelmeztető erejébe.

Vörös ernyőként támaszkodott a nap a horizonton, s az alkonyatba nyúló délutánban még éreztük a nyár hevét. Kisétáltunk gyümölcsösébe, és leültünk az öreg diófák lombjai alá. Kertjében már érett a hamvas szőlő, jövőre termőre fordul az őszibarack. Itt nyugszik meg, itt pihen ki az alkotás fáradalmait, gyötrelmeit. De itt kap új erőre ahhoz, hogy ismét kezébe vegye a vésőt, és új zengésű szobrokat faragjon. Tenyerére pillantottam. Éppoly kérges, mint a hajdani napszámosoké. A szobrászat kemény fizikai munkával jár. S emellett ő tartja rendben, műveli gyümölcsösét. Kora gyermekkorától életeleme a munka. S ez a munkában edzett kéz mégis mily finom gyengédséggel simított végig a szőlő levelein, az őszibarackfa karcsú ágain! A szeretet simítása volt ez.

Műtermébe invitált. Városi nyelven alagsornak neveznék ezt a helyiséget. De több annál. E fogalom leegyszerűsíti az itt töltött évtizedek, emlékek, baráti találkozások jelentőségét. Alkotóműhely ez. Itt alkotta szobrai sokaságát. A vésők, a különböző formájú kések, az esztergapad őt váró társaságában különös mosoly ragyogja be tekintetét. Átszellemül, amikor munkáiról ad számot, ilyenkor ismét átéli az alkotás vajúddással járó örömét.

Ez év március 17-én avatták Fóton a művész Vörösmarty-szobrát. Ezek vettek részt az avatáson, fővárosi művészek is eljöttek erre az ünnepi alkalomra. A talapzat már régóta készen van, 75 éve vár a szoborra.

Milyen tanulmányokat folytatott a szobor készítése előtt Németh Kálmán? Elmondta, hogy fiatal kora óta nagy hatással van rá Vörösmarty költészete. Mivel a költő többször megfordult Fóton, Kálmán bácsi kereste emlékeit, ezek inspirálták őt a szobor megalkotására. Csöndes óráiban felballagott a Somlyóra, szívesen időzött Fáy és Vörösmarty volt szőlőjében, a hegy tetején a kéklő távolba merengett, és figyelte azt az utat, amelyen Fótra érkezett a jókedvű szüreti társaság. Itt a hegytetőn is számtalanszor elolvasta a *Fóti dalt* és Vörösmarty hazafias verseit, amelyekből megismerte és megformálta magának a költő jellemét, karakterét. Alkotása a múlt nagy egyéniségét idézi, aki a jövőbe néz.

Németh Kálmán megbízást kapott, hogy készítse el Fáy András emléklakettjét is. Már befejezés előtt áll alkotásával, amelyek a tervek szerint ez év október 5-én (a Fóti dal születésének évfordulóján) avatnak a Fáy-ház megnyitásán.

A Vörösmarty-szobor átadásán Kónya Lajos Kossuth-díjas költő mondott ünnepi beszédet. Így emlékezett a nagy költőre: „Vörösmarty szép neve jelenti a magyar nyelvújítás végleges diadalát s egy minden addiginál erőteljesebb, lágyabb, plasztikusabb magyar költői nyelv megszületését. Egyben ő a klasszikus versformák legnagyobb mestere, s ezzel mintegy ellentétképpen, a magyar romantikus költészet befejező, legnagyobb csúcsa. A legférfiasabb költő, e szónak minden erejével, fájdmával. Az emberség, az emberi méltóság harcosa, ki »az idők viharos járásától«, pusztító öngyilkos háborúktól félti az emberiséget – van-e ma is időszerűbb gondolat ennél?»

Vörösmarty Mihály szobra Fóton

Németh Kálmán szobrászművész készülő Fáy András-emléklakettjével

Az újjáépített Fáy-ház, amelynek falára helyezik el az író emléktábláját

Fáy egykori szőlőbirtokán újjáépítik a régi préházat

Írta és fényképezte: **Bieliczky Sándor**

HAJDÚ-BIHARI NAPLÓ — 1968. AUGUSZTUS 25.

Kedves Barátom!

Nagy és hosszú kerülővel az Élet és Tudomány Szerkesztőségéből véletlenül került hozzám a Hajdu Bihari Napló aug. 25-i száma.- Meglepett és nagyon köszönöm meleghangu seraidat.-

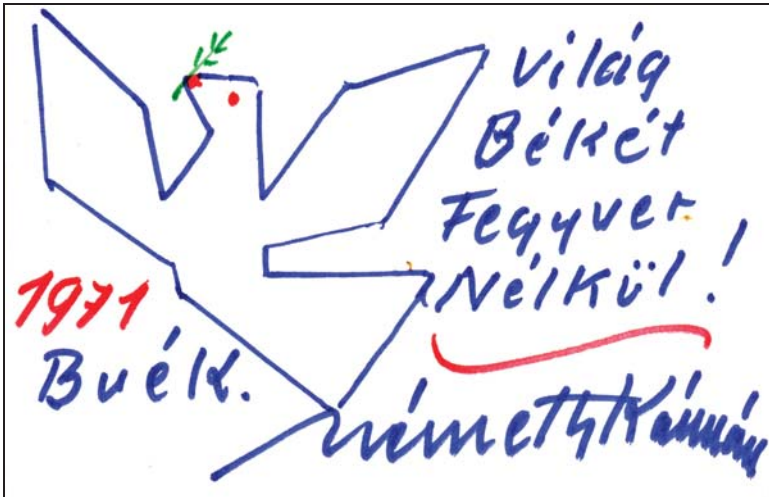
A Fáy préház már tető alatt van, az avatás időpontját még nem tudom, de időben értesíteni foglak, amikor is szeretettel várunk kedves családdal együtt egy nagy főtáldemásra.-

Kérlek ha lehet, úgy küldess nekem még egy, vagy két számot abból a lapból.-

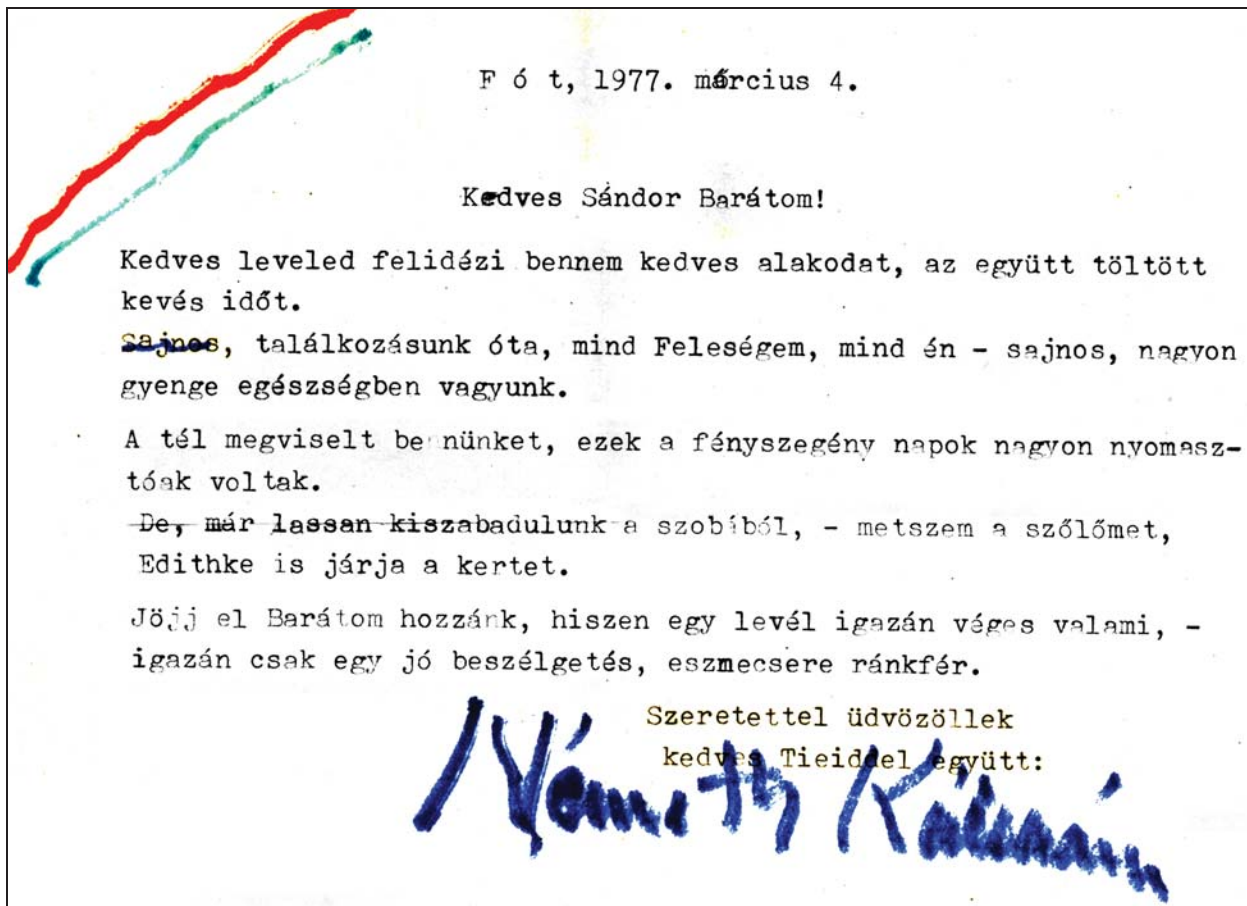
Kisalag. 1968. szeptember 5.

Szeretettel ölel:

Kálmán

Ajándék: fára metszett kívánság - Békét fegyver nélkül

MÓRÉ MIHÁLY

festőművész, grafikus

(1924. Debrecen – 1997. ugyanott)

„Móré Mihály 1954-ben végzett a Képzőművészeti Főiskolán – többek között Szőnyi István növendékeként. 1955 óta él Debrecenben. Csoportos bemutatók mellett önálló kollekciókkal is jelentkezett. Lírai érzékenységgű, a realizmus hagyományos témaköreiben és formaeszközeiben gondolkozó festő, ábrázolásának bensőségességével akar maradandó hatást kiváltani. Mint grafikus erőteljesebb, bár festői mivolta itt is megnyilatkozik. Ismert illusztrátor.”

(Művész életrajzok, 1978.)

„Ujjak játéka ...”

Móré Mihály festőművész látogatása a Hajdúsági Iparművekben

A Hajdúsági Iparművek vezetősége meghívta Móré Mihály festőművészt, hogy a helyszínen gyűjtött tapasztalatok alapján örökítse meg az üzem életét. A művész két napos látogatása alatt kísérőjéül szegődtem. Különböző üzemszempontokban jártunk. Gyorsan teltek a vázlatfüzet fehér lapjai. Munkások portréi, gépek körvonalai rajzolódtak előttünk. Jól érezte magát az őt figyelő munkások társaságában, a présgépek mélytorkú zajában, a hegesztők lila fényű villámlásában. Mindent a lelkével látott, ami körülötte, előtte történt. Gondolataiban finom vonalvezetésű rajzokban terebélyesedett a friss benyomások sokasága.

Nem beszélt róla, de éreztem, hogy csordulásig telítődik érzélemlésvilága, amelyből szikraként pattan ki az alkotni vágyás belső kényszere. Az ismerkedés óráiban egygé ötvözödött benne az ember és a gép, a termelés örömeinek tekintetében fénylő mosolya.

S ez a feszítő kettősség vibrált énjében, forró ösztönzést adva formáló, rajzoló ujjainak játékos táncához.

Az egykori munkásszármazású fiú tehetségével szépíti az elődök harcos évtizedeit, az álmódzó fiatalok jövőjét. Móré képekben festi azt a világot, amely az ember számára a beteljesülést jelenti. Vásznaira, kartonlapjaira rávészi azt a többletet, ami még hiányzik az életünkből. A művész megjeleníti a távlatot, közelebb hozza hétköznapijainkhoz a jövőt. Ez a megértetés a művésznak belső kényszere, vajúdó harca, életeleme, hitvallása. Megálmodott látomásából szövődnek az életünket megszépítő, betöltő, kiegészítő valóság elemei.

Ujjai nyomán ismerkedünk a széppel, érezzük a belső mondanivaló lüktető lendületét. Először lelkében teremti meg a kép anyagát, majd csak azután karcolja papírra gyors mozdulatokkal, játékos örömmel figuráit.

Móré lírai beállítottságánál fogva képekben és hasonlatokban gondolkodik. Másképp látja és érzi a világot új tartalmával, születő terhével, bódító súlyával, mint a mindennapok egyszerű embere. Másképpen, magasztosabban, vajúdva születőn, szépen. Perel a mával, a közösség jobb jövője érdekében. Az embernek alkot az emberért! Rádöbenti a nézőt a küzdelemre, a megalkuvás elleni szükséges harcra. Figuráihoz önmagát is adja, és ez az a többlet, amit elhivatottságánál fogva belső kényszernek érez.

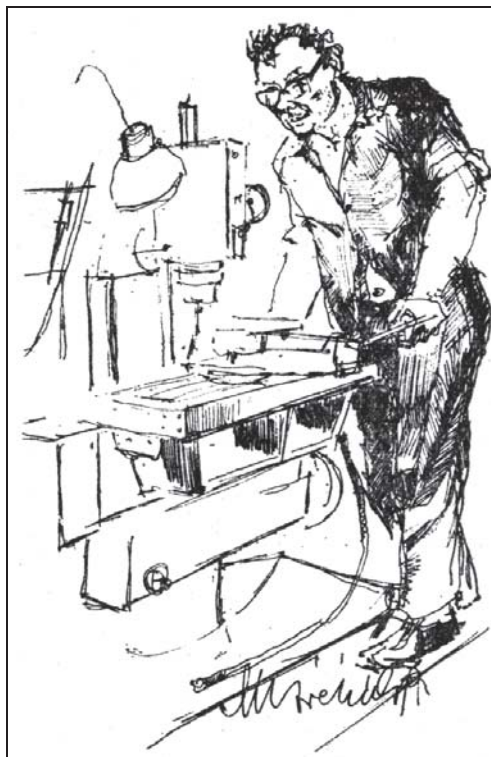
Móré Mihály piktúrájának, egész művészetének alapja, hitvallása a gondolkoztató, érzésekre ható és érzelmvilágot gyújtó közérthetőség.

Bieliczky Sándor

Hajdúsági Munkás (1971. május 20.)

Bartók Béla

Hajdúsági munkás

Móré Mihály grafikái

BOZSÓ JÁNOS

festőművész

(1922. Kecskemét – 1998. ugyanott)

A zúzmarás Tisza mentén

A Tisza-parton, a fák zúzmarás ujjain megcsillan a téli verőfény. A fehér hó-szönyegen kényelmesen végigdőlnek a fák árnyai, s végtelen nyugalom olvad bele ebbe a hallgatag csendbe.

Lomha varjak kémlelik a tájat, s fekete tollazatukon felvillan a decembervégi napsugár. Pillanatok alatt elsuhan szemünk előtt ez a csillogó panoráma, s máris ott kopogtatunk az egyik Tisza menti ház ajtaján. Kucsmás férfi lép elénk, s megkérdezi:

- Kit keresnek? - s lejjebb nyomja feje búbjára hegyes süvegét, mint aki jól végezte dolgát.

Komótos nyugalommal végigpásztáz rajtunk, s valami olyasféle titoktartás komolyodik arcán, melyből arra következtetünk: itt mi nem örvendünk valami közkedveltségnek.

- Bozsó János festőművész barátunkat szeretnénk meglátogatni.

Ez a szó, hogy barátunk, valósággal varázsszerként hatott a kucsmás bácsira s arcára már olyan mosolyféleség barátkozott a feloldódó bizalommal.

- Hát ami azt illeti, itt lakik nálunk, de öreá napközben nem lehet itthon rátalálni, mert kint kóborol a kanyargó Tisza mentén. Már korán reggel felszedelőzködik és megy festeni. Délben hazajön, megebédel, s máris indul tovább. Még nekünk se mondja meg, hová megy. Nem szereti, ha munka közben zavarják. No, de azért én mindig tudom, hol lehet megtalálni. Meglesem, hogy merre tart, mert aki nem járatos a csalitban, könnyen baleset érheti. Én pedig ezt nem engedem.

Az ismeretség után megtudtuk, hogy ezt a kucsmás bácsit B. Hegedűs Imrének hívják.

Elárulja, hogy most sincs itthon a művész, de egy feltétellel megmondja, merre bukkanhatunk rá, ha nem pletykázzuk el Bozsónak, kitől kaptuk az árulással felérő felvilágosítást.

Megnyugtatjuk, s elindulunk a felderítésre. Néhány száz méter után, a zizegő fák között már Bozsóval parolázunk.

- Jó kiszámítottatok – mondja, mert éppen most fejeztem be festményemet. Az utolsó ecsetsimításokat végeztem, amikor ide jöttetek.

Festőállványát a vállára veszi, az újszülött képet finoman az ölébe fekteti, s megindulunk a „legénylakás” felé.

Amikor betoppanunk a kis szobába, már ropog a tűz, barátságos meleg fogad bennünket.

Jancsi megmelengeti elgémberedett ujjait és helytel kínál.

- No csak ne udvariaskodj, mi megtaláljuk annak a módját, hogy jól érezzük magunkat, te csak mesélj magadról. Hogyan telnek napjaid?

- Ez a szépséges Tisza-táj az én földi mennyországom. Minden bokra és minden fája alkotásra ihlet. Amint látjátok, ezeket a képeket már itt festettem.

Pillanatok alatt kiállítást rendezünk az itt található festményekből. Rögtön szembetűnik a legszebb kép, melynek címe: *Villámsújtotta öreg fa a Tisza mentén*. A színek varázslatos világa lenyűgözi a szemlélőt, s nem is lehet szavakba foglalni a hatást, amit kifejez ez az önmagáért beszélő művészet.

- Hogyan vélekedik erről Imre bácsi?

- A Tisza partján nőtem fel, de ezek a festmények ismertették és szeretették meg velem a Tiszát ...

Az egyszerű ember ilyen kritikájánál nem kell nagyobb elismerés. Ezt tudja Bozsó is.

Itt készültek el a *Ködös erdőrészlet* és a *Téli csend a Tisza parton* című alkotások is.

Milyen sablonosnak tűnik a táj a hétköznapi szemlélője előtt, de a művész ecsetje újabb és újabb gazdagságot tár fel a természet szépségeiből.

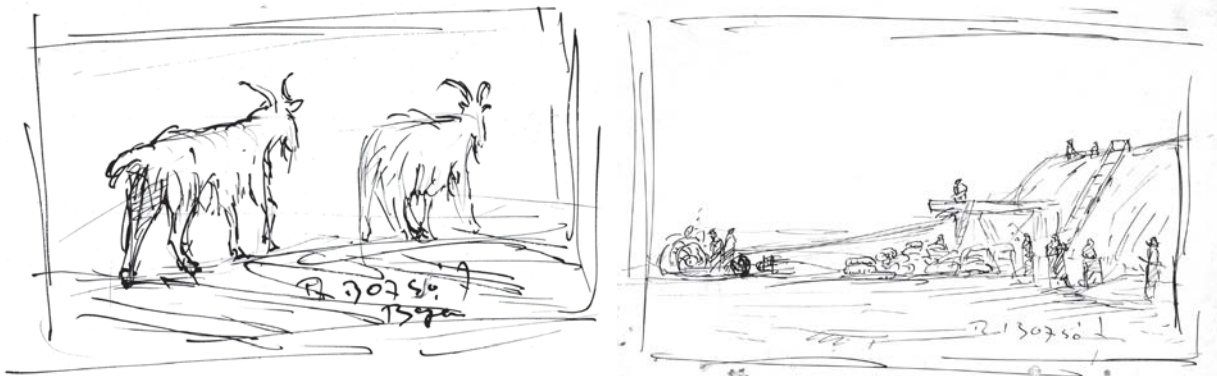
Az itt festett képek legjavából tavasszal kiállítást tervez: *Tisza menti tájak* címmel.

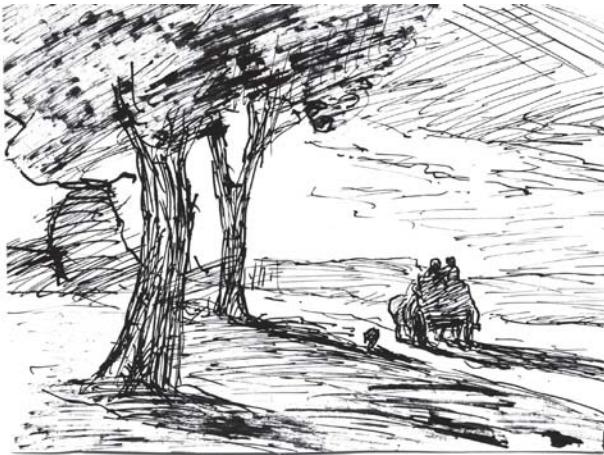
Reméljük, ez a környezethatás Bozsó fejlődő piktúrájának új szakaszát nyitja meg.

Bieliczky Sándor

Petőfi Népe (1958. január 8.)

Bozsó János vázlatkönyvéből

Bieliczky Sándor gyűjteményéből: **Bozsó János** vázlatai

Petőfi Népe 1961. szeptember 3. vasárnap

Tóserdő

„Az én divatom a valóság”

Bozsó János műtermében

Bozsó János kecskeméti festőművész neve nem ismeretlen a tárlatlátogató közönség előtt. Több önálló kiállítása volt Kecskeméten, Budapesten a Fényes Adolf-teremben, a Galériában, valamint Prágában, Antwerpenben, és számos vidéki városunkban. Az érdeklődő évek óta gyönyörködhet erőteljes hangulati elemekkel gazdagított, sokszínű tájábrázolásaiban.

Negyedszázada ismerem Bozsó Jánost, a természetet, a tájat szenvedélyesen szerető művészt. *„Senki sem tanította festeni, amit elsajátított, veleszületett intelligenciájának köszönheti. Szívós kitartással járta végig az autodidakták küzdelmes útját. Ma egyéni mondanivalója van, egyéni kifejezési eszközei megkülönböztetik őt a hasonló műfajban munkálkodóktól”*

– írta róla egyik kritikusa. Valóban. Bozsó sorsfordulóiban, piktúrájában elválaszthatatlan egységet alkot a természet és az ember egymásrautaltsága, a Duna-Tisza köze tájának gazdagon pompázó ábrázolása, a valóság és az érzelmekre ható romantika szerencsés találkozása. Festészetében a színek forradalmában válik, alakul történelmi és művészi értékke a bomló tanyavilág egy-egy csoportjának „megőrzése”, emlékké szépül a hozzájuk vezető dűlők, szikkadt földutak, rétek és legelők, folyók és tavak, az erdők és alkonyok súlyos-sűrű csendje. S e csendet feszíti szét, töri meg dallammal, hittel, a lírai elemek lelki tisztaságával, az égő színek való világával. Bozsó megjelenítő képességét tekintve varázslatos, mondhatnók virtuóz művész, akinek vonzereje a közvetlenség és a természetesség.

Az elébb azt írtam, hogy negyedszázada ismerem az embert és a festőt. Láttam őt alkotás, barangolás közben, a feltáruuló szépség mellbevágó, meghökkentő, lenyűgöző pillanatainak felismerésében, festői megörökítésében. A vászonra álmodott tájban ott perzselt természet iránti szeretete, vallomása a szülőföldről, búcsúja a gyérülő tanyavilágtól, a régi paraszti házsorokra hulló alkonyok bíborától. Húsz évvel ezelőtt a rőt színek, a barna tónusok és az okker uralkodott képeim. Most pedig az üdén borongó színek (főleg a kék) szövik át festészetét.

Egyszerű, puritán ember Bozsó. Épp olyan, akár a művészete. Nem titkolja ars poeticáját: *„A tanyavilág, a táj lelke él bennem. A természettel együtt szeretem az embereket. A szalmakazal muzsikáját áhítattal hallgatom. Nem vagyok divatfestő. Az én divatom a valóság. Kialakítottam saját világomat, amelyet nem változtatok meg soha! A természettől nem szabad elszakadni. Ha eltávolodunk tőle, akkor már baj van ... Minden korszakomban festett képemet vállalom. Az egyszerű embereknek, a művészetet tisztelő közönségnek alkotok.”*

Hogyan jellemzi Pogány Ö. Gábor művészettörténész, a Nemzeti Galéria főigazgatója Bozsó János festői elhivatottságát, művészi magatartását?

„Éppen az az irigylésre méltó művészi magatartásában, hogy nem törődik a szakmai körökben kecsegtető esélyekkel. Jókedvből fest, nem tartja magát divatos szektákhoz, nem használ importált műszavakat, nem ölt nyugati gúnyát, megelégszik a pusztai alkony színjátékával, a halastavak vegetatív nyugalmaival, a sarjadzó őszi vetés zöldjével, a falusi nép téli szórakozásának meghitt szokásaival. (...)

Bozsó János a zavartalan festészet megszemélyesítője, nem él kényszerek alatt, átengedi magát a látottaknak, spekulálgatások nélkül előadja azt, ami benne megindult az átéltek nyomán a természeti tüneményekhez, az emberi gesztusokhoz, a mesterségbeli tapasztalatokhoz kapcsolódva. Meggyőződése szerint a művésznek az életről, az emberekről kell elmondani a véleményét. (...)”

*

Bozsó János másik szenvedélye a festészet mellett, a néprajzi, a népi- és iparművészeti tárgyak gyűjtése. Húsz év óta több ezer értékes tárggyal gazdagította gyűjteményét. A megyei tanács anyagi és erkölcsi támogatásával – a Bozsó-műtermen kívül – még nyolc helyiség épült a művész gyűjteményének állandó kiállítására. A festő ezt a szinte felbecsülhetetlen értékű anyagot szülővárosának, Kecskemétnek adományozta. Most rendezti féltve őrzött kincseit, és a tervek szerint májusban megnyílik a nagyközönség előtt a Bozsó-múzeum a Klapka utcában.

*

Meg kell becsülnünk személyében az olyan festő értékeit, aki látványos hírverés nélkül, lankadatlan kitartással munkálkodik, s hazai festészetünkben a nemzeti jelleg továbbélését biztosítja.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1979. február 14.)

Bozsó János időskorában.

Dr. Kincses Ferenc festménye.

Bozsó János két festményét Bieliczky Sándor vásárolta meg 1959-ben.

(Fotó: Budai Ákos)

VARSÁNYI PÁL grafikus

(1902. Budapest – 1990. ugyanott)

„A valóság a munkámat szolgálja”

Hideg, téli délelőtt volt, amikor felkerestem Varsányi Pál grafikusművészt műtermében. Bent a szobában, az emlékezés és a falakról rám zengő grafikák izzásában eltompult az évszakmegjelölés zordsága. Kaput nyitott a valóság előtt a művészi szó ereje. S ebben a sorompó nélküli szellemi ragyogásban ismerkedtem a hetvennyolc éves mester pályájának történetével.

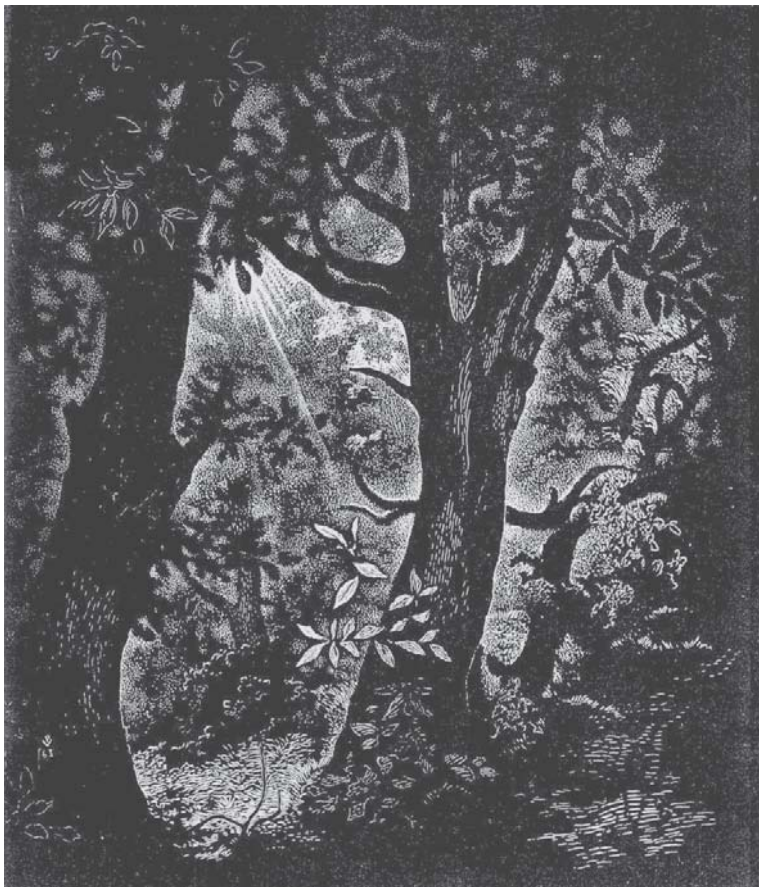
Tizennégy éves korában kezdte a rajzolgatást, a festegetést. Fiatalon rádöbbsent az élet visszáságaira és sokat töprengett azon, amit észlelt. Rengeteget olvasott, ám az írások felzaklatták, elgondolkodtatták, majd később művészi vallomásra készítették. Érezte, tapasztalta, hogy mily nehéz és kegyetlen a magyar munkásság és parasztság sorsa. Erre a belső vívódásra, társadalmi felismerésre először a könyvekben kapta meg a választ. Így vált a könyv mindmáig sorsához nőtt társává.

Bizonyos idő elteltével már érezte, tudta, hogy milyen társadalmi, politikai változásokra volna szükség az emberibb rend megteremtéséért. A világot, az emberiséget fenyegető veszélyre az 1933-ban elkészült *antifasiszta sorozatával* hívta fel a figyelmet. Nagy hatásúak a munkásság harcát, hétköznapi tetteit megörökítő grafikái is. Az élet ostromolta a témákkal. Portréi lélekből fakadnak, azért válhatnak ismerőseinkké. Lírai finomság szövi be *természeti képeit*. A táj sokszínű világában is megtalálja a jellemzőt. Varázslatos hatásúak az *anyaságot* bemutató grafikái. A szenvedélyes szerelem, a tiszta ölelésű, a gyermeket átkaroló, útra bocsátó szeretet költészete ez a sorozat.

Varsányi Pál évtizedek óta felismerhető módon ábrázolja a valóságot. Ahogy említette: „A valóság a munkámat szolgálja”. A Nemzeti Galériában megrendezett gyűjteményes kiállítása megrázó látvány és feledhetetlen élmény. Fél évszázados alkotói munkásságának küzdelme, politikai hitvallása, az ember és a természet iránti szeretete tárul elénk grafikáinak történelmet sugalló lapjairól.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1980. február 13.)

Varsányi Pál ajándékai Bieliczky Sándornak:
Család és Nagymarosi gesztenyeerdő
(1963-ban készült metszetek)

MAKRISZ ZIZI

Grafikus, iparművész (1924. Görögország)

Mozaikba épült valóság

Makrisz Zizi kiállítása a Nemzeti Galériában

Makrisz Zizi görög származású grafikus, festőművész, 1950-ben fejezte be tanulmányait Párizsban, a Képzőművészeti Főiskola grafikai szakán. 1951 óta él Magyarországon. Műveit egyéni kiállításokon mutatta be Budapesten, Pekingben, Havannában, Mexikóban, Párizsban, Athénben. Részt vett különböző nemzetközi képzőművészeti rendezvényeken is. A grafika nála elsősorban azt a célt szolgálja, hogy élményeit rögzítse. Így utazásai alkalmával a Szovjetunióban, Kínában, Kubában sok rajza született. Fa- és linómetszetei a konstruktív dekorativitás sajátos, egyéni felfogását követik.

1959-ben és 1963-ban Munkácsy-díjjal tüntették ki. Mozaikkal 1964-ben kezdett foglalkozni. Nagyobb lélegzetű állami megbízásai Salgótarjánban, Balatonszéplakon, Érden és Budapesten láthatók. Munkáiban mindig a rajzból indul ki, akár grafikát, akár mozaikot, vagy faliszőnyeget (gobelint) készít.

Makrisz Zizi *Mozaik* című kiállítása 1980. március 11-től április 7-ig tekinthető meg a Nemzeti Galéria Műhely sorozatában.

*

Makrisz Zizi műtermének ablakából elénk tárul Budapest szépségének egy része. Otthoni világából kitekintve látja, érzékeli a külvilág rezzenéseit, a történelmet őrző és befogadó Országházat, a Duna hömpölygő nevetését, a háztetők kaleidoszkóp színeinek pompázását. S e látványt beszövi a fény hálójába, körülöleli a vibráló levegő, élettel tölti meg az ember. Ezek az egymáshoz láncoló, tájba illeszkedő motívumok épülnek bele mozaikjaiba és teszik varázslatossá, élővé jellegzetesen egyéni művészetét.

Nem a csend szentélye ez a műterem. Makrisz Zizi szereti a zenét, a zajok játékát, s alkotás közben sem zavarja őt az autóbusz, a villamos hozzá is eljutó berregése, zörgése. Munkájához megteremti magának a belső harmóniát, amit nem tud megtörni a külvilágból érkező zsidaj. A polcokon sorakozó üvegekben pasztellszínű mozaik-téglácskák ezrei várnak a „hívó szóra”. Látszatra olyannak tűnnek, mintha gyermekjátékok volnának. A mester teremtőereje szükséges ahhoz, hogy rendszerbe építve tartalommal színesedjenek, lenyűgözően fejezzék ki a művész találkozását belső világán át a külvilággal.

S e találkozásból születik a valóság megjelenítése: a mozaikba álmodott ember, a táj egy karéja, a levegő ragyogása, a Duna tengerbe nyúló gerince, a fényt gyűjtő Nap, a pára szürke libbenése, a köd gomolygó füstje. Ez a látványvilág a természetből, az életszeretettől táplálkozik, megadva a kifejezés, a közölni vágyás tartalmi és formai elemeinek határozott jellegét.

Makrisz Zizi művészi törekvéseinek lényege: harcolni a szellemiség fényéért, széppé varázsolni a világot, jobbá tenni az embert. Őt a konkrétum érdekli, és nem az elvont dolgok. Amint említette nekem, a széptől is fél addig, amíg azt hüen, elhíhetően vissza nem tudja adni, és csak ez után érzi a téma feletti győzelmet. A felfedezés boldogsága olyan éltetőerő számára, amely a valósággal való újabb találkozásra, ismerkedésre biztatja.

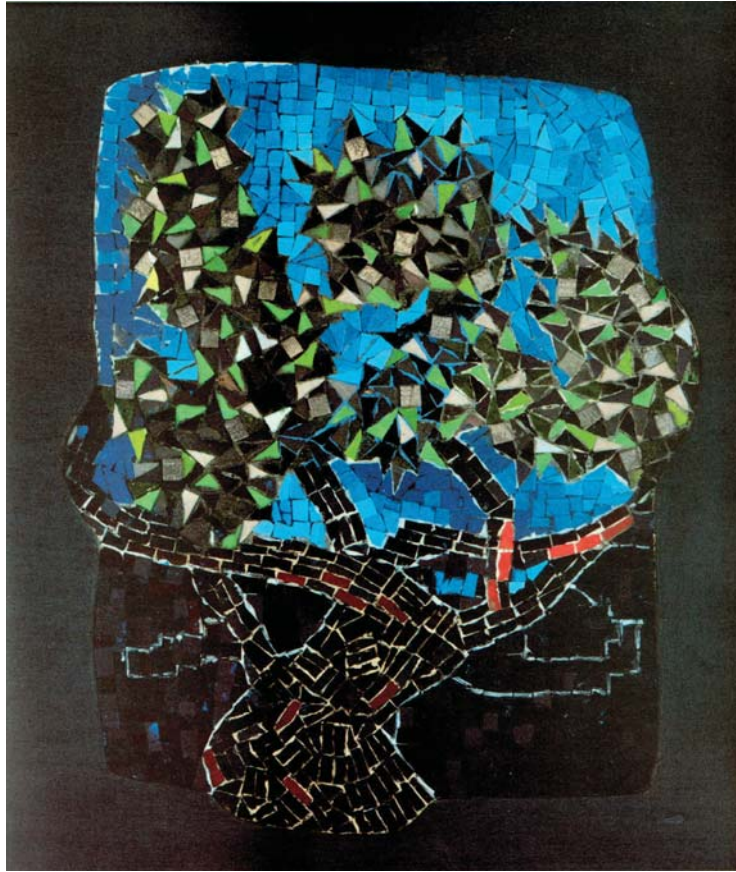
Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1980. március 12.)

MAKRISZ ZIZI MŰTERMÉBEN

A műteremből Budapestre látok,
 érzem a felém hömpölygő világot.
 Előttem surran a pikkelyes Duna,
 ha nem fújna a szél, nyújtózva aludna.
 Vibrál a levegő, s tornyai között
 az arany-szárnyú fény ideköltözött.
 Magával hozta az öröm dallamát
 és egy gyermek-nyírfa bontja friss havát.
 Az ember-arcú grafikák tüzében
 az értő világ sejlik fel merészen.
 A föld, a táj, az apró házak tömbjén
 valóság perzsel s nem bódító tömjén.
 Mozaik-világban színek álma ég,
 lelkemhez kondul egy távoli vidék.
 Ismerős a kép a mozaik falán,
 karnyújtásnyira van tőlem a hazám.

(Budapest, 1980. március 2.)

*„A fa az én számomra személyiség. Olyan, mint az emberi lény.
Van jelleme, jellege, érzi a levegőt, a fényt.”*

Makrisz Zizi: *Olajfa*. Mozaik. 1979.

„A nap a vidámság, vagyis az élet.”

Makrisz Zizi: *Vörös nap*. Mozaik. 1970-es évek

Tihanyi látcső

Tihany nevével a magyar történelemben először az 1055. évi Tihanyi Alapító Levél kiadásakor találkoztunk.

Szép panoráma tárul elénk, ha Balatonfüredről, Siófokról, vagy Balatonföldvállról hajóval érkezünk Tihanyba. Előttünk a dombok vonalai, a fák csoportjai, a magasba emelkedő templom, a volt apátság – ma múzeum – sárga falainak impozáns tömege.

Évtizedekkel ezelőtt csak a kecskeköröm és a visszhang volt az, amiről Tihanyt ismerték, azóta érdekességeinek száma növekedett. A tihanyi visszhangot költőink is megénekelték:

így Csokonai Vitéz Mihály *A tihanyi echóhoz* című szép versében, de Garay Jánost és Vörösmarty Mihályt is megihlette ez a vonzó jelenség.

A látnivalók közül említésre méltó a *népművészeti elárusító ház, a tihanyi szabadtéri múzeum, a disznói halászcéh háza, valamint a fazekas-ház.*

A szabadtéri múzeum épületeit elhagyva a sétány három, páholyszerű kiugrásához érünk, amelyeket egy-egy bátor tihanyi várkapitányról neveztek el. Az első márványtábla *Gyulaffy László*, a híres aransarkantyús vitéz emlékét őrzi, aki Csobáncot védte.

A második tábla *Takaró Mihályé*, a tihanyi vár építőjéé, a harmadik a sétány névadójára, a bajvívó *Pisky István* vitézi tetteire emlékeztet.

A templom mellett a *Csokonai-liget* fogad bennünket, fehér mészkőtáblára vésve a költő neve látható. A kert egyik nevezetessége a forrásbarlang, amelyről megállapították, hogy hévizes eredetű. A liget közepén helyezték el a *Nepomuki Szent János szobrot* (alkotója ismeretlen). A Tihanyi-félsziget egyik szépsége az *Aranyház-gejzirkút*. Az idevezető út keresztül halad az ősi falun, amelynek több háza műemlék.

A mai Tihanyhoz elválaszthatatlanul hozzátartozik *Borsos Miklós* szobrászművész alkotó világa is. 1978-ban a Tihanyi Múzeumban rendezték meg *A kert* című kiállítását.

Egy életre szóló szépséggel gazdagodtak azok, akik látták a grafikákat és kisplasztikákat. A vendégkönyv hűen tükrözi az újratertésnek, a művészetnek kijáró elismerést.

Bieliczky Sándor

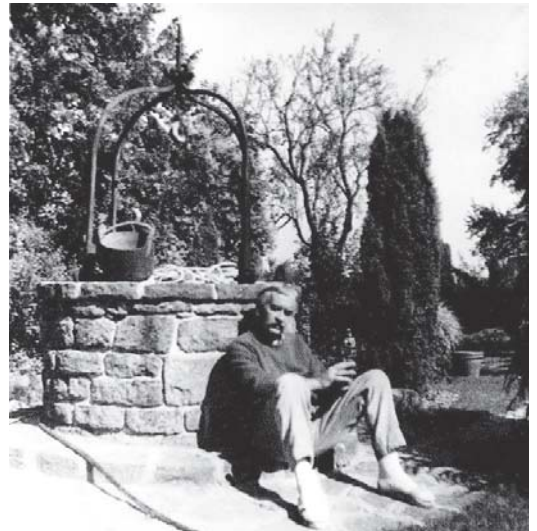
Pesti Műsor (1980. augusztus 6.)

Tihanyi jegyzet

BORSOS MIKLÓS

szobrászművész világa

(1906. Nagyszeben – 1990. Budapest)

A művész kertjében

A Tihanyi Múzeumban rendezték meg Borsos Miklós szobrászművész *A kert* című kiállítását, ahol a tihanyi kertjében készült grafikái (lavírozott tusrajzok) és kis-plasztikai láthatók. Kertjüket Borsos Miklósné Buba asszony „teremtette” ihletet adó alkotóműhellyé. Így vall erről a művész: *„Tele van a kert élménnyel. Az ég, a felhők járása, színeződése, káprázata, a madarak élete, a növények erőfeszítése a magtól a csíráig, nap mint nap megújuló látvány. Évről évre kialakult egy belső élményterület. A látogatók, barátok, muzsikáló partnerek jönnek és mennek. A kertben átalakulnak a farmernadrágok drapériákká, vagy a fürdőruhák aktokká. A hegedülő együtt muzsikál a madarakkal, a harmónium sípjai a vízen tükröződve zenélnek, a barátnők kottát, vagy képeskönyvet nézegetnek, fények és ezüstös árnyékok vibrálnak, minden átváltozik képpé. A „valóság” csak elindítója a képalakító képzeletnek. Az őszinte élmény átköltése az, ami egyszeri. E rajzsorozat nem lezárt anyag, folytatom addig, amíg, ... az égi és ninivei hatalmak engedik, hogy dolgozzak.”*

A bemutatott finom ívelésű rajzokban éreztük légies nőalakjainak belső rezdüléseit, az alkotó fogékonyságát a természet, a zene, a művészet és a mindennapok valósága iránt. Emberszerető, értelemre buzdító hitvallás ez, ugyanakkor gondolatpezsdítésre késztet.

A kert című kiállítás megnyerte a hazai és külföldi érdeklődők, az ifjabbak és idősebbek tetszését is. A művelődni vágyó közönségben igényt ébreszt a szép, a tartalom-gazdag alkotások befogadására, megismerésére. A kiállítás vendégkönyvébe nevüket jegyzők többsége a csodálatukat és maradandó élményüket juttatták kifejezésre. A kiránduló diákok is megértették és megéreztek a művek emberközelségét. Egyszerű fogalmazásaikban a felfedezés öröme párosul a tartalomra való ráérzéssel.

A kert című kiállítás látogatói betekintheznek a szobrászművész sajátos világába: a szobrokon és a rajzokon kívül benne él a költészet és a muzsika is. Borsos Miklós munkájának éltető forrása a humanizmus, az ember sorsszépítő törekvése. Újra felfedezni, újra álmodni és újra teremteni a világot. Ő egyszerre egyéni, ugyanakkor a közösségnek álmokat lebbentő, a Föld emberét boldoggá avató művész. (Tihany, 1978. szeptember 22.)

A kert részlete és „Találkozás a zenével”

CSILLAGNÉZŐK

Tisztelettel Borsos Miklós szobrászművésznek,

***A kert* című tihanyi kiállítása hatására**

Elült a szél is. Csendes minden.
Belém reng a szép rianása.
Muzsika ég idegeimben,
s fényorgonáknak dallam-láza.

Szerelem-tiszta szenvedéllyel
zendül a kotta nőkezekben.
Lelküknek zsoltár énekével
mámorrá nyílnak égi mezben.

Pihen a hegedű magában,
húrjaira álmok feszülnek.
A villanydrótok csend-hosszában
a hangjegy-fecskék dalra gyűlnek.

Az Ember-sorsú kert világa
zenével áldja az érkezőt.
A jövő-teremtés nyitánya
a bronzban élő Csillagnézők.

(Tihany, 1978. szeptember 22.)

1979. január 8-án a 12-es autóbuszon találkoztam Borsos Miklós szobrászművésszel. Egymással szemben ültünk, s jó ideig csak néztem, csodáltam ezt a törekenynek tűnő, lélek-akaratú Embert, aki szépséget lehelt a kövek tonnáiába, életre keltette a holt anyagot.

SVÁBY LAJOS – festőművész

(1935. Abádszalók)

Sváby Lajos a Képzőművészeti Főiskolán 1954 és 1960 között végezte tanulmányait Pór Bertalan és Kmetty János vezetésével. 1963-ban Derkovits-ösztöndíjat kapott, tíz esztendő elteltével Munkácsy-díjjal értékelték munkásságát. Több egyéni kiállítást rendezett műveiből Budapesten és vidéki városainkban, a Műcsarnok három ízben mutatta be legújabb alkotásait. 1975-től a Képzőművészeti Főiskola festőtanára. Kiállítása az Iskola Galériában látható.

Hitvallás képekben

Sváby Lajos tudatos egyéniség, olyan alkat, aki egy gerezdnyit sem enged szenvedéllyel, hittel felépített igazából. Képei gondolkodásra kényszerítő-ébresztők, lelkünk mélyére hatolók, megrettenést és megnyugvást, megborzongató félelmet és feloldódó játékos szépséget, a rút-gonoszság létezését és a jóság küzdve-győző diadalát villantva tárják elénk.

A látszólagos gondolati ellentétek párosítása olyan pedagógiai eszköze Svábynak, amellyel kizökkent, elkápráztat, ösztönöz, lenyűgöz, egyszerűen: a tegnapi beidegződöttségből kimocant abba a világba, ahol az ember a valóság tükre-ből láthatja önmagát. Nemcsak a jót, a szépet, a makulátlant, hanem a gonoszat, a gunyorosat, a gyűlölködőt. Ezekre a magatartásbeli ellentétpárookra döbbsennek rá a képek. S mindez balladai tömörséggel, a hangulati és tartalmi elemek beszédes nyíltságával válik uralkodóvá a képeken.

Miért tagadjuk? Sváby expresszív, kifejező hajlamú ember. Beszélő és beszéltető alkat, ez uralkodik művészetében. A beszéd -, illetve az ítéletvágy folyamatos kifejező erejévé vált festészetének. A csúf, félelmetes, sokszor groteszknak tűnő emberi arcok mögött ott érződik lírában fogalmazva az, ahogyan ők néznek az alkotóra, s a művész órájuk.

E kölcsönösség állandósuló folyamatosságában van jellemteremtő-építkezésének valóság-tartalma. Sváby nem egykönnyen érthető művész, mert együttgondolkodásra kényszerít.

Nem „tétéleinek” elfogadására, hanem arra, hogy a rútban is felfedezzük a szépet, s a szépben is a csúfondárosságot. Sváby nemcsak a rettenet, a mesebeli szépség, hanem a szárnyalás, a tér- és időbeli messzeségek feltárásának mestere is. Mindig a legközvetlenebb akar lenni, s nem elvonatkoztatott. Varázslatos színtechnikája szinte bódító hatást vált ki a nézőben.

Jó néhány képére jellemző az ódai hang, a lélegzetvétel frissessége.

Immáron egy évtizede annak, hogy Sváby Lajos képeiben helyet kapott a táj ábrázolása is. Alakjai majdnem betöltik a térfelületet. Kelltek a horizont és a messzi tér. Ezáltal szinte kijöttek a képből a figurák és nem bezáródtak. Így még inkább közelségbe kerültek hősei.

Bieliczky Sándor Pesti Műsor (1981. január 28.)

Sváby Lajos: *Önarckép festőkabátban*. 1973. (olaj, vászon)

Dombtetőn. 1974. (olaj, vászon)

A XX. századi művészet

A Szépművészeti Múzeum (Budapest, Hősök tere) Magyarország legnagyobb, világ viszonylatban is jelentős műgyűjteménye. 1894-ben határozták el létrehozását és 1906-ban nyitotta meg kapuit.

A XX. századi kiállítás a Szépművészeti Múzeum legfiatalabb gyűjteményét mutatja be, 1972 óta áll nyitva. Töredékessége ellenére is elég változatos ahhoz, hogy az Európában jelentkező legfontosabb művészeti jelenségeket felsorakoztassa – ha csak egy-két mű, ha csak néhány jelentős mester alkotása révén is. A modern gyűjtemény feladata elvileg kettős: egyrészt bemutatni a XX. század már klasszikus művészeti irányzatait, mint a kubizmus, szürrealizmus, stb., másrészt válogatást adni a kortárs törekvések legérdekesebb, legtöbbet ígérő eredményeiből.

A XX. századi külföldi gyűjtemény, jelentős része magyar, azaz magyar származású mester alkotása. Ennek a látszólagos ellentmondásnak egyszerű a magyarázata: leginkább magyar származású alkotók adták ajándékba műveiket a múzeumnak. Victor Vasarely (Vásárhelyi Viktor) számos művét ajándékozta a Szépművészeti Múzeumnak.

Victor Vasarely két festménye

Természetesen a magyarokkal együtt a külföldi művészek alkotásainak bemutatása tette lehetővé, hogy betekintsünk az elmúlt évtizedek nemzetközi irányzataiba.

„A XX. századi művészet mindazt magába foglalja, ami előtte volt. Így bukkannak fel az elvont, geometrizáló, egyiptomi szemléletű, vagy az oldottabb, csapongó hellenisztikus művészet vonásai a legmodernebb alkotásokban.

S ahogy a régi nélkül nem lehet a mait igazán megérteni, ugyanúgy visszafelé sem: az egyiptomit, vagy a görögöt is az érti, értékeli igazán, aki tudja mi lett belőle később, mi élt tovább, mi volt még évszázadok múlva is aktuális.” (Olvashatjuk Passuth Krisztina – Pataky Dénes: A XX. századi gyűjtemény című tanulmányában.)

Lodz, Krakkó, Bukarest, Prága, Brno, Belgrád és Zágráb mellett most már a szocialista országok múzeumai közül Magyarországnak van talán a két legfiatalabb és fejlődő gyűjteménye: a Budapesti Szépművészeti Múzeumé és a Pécsi Janus Pannonius Múzeumé.

A kiállítás mindmáig vonzza az érdeklődőket. A magyar közönség mellett a külföldiek is szép számban keresik fel a múzeumot és elismeréssel nyilatkoznak a látottakról. Mindenkinek megvan a saját véleménye, észrevétele a XX. század művészeti törekvéseiről. Egy-egy kiállítás gondolkodásra, a nézetek, hatások kifejtésére, állásfoglalásra ösztönöz. Arra serkenti az érdeklődőt, hogy tájékozódjon, ismerkedjen a művészet sokoldalú, olykor bonyolult világával.

Bieliczky Sándor Magyar Hét (1982.)

MEGSZÉPÍTŐ EMLÉKEK

Baráti meghívást kaptam Dötsch Zoltántól, a debreceni Csokonai Színház nyugdíjas karmesterétől. Kedves vendég, Babits Vilma, a nyolcvanéves nyugdíjas operaénekesnő érkezett hozzájuk, aki néhány napot töltött otthonukban. Régi baráti szálak fűzik őket egymáshoz, s a művészet olthatatlan szeretete.

Ötvenkét évvel ezelőtt a fiatal, szép hangú operaénekesnő egy évadot töltött el a debreceni színházban. Fényes emlékei közül szeretettel emlékezett meg itteni szerepléseiről, sikereiről és a közönség forró tapsairól.

Babits Vilma

Színházi élménynek beillő estét töltöttünk el a művésznő társaságában. Sziporkázott jó kedvében, s bár már hangszálait kicsit befátyolozta az idő, időközönként egy-egy kis részletet elénekelt kedvenc szerepeiből. Zoli bácsi hárfán és zongorán kísérte. 1919-ben az Operaház magánénekesese volt, és ebben a minőségében főszerepeket énekelt.

Híres szerepei voltak: Mignon: Filinje, Varázsfuvola: Éj királynője, Szöktetés a szerájból: Constanzája, Ariadne: Zerbinettája, Angot asszony lánya: Clarettje.

Féltve őrzött, megsárgult újságcikkeit mutatott. Juhász Gyula 1920. január 17-én a következőket írta róla a szegedi lapban: „A szegedi színház Mignonja ő, aki énekével honvágyat költ szívünkben: derűsebb ég, boldogabb táj, több öröm és kultúra után. Schiller *Idegen lánya* ő a színpadon, aki a zene, a dal kincseit hozza nekünk, hangjának tisztaságát, tehetsége és tudása mosolygó, érett és gazdag gyümölcsseit. Babits Vilmát meghallgatni és megszeretni egy volt a szegedi publikumnak is, mint ahogy bárhol a világon szeretnék és becsülnék őt, a kedves és valódi énekművésznőt és valóban szerették és becsülték a budapesti Operaháznál, a debreceni-, a nagyváradi-, az aradi-, a temesvári-színháznál is, ahová csak vándorművész sorsa és szerencséje elvezette. Az ideai szegedi opera és általában énekes üdvöskéje Babits Vilma, akinek Valeri Violetta, Gildája, Leonórája, Fiamettája, Szaffija és Évája egytől egyig maradandó és jóleső emléket jelentenek színházi estéink életében.”

Több külföldi országban is sikerrel szerepelt. A kritikák nagy elismeréssel nyilatkoztak koloratúrszoprán hangjáról. 1963. június 7-én levelet kapott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolától, amelyben ez a szöveg olvasható: „Örömmel értesítem, hogy a Zeneművészeti Főiskola igazgatósága Önt díszoklevéllel, aranydiplomával tünteti ki, tekintettel arra, hogy a főiskolát 50 évvel ezelőtt végezte el, és azóta zenei pályán működött.”

Sok kedves tanítványa volt gazdag pályafutása idején. Ezek közé tartozik Dötsch Zoltánné Törös Mária is, aki ma az ifjú nemzedéket tanítja a dallamok szépségeire.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1970.szeptember 8.)

Bieliczky Sándor és felesége, Babits Vilma, Dötschné Mária és Dötsch Zoltán

HOÓR TEMPIS ERZSÉBET ÉNEKTANÁR 80 ÉVES

A debreceni Babits-est.

Rédey Tivadar, Hoór Tempis Erzsébet, Babits Mihály, Szabó Emil, Ady Lajos

Hoór Tempis Erzsébet, az Operaháznak (1947 óta) jelenleg is énektanára (közben 1950-1962-ig a Zeneművészeti Főiskolán is tanított), most nyolcvanéves.

Tanári pályafutását 1925-ben kezdte a Debreceni Városi Zeneiskolában.

– Ott töltöttem életem legboldogabb huszonkét évét. – emlékszik vissza. – Az Ady-társaság és a Csokonai-kör rendezvényein sokat szerepeltem. Bemutattam Molnár Antal, Csokonai és Lányi Viktor Ady és Petőfi verseire írt dalait. Különösen emlékezetes az 1927-ben rendezett Babits-est, ahol a költő maga mondta el a verseit. Én pedig megzenésített költeményeit énekeltem. Zongorakísérőm Szabó Emil tanártársam volt, Szabó Magda író unokatestvére.

Szoros kapcsolatot tartott a debreceni Csokonai Színházzal, s ez Horváth Árpád igazgatása idején még intenzívebbé vált. Hoór Tempis Erzsébet tanította be Kodály Székely fonó című daljátékát. Basilides Mária volt az egyetlen vendégművész, a többi szerepet mind a tanítványai énekeltek: Neményi Lili, Turján Vilma, D. Kovács József és mások. Az előadást Komor Vilmos vezényelte.

A nagyszerű bemutatóról Tóth Aladár így ír a Pesti Napló 1937. május 30-i számában:

„Debrecenben háromnapos Kodály-ünnepséget rendeztek. Egy magyar színigazgató (Horváth Árpád) megmutatta azt is, hogy milyen sokat tehet a vidéki színház a legmagasabb rendű zenekultúráért. A magyar zenés színpad remekével, a *Székely fonó*val megismerkedhetett a magyar vidék is. Az első vidéki előadás így a debreceni színház múlhatatlan érdeme. A zeneiskola tanári karának köszönhetjük azt a szép hangversenyt is, mely a Kodály-ünnepségen a *Székely fonó*-előadást megelőzte. A zeneiskolának országos viszonylatban is elsőrendű énekpedagógusa, Hoór Tempis Erzsébet énekelt Kodály-dalokat nemes stílusban, igazi művészi megértéssel és átéléssel. A kiváló művésznő azonban mint pedagógus is szinte pótolhatatlan hivatást teljesített: ő tanította be a *Székely fonó* magánszólamait a szereplőknek, mégpedig olyan bámulatos művészi eredménnyel, hogy nincs az a híres operai korrepetitor, aki ne lehetett volna büszke ilyen tökéletes zenei beállításra.”

Tanítványait felsorolni szinte lehetetlen. Hiszen Neményi Lili, Takács Paula, Mátyás Mária, Turján Vilma, Kelemen Zoltán és Geszty Szilvia után még sokan következnek, akik tőle tanulták meg szeretni és érteni a zenét, a művészetet.

Vendégségben Hoór Tempis Erzsébetnél (a toloszékben ül), mellette férje Posta Béla, a baloldalon operaházi művészek, középen Bieliczky Sándor és felesége.

Bieliczky Sándor

Film Színház Muzsika (1979.11.01.)

Megkésett születésnap i vallomás

Básti Lajos művészete

Básti Lajos színművész színházkultúránk kiemelkedő egyénisége volt. Bennem él az általa életre keltett hősök küzdelemre sarkalló jellemének emberi világában, szép zengésű hangjának visszacsengésében, mosolyában és szigorában, karjai váró ölelésében, mozdulatainak fiatalságában.

Básti érettségi után írónak készült - két megjelent kötetéről tudok - , tehetsége mégis a színészi pálya felé vonzotta. Olvastam – az 1942-ben megjelent – *Sziréna* című önéletrajzi jellegű kötetét. A belső oldalán ez a műfaji meghatározás szerepel: novellák, tárcák. E szerény külsejű könyv *Indokolás* című fejezetében ezeket írta: „1935-ben kaptam diplomát a Színiakadémián.”

A továbbiakban így folytatja: „*A mai publikum általában nem drámáért, nem lelki megrázkódtatásért, nem élményért megy színházba. Érthető. Háború van. Operett-virágkor. De a háború után újra kivirul majd a dráma és újra szószék lesz a színpad. Gejzirként árad és tör föl majd a mélyből a sok mondanivaló, újra megnemesedik majd a nagyérdemű közönség és nem szexepil-lesre megy többé, hanem színházba.*” Básti ekkor még csak hét éve volt színész, pályája kezdetén állt. De gondolatai, szépen és igazul megfogalmazott érzései már a jövőbe vetítődnek. Úgy hiszem, már ekkor erősödött hitté benne a felelősségvállalás a színházért és a közönségért egyaránt.

Első nagy színházi élményem 1955. januárban, a Nemzeti Színházban bemutatott Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámájában *Ádám* alakításához fűződik. 17 évig játszotta ezt a szerepet. A küzdés emberét állította elénk. 1962-ben erről írt *Mire gondolsz Ádám?* című könyvében, amely igényes szereptanulmánynak fogható fel. A határozottság a magatartás erejében.

Emlékeim hűen őrzik Básti csodálatos szerepformálásait. Hetvenöttször játszotta *Bánk bánt*, százötvenszer *Csongort*. Klasszikus művekben és új magyar drámákban is kiemelkedett. Az *Iván Iljics halála* című TV film főszereplőjeként 1966-ban a legjobb színészi alakítás díjával jutalmazták a Monte-Carlói Televíziós Fesztiválon. Több mint 30 filmben játszott főszerepet, vagy drámai karakter szerepet, mint például a Jókai regények alapján készített filmekben.

Vonzó, ugyanakkor szatirikus alakítása volt a *My Fair Lady* Higgins tanár úr szerepében, amelyet 750-szer játszott. Emlékezetes volt egyik utolsó alakítása is: Shakespeare *Lear király* című drámájában a főszerep.

Csak ámulattal tudtam hallgatni versmondását. Úgy szólaltatta meg a költeményt, hogy közben rádöbbenett a vers gondolat-lobbanásának állandó jelenlétére. Először Arany János balladáinak előadásával tűnt fel. Felejthetetlen a hanglemezen megjelenő József Attila *Óda* című költeményének elmondása. Az *Ódát* én a szerelem himnuszának tartom. Terjedelme ellenére tömör gondolatiság, a költői őszinteség perzselő szárnyalása jellemzi a verset. Básti Lajos finom líraisággal érzékeltette és közvetítette a friss szerelem fellángolását. Hangjának érzelemgazdagsága és kifejezőkészsége utánozhatatlan.

Sajnos, már évek óta hiányzik elegáns, előkelő megjelenése, jellegzetes, szép orgánuma, ami tökéletes beszédtechnikával párosult. Básti Lajos az egyik legszebben beszélő Kossuth-díjas, Erdemes- és Kiváló művésznünk 1981. november 17-én lenne 70 éves.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1981. november)

BEETHOVEN MARTONVÁSÁRON

A Brunsvik-család és Beethoven

Martonvásár kulturális élete összefonódott a Brunsvik család történetével. Amikor Brunsvik Antal feleségül vette Seeberg Anna bárónőt, Mária Terézia udvarhölgyét, a császárnő grófi címmel és a martonvásári birtokkal ajándékozta meg. Sőt, egy év múlva 1775-ben ő tartotta keresztvíz alá a házaspár első gyermekét: Terézt. Később a család ezen a birtokon elegáns kastélyt épített és köréje gyönyörű parkot teremtett.

1799-ben a megözvegyült, négy gyermekes Brunsvik Antalné két lányával Bécsbe ment, hogy bevezesse őket a társasági életbe. Ebben az időben Ludwig van Beethoven már ismert, népszerű zeneszerző és zongoraművész volt. Őt kérték fel, hogy az akkor 24 éves Teréznek és a 20 esztendő Jozefinnek zongora-órákat adjon. Ezzel kezdődött el a zeneszerző életre szóló jó kapcsolata a családdal, különösen a két lánnyal, valamint Ferenc nevű testvérükkel, aki nemcsak barátja, hanem mecénása is lett. Ők három Beethoven műveinek ihletett tolmácsolói, a Budán rendezett hangversenyek szervezői és magyarországi népszerűsítői voltak.

Beethoven többször ellátogatott Martonvásárra, oda vonzotta természetszeretete is. Szabolcsi Bence zenetörténész így írt erről: *„Korán felfedezi a Bécs környéki nyaralóhelyek, falvak és majorságok varázsát, s attól kezdve minden nyarát, sőt lehetőleg tavaszát és őszét is kinn tölti vidéken. (...) Ezek a legboldogabb hónapjai később is, a fák és dombok között, kívül a városon, nagy séták és vad kóborlások közepette tud igazán dolgozni. (...) Jellemző, hogy Martonvásáron is részt vesz a Brunszvik-társaság jelképes hársfaültetésén, mely a kiválasztott szellemek baráti találkozását ünnepli, egy évszázados főúri park, viruló tisztásán.”*

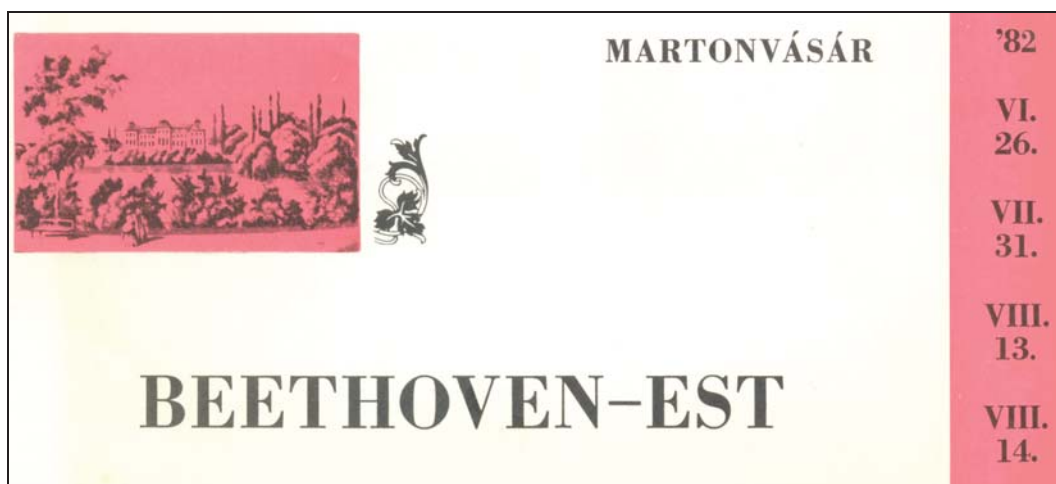

Beethoven Martonvásáron

Beethoven már két éven át érlelte magában az f-moll zongoraszonátát (Op.57. *Appassionata*), egyik legismertebb művét, amit 1806-ban a martonvásári látogatása alkalmával fejezett be és Ferencnek ajánlott.

Brunszvik Teréz és Jozefin emlékkönyvébe ezt írta: *„Semmit sem kívánok forróbban, mint azt, hogy ha eljátsszák e kis zenedarabot, gondoljanak az őket őszintén tisztelő Ludwig van Beethovenre.”* (Talán a D-dúr négykezes variációkról volt szó.) Teréz mélyen tisztelte a zeneszerzőt, aki neki ajánlotta a Fisz-dúr zongoraszonátát (Op. 78.) A zenetörténeti kutatás örök titka és témája mégis az, hogy Beethoven Jozefinhez fűzték a gyengéd érzések. Erről tanúskodik az a 14 levél, amely a 20. század elején került elő. Valószínű, hogy ő volt a zeneszerző számára a „Halhatatlan Kedves”.

Íme néhány sor a (talán) Jozefinnek írt levélből: „*Angyalom, mindenem, énem! Miért ez a mély bánat, mikor a szükség beszél: élhet-e szerelmünk másként, mint az önfeláldozások s lemondások árán? Tudsz-e rajta változtatni, hogy nem vagy egészen az enyém s én egészen a tiéd? (...)* Halhatatlan Kedvesem, néha vidáman, majd ismét bánatosan, meghallgatást várva a sorstól ... Szerelmed a legboldogabb s egyben legboldogtalanabb emberré tesz. Örökké a tiéd, örökké az enyém, örökké egymáséi.”

A mai történet: A kastély és a hozzátartozó park 1953-tól a Magyar Tudományos Akadémia Mezőgazdasági Kutatóintézetének tulajdona. De nemcsak a nemzetközi hírű mezőgazdasági tudomány helyszíne a természetvédelmi terület, hanem a hely szelleméhez méltó módon ápolják a múlt zenei emlékeit is. Itt alakult ki a magyarországi Beethoven-kultusz emlékhelye. A tó által körülölelt szigeten minden nyáron koncertet rendeznek Beethoven műveiből, több ezres hallgatóság előtt. 1958. június 22-én tartotta itt első hangversenyét a Magyar Állami Hangverszenyzenekar. Azóta a parkban rendezett koncerteken számos külföldi és hazai művész, valamint zenekar működik közre. A **martonvásári emlékhangversenyek** évről évre mind több zenerajongót vonzanak.

Érdekes művelődéstörténeti színpontja Martonvásárnak a **Beethoven Múzeum**, amelyet a Magyar Állami Hangverszenyzenekar első hangversenyével egy időben nyitottak meg. Azóta több tízezen tekintették meg. A kiállítás jól tájékoztatja az érdeklődőket Beethoven magyarországi kapcsolatairól, egykori dokumentumok, kották, képek, cikkek segítségével, sőt még a zeneszerző hajfűrtje is látható. A múzeum hűen szolgálja a Brunszvik-család emlékét is.

Bieliczky Sándor
Magyar Hét (1982.)

BARTÓK BÉLA EMLÉKÉRE

Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában

Bartók Béla (1881 – 1945) születésének százéves évfordulója alkalmából kiállítás nyílt a Magyar Nemzeti Galériában (Budapest, I. kerület, Szent György tér 2.)

A gyűjtemény összeállításából kitűnik, az újra törekvés, a hagyományosnál többet mondás szándéka! A kiállítás meghökkentő. Drámai erővel szemlélteti a világhírű zeneszerző életének jelentős állomásait, művészetét, korának politikai, társadalmi viszonyait, valamint kulturális életét.

A tárlat hét állomásból áll. Mindegyik három részegységet foglal magában, amelyek tartalmukban kiegészítik egymást – ám még így is csak jelezhetik Bartók egy-egy korszakának, vagy felmerülő problémáknak összetettségét. A hét állomáson forgatott négy-hat perc terjedelmű filmek részben Bartókhhoz kapcsolódó autentikus anyagokat, részben általánosabb, de a zeneszerző világát meghatározó dokumentumokat mutatnak be.

A filmek és fotók mellett több olyan eredeti tárgyi emlékek is láthatók, mint például Rippl-Rónai József (1861–1927, festő és grafikus), vagy Yehudi Menuhin (korunk egyik legkiválóbb hegedűművésze) levelei. Kifejező Menuhin nyilatkozata: „Bartók zenéjében korunk, világunk fölfedezheti önmagát. Ezt a magam példájával illusztrálom. A kortárs zeneszerzők közül senki más nem vonzott olyan ellenállhatatlanul, mint Bartók. (...) Mélyen elmerült Magyarország, a Balkán országok és Kisázsia folklórájában. Ezt a zenét alaposan tanulmányozta, megszervezte sok ezer népi dallam tudományos rendszerezését. Én fölöttébb kiváltságosnak érzem magamat, hogy ismertem ezt a nagy embert élete utolsó éveiben.”

Látható a *Cantata profana* alapjául szolgáló román balladának a *Nyugatban* (irodalmi és kritikai folyóirat, 1908-1941) nyomtatásban megjelent szövegén Bartók kézírásos módosítása, eredeti partitúrák, személyes tárgyai, könyvei. Bartók Béla a zeneszerzés mellett nemzetközi hírnév zongoraművész volt. Kiállítottak néhány olyan plakátot is, amelyek a szomszédos országokban, például Csehszlovákiában, Romániában és a Szovjetunióban tartott koncertkörútjait hirdették.

Festmények, szobrok, grafikák teszik teljessé az összképet. Olyan művészek alkotásai tekinthetők meg, akik szellemi rokonságban alkottak Bartókkal életének egy-egy korszakában. Az életpálya szakaszai és a kiállítás térrendezésének ritmusa olyan folyamatba szervezi a jelentősnek ítélt dokumentumokat, hogy az érdeklődő részese legyen a közös megemlékezésnek. A kiállítás szeptember 23-tól november 30-ig tekinthető meg.

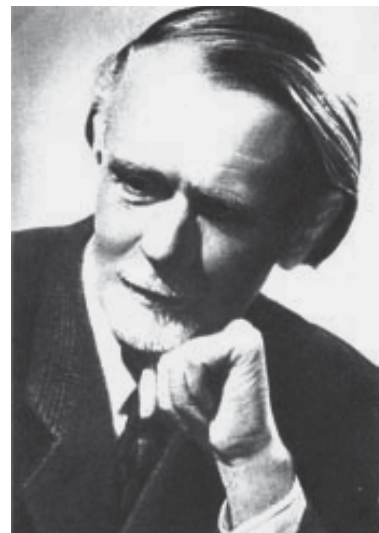
Bieliczky Sándor

Magyar Hét (1981. szeptember)

KODÁLY ZOLTÁNRA EMLÉKEZVE

Kiállítás nyílt a Budapesti Történeti Múzeumban

Bensőséges ünnepségen nyitották meg Kodály Zoltán születésének centenáriuma alkalmából azt a kiállítást a Budapesti Történeti Múzeumban (I. Szent György tér 2.), amely századunk egyik legjelentősebb egyéniségét idézi meg. „Ez a tárlat nem mutatja be teljességében a monumentális - zeneszerzői, népzene kutatói, tudósi, zenepedagógiai, közéleti, kóruskultúrát teremtő – életművet. Nem emlékezetes nagy tettek sorolása, hanem emlékeztető múltunk és hagyományaink értékeire úgy, ahogyan Kodály életműve kapcsolódott azokhoz, ahogyan átélte és alkotásaiban újraélte a kötelezettségeiket és a következményeket, ahogyan meglátta a múlt iránti felelősséget a jövő érdekében.”
– írta ismertetőjében Sz. Farkas Márta, a kiállítás rendezője.

A 19. és a 20. század sok-sok kiemelkedő egyéniségéhez hasonlóan Kodály Zoltán is fáradhatatlanul küzdött a magyarság-európaiság egyensúlyának, harmóniájának megteremtéséért. Nem feledhető érdeme a nép művészetének feltárásáért végzett munkában: a népiség fogalma nála internacionális teljességű volt, egyképpen jelentette a – bármely – nemzeti múlt gyökerét, a hagyományörzés tisztességét és a nemzeti művészet újjászületésének, megteremtésének életadó csíráját.

A kiállítás 1982. december végéig látogatható.

JELZŐLÁMPÁK A TÉRKÉPEN

Kodály Zoltánnak éltető eleme volt a zene. Nyugodtan mondhatjuk - Veres Péter író szavai: „népben, muzsikában gondolkozni” nemcsak hogy illet Kodályra, hanem egész életútjának ez volt a meghatározója. A világtérképen sok-sok égő lámpácska jelzi, ahol a *tudós* népdalt gyűjtött, előadást tartott, a *zeneszerző* műveinek bemutatására érkezett, a *karmester* saját szerzeményeit vezényelte. Útvonalának követéséhez pontos rajzot kapunk Eősze László *Kodály életének krónikája* című könyvéből.

Kodály Zoltán és Csehszlovákia

A fáradhatatlan kutató 1909 nyarán Nyitra megyébe utazott, Béd, Berencs, Menyhe, Nyitracsehi, Nyitraegerszeg még mindig tartogatott meglepetést számára. A gyűjtés javát az Ethnographiában közölte, *Zoborvidéki népszokások* címmel.

1911. januárjában szüleinél, Galántán tett látogatást. Ezt összekapcsolta egy újabb Nyitra megyei gyűjtéssel, magyar és szlovák falvakban jegyzett le népdalokat.

1912-ben, az év végén Kodály Gömör és Bars-Hont megye falvaiba utazott, népdal-gyűjteményének gyarapítása céljából.

1913-ban egy nagyobb publikációja jelent meg *Pótlék a Zoborvidéki népszokásokhoz* címmel, amelyet az Ethnographia öt száma folytatásokban közölt. Ebben a magyar és szlovák nyelvű szentiváni énekeket, Villó-, Talalaj-, Sárdó- és más „jeles napokhoz” kötött dalokat adott közre. Újabb körutat tett Bars-Hont és Gömör megye falvaiban, hogy gyűjtését kiegészítse.

1930. február 21-én a híres prágai Bakule-gyermekkoros budapesti koncertjén magyarul énekelte Kodály két művét, a *Gólyanótát* és a *Lengyel Lászlót*.

Kodály Zoltán és Románia

1910. március 20. körül Kodály Zoltán Romániába utazott. Csík megyében gyűjtött népdalokat, Gyergyószentmiklóson és környékén a székely népballadák egy igen régi típusára bukkant.

1912 tavaszán feleségével és Bartók Bélával együtt eldugott kis székely falvakat járta. Kászonaltiz, -feltiz, -impér, -jakabfalva, -újfalu községekben gyűjtöttek székely dalokat.

1914. április 6 és 23 között a bukovinai csángó falvakba utazott. Rátalált a magyar népzene legősibb rétegére, mely szinte érinthetetlen formában maradt fenn a nép ajkán. Számos dallamot jegyzett le Andrásfalva, Fogadjisten, Hadikfalva, Istensegíts és Józseffalva községekben.

1934. január 3-án a *Psalmus Hungaricus* Temesváron mutatták be nagy sikerrel. Az előadást másnap Aradon ismételték meg. A jelenlévő szerző jelképnek tekintette, hogy műve tolmácsolására román karmester (Radu Urleteanu), magyar szólista (Laurisin Lajos), német kórus és magyar-, román-, német tagokból álló zenekar szövetkezett.

Egyetértett az ünnepi szónokkal, aki a hangverseny után kijelentette: „Ebben a teremben ma este Enescu román rapszodiájának hullámai ölelkeztek Kodály Zoltán *Psalmus Hungaricus*ának égbe törő hangjaival. Ennek a találkozásnak szárnyán népek ölelkeztek.”

Kodály Zoltán és a Szovjetunió

1934 őszén jelent meg a *Sajátságos dallamszerkezet a cseremiszi népzeneben* című tanulmánya. Ebben figyelmeztet a Szovjetunióban élő kis népek, s a magyar népzene régi rétegének rokonságára. „*Valószínű, hogy minél jobban megismerjük a keleti rokon népek zenéjét, annál több kapcsolatot találunk benne a magunkéval. Ezért a magyar tudománynak is elsőrendű érdeke, hogy a komoly tudományos igényeket is kielégítő anyaggyűjtés e népek lakóhelyén minél előbb meginduljon.*”

Kodály 1941. decemberében állította össze a *Bicinia Hungarica* negyedik füzetét, amelynek hatvan darabja közül három finn dallamon kívül valamennyi cseremiszi népdal. Az előszóban ezt írta: „*Néhány dallam ma is egyformán szól a Duna és a Volga mentén másfélezer esztendő és háromezer kilométer távolságon keresztül. Akármilyen jól megismeri valaki népzeneinket: csak a rokon népekre való kitekintés adja meg a képnek a távlatot, a mélységet. Megtanuljuk ebből: nem vagyunk egyedül a világon. Kultúránk egy nagy, régi, keleti kultúra nyugatra szakadt, itt gyökeret vert, csodálatosképpen máig megmaradt sarja.*”

A nem vagyunk egyedül, a Volga menti rokonság említése és legfőképp az ötvenhét cseremiszi dal – félreérthetetlen állásfoglalás, ha burkolt formában is: nekünk fonográffal kell arra felé indulnunk, nem fegyverrel, rokont kell ott keresnünk, nem ellenséget.

Bieliczky Sándor

Magyar Hét (1982.)

(A **Magyar Hét** öt nyelven megjelenő magyarországi hetilap volt 1977-től.)

3./ SZÍNHÁZ

SZÍNHÁZ ÉS POLITIKA A 20. SZÁZAD ELEJÉN

VIII/1.

**A Tanácsköztársaság
és a színház**

Tallózás
korabeli
lapokból

**MAGYAR SZÍNPAD
SZÍNHÁZI ÉLET**

Ha általánosságban elmondhatjuk, hogy 1918–1919 két forradalmának sok közös történelmi feladata, párhuzamos vonása volt, úgy ez a legnagyobb mértékben a kultúra és a tudomány területére érvényes.

A Tanácsköztársaság művelődéspolitikájának számos, máig tanulságos jellemvonása volt. Legfőbb feladatának azt tekintette, hogy megismertesse a tömegeket „az emberiség addig létrehozott, igazi, nagy értékeivel”.

A Tanácsköztársaság napjaiban a színházak is lelkes újítási tervekkel foglalkoztak, de egyelőre csak a régi repertoárt játszhatták, lehetőség szerint kiemelve a haladó szellemű darabokat. *Igazán új közönség volt a színházakban.* Csepelen és másutt is munkásszínház nyílt, a katonatanács katonaszínházakat szervezett a kaszárnyákban.

Érdeklődéssel lapozgattam a *Magyar Színpad* (napilap) és a *Színházi Élet* (hetilap) 1919-es számait. Méltán és jogos büszkeséggel nevezhetjük mind a két színházi újságot a Pesti Műsor elődjének. Olyan tükrök, amelyek valóságghűen mutatják egy megváltozott társadalom művészetének kialakulását.

A *Magyar Színpad* közöl híreket, darabismertetéseket, szereposztást, színház- és moziműsorokat. A *mai előadások* című rovatban felvonásonként ismerteti a színműveket. (Ezzel kettős célt szolgál: felhívja a figyelmet a bemutatandó darabokra, ugyanakkor arra törekszik, hogy minél többen megismerkedjenek eszmei mondanivalójával.) Nagy gondot fordít az újság a szereplők bemutatására és népszerűsítésére is.

A *Színházi Életben* gazdagabb az irodalmi anyag. A címlapon neves színészek fotóit közlik. A művészvilág jeles képviselőiről karikatúrákat láthatunk. Rendszeresen a Szerkesztői üzenetek, a Színházi képrejtvény, a Könyvújdonságok, a Mozi krónika, a Színházi versikék, a Maga csak tudja, a Kit választana (stb.) című rovatok. Bemutatja az új színészeket és filmszínészeket fotókkal. *A zene mesterei* címmel sorozatot közöl – többek között – *Mozart, Beethoven, Chopin, Liszt, Wagner, Richard Strauss* munkásságáról. Változatos a képzőművészeti rovat is.

E két színházi lapunk most is felbecsülhetetlen művelődéspolitikai érték. Összeköti a tegnapot a mával és a holnappal egyaránt. Tanulhatunk belőle hitet, bátorságot, következetességet, művészet iránti szeretetet.

Ezek után részleteket közlünk a már említett színházi újdonságokból. Teljességre nem törekedhetünk. Az a szándék vezérelt minket, hogy a színházi világot, a művészetet publikáló cikkek közül jó néhányat (helyszűke miatt, ha csak részleteiben is) bemutassuk olvasóinknak. Ezekből érzékelhető az a nemes törekvés, amely meghatározója, lendítője, serkentője volt a művelődéspolitikai elképzelések megvalósításának.

SZÍNHÁZI ÉLET (1919. JANUÁR 26 – FEBRUÁR 2.)

Szocialista színműírók

Pogány József, a katonatanácsok kormánybiztosa is írt egy színjátékot. Érdekes véletlen, hogy a budapesti katonaság népszerű vezetője, a világ legnagyobb hadvezérééről, „*Napóleon*”-ról írta darabját. Felkerestük a szerzőt, aki színjátékáról a következőket mondotta:

- Még a háború kitörése előtt írtam a „*Napóleon*”-t, amely első darabom. Egy évvel ezelőtt fogadta el *Ambrus Zoltán*, a Nemzeti Színház részére azzal a föltétellel, ha vége lesz a háborúnak, előadja. A játék három felvonásos és az egész dráma huszonnégy óra alatt

játszódik le. Annak a huszonnégy órának a története, amely Napóleon császárrá való kikiáltását megelőzte. A címszerepet *Ódry Árpádnak* szántam, a női főszerepet *Paulay Erzsinek*.

A darab valószínűleg még ebben az időben, tavasz felé kerül bemutatásra. (m. i.)

Pest Műsor (1979. február 28.)

VIII/2.

A lap arról tudósít, hogy „A sajtóiroda vezére, feje lett a napokban *Gellért Oszkár*, akivel vérbeli újságíró és izmos tollú publicista került ebbe a komoly és felelősségteljes állásba. Ha valaha, most van a legégetőbb szükség arra, hogy a miniszterelnökségi sajtóiroda hasznos és eredményes munkát fejtessen ki.(...) Kitűnő publicista és elsőrendű újságíró kell ennek a nagy és nehéz munkának a megszervezésére és Gellért Oszkárban a népkormány megtalálta a maga emberét.

Az új sajtófőnök 1882-ben született és budapesti ember. Nevét költeményei tették először ismertté, finom, újhangú lírája a *Nyugatban* tűnt fel és verseskötetei (*Az első stációnál, A deltánál, Ofélia térdein*) népszerűsítették. A háború előtt a *Pesti Hírlap* szerkesztőségének tagja lett, de legértékesebb újságírói ténykedését a háború alatt fejtette ki: ő írta azokat a magyarázó, következtető, sokszor agyoncenzúrázott cikkeket a háború napi eseményeiről, amelyek a *Pesti Hírlapot* oly közkedvelté tették.

Zsurnalisztikai készsége, publicisztikai tudása, sokoldalú műveltsége kiválóan alkalmassá teszik őt erre a fontos feladatra és az a körülmény, hogy a komoly politikai íróban egy vérbeli, gyengéd érzésű és művészi lírikus szíve is dobog, csak növelik a munkájába vetett legteljesebb bizalmunkat.”

*

Képzőművészeti szabadiskola

Arról is olvashatunk, hogy „Egészen párizsi mintára alapította két esztendeje *Kónyay Elemér* a képzőművészeti szabadiskolát. Az iskola a *Julien*-t követi, a tanítványok nincsenek korlátok közé szorítva, mindenki dolgozik, ahogyan akar, s a kitűnő mesterek csak mint korrektorok szerepelnek a műtermekben. Nemrégiben egy műbarátokból álló társaság vette át az iskolát és igazgatójául *Feiks Jenőt*, a kitűnő festőt szerződtette. Ebből az alkalomból *Major* rajzaiból bemutatjuk *Rippl Rónai Józsefet*, *Kernstok Károlyt*, *Vedres Márkot*, *Egri Józsefet*, *Tihanyi Lajost*, az iskola kitűnő tanárait és néhány növendékét munka közben.”

MAGYAR SZÍNPAD (1919. MÁRCIUS 24.)

A SZÍNHÁZAK KOMMUNIZÁLÁSA

Valamennyi színház, kabaré és orfeum a proletárdiktatúra szolgálatában

„A magyar színházak történetében korszakos jelentőségű dátum 1919. március 22-ike: a népbiztosok kormányzótanácsa e napon tartott ülésén rendeletileg az összes budapesti magánszínházakat, valamint kabarékat, orfeumokat stb. köztulajdonnak nyilvánította.

Ennek az intézkedésnek végrehajtásával a közoktatásügyi népbiztosokat bízták meg, akik az egybehívott igazgatókkal és tulajdonosokkal ezt közölték, azután pedig írókból, színészekből és színházi rendezőkből álló kilenctagú bizottság elé utasították őket, hogy a részleteket megbeszéljék. (...) A színházak műsorát főbb irányjaiban ezentúl a kilenctagú bizottság irányítja, már erre a hétre vonatkozóan azt az utasítást adva, hogy lehetőleg forradalmi szellemű és szocialista tendenciájú darabokat, ilyenek hiányában pedig klasszikus darabokat játsszanak.

A színházak kommunizálásának tényét tegnap jelentették be a színházakban a közönségnek, az előadások megkezdése előtt.

Valamennyi színházban lelkes, nagy taps fogadta a bejelentést és nagy ünneplésben részesültek azok is, akik forradalmi költemények szavalásával vagy magyarázó előadással járultak hozzá ahhoz, hogy emlékezetessé tegyék a magyar színpad e nagy jelentőségű napját: a Nemzeti Színházban Beregi Oszkár, az Operaházban Bakó László, a Vígszínházban Góthné Kertész Ella és Góth Sándor, a Király Színházban és a Magyar Színházban pedig Gábor Andor, a kiváló író.”

Pesti Műsor (1979. március 7.)

VIII/3.

Most következő folytatásunkban megismerkedhetnek az olvasók a közoktatásügyi népbiztosoknak azzal a rendeletével, amelynek célja, hogy a munkások olcsón és könnyen jussanak színházi jegyekhez. Ugyanakkor a lap arról is tudósít, hogy mit jelent a színház és színészet újkora a Tanácsköztársaság művelődéspolitikájában, a színház a proletárkultúra szolgálatában, s milyen darabokat játsszanak a kommunizált színházakban. Mindebből kitűnik: a Tanácsköztársaság idején milyen nagy gondot fordítottak arra, hogy a kultúra a dolgozó nép jussa legyen!

MAGYAR SZÍNPAD (1919. MÁRCIUS 25.)

A népé a színház!

Kunfi Zsigmond és Lukács György közoktatásügyi népbiztosok tegnap a következő rendeletet adták ki:

Ezentúl a dolgozó munkásságnak is meglesz a lehetősége arra, hogy olcsón és könnyen jusson színházi jegyekhez. A színházjegyek többségét a dolgozó munkásság részére tartják fenn leszállított áron.

Felkérjük a munkásságot arra, hogy nem munkás számára jegyeket ne váltson, hogy a jegyek csakugyan a munkásság kezére jussanak. Ezentúl a művészet sem lesz a ráérő gazdagok kiváltságos élvezete! A kultúra a dolgozó nép jussa!

Kunfi Zsigmond sk. népbiztos

Lukács György helyettes népbiztos

A színház újkora

Holnap, 1919. március 27-én, új korszak kezdődik a magyar színház történetében. Új korszak: a magyar színház és színészet *új-kora*. Holnaptól kezdve a népé, a dolgozó embermillióké lesz Magyarországon az élet máig csak hazug tükörképe: a színház, amely a középkortól kezdve egészen a huszadik századig a kiválasztottak, a kiváltságosak, a kapitalista-osztály exkluzív szórakozóhelye volt.

A proletár, az eddig kisémmizett, elnyomott rabszolga – ez az egyszerű proletár most bele mert kezdeni a herkulesi feladatba: új képet akar adni a világnak, a társadalomnak és az életnek és nagy munkájának egyik első etappjával, a színház megformálásával egyben nemes és eszményi programot is ad.

„Ezentúl a művészet nem lesz a ráérő gazdagok kiváltságos élvezete” mondja a forradalmi kormányzótanács rendelete. A játékrendről pedig le fognak tűnni a konjunktúra-irodalom színpadi termékei, újra az emberiség nagy problémáival foglalkozó darabok fogják a műsor gerincét alkotni, olcsó élcű bohózatok helyett általános emberi gyarlóságokat ostorozó, mélyen szántó szatírák derítik majd fel az új idők publikumát és a „modern” operett helyett *Offenbach*, *Planquette* és *Hervé* fog újra szóhoz jutni az operettszínházakban. Minden, ami emberi értéket, szépet és művészt csak alkotott a teremtő géniusz.

A színház a proletár-kultúra szolgálatában

Mit fognak játszani a kommunizált színházakban

Barta Lajos: Forradalom (Egykori rajz, 1919)

Ha tegnapról mára sajnos nem is lehetett gyökeresen megváltoztatni a színház szellemét, amelyet eddig megfertőztek a kapitalista torz-kultúra miazmái, máról-holnapra, igenis meg lehet kezdeni az erőteljes munkát, amelynek célja a színházakat minden eszközzel a proletárkultúra szolgálatába állítani.

A *Nemzeti Színházban*, ahol az előadásra kerülő darabokról konferánszokat fognak tartani kiváló írók, a „*Bölcs Náthán*” (Lessing), „*Revizor*” (Gogol), „*A zalameai bíró*” (Calderon), „*Az úrhatnám polgár*” (Molière), „*A bunda*” (Hauptmann), „*A társadalom támaszai*” (Ibsen), „*A népgyűlölő*” (Ibsen), „*A kapocs*” (Strindberg) és a „*Barlanglakók*” (Tömörkény) című darabokból fog valószínűleg alakulni a legközelebbi hetek műsora. A *Vígyszínházban* a „*Candida*” (Shaw), „*Bunbury*” (Wilde), „*Az ördög cimborája*” (Shaw), „*A takácsok*” (Hauptmann) azok a darabok, amelyeknek előadásait több más felelevenítendő darab mellett tervbe vették. A *Magyar Színház* az „*Orvosok*” (Shaw), a „*Warrenné mestersége*” (Shaw), a „*Falusi idill*” (Lengyel Menyhért), „*Fehér Anna*” (Gárdonyi) és „*Éjjeli menedékhely*” (Gorkij) című darabok közül fog válogatni és elsőnek az „*Orvosok*”-at hozza színre. A *Belvárosi Színházban* Maeterlinck „*Szent Antal csodatétele*” című darabjának bemutatását vették tervbe. A *Király-színházban* két Offenbach-repríz fogja szórakoztatni a proletárközönséget: a „*Szép Heléna*” és az „*Orfeusz a pokolban*”, végül a *Városi Színházban* azonkívül, hogy műsoron maradnak a „*Mignon*”, „*Stradella*”, „*Márta*” és „*Hoffmann meséi*” című operák, előadásra került a két Schubert-operett: a „*Három a kislány*” és a „*Médi*” és alighanem új előadásban kerül bemutatásra a „*Rip van Winkle*”.

VIII/4.

Az olvasók tapasztalhatják, érzékelhetik, hogy a sorozatunkban szereplő két kulturális lapban mennyire meghatározó szerepet játszik a színházművészet és az új nézőközönség egymásra utaltsága, a munkás és a színész felszabadult öröme.

A lap bemutatja *Reinitz Bélát*, a zenei ügyek kormánybiztosát, tudósít a *Vörös Katonaest* szervezéséről, majd riportban számol be *Lukács Györgyről*, a magyar Lunacsarszkijról.

MAGYAR SZÍNPAD (1919. MÁRCIUS 27.)

A proletár színháza

„Valamennyi művészet között a legtökéletesebb, legközvetlenebb és éppen ezért a legkönnyebben érthető, legnagyobb hatást keltő a színház művészete. Egy darab életet ad és mindenki megérti, ez mindenkinek a lelkében visszhangot kelt. És az emberi agyra és lélekre való hatásnak, az erkölcsi nevelésnek, a tanításnak, szórakoztatásnak, gyönyörködtetésnek ezt a leghatalmasabb eszközét eddig egy kiváltságos osztály tartotta kezeiben. Kizárta belőle a dolgozók nagy tömegét, a kétkezi munkást és ha érzékeit oda is engedte a nézőtérre, szigorúan elzárkózott szelleme elől és féltve őrizte előle a színpadot. Amit ott játszottak, az az uralkodó osztálynak volt hű lelki világa. Amikor ma a színház páholyaiba és zsölyéibe bevonul a kék munkászubony, és nemcsak a karzaton verődik össze tapsra a két kérges tenyér: felszabadul a művészet és felszabadul a művész. És ha felzúg a tapsvihár, az új nézőközönség hálájának és szeretetének egyetlen kifejezés-módja, és ha a színpad felé árad a tetszés, amelyért nem kell hajbókolni, lehetetlen, hogy ne érezze a művész is, hogy új világ nyílt meg előtte, ahol új, nemes feladatok várnak rá.”

MAGYAR SZÍNPAD (1919. MÁRCIUS 28.)

Reinitz Béla

„*Reinitz Béla* nem új név a színházi és zenei világban. Évek hosszú sora óta harcol kemény, megalkuvást nem ismerő elszántsággal elvei és meggyőződése igazáért a magyar sajtó legradikálisabb orgánumaiban. Az októberi forradalom után a népkormány a zenei ügyek kormánybiztosává nevezte ki és ebben a minőségben néhány gyors, erélyes intézkedéssel megteremtette áldatlan zenei viszonyaink üdvös reformjait.

Éjjel-nappal dolgozik, tárgyal, tanácskozik és intézkedik, hogy művészi intézményeink minden megrázkódtatás nélkül, de a proletárdiktatúra javára való teljes kihasználhatóság lehetőségével illeszkedjenek az új rendbe. Megvalósulhat végre régi, nemes eszménye, hogy a klasszikus zenén nemcsak kiváltságosoknak, de a nagy munkástömegeknek lelke is felfrissülhet és érvényesülhet *Beethoven* kilencedikjének schilleri szózata: a milliók kultúrája lesz az, ami eddig csak tízezreké volt.”

MAGYAR SZÍNPAD (1919. MÁRCIUS 29.)

Vörös Katonaest

„A mai estét minden budapesti színház, kabaré és mulató a Vörös Hadseregnek szenteli, annak az öntudatos és erős proletárseregnek, amely zászlaján a világszabadság piros színével, rendíthetetlen védője és támasza a proletárság világmegváltó uralmának benn az országban és az ország határán túl. A Vörös Hadsereg katonáinak szól minden előadás ma este, ezek a keményöklű és tisztalelkű nagyszerű férfiak fognak dicsőíteni a pesti színházak színpadairól és ezt a jelentős estét méltó ünnepséggel teszi emlékezetessé minden színház.”

MAGYAR SZÍNPAD (1919. MÁRCIUS 30.)

Lukács György (A magyar Lunacsarszkij)

„A magyar Lunacsarszkij: *Lukács György*, közoktatásügyi népbiztos helyettes. Neve a nagyközönség, a tömeg előtt majdnem olyan ismeretlen volt eddig, mint az orosz színházak sorsát intéző elvtársáé, mert ez a lelkes, fiatal tudós, akinél alaposabb képzettségű irodalomtörténész kevés termett még a magyar glóbuszon, a népért, de nem a népnek dogozott, mióta tollat szorítanak ujjai. A régi egyetem megcsontosodott filozófiai fakultása képesítette doktorrá, de az a cím és az a tudás, amit a tudományt is kapitalizáló egyetem nyújthatott számára, természetesen nem elégítette ki.

A Thália-színház megalapítása, szervezése, megható küzdelme is Lukács György nevéhez fűződik. A külföld lett hazája hosszú éveken át. Német egyetemeken tanított és bűvárkodott, nyugtalanul utazgatott, gyűjtve az anyagot további tanulmányaihoz és csak időnként jelentkezett itthon egy-egy feltűnést keltő, magvas írással, hogy jelezze: még mindig a régi töretlen hívője egy eljövendő új kultúrának. Az esztétikai kultúra elérkezendő megújulását hirdette meggyőző erővel, igaz hittel és várt, várt türelmesen, amíg elérkezik az ideje.

Az új társadalmi átalakulás legintenzívebb hirdetése ott történhetett, ahol a művészet és a tömegek találkoznak és az elv valóra váltása volt a színházak kommunizálása, amelyet minden megrázkódtatás nélkül Lukács György tervei szerint hajtottak végre. A magyar Lunacsarszkij kultúra-vonatja elindult és viszi már az új kultúrát a mi felszabadult proletár tömegeinknek.”

Pesti Műsor (1979. március 21.)

VIII/5.

SZÍNHÁZI ÉLET 1919. MÁRCIUS 30. – ÁPRILIS 5.

Kun Béla és Saljapin

Amint látható, színházi lapjaink érdekesen és sokrétűen tájékoztatják a publikumot a legfontosabb, soron következő művelődéspolitikai eseményekről. Most következő folytatásunkban az újság beszámol Kun Béla és Saljapin találkozásáról, a színháztörténet új korszakáról, a színészek vidéki szerepléseiről.

A magyar kommunisták vezére, *Kun Béla*, a kormányzótanács külügyi népbiztosa, mindig lelkes színházbarát volt. Egy régebbi beszélgetés során, amelyet a Színházi Élet szerkesztőjével folytatott, érdekes történetét mondta el annak, hogyan találkozott *Saljapinnal*, a világhírű orosz énekessel egy moszkvai színházban, a színpalak mögött.

Kun Bélának, akinek akkor igen jelentős szerepe volt Moszkvában, sürgősen beszélnie kellett volna *Leninnel*.(...) Kereste hivatalában, ahol azt a választ kapta, hogy Lenin az egyik színházban propaganda előadást tart.(...) Kun Béla elsietett, tévedésből azonban egy másik színházba ment. A színészbejárón át sietett a színpadra és nagyon meg volt lepve, amikor Lenin gyűjtő és oktató beszéde helyett érces énekhangot hallott és hozzá zenekíséretet. Megállt a színpalak mögött és végighallgatta, amíg Saljapin befejezte énekét. Mikor a világhírű énekes távozott a színpadról, a színpalak mögött találkozott Kun Bélával, aki melegen üdvözölte. Saljapin világosította fel azután Kun Bélát, hogy eltévedt, Lenin egy másik színházban tart előadást.

MAGYAR SZÍNPAD, 1919. ÁPRILIS

A műsor renaissancea

A Tanácsköztársaság megalakulása, a marxi eszmék nagyszerű diadala, új korszakot nyitott a színház történetében.

A proletáruralom, e szeges csizmás és tiszta lelkű óriás jobban tudja értékelni a színház nagyra hivatottságát, mint a dekadens burzsoá osztály, és a léha multságok hajlékát ismét arra a magas és eszményi nívóra akarja emelni, amelyen például a weimari színház állt Goethe és Schiller korában. Ez az a pont, ahol a két véglet: a rég letűnt műkedvelő hercegek és a huszadik század munkásai találkoznak: *a művészet igaz megbecsülésében*. A hatalomtól elűzött burzsoázia üzletnek nézte a színházat, és ha áldozott rá, részint az üzlet, részint a léha szórakozás miatt tette. A proletárság csak a *művészetért* áldoz a színházra és így nem nézi: van-e deficit és milyen üzleti fogással kellene kiküszöbölni ezt a deficitet.

A színház e nagyszerű és minden igaz művészetbarátra örvendetes reformjának első eredménye szükségképpen *a műsor renaissancea* lesz, amelynek előkészítésével tudvalevően egy színházi direktóriumot bízott meg a közoktatásügyi népbiztosság.

Milyen szép, milyen nemes az a szellem, amely a proletariátust áthatja! Világújító, titáni munkájában ugyan csak egy fejezet a színházi reform, de eszményi céljaira, nemes törekvésére, tisztult gondolkodására ez a bátor és gyönyörű reform veti a legtisztább fénysugarat!

SZÍNHÁZI ÉLET, ÁPRILIS 3.

A nép napszámossai

A magyar proletárság öntudatra ébredése, az új márciusi forradalom a színészek helyzetét is megváltoztatta a társadalmi közösség életében. A színészek ezután *a nép napszámossai* lesznek, és a kultúrát, amely eddig csak a kiváltságos városi osztály privilégiuma volt, terjeszteni fogják a legtávolabb eső falvakban is.

A Magyar Tanácsköztársaság közoktatásügyi népbiztossága ugyanis színészgárdáink legjavából apróbb társulatokat válogat össze, amelyek íróink, zeneszerzőink java munkáit faluról falura járva fogják bemutatni a földműves szegényeknek és a vidéken dolgozó szellemi proletároknak is.

MAGYAR SZÍNPAD, ÁPRILIS 4.

Huszonkét színészcsoport - Az új kultúra vidéken

Már hosszú napok óta folytatnak éjjel-nappal tárgyalásokat a tanácskormány megbízottai, *Balázs Béla* vezetésével a színész-szakszervezetben, melyek eredményeképpen tegnapelőtt egy utolsó, forró, lelkes gyűlésen a színészet összessége csoportosult az új kultúra kibontott zászlója körül, mely alatt nekiindulnak a vidéknek, hogy a Szépség és Művészet ígéit hirdessék. Izgalmasan szép volt ez a féktelen lelkesedés és tomboló rajongás, amellyel ezek a szegény és eddig elnyomott művész proletárok jelentkeztek a nehéz és fáradságos feladatra.

Megalakultak a staggionek, elsősorban a szerződés nélküli proletárszínészekből, akik eddig a frontokon harcoltak. Tizenkét kisebb és öt nagyobb színészcsoport indult a vidékre, a falvakba, mezővárosokba, mindenhová, ahol eddig kultúrától és művészettől elzárt emberek élnek, hogy bevilágítsanak az irodalom és művészet vakító fáklyájával az ismeretlen sötétségekbe. *Ezekben a csoportokban a legelső és legkiválóbb művészeink is helyet fognak foglalni*, hogy az ország népe mindenütt a legtisztább művészetet kapja. És az anyag, amit széthordanak, a klasszikus és modern irodalom legértékesebb kincseiből áll.

Pesti Műsor (1979. március 28.)

VIII/6.

SZÍNHÁZI ÉLET (ÁPRILIS 13 – 19.)**Színésznők, színészek toboroztak**

„Gyönyörű napja volt vasárnap, április hatodikán a megújított, a proletár Budapestnek. A Vörös Hadsereg toborzó zászlóit tűzték ki fenn és büszkén, a Vörös Hadseregé volt aznap minden gondolat és minden szó. Politikus és színész, zenész és népszónok egy jelszót, egy akaratot hirdetett, a szó, a hang, az ábrázolás összes eszközeivel: *Be a Vörös Hadseregbe!*

Végre megérkeztek a színészek autói és elindult a menet (másfél kilométer hosszú volt) az Andrassy útról a Millenniumi emlék felé. De fontosabb gócpontokon, így az Opera előtt, az Oktogon téren meg kellett állniok és mindenütt el kellett

hangzania egy-egy lelkes beszédnek és szavalatnak. *Fedák Sári*, aki *Papp Jancsival* ült egy autón, alig győzte írni a Vörös Hadseregbe belépőknek az autogramokat.

Négy óra tájban kiért a menet a Millenniumi emlékhöz, ahol már akkor tengernyi nép hullámozott.

A tér közepén autóra épített miniatűr színpadot helyezett el a 32-esek színészgárdája. *Pogány József* népbiztos lépett elsőnek dobogójára, beszédén kétszáz ezer torok éljenzett zúgón.

Az első verset, saját művét, zajos tetszés mellett *Zsoldos Andor* szavalta, címe: *A lánckovács* – *Beregi Oszkár* egy másik pódiumon *Indulj, fiam a Vörös Hadseregbe* refrénü verset mondta el nagy hatással, *Hettyey Aranka* és *Góth Sándor* szavalatai után *Paulay Erzsébet* aratott frenetikus sikert *Somlyó Zoltán* költeményével – címe: *Lépj be fiam a Vörös Hadseregbe!*

Fehér Arthur *Zsoldos Andor Vörös tavasz* című költeményét mondta el nagy tetszést aratva. *Váradi Aranka*, *Bayor Giza* hasonlóképpen őszinte tapsokat arattak. Végül *Szamuely Tibor* és – orosz nyelven – *Justus Waldemár* mondtak lelkesítő beszédeket. (K. L.)”

MAGYAR SZÍNPAD ÁPRILIS 18. – IDÉZET A NÉPSZAVÁBÓL

Proletárgyerekek színháza

„A proletárgyerekek színházat kaptak. Egy szép igazi nagy színházat, ahol művészek, írók, zenészek, költők mind összefognak, hogy a mi kicsinyeinket oktassák, szórakoztassák és neveljék. Szép, színes meséket, tanulságos történeteket, verseket, dalokat hallanak majd és a kis lelkükbe korán beágyazzák a szépségek magvát.

És a gyermek mennyire szomjúhozza a tiszta szépséget. Mennyire várja, keresi, kutatja, milyen mohón magába szívja, hogy ápolja, neveli magában a szépségek magvát az a kis elhagyott lélek, akit eddig az utcán, a ligetben, a Barokaldiban és mutatványos bódékban badarságokkal és trágárságokkal rontottak. Az egészséges, tiszta gyermeklélek kiveti magából ezeket a mételyes emlékeket, ha egy tisztább szférába jut, de hány proletárgyerek süllyedt a régi rendben a bűn mocsarába, mert megmételyezték a gyermekkorát?

Most színházat kaptak a gyerekek, mesét, játszóhelyet, napot, nemsokára talán ruhát, édes tejet, egészséget is adhatunk nekik.”

Utazás a színházi pénztárak körül

Írta és fotografálta: Molnár Sándor

„Két esztendővel ezelőtt, amikor az orosz Szovjet-Köztársaság megalakult, olyan aggodalmaskodó hangok hallatszottak, melyek a művészet, elsősorban pedig a színművészet teljes összeomlásától tartottak. Azóta két esztendő telt el, az oroszországi események megmutatták, hogy a kommunizmus nemhogy megfojtotta volna a színházat, a művészetet és a kultúrát, hanem okos és igazságos beosztással az eddiginél is magasabb nivóra emelte.

Azt rebesgették, hogy Budapest közismert színházrajongása megszűnt, az emberek nem járnak többé színházba, az elővételi pénztárak üresek és elhagyottak, szóval némaság és mélységes csönd lett úrrá azokon a helyeken, melyeken eddig egy világvárosias, zsidongó kultúrélet zajlott le.(...) Magamhoz vettem fotografáló masinámat azzal a céllal, hogy a pesti színházi élet leghívebb fokmérőjén, a színházi elővételi pénztárakon, illetve az ott tapasztalható ácsorgáson keresztül konstatálhassam azt a tényt, hogy valóban elhagyatottságra vannak-e kárhóztatva a máskor oly népes színházi jegypénztárak? Kirándulásom meglepő eredménnyel végződött, és jóleső érzéssel konstatáltam, hogy a Szovjet Budapest ma is a színházrajongó, színházkedvelő város, mint volt a „burzsoázia” korszakában.

(Négy felvételt közöl a szerző, amelyek az Opera, a Nemzeti Színház, a Vígszínház és a Magyar Színház jegypénztára előtt várakozó tömeget mutatják.)

A Nemzeti Színház pénztárbejáratától egészen az Apolló-Kabaréig helyezkednek el a várakozók és a jelenlegi rezsím javára számíthat az a körülmény is, hogy míg azelőtt csak vasárnaponként ácsorgott ez a jellegzetes nagy tömeg, addig most – mivel az elővételt teljesen beszüntették – úgyszólván naponként gyülekeznek a nagy jegyvásárló közönség.

A Vígszínház előtt is végtelen sorba kígyózik a tömeg. Sok esetben az is előfordul, hogy a próbára igyekvő színészek alig tudnak áthatolni a színészbejáratot elzáró emberkordonon. A színházrajongás pillanatig sem szűnt meg, sőt ellenkezőleg, tápot nyert a kulturális fejlődésre hivatott proletárok ezereinél.”

Pesti Műsor (1979. április 4.)

VIII/7.

Már az eddigi anyagokból is kitűnik, hogy a Tanácsköztársaság mily megkülönböztetett figyelmet fordított a művelődéspolitikai elképzelések, tervek megvalósítására. A most következő részekben az olvasók megismerkedhetnek a tanácskormány azzal a törekvésével, hogy a „kommunista kultúra a nép színháza kell, hogy legyen”. Az új közönség, a proletariátus kulturális nevelésével kapcsolatban a Tanácsköztársaság vezetői felismerték a színházi reform jelentőségét és következetesen haladtak a megkezdett úton.

MAGYAR SZÍNPAD (1919. ÁPRILIS 24.)

A nép színháza Írta: Balázs Béla

„Ha a népnek adjuk a színházat, csak visszaadjuk neki az ő szülte gyermekét. Mert a színjáték nem magányos művészegyéniségek kitalálása volt. A színjáték a tömegelemek megnyilatkozásaként keletkezett és ezért úgy különbözik minden más művészettől, mint az egyéni akciók a forradalomtól. Minden más művészet izolált lelkek intim élménye (bár sokszorosan determináltak is ama lelkek) és minden más művészet forrása az *egy ember*, aki a sokakhoz szól. Az attikai tragédia első formája, tudjuk, a kórus, mely azonos a közönséggel, a néppel. Ez a nép nem passzív hallgatója volt az első tragédiának, hanem maga volt költője és színésze is. Előbb volt közönség és csak azután színház! Tudjuk, hogy a késői görög tragédiák kórusai is a résztvevő közönség szimbólumai. Íme, a színjáték a tömegelemek szülötte, az olyan tömegé, mely nem összeverődött egyének izolált atomjainak sokasága, de olyan, mely a dionysikus lelkesülésben valóban egy egységes öntudattá, egy lélekké olvad össze.

De minden artisztikus meggondoláson túl nyilvánvaló, hogy *a kommunista kultúra színháza újra a nép színháza kell, hogy legyen*. Nemcsak abban az értelemben, hogy olcsó jegyeket juttat a munkásoknak, hanem, hogy újra az egy lélekké olvadt néplélek ünnepévé avatja a színjátékot. Ennek első feltétele, hogy az intimitás helyébe a monumentalitás, az illuzionizmus helyébe a szimbolikus realitás kerüljön. De mások lesznek a drámák is, melyeket az egylelkű népnek az arénák ünnepén mutatnak.

A kommunista társadalomban ugyanis megszűnnek majd a „külső élet körülményei” dráma-motívumok lenni. A mindenki számára biztosított: emberhez méltó élet nem szolgáltat többé témát a „társadalmi drámák” számára és a lélek közös gyökerű legmélye fog majd felvirágozni a színpadon. A kommunista színpad tragédiái nem az éhes gyomor tragédiái lesznek, hanem az örök titkokra éhes léleké.”

MAGYAR SZÍNPAD (1919. ÁPRILIS 25.)

Az új közönség

„Öt hete, hogy a magyar színművészet felszabadult a kapitalista-osztály járma alól, és ez az öt hét igen nagy tanulságokkal szolgált az új világ igaz, melegszívű vezetői számára. E tanulságok közt, amelyek egytől-egyig igazolták a kommunizmus művészeti elveinek célirányosságát, a legszembeszökőbb talán az volt, hogy a proletariátus tényleg több fogékonyságot mutat a komoly drámák és a nemesebb vígjátékok iránt, mint az orfeumi mutatványok iránt. Az első hetek ez örvendetes tapasztalatát éppen *Lukács György* közoktatásügyi népbiztos szögezte le a minap és erre a tapasztalatra építették a Tanácsköztársaság színházi ügyeinek a vezetői azt a véleményüket, hogy a bohózatnak és a sekélyes operettnek a jövőben meg kell szűnnie, mert most azok a széles rétegek kerülnek először kapcsolatba a művészettel, amelyeknek csak alapfogalmaik vannak és ezért mindenekelőtt ízlésük fejlesztése céljából *komoly művészetet* kell számukra nyújtani.”

„A proletáröntudat, az emberi és emberies gondolkodás fejlesztésének egyik legkülönb eszköze a színház és a Tanácsköztársaság vezetőinek elévülhetetlen érdeme, hogy felismerték a színházi reformnak az iskolai reformmal egyenrangú jelentőségét és megalkuvás nélkül, egyenesen és céltudatosan haladnak előre a megkezdett úton.”

Hírek

„*A színésznevelés reorganizálásának direktórium.*

Tegnap délután tartotta első ülését a színésznevelés reorganizálására felállított direktórium, melynek tagjai *Balázs Béla* elnök, *Bálint Lajos*, *Bánóczi László*, *Csathó Kálmán* és *Hevesi Sándor*, a drámai férfiszínészek részéről *Ódry Árpád*, a drámai színésznők részéről *Forgács Rózsi*, az Operaház részéről *Székelyhidy Ferenc* és az operettszínészek részéről *Rátkai Márton*. Azonkívül a Színészszakszervezet *Lugosi Bélával*, az Ifjúmunkások Szakszervezete pedig egy kiküldöttel képviselteti magát a direktóriumban.”

Balázs Béla

„*Előadások az ifjúmunkásoknak.* A közoktatásügyi népbiztosság külön előadásokkal akarja fejleszteni az ifjúmunkások műveltségét. Erre a célra komolyabb drámai színházakat szemeltek ki éspedig vagy vasárnap délutánokra, vagy a szerdai estékre.”

„*Megnyílt az első Vörös Mozi.* Tegnap délután érdekes mozgóképszínház-avatás volt Budapesten. A József körút és a Nap utca sarkán megnyílt az első fővárosi *Vörös Mozi*, amelyet a proletariatus számára a Társadalmasított Mozgóképüzemek Központi Üzemvezető tanácsa nyitott meg. A megnyitó előadáson *Paulik Béla* politikai biztos mondott ünnepi beszédet és bemutatásra került a „*Kölcsönként élet*” című négy felvonásos társadalmi dráma.”

„*Magyar Nemzeti Operaház.* Holnap, szombaton, a *Hoffman meséi* kerül előadásra. A címszerepet *Székelyhidy*, a hármass női szerepet *Sándor Erzsébet*, a hármass baritonszerepet pedig *Szemere Árpád* éneklé. Kezdeté 5 órakor. Vasárnap *A walkürt* adják elő, amelyben *Haselbeck*, *Rózsa*, *Medek*, *Pilinszky*, *Kálmán* és *Basilides* a főszereplők.”

Pesti Műsor (1979. április 11.)

VIII/8.

A Tanácsköztársaság kiállítása után a művelődéspolitikai irányítói mind nagyobb figyelmet fordítottak a proletárközönség kulturális nevelésére. Ezt ékesen bizonyítja a közoktatásügyi népbiztosságnak az a terve is, mely szerint nyolcszáz tagú kollektív színtársulatot fog szervezni, hogy a külső városrészek lakói is közelebb kerüljenek a művészetekhez. Megalakult az írók szakszervezete, amelynek egyik feladata lesz az új magyar színpadi irodalom felvirágoztatása és népszerűsítése. Olvashatunk Pogány József *Napóleon* című drámájának nemzeti színházi bemutatójáról, Hevesi Sándor rendezésében, Ódry Árpáddal a főszerepben.

MAGYAR SZÍNPAD (1919. ÁPRILIS 30.)

Kollektív színtársulat - (Reinitz Béla nyilatkozata)

„A közoktatásügyi népbiztosság zenei, művészeti és színház-szocializálási osztálya nagy jelentőségű tervvel foglalkozik: *nyolcszáz tagú kollektív színtársulatot* fog szervezni a külső városrészek proletárközönsége számára. Az érdekes művészi tervet *Reinitz Béla* politikai megbízott a következő nyilatkozatban ismerteti:

- A kültelken élő proletárok számára kultúra-színházakat kell teremteni. A fáradt munkás ne legyen kénytelen bejönni a színház kedvéért a belvárosba, az ő számára is könnyen hozzáférhető legyen a művészi szórakozás. Hogy erre mennyire szükség van, azt nem kell fejtegetni. Ahol lehetett, a régi helyiségeket mi is megtartottuk, de a kereteket más tartalommal töltjük meg. A már meglevőkön kívül újak is készülnek úgy, hogy *10-15 helyen olyan színházak legyenek*, amelyeknek műsorán klasszikus drámák, irodalmi értékű középfokú színművek, klasszikus operettek és egy-egy opera szerepel.

- Hogy egy ilyen programot gyorsan meg lehessen oldani, és hogy minden színháznak változatos műsora legyen, arra csak az a módszer volt lehetséges, hogy *az összes színház számára egy nagy (kollektív) társulatot szerveztünk*. Erre természetesen kitűnő anyagnak kínálkozott a sok szerződés nélküli színész.

- Ez a kollektív társulat részekre oszlik. Mindegyik rész *egy külön darabot tanul be* egyidejűleg úgy, hogy ez a kollektív társulat *négy hét alatt hét elsőrendű irodalmi értékű darabbal lesz készen*. Az előkészületek egy központban történnek. Minden egyes társulat a saját darabját esténként más-más színházban játssza, úgyhogy minden színházban a hét minden napján más darab megy, miáltal a változatos műsor biztosítja van a periféria közönsége számára.

A díszletek minden egyes darabra, minden színháznál stabilok lesznek, míg a színészeket, hangszereket és ruhákat egy központból *villamos-, személy- és teherkocsik együttesen fogják szállítani.*

- Hogy mily óriási méretű lesz ez a társulat, azt az is mutatja, hogy csupán a szorosán vett színházi személyzete *nyolcszáz* ember. Központi igazgatónak *Sebestyén Géza* van kiszemelve, ki a szervezés munkájában is tevékeny részt vett. A társulat a *nyáron az összes helyiségben játszik*, télen csak azokban, amelyek fűthetők. A nyári szezon alatt remélhetőleg *harminchamincöt darabot* lehet beállítani.

MAGYAR SZÍNPAD (1919. MÁJUS 14.)

Az új színpadi irodalom

„Elkészült az írók katasztere, és tegnapelőtt megalakult az Írók szakszervezete, amely a magasabb rendű, az igazi irodalom művelése és fejlesztése céljából *egyesíti magában mindazokat, akik számottevő szerepet játszottak az irodalom terén*, és azokat is, akik eddigi munkásságuk során komoly kvalitásokról tettek tanúságot.

Az Írói szakszervezet megalakulása a színpadi irodalom fejlődésére is nagy hatással lesz.

Egy új magyar színpadi irodalom fog itt kivirágozni a régi helyén, szebb, nemesebb, teljesebb virágú, mint az eddigi volt, nem lesz benne annyi franciás sikamlósságra való törekvés, de lesz benne *gondolat, erő és érzés.*”

SZÍNHÁZI ÉLET (1919. MÁJUS 18 – 24.)

Napóleon - Pogány József drámája a Nemzeti Színházban

„Szerzőavatás volt pénteken a Nemzeti Színházban. Az új szerző neve azonban csak a színlapon új, egyébként a legismertebb és legjobban csengő magyar nevek sorából való. *Pogány József* az új szerző, külügyi népbiztosunk, a magyar proletárforradalom egyik legérdekesebb és legtisztelteméltóbb alakja, aki mint kitűnő író, szociológus és publicista már régen kitűnő értéket szerzett nevének.”

A színlapon az új név azonban Pogány Józsefé, és érdekes egyéniségéhez mérten újszerű és rendkívüli a feladat itt is, melyre első színpadi munkájában, a *Napóleon* című történelmi drámában vállalkozik.

Ódry Árpád

A címszerepet *Ódry Árpád* alakítja. Markáns, férfias Napóleon, olyan, amilyennek Pogány rajzolja, nem pedig az idealizáló anzikszkártyák.

Hevesi Sándor, mint rendező szolgálta teljes odaadással és művészi lelkesedéssel a szerző intencióit, és ilyen körülmények között szinte felesleges megemlíteni, hogy Pogány József *Napóleonja* őszinte, megérdemelt sikert aratott.

VÉGE

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1979. április 19.)

Köszöntjük hazánk felszabadulásának 35. évfordulóját

Színház és történelem

Figyelemre méltó adatokat találunk a Magyar Színházi Intézet *Orosz és szovjet színművek a magyar színpadokon 1945-1949* című kiadványában. Hazánkban 1874–1944-ig 42 orosz klasszikus drámát játszottak. Közöttük elsősorban *Gogol*, *Csehov*, *Turgenyev*, *Lev Tolsztoj*, *Gorkij* színműveit.

1945 tavaszától szélesre tárt kapun jöttek a művek és alkotók. Az első négy esztendőben a színházak államosításáig százegy orosz és szovjet drámát játszottak. Még dörögtek az ágyúk, amikor a budapesti Nemzeti Színházban már próbálták a *Viharos alkonyatot*.

A történelemmé vált valóság képe tárul elénk a *Szabad Nép* 1945. évi márciusi és áprilisi számainak tallózása közben. A lap hírvotata figyelemmel kíséri a színházak életre keltét, a premierek időpontjait. Az újság hasábjain megjelenő kulturális hírek, tudósítások hűen tükrözik a Magyar Kommunista Párt népművelést teremtő, fellendítő politikáját. Gondot fordít a színházi, zenei, irodalmi, képzőművészeti elképzelések, események publikálására. Az egykori közlemények ma már forrásul is szolgálnak a művészet, ezen belül a bontakozó színházi élet nyomon követéséhez. Az eltelt harmincöt év óta elválaszthatatlan egységgé kovácsolódott a színház és a történelem. A színházban benne él a történelem, a történelemben a politizáló színház törekvése. E kölcsönhatás eredményét érezzük a megszépítő emlékeken át napjaink valóságában.

1945 két tavaszi hónapját véve alapul örömmel tapasztaljuk a színházak lélegzetvételét. A lap március 29-én arról ad hírt, hogy a Nemzeti Színház igazgatósága a *Tartuffe* nagy sikerére való tekintettel úgy határozott, hogy nagyszombaton, március 31-én is tart előadást. Az Operaház április 4-én díszelőadást rendez, amelyen bemutatják Puccini *A köpeny* című egyfelvonásos operáját, Ravel *Boleróját* és Borodin *Igor herceg* című dalművének egy részletét. Az újság április 7-i számában kritika jelent meg John Steinbeck *Lement a hold* című színművének Művész Színházbeli előadásáról. A Nemzeti Színház (a korábban hirdetett április 21-i dátummal szemben) a Magyar Színház épületében április 25-én a *Bánk bán* előadásával nyitotta meg tavaszi évadját. A darabot (új betanulásban) *Major Tamás* rendezte. Bánk bán szerepét *Abonyi Géza* játszotta. Ottót, a fiatal *Gábor Miklós* alakította sikerrel.

A Magyar Színház áprilisi bemutatóján Bánk bán szerepét Abonyi Géza játszotta

Olvashatjuk a lap április 19-i számában, hogy megkezdődtek Gorkij *Éjjeli menedékhely* című színművének próbái a Vígszínházban. A darab főbb szereplői: *Ajtay Andor*, *Rózsahegyi Kálmán*, *Somló István* és *Tolnay Klári*.

1949-től az 1978/79-es évad végéig a fővárosi és vidéki színházak több mint 750 orosz és szovjet drámai bemutatót tartottak.

A klasszikusok közül első helyen Makszim Gorkij áll, nyolcvannál több bemutatójával, Csehov drámáit mintegy hatvan bemutató képviseli. Gogol, Tolsztoj, Dosztojevszkij művei a magyar színházak állandó műsordarabjai.

Mindez szüksézáv beszámoló a márciusban és áprilisban erjedésnek indult színházi élet hősi korszakáról. Még tartott a háború, de a művészet utat tört, hogy minél gyorsabban elősegítse a felszabadult ember szellemi építkezését. Most is közöttünk vannak azok a művészek (bár a számuk sajnos gyérül), akik a viszontagságos körülmények ellenére is derűvel, lankadatlan szorgalommal, lobogó hittel kezdtek hozzá hivatástudatból, a szó nemes értelmében: a nép igazi neveléséhez. Az idő bár elsuhant felettük, de léleekben, alkotókedvükben most is fiatalok. Tetteikben tovább élnek.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front közleményei 1945. március-április 21-es száma *Újjáéled a magyar kultúra* címmel közölt cikkeket. „A magyar színjátszás új virágzásnak indult. Az Operaház élére a Budapesti Nemzeti Bizottság háromtagú vezetőséget választott, közöttük a kiváló énekest, Székely Mihályt. A megnyitó előadást március 15-én tartották a *Bánk bán* és Kodály *Psalmus Hungaricus*ának bemutatásával. A Nemzeti Színház Major Tamás vezetése alatt áll. A Vígszínház régi igazgatója Jób Dániel újra átvette a Vígszínházat és a Pesti Színházat, a Kamara Színház március elsején tartotta megnyitó előadását. Debrecenben a Csokonai Színházban Fényes Alice vendégszerepelt, a szegedi színházat Lehotay Árpád vezeti. A budapesti szabadság ünnepélyen Jávor Pál lépett fel.”

A felszabadulás óta bemutatott művekben benne él a történelem a maga buktatóival és fejlődésével. A színházak és az írók alkotásainak találkozása hozzájárult a társadalom fejlődéséhez, a szocialista eszmék terjesztéséhez, a művelődés gondolkodás-változtató, jellemalakító folyamatához. A színház sajátos eszközeivel részt vállal a politikai feladatok sürgető megoldásában is. Ugyanakkor a múlt bemutatásán át párbeszédet folytatott és folytat a jövővel. Jóra, szépre, nemes cselekedetekre nevelte és ösztönözte a tömegeket. A színház és az irodalom együttes erővel nyitott ablakot az értelem szabadsága előtt.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1980. április 2.)

Éljen május elseje!

 „...Ahol színház van — ott béke van”

A *Szabad Nép* 1945 áprilisi számaiban nyomon követhetjük a színházak kapunyitását. A hírek hűen megőrizték a színháztörténeti eseményeket, a bemutatandó darabok címét és időpontját. Az ólomba öntött szavak tartalmát olvasva szinte érezzük a megtépázott ország szellemi kultúrájának lélegzetvétélét. S ebben az értelmezésben nagy szerep hárult a Magyar Kommunista Pártra. Kezdeményezésére – olvashatjuk a lapban – nemcsak az újjáalakult színházakban, hanem a kerületekben is kigyúlt a művelődés iránti igény fénye.

Sorjáznak a hírek. Az újság április 19-i számában az MKP és a Szakszervezeti Tanács felkéri mindazokat a színészeket, akik az első szabad május elsejét művészetükkel szolgálni kívánják, jelentsék be még a héten a Munkás Kultúrszövetségnek.

Megkezdődtek a próbák a Vígszínházban. A megnyitó darab Gorkij *Éjjeli menedékhely* című színműve lesz Horváth Árpád fordításában. A mű főszereplői: *Ajtay Andor, Rózsahegyi Kálmán, Somló István, Tolnay Klári.*

1945. május 5-én hírt ad az újság arról, hogy Csontos Gyula és Törzs Jenő Budapest ostroma óta most lép először színpadra, a Nemzeti Kamara Színház péntek esti bemutatóján. Csontos Makay Margittal Csehov ismert vígjátékát, a *Medvét* játssza el, míg Törzs Jenő ugyancsak Csehov tréfás magánjelenetét adja elő *A dohányzás ártalmasságáról* címen. Mindkét darabot Apáthy Imre rendezte. A bemutató harmadik egyfelvonásosa, Madách Imre németellenes tendenciájú szatírája, *A civilizátor*, Rátkai Mártonnal a főszerepben.

A 35 év előtti május elsejéről beszélgettem Gobbi Hildával, a Nemzeti Színház művészeivel. Egy korabeli fényképet és egy humoros „verset” mutattam a színésznőnek.

Arca felderült, tekintete arról árulkodott, hogy az idő távolságát lélek közelbe hozta a felsejűlt emlék. A fotó 1945 május elsején készült a Nemzeti Kamara Színház előtt. Lovas stráfkocsin ülnek a felvonuló színészek a *Karnyóné* című darab jelmezeiben. A képen látható: Gobbi Hilda, Major Tamás (micisapkában), Somogyi Erzsi, Ungvári László, Pásztor János, Lázár Gida, Eöry Kató. Lelkesedés, az újjáéledés hite sugárzott a művészekből. A háború utáni feltámadás öröme élt bennük, az a boldog tudat, hogy a felszabadult embert köszönti a színház világa.

A Népligetben volt a felvonulás. A stráfkocsi előtt Pataki Jenő haladt a kerékpárjával és szinte önfeledt ujjongással szavalta Szendrő József és Pásztor János: 1945 első „*Szabad Május*” című rigmusát, amelynek tartalma is hűen visszaadja május elseje örömteli hangulatát.

Majd a művésznő arról szólt, hogy mérhetetlenül örültek az életnek.

– „Derűt, békét, megnyugvást sugárzott a szakmánk abban az időben. Ahol színház van, ott béke van. Ahol nincs béke, ott bezárják a színház kapuit. Major Tamás, Várkonyi Zoltán és én azt a feladatot kaptuk, hogy segítsünk újtára indítani a színházi életet. Lelkesedésből sok mindent el tudunk intézni. Együtt dolgozott velünk Ladányi Ferenc, Gábor Miklós és még sorolhatnám a neveket. Az az éltető erő sarkallt, ösztönzött minket, hogy cselekvően vállaljunk részt az újjászületésben.”

S az akkori tettek a ma valóságában élnek tovább.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1980. április30.)

Görögországi színházi képeslap

A Volántourist szervezésében – 12 napos görögországi körutazáson vettem részt.

Útvonalunk főbb állomásai: Thessaloniki, Athén és környéke (Korinthos – Mykene – Epidauros – Naflion), Delphi és Kréta szigete voltak.

Diákkorom óta vágytam arra, hogy egyszer eljuthassak az antik drámák szülőhazájába. Így érthető, hogy rövid görögországi tartózkodásom idején figyelmem elsősorban az ókori tragédiák bemutatásának helyére Epidaurosra és az Athéni Nemzeti Színházra összpontosult. Az Athéni Nemzeti Színháznak – megalapításától kezdve – az a törekvése, hogy az antik drámát felélessze. Ahhoz, hogy a régi tragédiákat a mai nézőhöz közelebb hozzák, részben át kellett alakítani. A változtatások közül csak néhányat említek: a darab átírása prózába, új zene és tánc, (a koreográfiához felhasználják a régi görög szobroknak és vázafiguráknak kifejező mozdulatelemeit), a maszkok levétele és általában a természetes játék.

Az antik dráma első színreviteli kísérletei zárt teremben történtek. Később belátták, hogy hatásosabb, ha eredeti környezetben, vagyis a szabad téren adják elő a drámát. 1954 nyarán első alkalommal kísérelték meg Epidauros antik színházában az egyik mű bemutatását.

Ennek a sikere a következő évben az *Epidaurosi Drámai Fesztivál* alapításához vezetett.

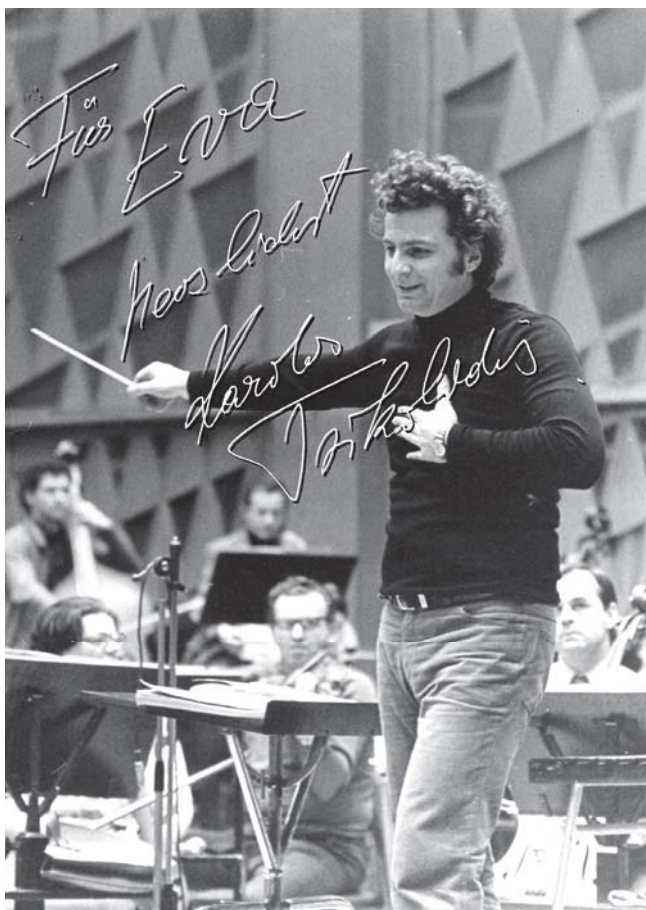
Az epidaurosi színház

A görögországi antik színházak közül az epidaurosi maradt fenn a legjobb állapotban. Kőből készült és tizennégyezer néző befogadására alkalmas. I. e. a IV. század közepén az építész és szobrász Polyklet tervezte. A kör alakú, „Orchestra” – ahol az előadásokat tartották – átmérője több mint 20 méter. A színház nézőtere kb. 55 széksort foglalt magába. Az ülőhelyek felső sorai meredeken emelkednek, ami talán titka a színház kitűnő akusztikájának. (Nem véletlen, hogy a szelíd dombok közötti csodálatos völgyben fekvő Epidauros már az ókorban is kedvelt kiránduló-, üdülő-, és zarándokhely volt. Költői és tragédia versenyeket, valamint sportjátékokat is rendeztek ott.) Az epidaurosi előadások és a régi görög tragédiák modernizálási kísérletei nem egyszerű szórakozást, hanem magas etikai és művészi élményt nyújtanak a nézőknek.

Az Athéni Nemzeti Színház repertoárján a klasszikus drámák mellett az újabb és egészen modern darabok is megtalálhatók. A társulat az utóbbi években gyakran vendégszerepel külföldön is. Európa országain kívül Japánban, a Szovjetunióban és Amerikában is bemutatkoztak. 1973-ban hazánkban is felléptek. Ezek a vendégjátékok nemzetközi elismerést jelentenek az antik görög drámák és az Athéni Nemzeti Színház számára egyaránt.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor, (1978. május)

B.É.:1977-ben rendezték meg Budapesten a II. karmesterversenyt. Ennek egyik győztese Karolos Trikolidis a Thessaloniki Színház karmester volt. Nemcsak tehetsége, szimpatikus egyénisége miatt, hanem Görögország iránti rajongásom miatt is övé volt a „közönség-szavazatom”.
Lelkesedésemben dedikált fényképet kértem tőle.

„Für Eva herzlichst”

Karolos Trikolidis görög karmester és aláírása

A Fehérlófia az ősidőktől Békéscsabáig

A színházi előrejelzésből tudjuk, hogy a békéscsabai Jókai Színház egyebek között Hegedűs Géza *Fehérlófia* című mesejátékának bemutatójára készül Nagy András László rendezésében. Ezt az ősmondai tárgyú színjátékot az idén, a nyári évadban Gyulán, a szabadtéri színpadon sorozatosan, sikeresen játszották részben ugyanazok a művészek, akik most Békéscsabán próbálják a darab zárt-színházi változatát. Megkértük a szerzőt, hogy művével kapcsolatban válaszoljon néhány kérdésünkre.

– *Tudtukkal a Fehérlófia eredetileg hangjáték volt. A rádió több éven át gyakran ismételte. Hogyan lett színpadi játék belőle?*

– A *Fehérlófia* valóban gyakran ismételt első része verses hangjáték-tetralógiámnak, az *Idők mélyének*. Egyébként mind a négy rész külön-külön is önálló játék, de együtt ölelik fel a magyar ősmondavilágot a legrégebbi meséktől egészen a honfoglalás befejezéséig. A *Fehérlófia* a legkorábbi emlékekből való, még az obi ugor mesevilágban is találtam hozzá kiegészítő motívumokat. Később az egész *Idők mélyén* könyv alakban is megjelent. Ebben bukkant rá egykori tanítványom, Nagy András László a darabra, amelyikről úgy vélte, hogy alkalmas színpadi mesejáték-előadásra. No persze, ehhez le kellett ülnünk, hogy a másfajta dramaturgiai megoldásokat igénylő színpadhoz módosítsuk az eleve tisztán akusztikus hatásokra elképzelt rádiójátékot. Ráadásul a rendező színpadi elgondolása szerint a *Regős* női szereplő, aki egyrészt narrátor, másrészt rezonőr szerepet játszik, tehát afféle varázslóasszony. Ezt az ötletet én igen szellemesnek tartottam, de ezzel az egész játékot időbelileg még ősbibbnek, a matriarchátus korából valónak kellett képzelnem, illetve „átképzelnem”. A végleges szöveget a rendezővel együtt alakítottuk ki a gyulai szabadtéri bemutatóra.

– *És milyen volt a gyulai előadás?*

– Életem kellemes emlékei között őrzöm. Szereplői egykori tanítványaim voltak: a címszerepet játszó *Spindler Béla*, *Jancsó Sarolta*, a rezonőr-varázslónő, *Mátrai Márta*, a Rézhajú lány, *Zsolnai Júlia*, az Ezüsthajú lány. Csak a női főszereplőt, az Aranyhajú lányt alakító *Ferencz Évát* nem ismertem addig. Igazán csak Gyulán, az előadáson bontakozott ki előttem, milyen is ez a darab.

– *Sokat kellett módosítani a szövegen, amíg a hangjátékból színjáték lett?*

– Nem elég, hogy színjáték, de szabadtéri játék, ez pedig merőben másféle hatásokra épül, mint a zárt színházbeli. Sokat rövidítettünk, különböző részekhez hozzáírtunk; el kellett képzelni látványnak azt, ami a hangjátékban látomásfelkeltés. A rendező koncepciója szerint másféle zenekíséretet igényel a szabadtéri rendezvény, mint a rádióelőadás. Valamikor a hangjátékhoz Szöllősy András kitűnő muzsikát komponált (jó néhány motívuma idővel belekerült az *I. koncertójába* is). De ez a nagyzenekart igénylő, szimfonikus hangzású zene nem felelt meg a szabadtéri előadás némiképpen vásári komédia jellegének. Bevallom, mindig szerencsém volt zeneszerző munkatársaimmal. Szöllősy András annak idején remekműű kísérőzenét írt, Simon Zoltán merőben más karakterű, de sokkal játékosabb és az ősi népi muzsikához mégis közelebb álló kíséretet komponált, a lehető legegyszerűbb instrumentálisabb eszközökre, de nagyon is számítva Ferencz Éva gyönyörű énekhangjára. A békéscsabai zárt színház előadásában sok minden visszatér az eredeti szöveghez.

– *Mit tud erről a premierről?*

– Nem olyan régen értesültem arról, hogy már készülnek a csabai bemutatóra. Novemberben tájon mutatják be a darabot, és december 1-én lesz a premier a Jókai Színházban. Öröm számomra az, hogy az Aranyifjú, az Ezüsthajú lány figuráját ismét Ferencz Éva, illetve Zsolnai Júlia alakítja. Mátrai Márta helyett Márh Ágnes, Spindler Béla helyett Szilárdi István játssza a *Fehérlófia* főszerepeit. A varázslónő továbbra is Jancsó Sarolta. Nagy várakozással és izgalommal tekintek az új bemutató elé.

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1978. november 8.)

Negyedik Henrik király

Shakespeare neve és költői műve aránylag elég korán jutott el hazánkba, ha tekintetbe vesszük irodalmunk akkori állapotát és általános közműveltségünk fejlettségét. Az irodalom hamarabb meghódította a maga számára Shakespeare-t, mint a színpad. Kazinczy Ferenc, Vörösmarty Mihály, Arany János, Petőfi Sándor – és még sorolhatnám – Shakespeare fordításaikkal utat nyitottak a nagy angol költő magyarországi térhódítása előtt. Bessenyei György 1777-ben ezt írja: „Olvassátok Milont, Shakespeare-t, Joungot és meg fogjátok látni, hogy az emberi elme mennyire képes egyszerre fenséges és borzasztó lenni.”

Színháztörténeti gyűjtemények között őrzik a *Negyedik Henrik király* című színjáték kézírásos rendezői példányát. (A dráma első részét nálunk először 1845. február 8-án mutatták be a Nemzeti Színházban.) Vessünk egy pillantást a címoldalra. A szöveg elárul valamit: a cenzúra létezését. Idézek a megjegyzésekből: „Királyi vizsgálatra küldetett jan. 29. 845-ben Fánicsy Lajos rendező által.” Kissé lejjebb a jóváhagyás: „Kihagyván a törlötteket az előadás megengedtetik.” Kelt Budán, február 3-án 845. Kondé József királyi helytartó tanácsi titoknok. Még ide kíváncsozik, hogy a kézzel írt példányon Egressy Gábor rendezéssel kapcsolatos bejegyzései olvashatók.

Ezt követően a *Negyedik Henriket* játszották 1855-ben, 58-ban, 66-ban, 86-ban, 1916-ban, 42-ben és most az 1980-81-es színházi évadban. Ami talán említésre méltó: a dráma első és második részét 1916-ban, 1942-ben és most mutatták be.

A jó értelemben vett Shakespeare-kultusz megteremtése Hevesi Sándor nevéhez fűződik, a Nemzeti Színházban. Tíz év alatt hat ciklust csak Shakespeare-nek szentelt, de a *Klasszikus Hétfőknek* nevezett két sorozatban és külön előadásokon is játszotta drámáit. Hevesi kimutatta: 1923-ig a Nemzeti Színház körülbelül 23 ezer előadást tartott, és ebből majdnem ezernyolcszázszor volt Shakespeare-é a szó – írja László Anna *Hevesi Sándor* című könyvében.

Shakespeare lángelme volt. Petőfi így jellemezte: „egymaga fele a mindenségnek.”

Bieliczky Sándor

Pesti Műsor (1981. február 4.)

A nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház

Új színház fénye gyullad ki az idei évadban Nyíregyházán, Szabolcs-Szatmár megye „fővárosában”. Régi álma volt már az ott élő embereknek, hogy önálló társulat elégítse ki a művelődni vágyók ezreinek igényét. 1977-ben tárgyalta az akkori Kulturális Minisztérium kollégiuma a megye művelődési életéről, helyzetéről szóló jelentést. Ott vetődött fel a gondolat, hogy Nyíregyháza kapjon önálló színházat. Az 1960-as években a debreceni Csokonai Színház és a Déryné Színház (budapesti székhellyel) évente mintegy 150 előadást tartott Nyíregyházán.

Nyíregyháza sokat fejlődött az utóbbi időben. Több mint százezren élnek a városban. Megnövekedett az ipari és mezőgazdasági munkások, az értelmiségiek, valamint a különböző oktatási intézményekben tanuló diákok, illetve főiskolai hallgatók száma. Ezek a társadalmi tényezők tették sürgetővé az új színház kapunyitását. Mind a minisztérium, mind pedig a megyei és városi tanács közös akarattal úgy döntött, hogy a múlt században épült színházat alkalmassá kell tenni a közönség befogadására. Ezt követően hozzáláttak az elképzelések megvalósításához. A rekonstrukció ez év június végére befejeződött. Korszerűsítették a színpadot, a nézőteret, bővítették az öltözőket, kis műhelyeket hoztak létre (fodrászat, öltöztető). Kívül-belül megszépült a színház.

A megyei és városi tanács áldozatkészségével megoldódnak a nagy műhelyek problémái is. Próbatermek, raktárak épülnek majd a fejlesztés második szakaszában. Mind a két tanács segít a színház dolgozóinak lakásellátásában.

Régi színházi szakembert neveztek ki igazgatónak Bozóky István személyében. A művészeti vezető Fehér György, a televízió rendezője. A dramaturg és rendezői feladatot Balázs Ádám látja el. Harminc személy alkotja a művészgárdát. Budapestről és a vidéki társulatoktól szerződtek a színészek Nyíregyházára. A színház vezetői – az előadások színvonalának fokozatos emelése érdekében – néhány jeles budapesti színész és filmszínész vendégszereplésére is számítanak. Ugyanakkor a vendégrendezőkről sem feledkeznek meg. Többek között Jancsó Miklós rendezésében láthatja majd a közönség Hernádi Gyula: *Szép magyar tragédia* című darabját.

Próza tagozatú lesz a színház. A megye hat-nyolc helyén játszanak. Továbbra is támaszkodnak a Csokonai Színház operatársulatára. Évi előadásainak száma megközelíti a 260-at. Műsortervükben szerepel Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*, Maróti Lajos: *Az állam*, Ibsen: *A nép ellensége*, Tamási Áron (egyik mesejátéka), de stúdió előadásban Szókratész: *Védőbeszéd* című művének bemutatása.

Az új színházi évadot 1981. október 17-én nyitják Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde* című darabjával. Mind a megyei szervek, mind a minisztérium úgy véli, hogy új, önálló színháznak a létrehozatala logikus következménye színházpolitikánk decentralizációs törekvéseinek, a Déryné Színház és a 25. Színház egyesítésének, a Népszínház megalakításának.

Végezetül, de nem utoljára. Kiről nevezték el Nyíregyháza művészeti életének újjávarázsolt intézményét? A megye szülöttéről, Móricz Zsigmondról (1879-1942), a magyar realista prózairodalom kimagasló képviselőjéről.

Bieliczky Sándor

Magyar Hét (1981. október)

4./ EMBEREK, TÖRTÉNETEK

Vasárnap délelőtt

Kint volt az udvaron, és az aprójószágot etette. Egy héttel ezelőtt már kerestem, de akkor másfelé szólította a kötelesség, és így nem találtam otthon. Most szerencsém volt.

Barátságosan invitált, miközben én mentegetőztem, hogy vasárnap lévén zavarom nyugalmát, elrabolom még ezt a kevés idejét is a családjától. Kinyitotta az utcai kiskaput, nyújtotta jobbját és bemutatkozott: Szabó Imre vagyok, a Nagyerdő II. kerületének erdésze. Majd így szólt:

– Kerüljünk beljebb, a szobában kellemesebb az időjárás. Ez az április alaposan megtréfál minket. Nyugodtan visszavehetjük a téli holmit.

Tágas udvaron haladunk az erdészház felé. A fűben hasalva egy haragoszöld színű kacsára lettem figyelmes. Az erdész tekintetemből kiolvasta csodálkozásomat, s még mielőtt megkérdeztem volna a kacsza származását, illetve családfáját, jóízűen nevetve mondta:

– Ne lepődjön meg, amit most hall tőlem, ez az úgynevezett halk kacsza.

Én még ilyen kacsafajtáról nem hallottam, így hát nincs mit tagadnom, meglepődtem, különösen a „halk” jelző hallatán. Talán beteg, és ezért a szokottnál rekedtebb a hápogása, vagy... De nem akartam sokáig morfondírozni, mert éreztem, hogy választ vár tőlem: vajon tudom-e, miért titulálják így a rejtélyes kacsát. Lesz, ami lesz, választ kell adnom még akkor is, ha állattanból megbukom.

– Bizonyára azért nevezik halk kacsának, mert nem tartozik a hápogók családjába. És milyen boldog voltam, amikor fejbőlintása elárulta, hogy ráhibáztam. Éppen úgy szereti a fűvet, mint a liba, és úgy szeret vízben úszkálni, mint hangos kacsatársai.

A konyhában ínycsiklandozó ételillat áradt. Felesége és lánya a tűz körül szorgoskodtak. Készítették a vasárnapi ebédet. Mi a belső szobában foglaltunk helyet.

Ezek után az erdő szépségéről és munkájáról beszélgettünk. Huszonöt éve erdész. A rábízott 1380 hold területet úgy ismeri, mint a tenyerét. Az erdő legnagyobb részét a kocsányos tölgy, a fiatalabb erdei és feketefenyő, valamint az akác alkotja. Az elmúlt években jelentős telepítést hajtottak végre Debrecen különböző kerületeiben.

Ültettek ezüst juhart, mezei szilt, amerikai kőrist és vértölgyet. Az utóbbi azért érdekes, mert ősszel megpirosodik a levele, és szép látványt nyújt az erdőben. Gazdag életútján azt tapasztalta, hogy viharban a sűrű ágú fáknak van a „legsíróbb hangja”. Ezek közé sorolta a szilt, a rezgő nyárfát és a tölgyet. Minél húsosabb, tömörebb a lombkorona, annál síróbb a hangja. Ezzel ellentétben, amikor könnyű szellő pásztáz az erdőben, már a fák „énekét” említette. Amelyeknek levélzetük ritkább – ezüstjuhar, ezüsthárs – valósággal „muzsikálnak”. Mennyi apró szépségre figyel fel a természettel állandóan ismerkedő erdész!

Tavasszal a sokszínű virágok illatától terhes az erdő. Ezen a tájon elsőként nyílik az ibolya. Kétféle színben található. Az egyik halvány, a másik pedig sötétebb lila. Ennek az erdei virágnak kellemesebb, erősebb az illata a kerti ibolyáénál. Néhány évvel korábban fehér ibolyát is talált az erdőben.

– Milyen az erdő madárvilága? – kérdeztem.

– Sokszínű és gazdag – válaszolta. – Az utóbbi időben úgy tapasztalom, mintha csökkent volna az éneklő madarak száma. Megtalálható itt a cinke, a sárgarigó, a tövisszúró gébics, a meggyvágó (ez a madár különleges szeretettel csipkedi a meggyet). Egyik legkedveltebb madaram a harkály. Nemcsak hasznossága, hanem jó érzéke miatt is. Megfigyelhető, hogy csak a beteg fát kopácsolja jellegzetes akrobatikus mutatványok közepette. Az egészséges fákhöz nem nyúl. Zsákmánygyűjtés közben tíz-tizenkét centiméter hosszúra kinyújtja a nyelvét, amelynek kis horog van a végén, és azzal húzza ki a cincér lárváját. Pacsirtát csak nagyritkán lehet látni. Pedig valamikor gyakori madár volt az Alföldön. Elköltözésének oka eddig ismeretlen. A madarak közül legszebb hangja a sárgarigónak és a vörösbegynek van.

Gazdag a Nagyerdő állatvilága is. Az érdeklődő megtalálja itt az őzet és a nyulat. Az erdésznek mindegyik kedves, féltve őrzi őket, de ha választani lehet közülük, akkor az első helyezett az őzike.

– Félénk, szelíd jószág könnyen ijed, ki van téve a kóbor kutyák zaklatásának. Már három elhagyatott őzikét neveltem fel. Közülük különösen Csuri nőtt a szívemhez. Éppúgy dédelgettem, mint egy kisgyermeket. Cucliból itattam vele tejet, óvtam az időjárás zordságától. Amikor már „nagykorú” lett, elengedtem. Gyakran láttam legelészés közben, szólítottam a nevére, és ő is megismert, hozzám szaladt. Majd teltek-múltak a hónapok, és Csuri eltűnt a szemem elől.

Sokszínű ecsettel festette meg az erdőt a délelőtti beszélgetés közben. Az erdész életéhez hozzátartozik a táj szépsége is, hiszen munkában eltöltött napjaiban akaratlanul is találkozik a színek és állatok pompájával.

Amikor érdeklődtem, hogy melyik időszak a legnehezebb az erdész életében, arra gondoltam, hogy a téli hónapokat említi. Tévedtem. Válaszában a tavaszt jelölte meg. A verőfényes vasárnapokon a kirándulók százai keresik fel az erdőt. Ilyenkor elegendő egy eldobott cigaretta, és máris tüzet foghat az erdő. Az elővigyázatosság nagy hasznára van az erdésznek. Megszervezi a tűzkészültséget, és állandóan ellenőrzi a „forgalmasabb” kirándulólhelyeket. A tél elsősorban a közlekedésben okoz nehézségeket. A térdig érő hóban rendkívül nehéz és bonyolult az erdővédelmi szolgálat. Naponta tíz-tizenkét kilométert is kell gyalogolnia ahhoz, hogy végrehajtsa a feladatát.

Néhány nap múlva Nagyháton megkezdik háromezer köbméter fa kitermelését. Négy fűrészgép lát munkához. Egy masina napi teljesítménye huszonöt-harminc köbméter fa kitermelése. A gépesítés előtt ezt két favágó húsz nap alatt tudta csak elvégezni megfeszített munkával. A kitermelt mennyiséget farost és bányafa formájában szállítják külföldre.

Szabad vasárnapját családja körében tölti Szabó Imre. Idejének egy részét felhasználja olvasásra, szakmai műveltségének gyarapítására. Az esti órákban pedig televízióznak. Néha megnézik a Csokonai Színház egy-egy előadását is.

Huszonöt éve erdész. Ebből húsz évet töltött a Nagyerdő II. kerületében. A negyedszázados jubileumi ünnepségen megkapta az igazgatóságtól az elismerést, s kiváló munkájáért a pénzjutalmat. Ő legjobban a megbecsülésnek örült.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1962.)

Vigasztalás

Mint minden temetés, ez is olyan szomorú volt. Bár napfény aranylott a májusi határban, de bent a szívben keserves fájdalom tombolt. Szabó Józsefék talpig feketében álltak a koporsó mellett, tekintetüket a földre vetették és sűrű csillogó könnytenger patakzott szemükből. Úgy érezték, egy élet dőlt össze bennük, hogy eltemették hároméves kisfiukat, a család szeme fényét, a göndörfürtű Józsikát.

Szabó József negyvennégy, Lídia a felesége harmincnégy éves. Tizenöt évi várákozás után született egyetlen gyermekük: Józsika. És íme, most a féltve dédelgetett, a lelkükkel becézett kismadár itt fekszik előttük, lecsukott szemmel, jég hideg, kettétört mosollyal az arcán.

Lídia fáradtan nyitotta ki szemét és kíváncsian nézett körül a félkörben álló tömegben. Keresett valakit, aki megígérte, hogy itt lesz a temetésen.

Igen, Éles Bernátot, a termelőszövetkezet elnökét kutatta, vajon elkíséri-e utolsó útjára kicsi keresztfiát? Hiába minden keresés, nem látta sehol. Tövísként szűrődött szívébe a csalódás okozta fájdalom, és feldúlt idegállapotában megszorította a férje kezét. Szabó markos ember volt, a búzászsákot könnyedén cipelte, a fronton a golyók és bombák záporozását közömbösen fogadta, a gránátszilánk okozta sebének tüzes fájdalmát hangtalanul tűrte, de most felszisszent. Mintha összepréselődtek volna az ujjai, és érthetetlenül nézett asszonyára.

Lídia ezt rebegette: – A legjobb cimborád és mégsem jött el.

Szabó legyintett: – Nem szereti, ha sírnak körülötte. S többet nem esett szó az elnökről.

E beszélgetés idején cammogott be a személyvonat a falu állomására. Éles Bernát kisfiúval a karján szállt ki a másodosztályból és gyors léptekkel megindult a falu felé. Az ismerősök meglepődtek. Nincs még családja Bernátnak, honnan hozta a kis legényt? – találgatták. Az elnököt csak akkor látták ily szaporán „közlekedni”, amikor valami fontos szövetkezeti problémát kellett megbeszélnie a tanácsházán, vagy más egyéb rendkívüli ügy elintézése várt rá. Máskor kimérten, magabiztosan, higgadtan róttá az utcákat. De most szorít a cipő – gondolták a szomszédok.

Az elnök tudta, hogy egy percet sem késlekedhet. Nemsokára vége lesz a temetésnek és akkor... talán már késő... A budapesti gyermekotthonban járt és onnan hozta magával a kisfiút. Úgy gondolta, hogy Szabóék fájdalmát enyhíti, ha gyermekük helyett gyermek gyógyítja a friss sebeket. Zaklatottan nyitotta ki az utcai kaput, s valósággal rohant a tornác felé. Az előszobakulcsot leemelte „titkos” helyéről, a lugast tartó oszlopról. Kattant a zár és kivágódott az ajtó. Az utcai nagyszobába sietett. Az út fáradalmától eltörődött kisfiú nagyokat pislogott, álmos volt. Lefektette a díványra, a fogasról leakasztotta komája nagykabátját és betakargatta vele a gyermeket. Néhány másodperc múlva már álomországban járt Bandika. Bernát papírt, ceruzát húzott ki a zsebéből és hozzálátott a fogalmazáshoz. Szinte sercegeve karcolódtak a betűk a papírra. Ezt a két tömondatot kanyarította rá: „Én Bandika vagyok. Szeressetek engem is.” A cédulát otthagya az asztalon és elsietett.

Nemsokára Szabóék is megérkeztek. Kővé dermedten álltak a szoba közepén. Az írásból megállapították, hogy az elnök járt itt, s a gyermekekre pillantva tudták, miért nem látták a temetésen. Egymásra néztek, ráborultak a kisfiúra, és sírtak, sírtak keservesen. Szívükben megfogalmazódott az elhatározás: Bandikát felneveljük, Bandika a mi fiunk...

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1962.)

Valóban késő?

A KISLÁNY sírt, az édesanya ajkát lezárta a szomorúság. Mindketten súlyos gondokat cipelnek a vállukon. A kislány 14 éves, az édesanya már lassan betölti az 50. évet. Ketten maradtak, talán így is mondhatnánk, egyedül. Az édesapa, a családfő, eltűnt az életükből. Nem halt meg, nem, él ő most is, dolgozik az egyik debreceni gyárban, de az ajtót már nem nyitja rá családjára.

MI IS TÖRTÉNT ezzel a családdal? A szülők 25 évvel ezelőtt kötötték össze életüket. A házasságból három gyermek született. A legidősebb már kiszolgált katona, az egyik debreceni üzem kovácsműhelyében dolgozik. Az idősebbik leány az elmúlt évben érettségizett, s azóta Budapesten van állásban, tisztviselő a MÁV-nál. A legkisebb lány most végzi az általános iskola VIII. osztályát.

A kezdeti boldogság, szép családi élet egyszer csak elvesztette fényét, - mint egy törött tükör.

Az apa? Megszerette az italt, a szesz okozta mámort. A mindig szorgalmas, kedves, vidám ember viselkedése megváltozott, amit környezetének egyre nehezebb volt elviselni. Fizetésének nagy részét nyelte, rabolta a kocsmák füstfelhős félhomálya, ezért kevesebb jutott a család számára. A község termelészövetkezetének volt a kovácsa, de ott is szemére vetették, hogy az italozás miatt munkája már nem olyan megbízható, ahogy azt elvárták tőle.

Akkor határozott úgy, hogy Debrecenben próbál szerencsét. A faluban volt egy családi házuk, azt kiadták bérbe, s megtakarított pénzükön Debrecen külvárosában vettek egy szerény családi fészket. Felesége és kislánya vele tartott. Itt éltek egy évig.

És most... Sír a gyermek és bánat szomorítja az édesanya tekintetét. Válnak. Az indok: az iszákosság. A férfinak továbbra is többet jelentett a vörös bor adta mámor, mint a békében és szeretetben eltöltött esték nyugalma. Nem vette észre a síró szemek szomorúságából az eltávolodást, az elhidegülést. Amint fogyott a bor, kibírhatatlan idegesség vett rajta erőt, ütötte az asztalt, és fenyegette a feleségét. A kislány minden nap szem- és fültanúja volt apja ijesztő jeleneteinek. Hiába könyörgött neki, hogy hagyja már abba az ivást, feküdjön le, pihenje ki fáradalmait, hiszen másnap korán reggel mennie kell dolgozni. Ilyenkor csak elutasítás volt a válasz.

ÉVEKIG túrt az asszony. Megpróbált szép szóval, szinte fogyhatatlannak látszó türelemmel hatni a férjére. Sajnos nem sikerült. Lassanként egy hónapja, hogy az édesanya és a kislány elköltözött a családi otthonból. Az édesapa pedig ottmaradt, egyedüli jó cimborájával: a demizsonnal. Ő választott így!

Az asszony és a kislány visszament a faluba. Az igaz, hogy házukat kiadták bérbe, de az alsó házban maradt nekik még egy szoba. Ott tengetik életüket. A rokonoktól kaptak tűzrevalót, kevés ételmet, de sorsuk ezzel nem oldódott meg.

– Mit tegyek, hogy a kislányomat felnevelhessem? – töprengett magában az asszony. Az ő sorsa aggaszt legjobban. Szeretnék szakmát adni a kezébe. De az még évekbe telik. Mindkettőnk megélhetése bizonytalan.

Kár, hogy az édesapa nem hallotta az aggódó, megtört édesanya szavait. Pedig az asszony még most is megbocsájtana mindent, ha azt hallaná a férjétől: „Elsősorban én felelek a széthullott családi életért. Gyertek vissza hozzám, megígérem, sohasem iszom többet, csak még most az egyszer bocsássatok meg nekem. A jövőben szeretettel gondoskodom rólatok.”

VAJON ELHANGZIK-e ez az ígélet az apa ajkáról? Vagy lehet, hogy a férj már nem tud többé megváltozni? Az itál annyira elvette az akaraterejét? S magában azt gondolja, hogy most már úgylis késő? De valóban késő?

A család elköltözött az apától. Lehet, hogy a férfi józan állapotában hiányolja az asszonyi kéz melegét, sóvárogja a gyermekek hangos kacagását. Hiszen a helyes az lenne, ha visszaállna újra a családi élet.

A helyi termelőszövetkezet elnöke emberségesen állt a csonka család mellé: az asszony tag lett náluk. Olyan munkát kapott, amelyet gyenge egészségével is el tudott látni. Megélhetésük, ha szűkösen is, de megoldódott.

De továbbra is kérdéses a 14 éves kislány sorsa, taníttatása: ezért elsősorban az apát terheli a felelősség. Bizonyára a kislánynak is vannak álmái, elképzelései a jövőt illetően, és ezek megvalósításához nagy szüksége lenne a szülők segítségére. Elsősorban a kereső apa szeretetére, erkölcsi és anyagi támogatására. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha rendezzi a családi életét. Ezt így követelné meg a szülői lelkiismeret és felelősség.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1965. január 19.)

A megtalált fény

Hajnalban öt órakor ébredt fel. Keserves ébredés volt. A hajnali szürkületben csak a fénylő villanybúra körvonalait látta homályosan. A debreceni termelészövetkezeti üdülőben pihent, és ott borította el szemét a szürke hályog. Ez a szomorú ébredés 1963. december 2-án történt.

Takács Imrét, a bakonszegi Új Világ Termelészövet gazdáját 62 éves korában érte ez a tragédia. Előző este még megnézte a debreceni Csokonai Színház előadását, és másnap hajnalra elvesztette a szeme világát. Összeszorított szájjal viaskodott kétségbeesésében. Görcsösen belemarkolt párnájába, és fájó lemondással csak ennyit mondott Balogh Károlynak, a szobatársának:

– Baj van komám, nem látok semmit a világból.

Feküdt magatehetetlenül, kínzó kétségek között. Szeme nyitva volt, de semmit sem látott maga körül. Csak érzett, érezte a vakság első perceit. És emlékezett. Elsőként is a feleségére, akit nagyon szeretett.

A családi otthonban eltöltött kedves emlékek elevenedtek meg, a barátok, a cimborák.

A határ, ahol nem láthatja soha többé a friss kelésű búzát, a kukoricatáblák aranyló tömegét. Búcsút kell vennie a munkától, a földtől, a mezei virágok tarka sokaságától. Más látni és mennyre más hallani! Látni az élet szépségét, vagy csak hallani róla másoktól. Gyötrő, fájó érzések kavargtak benne. Hiába világosodott, bontotta fényét a reggel, előtte minden sötét volt. Csak a társainak és az üdülő vezetőinek féltő, aggódó, vigasztaló szavait hallotta, érezte. Az emberi szeretet, figyelem és bátorítás öntötte bele lelket, terelte el komor gondolatait, csillantott számára reményt.

Egy napot töltött még az üdülőben. Másnap reggel kivitték a debreceni klinika szemsebészetre. Ezt az utat sohasem felejtí el, amíg él. Botorkált, féltő kezek karoltak belé, magyarázták, hogy lépjen bátran, mert nincs előtte akadály. Olyannak érezte magát, mint a jární tanuló gyermek. Bizonytalan volt minden lépésében, csak abban tudott különbséget tenni, hogy a melegből kiértek a hűvös levegőre. Ott volt mellette a felesége is, aki fájdalmában hangtalanul sírt, de bátorító, vigasztaló szavaiból az elérékenyülés nem érződött.

December 9-én megoperálták. Majd hazakerült a falujába. Hónapokon át pihent, de még nem látott semmit. Pedig az orvosok azzal biztatták, hogy rövidesen visszanyeri látását. Keservesen teltek a napok, a hetek, a hónapok. A felesége április 20-án meghozta Debrecenből a várva várt szemüveget. Azonnal felpróbálta és... kitört belőle a zokogás. Tekintetével végig pásztázott a szobán, majd elcsukló hangon, a világ legboldogabb embereként így szólt:

– Asszony, jaj de szépek már a kicsibéid!

Látott. Kiugrott az ágyból, magához ölelte a jóban, rosszban mellette álló feleségét. Majd hirtelen mozdulattal kitérte az ablakot, fénysugarak ömlöttek a szobába, s friss levegő áradt be bódító illatot röpítve. A fény öröme visszaadta Takács Imre önbizalmát: hiszen a látásnál nincs csodálatosabb érzés a világon.

Nemsokára váratlanul meghalt a felesége. Egyedül maradt. Gyermekai nincsenek. Oly tökéletesen, mint addig, nem lát. A termelőszövetkezet vezetősége segítségére sietett. Az igaz, hogy még csak öt éve tagja a közös gazdaságnak, s így nem kaphatna nyugdíjat, de egészségi állapotára tekintettel ettől eltekintettek és nyugdíjazták. A közösség gondoskodása mellett minden nap érzi, tapasztalja a barátok, szomszédok jóindulatát, meleg szívét, segítségét. Megkeresik, érdeklődnek gondjai, kívánságai iránt. Balku József, Verebi Sándor, Takács Vince és Incze Imre mindennapos vendégei. Balkuné süt, főz Imre bácsinak. Gyönyörű, félbarnára sült házikenyer mosolygott otlétemkor asztalán. Ezt Balkuné dagasztotta és sütötte.

Amikor betoppantunk lakásába, éppen kukoricát morzsolt. Csak azt fájlalta, hogy egészségi állapota miatt már nem tud a közösben dolgozni. Hiába, csökkent látása ezt nem engedi meg. (Pedig az akarattal és munkaszeretettel nincs baj nála.) Éppen elegendő, ha társai segítségével megműveli háztáji földjét.

Igen, a társai...

Elárvult vaksága és visszanyert látása idején döbrent rá arra, hogy az ember életében a közösség ereje az az igazi fény, amelynek sugara a szívbe világít, és lelket önt a csüggedőkbe.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1965. november 26.)

A SÁRGA CSILLAGOS BABA

Rügyek pattantak a fákon. Tavasz volt, milliók fekete tavasza. Bombázók zúgtak a magasban, gyilkoló terhet cipeltek gyomrukban.

Egyik este idős férfi lépett ki az utcára. Mint akit üldöznek, úgy sietett. Magába görnyedten, hátra tekingetett a megtett méterekre. Kis csomagot szorongatott a kezében. Majd megállt az útkereszteződésnél. Egy szakasz német vonult a főutcán. Szemét behunyta, amíg elhaladtak előtte. Az Arany János utcában az egyik ház előtt megállt. Hályog borította az ablakokat, kék papírral fojtották el a fényt az emberek a gyakori légitámadások miatt.

Csillagos volt az ég. A hold nagy cintányéreként világított. Könnyű szél dudorászott a város felett, de a tavaszban mégis a halál lehelete érződött. Az idős férfi csontos, vékony ujjaival megkopogtatta az ablakot. A szomszéd ház udvarán egy kutya ugatni kezdett.

– *Ki az?* – hallatszott a szobából egy asszony hangja.

Idegesen megtörölte verejtékező homlokát s visszafojtott hangon mondta:

– *Én vagyok, Jenő bácsi.*

Csikordult a kulcs a zárban. Kinyílt az ajtó, és az asszony csendesen szólította a vendéget:

– *Tessék, jöjjön csak. Milyen régen volt már nálunk!*

A férfi szabadkozott. Azt akarta elmondani, hogy neki, vagyis... nekik, akik sárga csillagot viselnek, nem szabad, tiltva van, igen, tilos belépni a jóbarátok lakásába. Még a beszélgetést sem veszik jónéven, s ha valaki elárulja, kellemetlenül végződhet ez a látogatás is.

És ő nem akar bajt okozni a világért sem.

Az asszony megérezte a férfi aggodalmát. Kezét nyújtva így szólt:

– *Jöjjön nyugodtan, ne féljen. Mi nem teszünk különbséget az égi és a sárga csillag között.*

A vendég bizonytalanul lépkedett, nyomasztó, súlyos terhet érzett a lábaiban. Az asszony kedvessége, biztatása azonban oldotta rettegését, keserű szomorúságát.

– *Nézd csak ki jött hozzánk?* – szólt az édesanya a kislányához.

A kislány abbahagyta a játékot, és ujjongva örült a vendég érkezésének.

– *Jaj, de jó, hogy eljött Jenő bácsi! Anyuka úgyis éjszakai szolgálatba megy, ugye itt tetszik maradni egy kicsit? Elaltatjuk a Zsuzsi és a Csöpi babát. Jó?*

Az idős férfi szóhoz sem jutott a meghatottságtól. Visszautasítsa ezt a tiszta, önzetlen, lélekből fakadó szeretetet? Jaj, de nehéz is az ő helyzete, de tudta, hogy felelősséggel tartozik a családjáért. Ha itt maradna játszani, és netán itt érné az igazoltatás vagy valaki meglátná, amikor éppen távozik, szörnyű lenne – viharzott át rajta a félelmetes gondolat.

– *Nem, sajnos nem tudok maradni – mentegetőzött. – Várnak odahaza az unokák, meg Magda néni. És késő este nem is szeretek botorkálni a sötét utcákon.*

Évike elszomorodott. Újra egyedül marad, játszótárs nélkül.

– *Ha most nem is tetszik ráérni – mondta felnőtt komolysággal - bármelyik este szívesen látjuk Jenő bácsit. De tessék ám eljönni!*

Kínos csend ült a szobára. A vekker monoton ketyegése is zajnak tűnt. A férfi mereven nézte a számlapot, a percenként előrelépő nagymutatót. A gyermek kedvesen csengő hangja zökkentette ki tépelődéséből, majd hirtelen mozdulattal a fogásra mutatott.

– *A kabátom külső zsebében van egy doboz. Vedd ki, és hozd ide.*

A kislány engedelmeskedett. Óvatosan, nagy gonddal vette ki a dobozt a kabát mély zsebéből.

– *Tessék.*

Finoman, alig észrevehetően zörrent a papír. Néhány másodperc, és egy szőke hajú, kék szemű alvóbaba volt a férfi kezében. A kislány mozdulatlan csodálattal nézte, még pillogni is elfelejtett az ámulattól. Jenő bácsi törte meg a csendet:

– *A tied – és nyújtotta a gyermeknek. – Neked hoztam ajándékba.*

A kislány örömeben a nyakába ugrott. Köszönte a babát és megígérte, hogy vigyázni fog rá, nem lesz soha semmi baja.

– *No, de mennem kell, mert gyorsan telik az idő – mondta. – Ki tudja, mire hazaérek, milyen meglepetés fogad? Akik sárga csillagot viselnek ...*

Az asszony próbálta vigasztalni, de hasztalan volt minden. Látogatójuk megtörtén, fáradt alázattal állt a szoba közepén.

A kislány értetlenül figyelt Jenő bácsi minden szavára. Sárga csillag?... Nem tudta ő még akkor, hogy milyen megkülönböztetést jelent a szív fölé kényszerített sárga csillag viselése.

– *No, Évikém – búcsúzott –, kívánok neked minden jót az életben.*

Most pedig feküdj le, és álmodj arról, ami legszebb az életben, a szeretetről.

Hirtelen átölelte a kislányt, és kifordult a szobából.

Évike egész este a babával játszott. Eltervezte, hogy milyen ruhákat varr neki, milyen szépen öltözteti.

Édesanyja készülődött az éjszakai szolgálatba. Telefonügyeletes volt a postán. Csak reggel hét órakor jön haza, addig a kislány egyedül marad. Évike, amióta az édesapja meghalt, megszokta a magányt. Sohasem unatkozott, a babáit öltöztette és meséket talált ki nekik. Az asszony megcsókolta, betakargatta, a babát mellé fektette és elindult.

Másnap reggel a szokottnál korábban ébredt fel a kislány. Még nem volt hét óra. Mindjárt a babája jutott eszébe. Ott feküdt mellette. Magához szorította és elkeresztelte Hajnalkának. Majd hirtelen felvisított, kiugrott az ágyból és édesanyjáért rimázkodott.

–Anyukám, gyere már, siess hozzám, ne hagyj itt egyedül!

Negyed nyolc elmúlt, amikor megérkezett az édesanyja. A gyermek reszketve állt előtte. Nem tudott szóhoz sem jutni, mert torkát fojtogatta valami ismeretlen érzés. Csöpp kezével az ágyra mutatott, ott feküdt Hajnalka, ruháján egy kis sárga csillaggal.

A kislányból kitört a keserves zokogás:

– Jenő bácsi azt mondta, hogy aki sárga csillagot visel, az halálra van ítélve.

Hogy került a babámra a sárga csillag? Nem, nem engedem elpusztulni Hajnalkát!

Az édesanya kővé meredten állt a szobában. Ezt csak a házmesterné tehette. Neki van kulcsa a lakáshoz, hogy ránézzen Évikére, amikor neki éjszakai műszakba kell menni. Biztosan meglátta, amikor Jenő bácsi bejött hozzájuk, és az eddigi kedvessége gyűlöletté változott. Még kislányát és babáját sem kímélte.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1966. november 3.)

UTOLSÓ ARATÁS

Alig várta a reggelt. Hajnalban felébredt, és nyugtalanul forgolódott az ágyában. Elkerülte az álom a szemét, gondolatai nem engedték, hogy elszenderüljön. Felkelt. Megitatta a jószágot, tett-vett az istállóban, körbejárta az udvart, ujjai hegyével meg-meglegyintette a gyümölcsfák harmatos leveleit.

Még aludt a falu. Csak a kiserdő környéke volt hangos. A korán ébredő madarak éneke jelezte a hajnal érkezését. Mellényét összehúzta, és megindult a kert vége felé. A közelben náddal benőtt tó terület el. Benne szárcsák lubickoltak. A sekélyebb részen pedig egy gólyapár kémlelte a vizet, hátha akad egy ízes falat a kicsinyeknek.

Rátámaszkodott a kerítésre. Széna-illatot sodort felé a szél. A Kereki-dűlőben hullámzott a búza. Arcán ráncok sűrűsödtek, hosszasan elmerengett, aratási emlékek villantak fel előtte. Megtörölte a homlokát, és mélyet sóhajtott. Fojtogató érzés szorongatta a torkát. Olyannak érezte magát, mint a magatehetetlen gyerek. A hetvenharmadikat tapossa, izmai még nem ernyedtek el, karja erős. Ha kell, most is vállára kap egy zsák kukoricát. De hiába... elszálltak fölötte az évek, a haja fehér, és ő már öregemberként szerepel a köztudatban. „Öreg, nyugdíjas szövetkezeti tag vagyok, egy éve, hogy elbúcsúztattak a közgyűlésen.”

Pedig, hogy kérte annak idején az elnököt:

– János fiam, hadd maradjak még legalább egy évet a szövetkezetben! Nem tudok én dolog nélkül lenni. A gyerekek kirepültek a családi fészekből, a feleségem ellátja az aprójószágot, megfőz, kenyeret süt – talál munkát magának. De én... Üljek az eperfa alatt és nézzem a komondort? Megöl az unalom, fiam.

Az elnök akkor így válaszolt:

– Péter bátyám már rászolgált a pihenésre. Tizenhat éve dolgozik a szövetkezetben, korábban pedig cselédként tengette életét az uradalomban. Nem engedhetjük meg, hogy idős tagjaink kizsigerelve, betegen menjenek nyugdíjba.

Hirtelen félbeszakította gondolatait. A kavargó emlékek még jobban felkorbácsolták, elszomorították. Világéletében szeretett dolgozni, mindig a munka lelkesítette, adott szárnyat neki. S ennek ellenére is búcsút kellett vennie a brigádtól, a hétköznapi örömetől, nyújtól, az igazi élettől, a munkától. Milyen szépek is voltak a régi hajnalok, a korai ébredések, a mezőkön megtett út a búzáig, vagy a kukoricásig! S amikor a szükség úgy hozta, még az alkonyati szürkületben is dolgoztak. S azok a felejthetetlen szalonnasütések! Együtt volt a brigád jóban, rosszban. Nem ismerték a lehetetlent, a kényelmeskedést, a válogatást.

A csordás kürtje felharsant a faluban. Hosszan, elmélázva, mélyen zengően szállt a hangja. Ez a mindennapi „riadó” egyik kedves színfoltja volt életének. Gyermekkorában ismerkedett meg ezzel a hajnali zenével, hiszen a nagyapja volt a falu csordása, és mindig vitte magával őt is a legelőre. Korán megtanulta és megismerte a pásztorkodás minden csínját-bínját. S most a kürt hangjának hallatára magányos elmélkedése közepette elevenen, frissen törtek fel a régi, ifjúkori emlékek. Látta magát fiatalon, amint a bálban pörgette, forgatta a csárdásolni szerető lányokat. S hogyan emlékeznék arra a vasárnapi mulatságra, amikor először táncolt a falu legszebb lányával, Bojtár Marikával! Csak szülői felügyelet mellett kísérhette haza. De azon az éjszakán ébren álmodozott a nádszálvékony, karcsú Marikáról. S a jó sorsa úgy hozta, hogy néhány hónap elteltével már a felesége lett.

Csikordult a konyhaajtó. Felrebbent emlékezéseiből. A felesége kiáltotta nevét:

– Péter, hol vagy? Siess, meg ne fázz!

Éppen olyan aggódón, csalogató szépen szólt a felesége hangja most is, mint házaséletükben mindig. Amint Péter bácsi a küszöbhez ért, vádoló tekintet és korholó szavak várták:

– Idős ember létedre nem vigyázol magadra! Tudod, hogy tavaly tüdőgyulladásod volt, mennyit szenvedtél a magas láztól! Vagy már elfelejtetted azt a kinkeserves három hetet?

– Jól van már, ne zsörtölődj! Megfojt a szoba levegője. Amikor megszólal a kakas, olyan nyugtalanság és mehetnék vesz rajtam erőt, hogy alig bírom magam türtőztetni és csillapítani. Az ablakon át beáramlik a föld szaga, hallom a kalászosok feleselését is...

– majd összeszorította az ajkát, száját lezárta a fájó némaság. Könny tolult a szemébe, és bement a házba.

Alig várta a reggeli nyolc órát. A szövetkezet elnökének tegnap megüzente, hogy ma felkeresi. A válasz így hangzott: „Jöjjön, Péter bátyám, reggel 8 órakor várom az irodában.” Szépen megborotválkozott, kicsinosította magát, izalmában még az evésről is megfeledkezett. A kenyeret és a kolbászt később is megtalálja, de ha késik, az elnök már nem biztos, hogy megvárja, mert más felé szólítja a kötelesség.

Berki János, a szövetkezet elnöke jókedvűen köszöntötte a percnyi pontossággal érkező Karika Pétert.

– *Mi járatban van Péter bátyám? Csak nincs valami baj?* – komorodott el az elnök.

– *Dehogy is nincs* – kapott a szón az idős ember. – *A legnagyobb baj az, hogy megöregedtem. A másik baj pedig az, hogy...*

– *No, csak ki vele bátran, ne tartogassa magában azt, ami nyomja a lelkét.*

– *...elpusztulok a dologtalanságban. A nyugdíjazásom óta nem lelem a helyem.*

Segíts rajtam, adj munkát, mert különben időnap előtt elsatnyul, elfonnyad a két kezem.

Kasza vagy kapanyél kell az én kezembe, az az én világom.

Az elnök tekintete elkomorodott. Most érezte talán először az öreg parasztok föld iránti szeretetének mélységét. Olyan sóvárgó, lüktető, kínzó érzés ez, mint a honvágy.

– *Csak ezen a nyáron hadd dolgozhassak még. Ezt kérem tőled.*

– *Nos, én nem leszek ellene. De hol és mit szeretne dolgozni? Keresünk magának valamilyen könnyebb munkát.*

– *Azt már nem!* – csattant fel Péter bácsi. – *A könnyű munkát adjátok az asszonyoknak. Aratni szeretnék, megvan még a régi kaszám, jobban fog, mint a borotva.*

– *Aratni?* – álmélkodott az elnök. – *Éppen a legnehezebbjét választotta?*

– *Az csak annak nehéz, aki nem érti a kaszálás módját* – ellenkezett Karika bácsi. – *Elő kaszás voltam én már cseléd koromban is, ha nem tudta volna. Adtam én munkát a marokszedőknek.*

– *Nem bánom, ha úgy akarja, kössünk egyezséget. Holnap reggel kezdjük az aratást. Reggel hat órakor legyen kint a Sós-dűlőben, Péter bátyám!*

Másnap hajnalban kinn volt. Biciklijén érkezett, a kerékpárt az egyik akácfa árnyékában nyeregre állította, ő pedig ujjai között simogatta, morzsolgatta a kalászokat. Még nem pereg a szem, idejében kezdik az aratást. Fiatalkorában mindig a karcsú, szőke lányokhoz hasonlította a búzakalászt. Tiszta, gondozott a tábla. Még véletlenül sem látni abban gazt. A hajnali szélben különös muzsikának tűnik a kalászok zizenése, halk suttogása. Több évtizedes tapasztalata ez Péter bácsinak, s ahányszor kaszált a határban, vagy aratott, mindig talált valami szépet, varázslatot a hajnalban hullámzó búza percegésében. Az ébredő határban ilyenkor csendül legszebben és zengőbben a dal, hallatszík legmesszebbre az ének, az emberi szó.

Kerékpárosok csapata tűnt fel az útkanyarban. Amikor megpillantották Péter bácsit, szeretettel köszöntötték. Varga Imre tréfásan megjegyezte:

– Talán elzavart az asszony a házból Péter, hogy ilyen korán kinn tanyázol a határban?

Majd a brigádvezető odalépett az idős ember elé, és így szólt:

– Péter bátyám, az én brigádomba osztott be az elnök. Több idős ember dolgozik nálunk, maguktól nem kívánunk olyan tempót, mint a fiatalabbaktól. Mindenki az erejéhez és akaratahoz mérten végezze a dolgát.

– Bízd csak ránk, megtesszük mi is a magunkét. Jól esik öcsém, ha emberszámba vesznek minket, lisztes-hajú öregeket is.

A brigádvezető és Karika bácsi kezet szorítottak.

Egy fél óra elteltével suhogtak a kaszák, vágták a rendet. Dőlt a búza, és rándult az izom a karokon. Péter bácsi kezdett feloldódni ideges nyugtalanságából. Újra dolgozik, s ez a tudat jókedvre serkentette. Ő haladt legelő a kaszálásban. Boldog volt, hogy újra arathatott.

Már dél felé járt az idő, amikor Péter bácsi kezéből kihullt a kasza, s az idős ember lezuhant a földre. Társai köréje sereglettek, és szinte magatehetetlenül nézték régi cimborájuk küszködését. Látszott rajta, hogy erőlködik, szeretne valamit mondani, de nem sikerült szavakba önteni gondolatait.

– Szél érte – rohant oda a brigádvezető. Húzódjanak arrább, ne fogják el előle a levegőt!

Majd megkérte Hüse Jánost, segítsen neki, hogy elvigyék Péter bácsit a hűvösre.

Az egyik pótkocsira a levágott búzából készítettek ágyat, s arra fektették rá az öreget.

A Zetor elindult a falu felé. Porfelhő jelezte kanyargós útját.

Karika Péter akkor aratott utoljára.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1966. július 3.)

TALÁLKOZÁS

Lelences volt ...

Régi fényképet mutatott. Harmadikos elemista korunkban készült, évváró vizsgánk alkalmából. Aki készítette a fényképet, már nem él, csak emlékezetünkben őrizzük vonásait, a nevét. A kép is megsárgult, kirojtozódott. Majdnem három évtizede már annak, hogy a gép lencséje megörökítette az osztályt. Középen Pál János, kedves tanítónk ül, aki meleg szavakkal büntetett minket a csípős nádpálca helyett. Amikor hazamegyek szülővárosomba, gyakran találkozom vele az utcán vagy a fürdőben. Sohasem mulasztja el, hogy ne érdeklődjön sorsom iránt. A fölötte elszállt évtizedek mit sem változtattak barátságos kedélyén. Emlékezetemben őrzöm fiatalos lendületét, kiapadhatatlan türelmét, jóindulatát. A megöszült haj, az arcon és homlokon futó ráncok nem öregítették meg egykori tanítómat.

Olyan ő nekem hatvankét éves korában is, mint volt akkor, amikor arra tanította az osztályt, hogyan kell szépen, érzéssel szavalni a Petőfi- és Arany-verseket.

A szaggatott képen ő is rajta van, aki kezembe nyomta, hogy fussam végig az arcokat, vajon kire emlékszem nyolcvanunk közül. Nagy Gyurka, az egykori lelencfiú őrizte meg a képet. A nem várt találkozás alkalmából előkotorta zsebéből, s megmutatta nekem. A hátsó sorban áll a képen, az iskolában pedig az utolsó padban ült. Emlékszem, hogy még novemberben is mezítláb járt; az a család, amelynek kiadták, nem sokat törődött vele. Az édesanyja még egyéves korában beadta a lelenche. Az apjának még a nevét sem tudta. Szeretet, féltő gondoskodás, emberi közelség nélkül teltek gyermekévei. A tanító úr a tízperces szünetben többször megfelelezte vele a tízórajját.

Ez a kép szorosan és elválaszthatatlanul hozzátartozik Gyurka sorsának további alakulásához. Gyurka elvégezte a hatosztályos elemi iskolát, majd húszéves korában a traktoros tanfolyamot. Ha nem nyílik ránk az új korszak, talán örökre elvész. Az emberi közösség felemelte, feledtetni tudta vele a rosszat, és feltárta előtte a távlatot.

Mindinkább sóvárgott édesanyja után, aggasztotta sorsa, szeretne volna maga mellett érezni és látni, akiről azt sem tudta, vajon milyen a tekintete, hangjának színe, szemének fénye, termete. Megkezdte a levelezést a különböző szervekkel, és két hónap elteltével értesítették, hogy édesanyja él, megtalálhatja a Dunántúl egyik városának szociális otthonában.

Tomboló hóvihár volt, amikor Nagy Gyula 21 éves traktoros vonatra ült, hogy karjai közé szoríthassa édesanyját. Reszkető türelmetlenség vett rajta erőt, azt találgatta, hogy milyen lehet. Ő különbnek, szebbnek, szelídebb hangúnak és mégis megtörtebbnek sejtette mindenkinél. Nem zavarta, hogy a fülkében többen is ültek, és figyelték minden mozdulatát. Őt most egy távoli asszony közelsége érdekelte és vonzotta.

Leszállt a vonatról, és elindult a dunántúli város központja felé. Nagy Juliannát keresem – mondta az otthon vezetőjének. – A fia vagyok.

Néhány perc elteltével magas, ősz hajú asszony tűnt fel az emelet lépcsőjén. Fejét belehajtotta két tenyerébe, és zokogott.

Gyurka felrohant a lépcsőkön, átölelte édesanyját, és belőle is kitört a sírás.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1968. február 22.)

AZ ÉLET HEGEDŰJE

Hideg, október-végi éjszaka volt. A hold reflektorként ontotta fényét. Kék-ezüst éj telepedett a környékre, a csillagok is élénkebben hunyorogtak, mint máskor. Kukorica-táblák dűlőútjain vánszorgott, néha meg-megbotlott egy természetesebb rögbe, s ilyenkor együtt szisszent a leveleket penderítő széllel. Alig bírta testét vonszolni, lábát véresre törte a durva, lyukas talpú bakancs, a kínzó éhség és tikkasztó szomjúság is gyötörte, - de az SS-ek és tábori csendőrök üvöltő, sakálhangját nem tudta feledtetni vele még az összeroskadni készülő kimerültség sem.

Néhány száz méterre apró, fehérfalú pajták villantak bele az éjszaka csöndjébe. Bizonyára cigánytelephez érkezett, ami azt jelenti, hogy a közelben falu vagy város lélegzik a besötétített kék ablakszemek mögött. Nem tudta, hogy merre jár és hogy mi vár rá hamarosan. Félelmében jobb keze önkéntelenül rátapadt a katonaköpenye zsebébe rejtett pisztolyára.

Távrolról elnyújtott kutyaugatás törte meg a fényes csendet. Arcán hideg verejték gyöngyösödött, néha-néha hozzáverődött a kukoricaszár érdes levele. Már alig volt jártányi ereje, fájdalmas, láztól forró lihegését mégis visszafojtotta. Megállt a kukoricatábla szélénél s kikémlelt a táj némaságába.

Csikordult az egyik putri rozoga ajtaja. Fiatal cigánylány lépett a ház elé, kezében hegedűt szorongatott. A férfi már éppen szólásra nyitotta száját, amikor megszólalt a hegedű. A bánat és keserűség poklát táncoltatták a vékony ujjak a húrokon. A tág szemű csillagok s a körte-sárga hold fényében kísérteties szépen sírt a hangszer. Hirtelen megállt a vonó a lány kezében, áramként futott át rajta a sejtelem. Úgy hallotta, mintha sutogó hangot sodort volna felé a szél. Mozdulatlan riadtsággal figyelte a csendet. S egyszerre csak újra hallotta, - de most már félreérthetetlenül - a segílyt kérő hangot. „Kislány, ne félj, nem bánalak, segíts, ha tudsz.” A lány hirtelen mozdulattal a kukoricás felé fordult, amely mellett megpillantott egy magas, csapzott hajú katonát.

„Honnan került ide és mit akar tőlem?” kérdezte riadtan. „Megszöktem a katonaságtól, ha elfognak a nyilasok, vagy a németek, agyonlőnek. De nem bírom már vonszolni magam, a bakancs véresre törte a talpam, két napja nem ettem és nem ittam semmit... Szeretném a lábam bekötözni és kialudni magam.”

A lány szíve nagyot dobbant. Apjára és két bátyjára gondolt, akiktől régóta nem kapott semmi hírt. Lehet, hogy ők is így rimánkodnak a segítségért. Elindult a férfi felé.
 „Egyedül vagyok. Anyám meghalt, apám és két testvérem a fronton vannak. Ha valóban nem bánt, akkor jöjjön és aludja ki magát”.

A férfi sántikálva elindult a lány felé. Csak szégyenében nem jaidult fel kínzó fájdalmában. Bemutatkozott: „Jeges András vagyok.” A lány pedig halkán rebegette: „Danka Ibolya.”
 A pítarból nyílt a szoba. A katona kimerülten leroskadt egy székre és így szólt: „A lábamat szeretném megmosni és bekötni. Segítene?” Ibolya bólintott, levette a férfi lábáról az idő marta bakancsot, s lehúzta a vértől átítatott harisnyát és kapcát. A látottaktól borzadva kérdezte: „Hogy bírta a gyaloglást ilyen vér-sebes lábakkal?” „Az életért minden szenvedést érdemes vállalni ... ha megállok és nem megyek tovább, torkon ragad a halál” volt a felelet.

A cigánylány szeme elfátyolosodott. Szánalommal figyelte a meggyötört katona arcát. Több napos szakáll borította, de nagy fekete szemében az életért sóvárgás tüzei égtek.
 „Fél a haláltól?” kérdezte elérzékenyült hangon. A férfi felrezzent fájó dermedtségéből és a lányra fordította tekintetét. „Igen, félek, 28 éves vagyok, és nem szeretnék fiatalon, céltalanul elpusztulni. Három éve már annak, hogy katona vagyok. Gyűlölöm a vért, irtózom a halál által lezárt szemek csendjétől. Engem életre, munkára neveltek kérges tenyerű szüleim. Tanító vagyok egy hajdúsági falu tanyasi iskolájában, ahová visszavárnak a tanítványaim”.

Közben a kályhán meglangyosodott a víz. A lány féltő gonddal mosta a katona lábáról a rászáradt és néhány hólyagból szivárgó vért. Elébe tette sovány vacsoráját, vízzel telt poharát. Bátyja kopott ruháját adta rá, a katonaruhát pedig a tűzbe dobta. A dikón ágyat vetett neki és oda támogatta. „Megmentetted az életemet ... köszönöm ...” rebegette hálatelt szívvel a férfi. A lány felvette hegedűjét, hogy a háború poklából megmenekült fiatalembert egy szép dallammal ringassa békességes álomba.

Bieliczky Sándor
 (Debrecen, 1969. április)

Dalok emlékével

Tőszomszédok voltunk Barbócékkal. Gyermekkoromban sokat játszottam a Barbóc fiúkkal a Keleti sor gyepén és a Libagáton. A nyári szünetben délutánonként labdarúgó-mérkőzéseket rendeztünk, mezítláb rúgtuk a labdát, talpukat felsebezte a tövis. Mit törödtünk mi akkor a sérülésekkel, szaladtunk tovább az ellenfél kapuja felé, és rúgtuk a gólokat a téglákkal jelölt kapuba.

A gyermekkor összesodort és összeláncolt bennünket, s ez a barátság elkísér minket életünk végéig. A fiúk szanaszét rebbentek, különböző munkaterületen dolgoznak. Édesapjukkal nemrég találkoztam. Húsz éve nem láttuk egymást, Bálint bácsi megöszült, mélyültek arca ráncai, de jó kedélyét most sem veszítette el. Paraszti sorsa megedzette, nem adta fel könnyen a reményt, bízott két karja erejében, a világ jobbra fordulásában. Gyermekkeit becsületes embereknek nevelte. Ő pedig már nyugdíjas szövetkezeti gazda.

– Hol töltöd a ma estét, fiam? – kérdezte. – Mert, ha szabad vagy, s nem ígéretél el valahova, akkor este szívesen látnálak nálunk. Maradt még valami a disznótorból, megkóstolhatnánk a kolbászt, a hurkát, no meg a Mancsi nénéd által készített gömböcöt.

Nagy pelyhekben hullt a hó. Olyan fehér volt a táj, mint Bálint bátyám haja. Hívogató hangja majdnem hogy kérlelés volt, apai invitálás. Nem sértettem volna meg a világért sem, megígértem, hogy este a vendége leszek.

Tudtam, hogy hol laknak, melyik utcában. Gyermekkoromból, diákéveimből emlékeztem a kis ablakos, tornácos házra. Szegényes, zsúfolt volt ez az otthon, kilencen laktak szűkös két szobájában.

Hat óra után indultam el, hogy eleget tegyek baráti meghívásának. Kacsaringós utcákon bandukoltam, csúszkáltam a havas járdákon. Sok új ház épült azóta a városnak ezen a részén, de vannak még olyan lakások is, amelyek külsőségeiben megőrizték a múltat, nem változtak, nem fiatalodtak. Az utcákban villany ég, és jó néhány ház gerincén televízióantenna nyújtózkodik. Megálltam az egykori Barbóc-ház előtt. Új kerítés fonja körül, a nádfedelelet pala váltotta fel, üvegezett verandát ragasztottak eléje, és az utcára nyíló kis kopott ablak helyett kétszárnyú, redőnyös ablak hívta fel magára a figyelmet.

Kutyaugatás zökkentett ki tűnődésemből. Jól megtermett fehér komondor csaholt kabátszagató dühvel. Hatalmas példány, nem szeretnék találkozni vele kóborlás közben mondjuk a daruzugi tanyavilágban.

Nyílt a konyhaajtó, és Bálint bácsi hangja az udvar végébe parancsolta a hamis jószágot.

– Te vagy az Sanyi? – kérdezte kedves hangján. – Vártunk már, bár arra is számítottam, hogy a havazás miatt nem váltod be az ígéreted. Ne haragudj, hogy gondolatban meggyanúsítottalak.

Kezet szorítottunk, és betessékelt az előszobába. Levettem a kabátomat. Amikor a nagyszobába toppantam, ismeretlen kép fogadott. A petróleumlámpa helyett több karú csillár ontotta a fényt, az egykori sublót és komód helyén korszerű jugoszláv hálószoba bútor pompázott. Az öreg búbos kemence helyett cserépkályhában duruzsolt a tűz. S az asztalt körbeülte három fia és négy unokája. Összeöleleztünk éppen úgy, mint huszonöt évvel ezelőtt egy-egy győztes focimeccs után. Mancsi néni pedig olyan csattanós csókot nyomott az arcomra, hogy szinte belecsengett a fülem. Ínycsiklandozó illat szűrődött be a konyhából. Feri, az idősebb fiú így szólt hozzám:

– Elröpiült felettünk az idő. Látom komám, hogy a te hajad közt is csillog egy-két ezüst szál. Te is átlépted a négy iksz küszöbét, életkorban közeledünk a félvévszázadhoz. Amint látod, én már majdnem teljesen ősz vagyok.

Bálint bácsi közbeszólt:

– Az őszülés még nem öregedés. Most vagytok a legszebb férfikorban. Az a fontos, hogy egészségesek vagytok, vidámak, munkabíró emberek. Nincs mindennapi kenyérgondotok. Bezzeg a régi világban felnevelni hét gyereket, ruházni, kenyeret adni éhes szájukba, látástól vakulásig kellett verejtékezni. No de hagyjuk a múltat!

Kikiáltott a konyhába:

– Mancikám, éhes a társaság! Hozhatnád már a harapni valót.

Nyílt az ajtó, és gőzölgő tepsivel a kezében betoppant Barbócné. Hátra kötött kendő volt a fején, köténye tisztán suhogott. Fehér, tűzálló lapra tette a tepsit, majd kiszaladt a savanyúságért. Mindenkinek kiosztotta a maga porcióját. Közben Bálint bátyám sem télenkedett, kinyitotta a butykos száját, és saját termésű bort csordított a poharakba. Majd így szólt:

– Boldog új évet! A mostaninál még szebb esztendőök köszöntsenek ránk! Vacsora előtt ürítsük poharunkat mindannyiunk boldogságára!

Jóízűen fogyasztottuk a vacsorát. A kolbászhoz tormát kínált a háziasszony. „Van még, csak egyetek! – biztatott Mancsi néni. – Ha kevésnek bizonyul, hozunk be a kamrából.”

Bálint bácsi sem fukarkodott a töltögetéssel. A hurka, kolbász és gömböc után friss kalács került az asztalra.

Vacsora végeztével megkérdeztem Bálint bácsitól, megvan-e még a hegedűje, és játszana-e néhány régi, szép dalt.

– A hegedűm megvan, de ritkán nyaggatom. Bent van a másik szobában, bemegyek értes k hozom.

Visszajött a házigazda, kezében szorongatta öreg hegedűjét. Eszembe jutott gyermekkorom. Az éjjeli estéken komájával, a tárogatós Sümegi Berci bácsival kiültek a kert végébe, és muzsikáltak egymás gyönyörűségére. Nem is gondolták, hogy az esti csendben messzire elhallatszik játékuk, és a környékben kinyílnak az ablakok a felcsendülő zene hangjára.

Vonóját meggyantázta, és rázendített a dalra. Egyik követte a másikat. Hortobágyi pásztornóták sírtak a húrokon. Amit tudtunk, azt énekeltük, amit nem, csak dúdoltuk.

– Ha már belelendültünk a muzsikálásba és az éneklésbe – mondta Barbóc bácsi – , engedjétek meg, hogy eljátsszam a feleségem legkedvesebb nótáját.

És rákezdte: „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok.”

Éjfél után a toronyóra. Dalok emlékével bandukoltam hazafelé.

Bieliczky Sándor

Hajdú-Bihari Napló (1970. január 3.)

Fiú a túloldalon

A hatodik pohár nagyfröccs után forogni kezdett vele a füstfelhős italbolt. Alig várta a fizetés napját, hogy betérhessék cimboráival egy kis iszogatásra, vagy, ahogy ő nevezte: szórakozásra. Művezetője, közvetlen munkatársai már többször figyelmeztették: nem lesz jó vége az állandó és rendszeres italozásnak. Tönkreteszi az egészségét, felborul a családi élete, a kollektíva kiközösíti maga közül. Magára marad, elzüllik, szomorú sors vár rá.

Ő a baráti figyelmeztetéseket hetykén fogadta, egy kézlegyintéssel elintézte a neki jót akarók aggódó szavait. Közben azt gondolta: „Nem tűri, hogy bárki is korlátozza, kritizálja őt emberi „jogainak” gyakorlásában”. Az iránta tanúsított jóindulatot, segítőszándékot bábáskodásnak, anyáskodásnak fogta fel.

Már ott tartott, hogy elválík tőle a felesége, gyermekei szégyenkezve tisztelték benne az apát. Elrettentő példaként emlegették a községben és a gyerekek sírva mesélték édesanyjuknak a papáról hallott, alkotott véleményt. S az apa, amikor este hazatért a kocsmából, áradt belőle a borszag, s mámoros állapotban még a vacsorát sem kívánta.

Valami érthetetlen mondatot dünnyögött, amiből a felesége arra következtetett, vesse meg az ágyat, mert szeretne lefeküdni. Ez így tartott már évek óta. A férfi nem tudott szabadulni a szesz kábító hatásától. Azt hangoztatta, hogy a bor feloldja belső feszültségét, feledteti vele a mindennapi gondokat. Neki egyetlen igazi barátja van: a bor.

Lassan mindenki eltávolodott tőle. Barátai elkerülték, csak a „gégecimborák” tartottak ki mellette, akiknek szívesen fizetett. Ők ezt el is várták gavallér komájuktól.

Egyik alkalommal szemközt találta magát az utcán 14 éves fiával. Bárgyú mosollyal a tekintetén ölelésre akarta tární karját, de a fiú szemét a földre szögezve, átsietett az utca túloldalára. Nem volt lelkiereje ahhoz, hogy belegyűrűződjék borlevegős apja karjai közé. Fájt neki a deresedő hajú apa viselkedése, züllöttsége. Kiábrándult belőle, pedig mennyire szeretete, lelkendezett, rajongott érte, leste a szavait, csodálta erejét... De akkor még nem ivott a papa. A férfi dülöngélve állt a kocsmá előtt. Két karja úgy suhant a combjára, mint a lőtt szárnyú madár a földre. Égő, hasító fájdalom nyilallt bele. Nézte a túlsó oldalon haladó fiát, és megeredtek a könnyei. Nem kell a fiának, elutasította ölelését, eltaszította magától melengetni akaró karját.

Fájt, sajgott a lelke. Botorkálva, dülöngélve kígyózott végig az utcán. Fáradt mámorában ezt nyögte: kikerült, eldobott, megvet a fiam.

Kisírt szemű felesége várta a konyhaajtóban. A férfi nem szólt egy szót sem, ráborult az asszony meleg vállára és zokogott.

– Hol van Ferike? – kérdezte fájdalmasan.

– Bent van a szobában – válaszolta az asszony.

Az apa leült a konyhaasztal mellé és vacsorát kért. Egyre csak azt hajtogatta: nincs már, akit magamhoz öleljek

Másnap barátai ott várták a vendéglő előtt. Nem hallgatott csábító szavukra. Átment a túloldalra és fütörészve ballagott hazafelé.

Bieliczky Sándor

Hajdúsági Munkás (1971. április 8.)

Késői ébredés

„ - Így történt. Jó, hogy nem jegyzetelte mindazt, amit mondtam, mert még a végén regény vagy színdarab kerekedne belőle. Minden szó igaz ebben a valóságos, szomorú, elkésztő, önmagamat vádoló történetben. Bűnösnek érzem magam, az ítéletet az élet hozta, igaz, de fájó ítélet. Megérdemlem-e vagy sem? Úgy érzem: igen! Jaj, de talán mégsem?! Hiszen szeretem, hiszen testemnek, lelkemnek egy darabja. Anya vagyok, ezt az igazságot nem tudja semmi kitörölni az életemből, még akkor sem, ha huszonhét éve lemondtam, megtagadtam, akiért most fájón dobog a szívem. Későn ébredt fel bennem az anyai érzés? Nem! Nem! Egyedül maradtam sorskivetettséggel és a bánatommal. Anya vagyok... ha rossz is... de anya!”

Anya – egyedül. Társtalanul, visszavárva őt, akit hosszú időnkig elfelejtett.

*

Keményen, parázslón, önmarcangolón hullámoztak az ötvenéves asszony mondatai. Önmagával együtt vádolta a társadalmat is, mert nem mentette meg számára azt, akit a világra szült, és néhány hónapos korában lemondott róla. Lemondott, mert félt a falu szájától, az öregasszonyok fekete pillantásaitól. Aki szerelemgyerekeknek ad életet, szerintük bűnös, megvetendő, kiközösítendő.

A gyermeket nem a faluban szülte meg, hanem Budapesten, ahol gyári munkásként dolgozott. Terhessége idején nem járt haza szüleihez, kerülte őket, mert félt apja szigorától, félelmetes haragjától, szégyellte magát anyja előtt, akinek szeretetből van a lelke és rettegett az idős parasztemberek gúnyjától. Náluk ez a szójáték járta: megesett a jó eset. Több ez, mint szójáték: ítélet, a tudatlanság századok óta itt rekedt rontása. Társadalmi tünet volt ez, különösen a felszabadulás előtt. Napjainkban egyre inkább a megértés, a segítség oldalára billen a humánus serpenyője. Társadalmunk szárnyai alá veszi a férj nélküli kismamákat.

Huszonnyolc évvel ezelőtt még kiátkozás járt egy lány „botlásáért”. Szőke Lidinek is ez a sors jutott osztályrészül. Mit tegyen? Felnevelje gyermekét és vállalja a családot, a rokonokat, az ismerősöket, a falu megvetését és sorsát kísérő haragját, ez szembefordulás az akkori szokásokkal. Vagy tépje ki életéből a gyermeket, adja örökbe, mondjon le róla örökre, legyen lelenc, ki tudja, milyen sors vár akkor rá? Mit tegyen?

Mások vagyont áldoznak vagy áldoznának, hogy életük tovább folytatódjék, ő pedig el akarja dobni egyetlen gyermekét. Az utóbbi kényszernek engedelmeskedett.

Azt hitte, hogy így megtisztul, és majd felmentetik önmaga és gyermeke vádja alól. Nem érezte, nem gondolta, hogy ez a látszatszerűség szétválaszthatatlan egység.

Csak a felnőtt idő tesz igazságot.

*

Még nem volt egyéves a gyermek, amikor egy városi család örökbe fogadta. Ő pedig férjhez ment, úgy gondolta, boldogság kíséri útján. Három év elteltével elváltak, a férfi másba bolondult bele, őt meg elzavarta. Abból a házasságból nem született gyermek. Akkor elhatározta, hogy magányosan él, soha többet nem megy férjhez. Önállóságra, függetlenségre vágyott. Fiatalabb korában csak ritkán gondolt gyermekére, kihullt belőle, mint gyűrűből a drágakő. Lobogott. Szórakozott, de nem gyúlt szerelemre.

Majd amint teltek-múltak az évek, egyre inkább érezte, hogy valami különös fény vibrál lelkében, emlékeinek felhői mögül napként ragyog rá kisfia. Remegett a ráköszönő, ébredő valóságtól, és didergett az eszmélés forró vizű tengerében. Ettől kezdve minden porcikájában érezte, hogy ő elsősorban anya, olyan anya, akinek bűne megmérettetik, de nem biztos, hogy megbocsáttatik. Ezt a ritkán felvillanó felismerést gyorsan elhessegette magától. A fájó igazsággal nem szeretünk sokáig szembenézni. Elhatározta, hogy megkeresi a fiát.

*

„ – Leköltöztem abba a vidéki városba, ahol a fiam élt a nevelő szüleivel együtt. Egy tanár család fogadta örökbe Gábort (én ezt a nevet adtam neki), tanították és orvos lett belőle. Nős, van egy 3 éves kislányuk. A felesége tanárnő.

Egy délután figyeltem a kapujukat, hogy mikor lép ki rajta a fiam. Elképzelttem magamnak: magas, fekete, lobogó hajú. Ilyen volt az apja is katona korában. S amikor először megpillantottam, belenyilallt a szívembe, forróság tüzelt át rajtam, megtántorodtam a japánakác alatt, és a földre zuhantam néhány méterre a fiamék házatól. Amikor magamhoz tértem, ott állt mellettem, fogta a kezem és többször ismételte: „a pulzus jó”. Szinte sütött a tenyere. Jó lenne, ha örökké a kezemen tartaná az ujjait - gondoltam.

– *Minden rendben, nénikém. Nyugodtan hazamehet. Egy kicsit megártott a meleg.* Nénikém! Amikor ezt a szót hallottam a szájából, azt hittem, hogy meghasad a szívem a fájdalomtól. Ekkor éreztem életemben először az anya szó erejét, varázsát. Éreztem, hogy kötődök valakihez, gyökere vagyok egy ég felé növvő törzsnek.

- *Mivel tartozom a doktor úrnak?* – kérdeztem elcsukló hangon.
- *Semmivel sem tartozik. Vagyis azzal, hogy ezentúl jobban vigyáz magára.*
- *Jól van, fiam!* – csúszott ki hirtelen a számon a mondat.
- *A doktor úr is ügyeljen magára* – hebegtem a helyesbítést.”

*

Szőke Lídia most is ott él e vidéki városban, ahol ismeretlen ismerősként láthatja fiát és unokáját. Elhatározta, hogy soha sem fedí fel gyermeke előtt kilétét, hiszen hátha nem is tudja, hogy ő örökbe fogadott gyermek. Nem akar szégyent hozni a fiára. Nevelőszülei élnek, sokat áldoztak azért, hogy embert faragjanak belőle, diplomát adtak a kezébe. Nem, nem törheti össze két családnak a lelkivilágát, egymásba vetett hitét és szeretetét.

Ő már névtelenül távozik a fia életéből, halkán, némán, csendesen... Ami nem adatott meg neki, adattassék meg nekik: a boldogság.

*

Este fél hetet ütött a toronyóra.

– Búcsúzom. A fiam ilyenkor jön az SZTK-ból. Ekkor fejezi be a rendelést. És én látható távolságban követem mindaddig, amíg be nem lép az utcai kapun...

Bieliczky Sándor

Hajdúsági Munkás (1972. szeptember 2.)

Tengerről fúj a szél

Tengerről fúj a szél. Belekap a parti fák lombjába, csavarja, cibálja, siratja a nyikorgó törzset. A túlsó part szőke sziklái és gyér zölddel tarkított vonulatai körbe ölelik a háborgó tengert. Halszínű, pikkelyes hullámjachtok törnek előre az ólomszürke víz felületén. A dühös szél időközönként elül, megnyugszik, rátekeri magát a gallyakra. Ilyenkor feltör a meleg forrása, ontja aranyát a nap és szelídül a hullámverés is. S aztán újra serken a szél, szolgámódra hajlongnak a fák, a bokrok, a cserjék a feltámadt túlerő hatására. Béklyókba töri, kényszeríti a szél a csend álmát. Belekapaszkodom a parti korlátba, mert különben a tengerbe sodorna a sikolyhoz hasonló szél.

Kora reggel óta tart ez a sebes vágta. A parti sziklák víz- és szél-gyalulta hasábjain bimbóként pattannak a hullámtarajok. Évezredek óta csillagszórói a tenger hatalmának.

Hideg, sós, pezsgő, messze csattanó szikrái csillogó gyöngyként röpülnek a levegőben.

A sziklákba vájt üregekben több tucat széles tenyérnyi víz habzik, mohatapéta gyűrűjében.

Tengerről fúj a szél. S egy idő elteltével ő is elfárad. Szerény, csendes, muzsikáló jósággá szelídül. Rásuhan a levelek csengettyűire, a korsó formájú fügére, a banán okker páncéljára, a narancs recés gömbjére, bőrünk indiánfájdalmára, belesóhajtja magát a kékfonatú tenger ringó bölcsőjébe és sísteregve, zizegve, surranó kedvvel mesél, mesél az időről, a szerelmet lobbantó nyárról.

Fehér-nyugalmú hajó kanyarodik ki a két sziklás vonulat sikátorából. Rajta sokszínű zászlók lengnek. Selymükön ott feszül táncolva a szél, váltva egymást a vízfodrosító szellővel. A kirándulók éneke zeng, száll, kering a tengeren. A dallamokat megérti, érzi az olasz, a francia, az angol, a német, a jugoszláv és a hangulatot teremtő magyar. Utazás közben szövődik a barátság, nyelvtudás nélkül is kitárulkozik a lélek, amelynek szimfóniájában ott parázslik a pásztortüzű béke.

Tengerről fúj a szél. Csak hadd fújjon, röptsen a világ minden tája felé az emberiséget felemelő jót, gondolatát nemesítő szépet, röptsen, sodorjon dalt és zenét a szívek milliárdjaiba, fegyverek helyett szerelmet, és szeretetet az ölebbe.

Tengerről zizeg, neszezik, fészkébe készül a szél.

Bieliczky Sándor

Hajó-Daru (1974.október 29.)

Híd a Keringőnél

Magas szikár férfi bandukolt a téli erdő csendjében. Korát tekintve alig lehetett több negyven évesnél. A fenyők között haladva az útra nyújtózó gallyakról kabátjára reszketett a puha hó. Léptei súlyosak voltak, a tekintete álmokat rebtentő. Ifjúságának emlékdarabja feszült benne, amely hajtotta, üzte őt erre a vallomásos sétára.

Háta kissé meghajlott, úgy tűnt, mintha mázsás terhet cipelt volna. Fiatal éve, az egyetemi idők sugárzása, az évszakok forradalmi szépségei kötötték őt ide, ehhez, a most téli hidegét lehelő tájhoz. Csikordult a hó a talpa alatt. A fagy villogott, ha a fellegek bugyraiból kilépő nap fénye ráterült. Néha riadtan rohanó, majd hirtelen megtorpanó özcsapat tűnt fel előtte, szinte segélykérőn: ne bánts, mi is szeretnénk élni! Szomorú, fáradt mosoly vibrált a tekintetén, miközben suttozta: éljete és fussatok, ahogy a kedvetek tartja!

A bokor tövéből felberregő fácán sem zökkentette ki merengő csendjéből. Néma volt minden külső zaj, csak lelkének húrjait feszítette valami megfoghatatlan belső zengés. Teljesen beborult. A napot a szürke fellegek takarták el a földtől. Nagy pelyhekben szállingózott a hó, keringözve, szirmokat formálva hullt puhán a fenyők karjaira.

Még a nagyapjától hallotta, hogy az erdőnek az a része, ahol hidat építettek a tavon át, az a Keringő. Dallamos, muzsikáló név. Akaratlanul is kötődik az ifjúsághoz. A nevét pedig onnan kapta, hogy évtizedekkel ezelőtt a környező falvak lakói idejártak majálisozni. S olyankor vigadtak, táncoltak. A szerelmespárok szédülésig keringöztek, csókolóztak. De mindegy, akárhonnan is kapta a nevét, számára az a fontos, hogy a szívéhez nőtt eltéphetetlenül ez a táj. Gyermekkora óta többször javígtatták, építgették a hidat. Most is fából van, de olyan erős, hogy akár egy Diesel-mozdonyt is elbírna. Nem közlekedésre használták akkor sem. A gyalogosok hídjá volt.

Puhán duruzsolt a hó a vállaira. Időnként varjúcsapat húzott el fölötte és éhségüket károgással palástolták. Szerette, nem, inkább csodálta a hosszú életű madarakat, irigyelte őket, részben azért, mert repülni tudnak, de főleg azért, mert a szájhagyomány szerint évszázadokat is megérnek. Lomhán táncolnak a hóföldre rögökön, hangjegyekként tűnnek a táj messze nyújtózó fehérségében. Gyermekkorában a kertjükben álló öreg akácfa volt a pihenőhelyük a csillogó tollú madaraknak. Egy alkalommal a szomszéd meghívta őt ebédre. Varjúlevest főztek, de a húsát oda adták a kutyának. Erős, ízletes volt a leves. Törrel fogta a szomszéd, mert kíméletlenül dézsmálták a góré lécei között a kukoricát. Megkopasztva virított a csutka a rácsokon át.

Megérkezett a tóhoz. Partján még ott szomorkodott az öreg fűzfa, amelynek árnya alatt hűsöltek nyaranta. Most magába roskadt, ernyedt, ágai belefúródtak a hóba. A cinkék inkább a bokrokon találnak szállást, és milyen öröm, ha ritkán élelemre bukkannak. A tó befagyott. Gyerekek korcsolyáznak rajta. Harsányak, jó kedvűek. Arcukat kipirosította a hideg. Az ő gyermekkorában fakorcsolya jutott a szegényebb gyerekeknek. Vagy patkóssarkú csizmájukkal kanyarogtak a jég páncélján. Ma ez már ismeretlen fogalom a felnővekvő, új nemzedéknek.

Szél süvített, hideget lobbantva a tájra. Megállt az egyik fenyőfa mellett. Gyantás illata a boldog, szerelmes karácsonyokat idézte benne. Erzsóval, a kedves, felejthetetlen hitvessel együtt ünnepelte több mint két évtizeden át a karácsonyokat.

Kavarogtak, égtek, sisteregtek benne az emlékek. Az egyetem elvégzése után hazajött szülőfalujába tanítani. Itt ismerkedett meg, szeretett bele a 19 éves Kürti Erzsikébe. Ekkor kezdődött az ismerkedés, a sorsukat összekötő szerelem.

Peregtek a levelek a fákról, a hegyek hátán parázsként izztak a színek. Hűvös ezüstként gyöngyöződött a hegyi patak vize a barna bőrű köveken. Látták önmagukat a víztükörben. Kilométereket sétáltak az erdőben, a Keringő melletti tóparton, a mezei virágokat ringató réteken. Szerették egymást, de heteken át nem mertek vallani érzésükről.

A férfi leverte a havat a kabátjáról. Tekintete szomorú volt, s könny gördült végig az arcán. Szemét lezárta az emlékezés. Láttá Erzsót, amint gyermekes örömmel, hangoskodással futott előtte a fák, bokrok sűrűjében, az ösvények kígyózásában, s hosszú, vállára omló haját zászlóként lobogtatta a szél. S a lány győztesként kiáltotta: „Jöjjön, érjen utol, ha tud!” S az egyik meleg fényű, őszi vasárnap kirándultak a Keringőre. Október vége volt, sütött a nap. Egymás mellett ballagtak, szótlánul, álmodozva. Szívük dobogása beleremegett a csendbe. Madárdal pittyegett körülöttük, a fák emeleteiről nekik szólt az ének.

Elérkezett a hídhöz. Padlóját és karfáját megviselték a háborús évek. Roskatagon, meggyötörve lépkedett a híd felé. Itt, ennél a szerelmet és boldogságot jelentő hídnál csókolták meg egymást először, és hangzott el ez a szó: szeretlek!

Komor, messze nyúló csend vette körül. Távolról kutyaugatás hullámszórt felé. Elültek a varjak is. Csak a szél neszezett, kavarva, penderítve a hópelyheket. Szeretlek! Még most is égett benne az első szerelem tiszta forrású vallomása. S amikor összeért ajkuk, mint a látóhatáron a föld az éggel, valami különös, meleg dallam zendült benne. Érezte, hogy ez az első csók elkíséri egész életén át. Ölelték egymást, mint a nyári fény a pacsirtás mezőket és csillagok gyúltak szemükben. Halkan rebegték egymásnak kettőjük bensőséges titkát: szeretlek.

A hegyek felől vonatfütyty hasított bele merengésébe. Felrettent emlékezéséből, idegesítette a váratlan zaj, a mozdony erőlködő dobogása. Pedig mennyit utaztak ők is Erzsóval ezen az erdővel borított rőt színekben égő szakaszon.

Gyalogoltak a sziklák között, megpihentek a völgyekben, szalonnát sütöttek, jó ízűt ittak a forrás habpezsgős vizéből, hallgatták a madarak egymásnak felelő énekét, lila színű ibolyát szedtek csokorba. Magukkal együtt ölelték a világot.

Ötvenháromban tartották az esküvőjüket. Akkor volt huszonhárom éves. Tele hittel, ambícióval, lelkesedéssel. Erzsó volt életében a fény, a jóság, a béke. Erzsó, a pillangótáncú ideál, aki magában hordozta örökül, a szegénység lakóinak egyszerűségét, csorbíthatatlan jellemét. Olyan volt ő, mint a hegyi patak: tiszta, tükrében fürdőzött az ég, a csillagok pásztortüzei. Az ő életének is Erzsó volt a tükré.

Majd ötvenötben megszületett első gyermekük: András. Két év elteltével pedig kislánynak, Erzsikének adott életet hitvese. Már nagyok a gyerekek. Jól tanulnak, példás magaviseletűek.

Öt évvel ezelőtt megbetegedett a felesége. A klinikai vizsgálatok mellrákot mutattak ki. Meg kellett operálni. Rettenetes érzés volt látni a szép asszony egészségének fokozatos romlását. Bőre petyhüdt lett, arcára ráncok gyűrűződtek. Fájdalmait szerette volna eltitkolni, de szemének sűrű fénye elárulta magába fojtott szenvedéseit. Az utolsó hónapok fájdalmai már elviselhetetlenek voltak... Morfium, kábultság, csendet törő zokogás jellemezte e hónapokat. A férfi úgy érezte, mintha millió túvel sebződött volna meg a lelke. Összeszorított ajakkal ült felesége betegágya mellett és szeretete dédelgető melegével vigasztalta, becézte. Leste a gondolatait. S a türelmes, nagy beteg még a parázs kín ellenére is megpróbált mosolyogni családját látván. Férje titkolta előle betegsége okát, a gyermekek sem tudták. De neki megmondták a fellebbezhetetlen diagnózist: rák.

És most már egy éve, hogy egyedül maradtak. Kezdetben hóhér az egyedüllét. Az otthont beszötte a hitvesi lélek kedvessége, hallja hangját, előtte vibrálnak mozdulatai. Érzi a homlokán Erzsó kezének forró simítását, testének friss illatát, az életét emlékeihez gyökerezve. Az ajtókilincsen ott melegszik keze nyoma. Olyan most az otthon, akár a börtön. A csend, a szomorúság, a bánat rácsain át nem tud betörni a fény. Még friss, lassan hegesedő a seb. Esténként korán eloltja a villanyt, s úgy altatja magát, hogy közben emlékeiből megrajzolja felesége portréját. Azt a hidat, amely összeköti a Keringőnél a part két oldalát, a szép szerelmű múltat a szivárványszínű jövővel.

Bieliczky Sándor

Hajó-Daru (1974. december 24.)

TETANUSZ

Rekkenő nyár tombolt. A föld megrepedezett. Kenderesi Jancsi két kanna ivóvizet cipelt a tarlón. Mezítláb taposta a földet, korán hozzászokott a torzsák szúrásához. Rá sem hederített a fájdalomra. Kicsi gyermekkor óta tavasztól késő ősziig mezítláb róta a határt, a falu sárgubancos utcáit. A lábbelit télire tartogatta a szegény ember, arra az időszakra, amikor csontfagyasztó zimankó dühöng a pusztákon.

Karjain szederindaként dagadtak az erek. Még arra sem szakított időt, hogy jól kifújja magát. Hajtotta, sürgette a lelkiismerete, hogy minél előbb friss víz csillapítsa az aratók kínzó szomját. Nem langyosodott meg a víz a kannákban. A fáradt verítékű aratók a szűkös elemózsia mellett kútvízzel tömték tele a gyomrukat. Délebed tájban már eltikkadtak, jólesett volna a dülőlúti akácok árnyékában legalább egy félóra kinyújtózni, s ha nem többet, csak néhány percig szundikálni. No, de erre sem az arató-, sem pedig a cséplőmunkásnak nem futotta idejéből. Az uraság nagylelkűen „gondoskodott” a megviselt emberekről. Egy kétkerekű taligára hordót szereltetett, amelyet teleöntöttek vízzel s az öreg gebe álmosan poroszkálva szállította a határban dolgozóknak.

Amikor a taliga megérkezett, Jancsi is beállt a marokszedők csapatába. Elmúlt tizennégy éves, búcsút intett az iskolának. A hatodik elemi kitűnő eredménnyel végezte el. Özvegy édesanyja örült egyszem fia szép bizonyítványának s a szomszédokat körbepölyölte, mutogatván nekik a kövér hasú érdemjegyeket. Dihen Samu így szólt a boldogságtól repeső asszonynak:

– Hát, ami azt illeti Lidikém, a maga férje is jóeszű ember volt. Úgy vágott az agya, mint a frissen fent borotva. No, de a mi fajtánknak hiába adott az isten értelmet, mi nem vihetjük többre a cselédsorsnál. A teremtését ennek az úri-betyár világnak!

– Jaj, az istenért! – jajdult fel e szavak hallatára Lidi néni. *– Meghallják. Még a falnak is füle van. Szegény Mihályom már két év óta nincs közöttünk. Elvitte tőlünk a tüdőbaj. Nincs nagyobb istenverés a szegénységénél.*

Lódobogás hallatszott az Alsósor felől. Az volt a nincstelének, a keserű életűek nyomornegyede. Jól tartott nóniusz lován feltűnt a gazdatiszt csupaháj alakja. Tömzsi lába épphogy elérte a kengyelt, a kantárt feszesen szorította párnás ujjai között. Szalmakalap védte kobakját a forró aranytól. Néhány másodperc elteltével csak füstölgő porfelhő maradt utána.

Jancsi fáradt volt, négy napja hordja a vizet, majd leszakadtak a karjai a fájdalomtól.

Az előkaszás Sümegi Bálint odamorgott a fiúnak a bajusza alól:

– Hallod, te Jani gyerek. Heveredj le kicsit az egyik kereszt tövébe, aludd ki magadból a tikkadt bágyadtságot!

– Nem tehetem, Bálint bátyám – tiltakozott Jancsi. – Mit szólnának a marokszedők, ha én dolog helyett henyélnék.

– A felnőtt mégiscsak jobban bírja a görnyedést, mint te fiam. Olyan gebe vagy, hogy a lélek is háltni jár beléd. Szedd a sátorfádat és nyújtsd ki magad a kereszt végiben.

Meglásd, könnyebben megy majd munka.

A többiek is biztatták, szinte kérlelték, hogy engedelmessédjék, hiszen mindannyian jót akarnak neki.

– Köszönöm a jóságukat – nyögte ki a fiú, miközben fülig pirult szégyenében. Fájt neki, hogy a felnőttek észrevették rajta a kimerültséget, pedig azt forgatta a fejében, hogy ő is kitart az aratókkal együtt, összeszedi maroknyi erejét és mindent végez, amit rábíznak, mert kell a kenyérnekvaló.

Fejét lehorgasztva indult a kereszt felé. Csuum víz ingét az egyik csomó mellé gyúrte fejpárnának. Szinte leroskadt a földre a gyengeségtől. Jaj, de jó lenne olyan izmosnak, széles vállú embernek lennie, mint amilyen Hüse Gábor bácsi. Úgy dobálja a búzával telt zsákokat a vállára, hogy még nézni is nehéz, nemhogy a stráfkocsihoz cipelni. Egy biztos, isten óvjon bárkit is, hogy a keze közé kerüljön. Még nem született olyan emberfia, aki szembe mert szállni Hüse Gáborral.

Hanyatt feküdt. A rezzenetlen, fényes levegőben pacsirták énekeltek. Keserűség csordult a torkukból. Nem hiába nevezik őket a szegény ember madarának. Ott röpködnek a fejük fölött, bánatos dalukkal köszöntik a meggyötört aratókat. Hogy fér el ezekben a parányi madarakban annyi töméntelen szép-szomorú dallam? És mért szegődnek kísérőként éppen a porig alázottak mellé? Az apjától gyakran hallotta: a pacsirta a levegő primása. Az ő muzsikáját szívesen hallgatja a sorvad paraszt, mert a lelke bánata egyezik a pacsirta hangjával. A föld nyomorult embere így találkozik lélekben a levegő hűséges madarával.

Elnyomta az álom. Halk dorombolásnak tűnt a cséplőgép távoli dohogása. Erőlködve mormogott a masina s körötte bálázódtak a búzával gömbölyödő zsákok. A stráfkocsik gyorsan teltek a friss rakománnyal s a lovak izzadt szőrére vastagon omlott a szik-fehér por.

A Törökdomb hajlatában feltűnt az intéző alakja. Csikója idegesen nyerített az igáslovak láttán. A földesúr helytartója megállt a jegyesor mellett és körülhordozta tekintetét a melegtől sercegő tájon. Dölyfösen ült a nyeregben. Mindegyik cselédnek kijelölte a helyét, feladatát.

Jó termést takarítanak be az idén, degeszre dagad a méltóságos úr pénztárcája.

S ebből a paraszt-verejtékes pénzből neki is csurran-cseppen. Sarkantyúját belevágta lova horpaszába, s a gőzölgő csikó fájdalmasat nyerítve eredt futásnak. A földút rögeit maga mögé rúgva vágatott a cséplőgép felé.

A munkások észrevették a gazdatiszt érkezését s minden erejüket összeszedve szorgoskodtak tovább.

– *Hóóó!* – kiáltott megálljt lovának a gazdatiszt. – *Hogy haladnak a munkával?* – kérdezte gőgösen.

Nincs megállás! A komencióért meg kell dolgozni! Küldtem vízszállító taligát.

A vízből csak inni lehet, mosakodásra nem használhatják. Majd este lecsutakolhatják magukról a bűzt és az izzadtságot.

– *Nagyságos úr, legalább kétszer hadd forduljon a vízhordó taliga. Kevés az a kishordó víz, amit kapunk* – kérte megtört hangon a gépész.

– *Ne prézsmítálj! Csak nem szenvedtetem a kedvetekért fölöslegesen a jószágot ebben a fortyogó hőségben. Ha a víz nem elegendő, itt van a Kenderesi Jankó...*

Elakadt a szava. Idegesen körülnézett.

– *Hol van az a nyüzött béka?*

Mi küldtük el, hogy pihenjen le a keresztelnél, mert már alig volt jártányi ereje a gyereknek – nyögte ki magából a választ a cséplőgép egyik etetője.

– *Gyereek...? A teremtésit a fajtájának! Otthon pihenjen, itt pedig serénykedjen!*

Még hogy pihenjen le!?

Megrántotta a kantárszarat és elvágatott a kereszték irányába.

– *Hé, kölyök, te munkakerülő bitang, hol döglesz?* –

A dühtől még nagyobbra dagadt a képe.

Jancsi felriadt. Hirtelen nem tudta, hogy álmodott-e vagy valóban ordibál valaki a közelében.

S amikor szemét kinyitotta, látta, hogy ott áll előtte a gazdatiszt, jobb kezében valami ostorfélét suhogtatva.

– *Gyere csak ide, te sehonnai! Gyorsabban szedd a lábad, mert ránk esteledik.*

A fiú félmeztelenül állt az ítélőbíró előtt. Remegett a félelemtől. Hírből már ismerte a nagyságos urat, így hát kegyelmet nem remélt tőle.

– *Te levente vagy ugye?* – ordított Jancsira.

– *Igenis nagyságos úr, az vagyok!*

– *Akkor hátraarc!*

A fiú engedelmeskedett. S a következő pillanatban a gazdatiszt a szíjból font bikacsökkel kétszer végigvágott Jancsi hátán. A gyermek felordított, a földre zuhant, görcsökben rángott a teste és üvöltött a tüzes fájdalomtól.

– Most már lesz okod a pihenésre! De csak rövid időre, mert délután ott akarlak látni a bandádban! A bandádban! – nyomta meg a szót.

Elvágatott.

A tragédia láttán többen is abbahagyták a munkát és ki pusztá kézzel, ki pedig fénylő kaszájával rohant a keresztek felé. Először Csipkés Ferenc érkezett. A hason fekvő gyermek hátából ujjnyi vastag csíkban bugyogott a vér. Dühében felhördült.

*- Hogy száradna le a keze tőből! A kutyával is különben bánnak, mint velünk.
Hej, csak egyszer fizethetnék meg ennek a...*

Óvatosan ölébe emelte a nyüszítő fiút és elindultak. Útközben vigasztalta a gyermeket,

– Ne sírj, Jancsikám! Meggyógyítunk kiskomám. Tudom, hogy fáj az ütés helye, majd bekötözzük és rendbe jössz hamarosan!

A fiú vére rácsordult Csipkés karjára, majd onnan a lábszárára. A cséplőgépnél megálltak. Csipkés odaszólt az embereknek.

– Ti csak dolgozzatok! Sopánkodásra nincs idő. Mi majd bekötözzük Jancsit.

Körülnézett. Valakit keresett. Ezt elárulta kémlelő tekintete. Végigpásztázta a marokszedő asszonyok és lányok görnyedő hadát. Szívét a torkában érezte. Mellére fojtó kíneserv nehezedett.

– Zsófi néném! – szólt az első között haladó Tatárnénak. Jöjjön, kötözze be a Jancsi hátát. A napbarnított, hatvan év körüli asszony intett a fejével és gyorsan szedte lábait. Csipkés szeredása alól kivette a fehér ingét, egy erőteljes mozdulattal kettétépte és odanyújtotta Zsófi néninek.

– Előbb hozok vizet, lemossuk a hátát s aztán kösse át a sebet néném.

A parasztasszonynak nem volt tanult mestersége az elsősegélynyújtás, de ráállt a keze a kötözésre. A fiú jajgatott, meg-megrángott a teste, de amikor a hideg vizes ruhával Zsófi néni a sebről letörölte a szivárgó vért, megkönnyebbülten sóhajtotta:

– Jólesik a hideg a hátamnak.

Delet harangoztak a faluban. Elérkezett az ebéd ideje. A munkások Jancsi köré verődtek, keserűség fátyolozódott a tekintetükben. Éhesek voltak, de egyikőjük sem nyúlt a tarisznyához. Kinek lett volna kedve az evéshez, amikor vérző sebű gyermek gubbasztott beteg madár módjára a közelükben. A Jancsit ért ütés nekik is fáj.

– *Jobban vagy, öcsém?* – kérdezte a fiútól Sete Kiss Károly. *Szólj, ha valami kell. Mindannyian segítünk neked! Estére velünk jössz haza! Az egyik létrára fekhelyet készítünk és azon utazol. Jó lesz, pajtás?* Jancsi mosolyogva intett a fejével.

Majd erőt vett magán, s kínok közepette nyögte:

– *Folytassák a munkát! Nemsokára én is a marokszedők közé állok, mert... rövid időre elhallgatott. A melle zihált. Kapkodva szedte a levegőt. – Mert... azt mondta a nagyságos úr, hogy délután visszajön és látni szeretné, hogy én is dolgozom a csapatban.*

– *Adná a nagy úristen, hogy kilovagoltatná magát ide közénk* – harsogta villámló szemekkel Sete Kiss Károly. *Hetvenéves vagyok. Nekem már leáldozóban van. De a nádvágó szentségét, esküszöm, hogy villahegyre tűzném libatemető bendőjét.*

Alkonyattájt nadrágokból, ingekből, nyoszolyát készítettek az egyágú létrára és hason fektetve Jancsit, elindult az árnyéknak tűnő menet a falu felé.

Kenderesiéknek az Alsósoron volt a házuk. Amikor Lidi néni meghallotta, hogy mi történt a fiával, eszelősen szaladt a tántorgó emberek elé.

– *Jancsikám, kicsi lelkem, élsz még gyermekem?* – és patakozó könnyét sűrűn törölte a keze fejébe.

Pillanatok alatt elterjedt a nádtetők világában a tragédia híre. Annyit egy évben nem káromkodtak, szitkozódottak az emberek, mint ezen a gyász fekete estén.

Kenderesiné orvosért rohant. Az utat végig jajveszékelte, csak akkor csendesedett el, amikor meghúzta a csengőt a doktor úr kapujában.

– *Mindjárt nyitom* – hangzott bentről a válasz. És nemsokára feltűnt az orvos alakja.

– *Mi a baj, Lidi néni?*

– *Tessék kijönni hozzánk, Jancsikám nagyon beteg. Csupa tűz a teste, félrebeszél.*

Nem tudom, jaj...

Az orvos lázban vergődő fiút talált az ágyban. Lidi néni egy lavór vizet hozott, amelyben az orvos megmosta a kezét. Szérumot szívott a fecskendőbe és beadta az injekciót.

– *Vérmérgezés* – közölte komoran. *Tetanusz oltást kapott. Reméljük, reggelre jobban lesz. Bármi adódik Jancsival az éjszaka, szóljon, vagy üzenjen Lidi néni. Azonnal jövök.*

Rettenetes éjjel szakadt Kenderesiékre. Jancsi hasító fájdalmában a falat kaparta. A száját harapdálta, néha magánál volt, máskor pedig elvesztette az eszméletét. Az édesanya ott virrasztott gyermeke mellett. Vizes ruhával borogatta homlokát, többször elsimította szemébe lógó haját, szeretne volna mély álomba ringatni, hogy ne érezze a poklok kínját.

Dobálta magát az ágyban, sovány teste gyakran rándult görcsbe. Kapálódzott a levegőben és bizonyos mozdulatoknál őrzítő jajdulás tört ki belőle.

– *Feküdj hasra kisfiam, ledörzsölöd a kötést a hátadról* – kérlelte az anyja.

Jancsi bódult állapotában nem hallotta anyja szavait. Nyögve forgolódott, lerúgva magáról a könnyű lepedőt. Az ajka kicserepesedett, a teste sütött a magas láztól. Nyöszörögve, összefüggéstelenül beszélni kezdett. Lidi néni úgy figyelt a tört szavak értelmére, mint isten igéjére. Hadd beszéljen, hátha megkönnyebbül. Még közelebb húzódott fiához, az arcukat egy arasz választotta el egymástól. Úgy érezte, hogy valósággal lángol a gyermek lehelete.

– *A vállamról repült fel... a kis pacsirta. Énekelve húzott a magasba ... Ne bántson! ... Ne üssön! ... Szétreped a bőröm ... Dihen bátyám ... fogja le a nagyságos ... úr ... kezét. Ne engedje, hogy agyonverjen ... Porzik az út hallom a patadobogást ... délutánra ígérte, hogy ... de nem tudtam, nem ... elszállt belőlem az erő ... Ne tépje ketté az ingét ... telik az idő várnak a marokszedők. A kis pacsirta. Énekel Édesanyám ... Hallja? Nekünk dalol nekünk a kis ... ma dá....*

Hajnali négyet ütött a kakukkos óra.

Bieliczky Sándor

Budapest (1980.)

MÁJUSI GYÖNGYVIRÁG

Az ég kék volt, felhők sem lobbantak rajta. Május békés üzenete ragyogott, Európában befejeződött a háború. Ebben a lüktető májusi béke-forradalomban a szerelem is kinyílt a fiatal szívekben. András a maga tizennyolc évével lelke mélyéig szerette Erzsit. Egyik délután találkát beszéltek meg a Vénkerti szőlőskertben. Egymást átölelve haladtak a szikkadt földúton, ahol ódon, rogyant pajták őrizték a sanyarú múltat, nádtetőzetük vihartépett volt. Némelyik öreg fa dereka meg-megreccsent, csigolyáit elkoptatta az idő vasfoga. Ennek hallatán még jobban összebújtak, mit sem törődve a kesergő fák fájdalmával.

Átsétáltak a Kösely-folyó rozzant fahídján. Köröttük suttogott a nád, békák brekegtek a szürkés-fehér parton. Fölöttük gólya húzott el mélyrepülésben, csőrében libegtetve a vacsorára zsákmányolt pontyot. A békák megpillantva a hosszúlábú ellenséget, ijedten ugráltak a vízbe. Egy kis időre félbeszakadt a parti szerenád.

Nem messze a nádistól, a folyó és a szőlőskert közötti réten virágzott a fehérfürtű gyöngyvirág. Erzsit odahajolt Andrásához és azt súgta neki: „Gyere, szedjünk egy-egy nagy csokorral és hazavisszük az édesanyánknak.” A fiú rámosolygott a lányra.

Ujjjaival végigsimította vállára omló haját, majd arcát két tenyere közé fogta és megcsókolta. Erzsi kibontotta magát a fiú karjai közül és futni kezdett a gyöngyvirág-mező felé. Nagyokat nevetett, haja zászlóként lobogott körötte, fölperdülő szoknyája alól meg-megvillantak hosszú combjai. András utána iramodott, majd az ölébe kapta és pörgött vele, mint a levél a szél örvényében. Tőlük nem messze rigó rikkantott, szólamára vadgerle válaszolt. Gólya kelepelt a fészke peremén, a bozótosban fácánkakas dürrögött. A táj megtelt dallal, virággal, illattal, a fény arany melegével. Megérkeztek a gyöngyvirág-szönyeghez. Egymás mellé térdepeltek, kezük puhán összeért és szedték, csokorba rendezték a virágot. A száraz mindegyikén ott parázslott lelkük szeretete.

Elindultak hazafelé. A rövidebb út a temetőn át vezetett, amelynek egyik felét a szőlőskert, másik szegélyét a Kösely-folyó határolta. A cölöpökre vert hídon ballagtak, távolabb halászladikokat himbált a víz. A város legöregebb, úgynevezett Vénkerti temetőjéhez érve, Erzsi félősen közelebb húzódott a fiúhoz. A bal kezében lévő virágot a kebléhez szorította, a jobbal gyorsan belekarolt Andrásba. A fiú váratlanul feljajdult: „Erzsikém, nézd, ott a fekete kriptá mellett síron, az új fejfa mögött rohamsisakok sorakoznak. Bizonyára oda temették 1944 őszén, a város felszabadításáért folytatott harcokban elesett katonákat.” A fejfára cirill betűkkel voltak a nevek felírva. Ezt nem tudták elolvasni, de az életkorukat és hősi haláluk napját igen. Fialat orosz katonák lehettek. Andrásból kitört a keserűség: „Alig voltak idősebbek nálam. Ők már nem lehetnek olyan boldogok, mint mi vagyunk. Hiába vár rájuk otthon a kedvesük.” Erzsi meghatottan, könnyes szemmel állt a sír mellett és gyöngyvirágjaikkal betakarta a rohamsisakokat.

S fölöttük az alkonyi égen kigyúltak a csillagok.

Bieliczky Sándor

(Budapest, 1980.)

5./ RÁADÁS

AFORIZMÁIM

- 1./ „Csak azt szeresd, aki másokat is tud szeretni.”
- 2./ „A ravaszság az önzés diplomáciája.”
- 3./ „A legnagyobb becsapás önmagunk áltatása.”
- 4./ „A bűnöző is volt büntetlen előéletű.”
- 5./ „A meggyőző elv holnap-teremtésre épül!”
- 6./ „Úgy gondolkodj, hogy másokat is gondolkoztass!”
- 7./ „Úgy dicsérd a tegnapot, hogy a holnap is értsen belőle.”
- 8./ „A műveltség egyik legnagyobb ellensége a félműveltség.”
- 9./ „Az igazi művészet az értelem politikája.”
- 10./ „Az érthetőség még nem egyenlő az értelmetlenséggel.”
- 11./ „Még mielőtt mikrofonba beszélnél, vedd fel gondolataidat magnószalagra!”
- 12./ „Az önkritika olyan fegyver, amely orvvadász kezében visszafelé sül el!”
- 13./ „A gondolat az agy reneszánsza!”

Hévíz, 1980. május 2. Este 10 órakor filozofálgattam, mert ehhez volt kedvem. Bocsájtassék meg nekem, hogy bölcselkedni merészeltem. Nem akarok egyetlen filozófust sem megfosztani a katedrójától. Én mindezt időtöltésnek, helyesebben a szabadidő kulturált felhasználásának szántam. Ezeknek az aforizmáknak az élettanulság az alapja.

*

- 14./ „A mi korunk a bölcsességtudomány, a tudománybölcesség kora.”
- 15./ „Az irodalom olyan politika, amely a valóságban mérettetik meg.”
- 16./ „Az irodalom kollektív műfaj, mert az egyénin át kollektív értelemre nevel.”
- 17./ „A sznobság kaszt-teremtő, tudálékos álnokság.”
- 18./ „Az igazi művészet ars poeticája az ember és a társadalom közti egyensúly megteremtése, tovább fejlesztése.”
- 19./ „Az igazi irodalom politika, az igazi politika irodalom. A kettő együttes hatása alkotja az irodalompolitikát, a politizáló irodalmat.”

- 20./ „Ne bánts a náladnál gyengébbet. Nézz át rajta mint az ablaküvegen és ezáltal megméretik és megaláztatik. De nézésedben érezze azt, hogy jelleméről elkészítetted a röntgenfelvételt és olvassa ki a tekintetedből a leleplezés diagnózisát. Ezzel a magatartásbeli fölényvel „bántod” meg legjobban szellemi rosszakaróidat.”
- 21./ „A művelt embert az különbözteti meg az ártalmas butától, hogy szellemi fölényével lesepri az Idő térképéről.”
- 22./ „A műveltség jövő-ostromlás, a primitívség kérész-hervadás.”
- 23./ „Ahol műveltség, ott győzelem, ahol butaság, ott veszteség.”
- 24./ „Vigyázz! A gonoszság a jóság ikertestvére.”
- 25./ „A jó emberismerő rövid idő elteltével meg tudja állapítani a mosolyba öltöztetett rúttságot. Csak ehhez Ember kell!”
- 26./ „Ha olyan valakivel beszélsz, aki nem mer a szemed közé nézni, büntesd azzal, hogy engeded rekedtségig dadogni.”
- 27./ „Nem az az igazi barát, aki mindenben egyet ért veled, hanem az, aki a fejedre olvassa gyengeséged.”
- 28./ „Nem akkor teszel jót barátoddal, ha szemet hunysz hibái fölött, hanem akkor, ha idejében figyelmezteted és visszavezeted a becsület mezejére.”
- 29./ „A felelősségvállalás olyan tudati tényező, amely csak erős hitű emberek sajátja.”

(Hévíz, 1980. május 3. Délután. Évi tanul. A madarak énekelnek. Ebéd után fürödtem.)

*

- 30./ „A gyávnál csak még egy gyáva gyávább.”
- 31./ „A haláltól az optimista fél a legjobban, mert attól tart, hogy elképzeléseit nem tudja ideje korán megvalósítani.”
- 32./ „Gyógyítható halál nincs, de gyógyítható betegség van.”
- 33./ „Ne a protekció légpárnás vonatán száguldj a karrier útján, hanem saját emberségeddel, tudásoddal vívd ki magadnak lelkiismereted rangját.”
- 34./ „A nem megérdemelt ranghalmozás – tekintélyed és becsületed lefokozása.”
- 35./ „A közösségben-gondolkozás – önmegnyugvás.”
- 36./ „Egyéniség és tiszta jellem akkor leszel, ha az igazságot még igazabbá, a jót még jobbá, a valóságot még valóbbá építed.”
- 37./ „Ne restellj néha visszatekinteni a megtett útra, mert így eléd villan, hogy honnan indultál és hova érkeztél. Az ember alkotta történelem nem élhet emberi önvizsgálat nélkül.”
- 38./ „A történelem a társadalmi küzdelmek valósága.”

- 39./ „A történelem a társadalom lélekrajza.”
- 40./ „A történelem a társadalom lelkiismerete.”
- 41./ „Légy a társadalmi tovább-lépés higanyszála. Mutasd meg őszintén a fejlődés láztalan állapotát és fölizzó hőmérsékletét egyaránt.”
- 42./ „A sznobizmus a művészet tartalmának politikai derékba-törése. Így tehát a sznob a tartalom valóságának, a valóság tartalmának nemcsak álcázott ellensége.”
- 43./ „A művészet maradandósága politikumában él tovább.”
- 44./ „A művészet valóságtükre a társadalomnak. Történelmi visszhangja a valóság társadalmának.”
- 45./ „A békét akkor kezdjük igazán becsülni, amikor a háború már a sarkában lépdel. Addig: természetesnek vesszük virágzását. Csak akkor riadunk meg, ha a távoli földrészek felénk érkező üzenetében puskapor magot érzünk.”
- 46./ „Az emberiség békére és nem háborúra kárhoztatott.”
- 47./ „A diktátor közelebb áll az örülethez, mint a józansághoz. Hatalmánál fogva szeretné magát tűzön-vízen át zsenivé „koronáztatni”. S ha ez az uralkodni, mindenkit és mindent eltiporni akaró álma teljesül, akkor veszély fenyegeti a békét. A diktátor szellemi frontátvonulása magában rejti a háború kirobbanásának a lehetőségét. Ha nem lépünk fel keményen vele szemben, akkor milliók esnek áldozatul vesztes hadjáratának. Ő pedig gyávább annál, hogy veszített háború után végezzen önmagával. Önmagát is hóhér kézre adja.”
- 48./ „A diktátor milliók és önmaga hóhéra.”

(Hévíz, 1980. május 3 és 8..)

A MAGÁNJEGYZETEKBŐL

B.É.: 1962-ben azt kértem a férjemtől, hogy a versek után írja oda, hogy hol és mikor írta, valamint a körülményekre vonatkozó megjegyzéseit, gondolatait.

Ezekből is kiderül a kettőnk közötti szerelem, a szoros összetartozás érzése, valamint a versíró lelki élete.

„Születésnapomon kaptam életem legdrágább ajándékát, örökké imádott, egyetlen kicsi Évikémet, aranyos hitvesemet. E napon volt az esküvőnk és rajongó, forrongó, álmokkal rejtett lélekkel indultunk el – hat évi szerelem után – a megtalált boldogság, az életbe vetett hit most már csak virágokat termő útján.” (Hajdúszoboszló, 1962. december 12.)

„Új év! Bízom védőszárnyaid melengető ölelésében, az új vágyak, hitek, csókok emberének mindig igaz-mondásában és Benned te, Évában megtalált csalhatatlannak mintázott fehér-márvány kemény Szerelem. Szeretnék hinni a szív szavának beteljesülésében. Félek az egyedüllét okozta boldogtalanságtól, a magány jégvirágos fagyos-szentjeitől, a lélekölő kispolgárok balga társaságától, mert őket hallgatni szenvedés és pletykájuk hallgatása is elrabolja tőlem Évát, az imádott, drága kedvest.” (Hajdúszoboszló, 1963. január 1.)

„Első kritikussom a feleségem. Hogy miért? Mert a vers jó értelemben vett megértéséhez, megérzéséhez, megsejtéséhez és szeretgető dédelgetéséhez – lélek kell, szépérzék, fül, zenei műveltség, dallamokat pattintó azonosulás és mindenekfölött: szigorúan jóindulatú Szív! Ezért első és mindig első kritikussom az én kicsi Évám. Mert neki van szíve, hallgatólagos türelme és nagy-nagy nyugalma, együttérzése versírási türelmetlenségemmel. Rakoncátlan, háborgó, magamban vívódó, töprengő ember vagyok, szeretném magamban rendezni mindazt, ami fáj, de nem sikerül és ebből a belém nyúló, értem aggódó asszonyi szerelemből születik a legborúsabb óráimban is a legőszintébb, a legrajongóbb szerelmes vers.”

A gépíró. „A költő már évek óta nem volt szerelmes és egy szép nyári hajnalra virradóan nagyot dobbant a szíve. Hirtelen oda kapott és ... egy kislány kezére tévedt a keze. Nem a szervi szívbaj dobogtatta meg az örökmozgó és daloló kis gépet, hanem a szerelem. Mi mást tehetett, bevallotta. „Én is magá ... Téged” – helyesbített harmadik találkozásuk napján a lányka. Egybe szerelmesedtek, összeházasodtak.

A költő írta a verseket, a kis feleség-gépíró pedig pötyögtette a verseket. Csupa vers volt minden a szobában. Még a virágok is versből voltak. Az írógép már kívülről szavalta az összes verset. És a kicsi feleség pedig ... az írógéppel szavalt együtt. Hiába! Ez a világ rendje. A költő, vagy író, vagy újságíró házaselete csak akkor tökéletes, ha a felesége gépíró is. Milyen furcsa érzés lehet, amikor a múzsa önmagát pötyögteti az írógépen?!” (Debrecen, 1963. június 15.)

„Nyári barangolásunk közben Fertődre is elvetődtünk. Csupa zöldlombú, jól megtermett fák jellemzői ennek a tenyérnyi kis községnek. Híressége pedig a zenetörténetben is kiemelkedő szerepet játszó gróf Esterházy Pál építészeti remekműve, a kastély. Itt élt majdnem három évtizedig Joseph Haydn, a zeneköltészet és a klasszikus muzsika csillaga.

(Én nem vagyok gyakorlati muzsikusk, de érzem és átélem a zene áradó világát, s ez az egyszerű tény felemel és boldogít.)

A kastély 210-es számú szobájában laktunk. Évi énekel, dúdol valami furcsa kötésű kottából. Én pedig megírtam Mária Terézia úrnővel való „találkozásomat”. Őszintén mondva dühös voltam rá, mert megtudtam, hogy uralkodása alatt talán kétszer, vagy háromszor nyomta fejébe a magyar koronát. Pedig a magyar nemes urak „életünket és vérünket” ajánlották fel a királynőnek. (Micsoda nagylelkűség az egyszerű pórnép bőrére!) Már csak a miatt is illő lett volna közös nagyasszonyunknak többet és jobban törődnie Ausztriát eltartó magyar tartományával. Elmúlt. Többé nem tér vissza az a hazafiságot papoló hűbéri kizsákmányolás!”

(Fertőd, 1969. július 21.)

„**A művész hivatása.** Mit jelent az a művészetben, hogy életérzés, létfontosság, hazaszeretet, alkotás és színvallás, politikai bátorság vagy gyávaság. (József Attila: *Ars poetica* című versében benne van. „Nem lógok a mesék tetején / hörpintek valódi világot”)

A művész élethivatása, pályája csak akkor felfelé ívelő és akkor van hatása a társadalomra, a közösségek forradalmára, ha alkotásaiban tükröződik, kifejezésre jut az eszmeiség, az elvhűség, a haza és a nép iránti szeretet, a jót-akarás szelleme, az emberi jóindulat, segíteni akarás, a tiszta jellem, a tiszta szellem.”

(Debrecen, 1970. augusztus 25.)

„**Búcsú a Tátrától.** Sohasem szerettem a búcsúzkodást. Mégpedig azért nem, mert rövidebb vagy hosszabb időre elhagyni valakit, akit szeretünk, fájó, ragaszkodást, odatartozás érzését váltja ki az emberben. Így vagyok a Tátrával is. Velem élt, éppúgy mintha ember lenne. Tetszett konok zordsága, fellegeket simító csókja, ködszoknyákat lebbentő hideg mosolya. A szeme éles, messze néző, sok mindent látó. Fejét büszkén dőfi a levegő ezüstjébe, tud forrón szeretni és fagyasztó módon gyűlölni. Isten veled Te élesre fent szépség és jóság-óriás.

Csodálom levegőt tisztító és perzselő hatalmad. Hozzád képest a mi Mátránk szelíd, szolid, ritkábban makrancoskodó szépség. De kicsiben hasonlít hozzád. Igaz, hogy elférne a derekad táján, de azért Ő nekünk éppen olyan büszkeségünk, mint Te vagy itt ezen a tájon.

Most láttalak először. Most még csak egy bennem sajgó, nagy vázlat vagy, epizódok zuhogó és vibráló tömkelege, idő kell hozzá, hogy egységet alkoss. Részletekben magammal viszlek, s mozaik-kockáidból megalkotom Rólad a Tátrát úgy, ahogyan csak én látom, s ahogyan csak én szeretem. Remélem öreg pajtásom, magadra ismersz majd.”

(Igló, 1971. július 26.)

„Szerelmes szívvel, rád égő lélekkel búcsúzom tőled vörösbecy, meggyvágó, zöldike, szajkó, széncinke, harkály, fenyőrigó szonátaiban szépülő, szüzlány-remegésű Mátra.

Te örök fiatal vagy, maradsz és leszel: sok-fényű szépségeddel, kék-piros, fekete-lila, sárga-fehér, szürke-fakó, ciklámen-bíbor, zöld-barna színeiddel. Áldjon a napfényes ég, a fellegek eső zuhanya, a felhők tejfehér emléje, a ködök násztánca, a pára gomolygó suhanása, a források szelíd-hangú zenéje. Áldjon az ég ránk robbanó magas homlokú fénye.”

(Évi szundikál, a Mátra pedig muzsikál.)

(Mátraháza, 1972. augusztus 7.)

„Bécsből érkezünk e kedvesen csicsergő madarak világába, a színek és fények pompájába. Évivel ülünk az Éva-presszó napfény-szigetes kertjében, az asztali napernyő árnyat adó gombája alatt. Hátunk mögött zengnek Salzburg búcsúzó-hívó harangjai – előttünk sejlik őszbe takarózó, szeplős szőkeségével szülőházánk: Hajdú-Bihar, közepén a mindig visszaváró Hajdúszoboszló és Debrecen.”

(Mátrafüred, 1973. augusztus 27.)

„**A vers.** Verset írni ...? Szeretek is, meg nem is. Én inkább élni, szenvedni szeretem a verset. Ha rossz kedvem van, felhős a hangulatom, akkor a verset hívom vigasztalómul. Igen, a verset, amely barátom, társam, lelkem éltetője, sorsom hegyi levegője.

Nekem emlék a vers. Összeköt gyermekkormmal, figyelmeztet mindarra, amit meg kell őrizni és nem szabad elfelejteni. A vers a hitem, hitem a vers. Olyan hőmérő, amely életem, gondolataim, a lelkem kozmoszából kipattanó hőfokot méri.

Görcsbe rándít a vers. Felemel és megaláz, meggyötör és megáld a virradat, a bizakodás, az újrakezdés örömeivel.

Nekem múlt, jelen és jövő a vers. Egy fogalommá sűrítve: a Sorsom, a Sorsunk.

Egyszóval: az én igazi világom, világom igaza a vers.”

(Budapest, Rózsadomb, 1976. január 17)

MÁTÉ EVANGÉLIUMA (Tartalmi ismertetés Évinek a Máté-passióhoz.)

Az utolsó vacsora: A húsvéti vacsoráról van szó e bibliai történetben.

JÉZUS (az örök modern, jövőbe látó, hittel, bölcsességgel világot – társadalmat megváltó, mindig jobbítani akaró, embert szerető, lelket finomítva forradalmasító, egyéniséget megszilárdító, kemény, igaz szavakkal gonoszokat, butákat, törtetőket pörölyöző, a mások megtisztulásáért keresztet cipelő, a feltámadásért kínszenvedő, a szeretve gyógyító, a művészet csillagrendszerét földünkre fényesítő forradalmár, ideológus, jellem a jellemtelenek ellen, bírāja a gonoszságnak, a törtetésnek, a kiskirályságnak, napfényes útja az elmúlt és ránk nyíló, az utánunk érkezőket is befogadó és türelemre tanító ezredéveknek.)

A Mester megsejti, hogy a 12 tanítvány közül az egyik elárulja őt. Ezt meg is mondja tanítványainak. Júdás megkérdezi: „Én vagyok-e az Mester?” Jézus így válaszolt: „Te mondád.” Az utolsó vacsora tulajdonképpen a biblikus történet mellett **elsősorban** Jézus emberismeretét jellemzi. Felismeri a jellemgyengeség forrását, amelynek társadalmi mozgatórugója a vagyonosodásra való törekvés (mai értelemben a magántulajdon esztelen dagasztása) ebből eredően az **egyéniesség elveszti karakterét**, lelki egyensúlya felbomlik: **a tanítvány árulóvá válik**. És itt már **társadalmi viszonyról** van szó ... Szembe kerül a **jó** és a **gonosz**. Érthetőbben: a jót akaró nép az őket sanyargató, lenéző főurakkal. (Jézus és Pilátus). Jézus előre tudja, hogy az Olajfák hegyén Péter háromszor árulja el a Mestert. Péter tiltakozik, de ... a valóság Krisztust igazolja.

(Sokan egy ellen.) **Jézus elfogatása**, Jézus a nagy tanács előtt.

Az ármánykodás, a hamis vádaskodás, a hazugság, a gyávaság (mind a tanítványai, mind a főpapok, vének stb. részéről) rövid társadalmi, kortörténeti összefoglalása, elemzése a félarasznyi fejezet. Az emberi hitványság a hazugság mámorában tobzódik a főpapság, a Jézust megfeszíttetni akaró tömeg. Hamis vádak (ma koholt vádak) alapján állítják Pilátus elé és elítéltetik.

Júdás. Amikor Jézust elítélték, Júdás megbánta tettét. A 30 ezüst pénz visszavitte a főpapoknak, a véneknek és ezt mondta: „Vétkeztem, mert ártatlan vért árultam el.” Felakasztotta magát.

Júdás egy-személyben az **árulást** és a **megbánást** példázza. E kettősségből kicsendül a feltámadt **lelkiismeret** pusztító haragja.

Jézus és Barabás. Pilátus gyenge jellem, befolyásolható, (pedig érzi, hogy Jézust bemocskolják, vádolják), báb a főpapok és a vének kezében. A főpapok és vének rábeszélésére a sokaság Jézus halálát követelte. Tehát a tömeg is befolyásolható: jóra, rosszra egyaránt.

Ez a drámai magva e biblikus történetnek.

(Budapest, Rózsadomb, 1977. november-december)

B.É.: Amikor megjelent a Biblia új fordítása, megvettem. Sanyi is, Anyu is olvasni akarta. De Sanyi „kisajátította” magának. Csak ő olvashatta. Szüksége lehetett arra, hogy a jelenkor „bűneinek” elviseléséhez a múltból merítsen példát. De sajnos, erről nem beszéltünk.

„Füttyszó. Várlak. Várom, türelmetlenül várom füttyödet ... hadd repüljön be a nyitott ablakon, bele ne ütődve a párkányba, az ablak-keretbe, érintetlenül, meztelen-szép dallamával érjen a szívemhez, daloljon bele a lelkembe. Gyermekkorom óta szeretem a füttyszót. A rigókat órákig hallgattam a hajdúsági hajnalok akácosában trillázni. Most pedig a Te rigófütytyödet várom, hogy összeölelkezhessek Veled az újrálátás reményében.” (Budapest, ORFI, 1978. február 12)

„Hangod. Kérem a 783-as melléket. Várom a rigódalú hang kislányos varázsát. Türelmetlenül szorongatom a telefonkagylót, szeretném kisajtolni belőle hangod belém-rezgő hullámhosszát. Alig várom, hogy a másodpercek suhanásából kinyíljék percekbe sűrített türelmetlen vallomásunk. Szűkmarkú, irigy percek sürgetik mondandónk időtartamát. Mily kevés ez a vibráló néhány pillanat a beszélni akaró lélek feltámadásához. Kevés, de mégis áldott, mert a hangod dallamából megérezem hogyléted, azt, hogy hiányzom neked, belefészkeltem-e magam gondolataidba. Ha nem szólsz egy árva, megveszekedett szót sem, csak annyit mondasz: halló. Ez a rövid dallamosság már önmagában is éltetőm, vigaszom, napjaim fényes öröme.”

Itt zengesz bennem,

tudom, hogy mit kell tennem.

Őrizni lelked,

vállamra lopni terhed.

(Budapest, ORFI, 1978. február 17)

„Kicsi Évikém! Hiányod átjár ... Emlékek törnek fel bennem. Ha már egyszer rendbe jövök e fájó gerinc ideg nyavalyámból, s tudok járni, menni, rohanni, akkor a nyakunkba vesszük az országot és folytatjuk irodalmi felfedező körutazásunkat. Életem, szép kicsi néger-hajúm, takarózz be húséggel, gondolataimmal, s küld el nekem álmaid palettáját. Sándor.”

(Budapest, ORFI, 1978. február 23.)

„Lényed teljességével. Mindig és újra mindig. Várlak, várom az érkezésed, látni akarlak, érezni léted hozzám tartozását, Sorsod belém ívelését, ölelve csókolni asszonyos szépségű örök ifjúságod. Veled beszélgetek fájdalmaimban, a csendes órák mákonyában, zsibbadt idegfeszültségemben, magányom gondolkodtató óráiban, a hajnalok reggellé nyilallásaiban, a nappalok nyári forróságában, az alkonyok estébe vérzésében, a csillagok ránk hulló arany-könnyeiben, az egészséges életért sóvárgó fohászkodásomban.

Újra és újra felfedezlek magamnak a megszépítő emlékek lomb-zuhatagában, a Mátra, a Bükk, az Alföld, szülővárosom, Salzburg és Bécs harangkórusában, Rózsadomb hajnali madárkölteményeiben, a dalok születésében, az ének lelkünket érintésében.

Hiányzik hozzám-tartozó közelséged, féltő mosolyod, mellettem ébredő csillag-rezzenésed, álmaid meséje, hiányzik emberséged, hiányzol lényed teljességével. Ez a befejező mondat úgy zeng bennem, mint a harangok bódulata a falvak esti violás alkonyában.

Várlak már kis Évikém. Kínlódok a verssel, a gondolatokkal, a képekkel és a hasonlatokkal. Gyere már és szabadíts fel béna kábulatomból, ami jobban fáj a fájdalomnál és beszélj dalolva, énekelve, magadról. Már megint kínlódik bokámban az idegszál kitartó bosszúja.

(Budapest, ORFI, 1978. június 4)

„**Hajnalok zengése.** Türelmetlen türelmetlenséggel várom Évit, anyámat, Bubát. Ők hárman egyek bennem. De Évi, Évi érkezése a szerelem, a hűség, a tagadhatatlan jóság izgalma, igazsága várakozó sorsomban. Kamasz-táncosan nyit be a kórterembe és tekintete az örök vigasz, a hozzám-tartozás öröme, a hajnalok ébresztő zengése. Ez a pici asszony életem csillagrendszere. Együtt öregszünk az élet szépségében.”

(Budapest, ORFI, 1978. július 2)

„Már nemsokára itt leszel nálam. De lassan, bűnös lassan telik az idő. A várakozás az egyik legnagyobb fájdalom. Ilyen felfokozott, nyugtalan állapotban nem találja az ember a helyét. Ezt a feszültséget másképp nem lehet feloldani, csitítani, csak akkor, ha belebódulok az írásba. A szavak varázsa, ritmusa, zenéje, hullámverése, a gondolatok sirály-fehér csillaghullása új áramkörre kapcsolja gondolkodó türelmetlenségem. Felfeszítem a betűket jegyzetfüzetem lapjaira és lassan hömpölygésükből mondanivalóvá, vallomássá lényegül érzésvilágom egy-egy marcangoló töredéke. Ilyenkor elcsendesülök benned, a percek és órák mámorában, ablakként kitéárom tekintetem a múltba, a jelenbe és sorsommal megpuhítom - többet, jobbat, mindig zengőbb, boldogabb jövődönket. Nekünk már az álmaink is egyek. Szelídebben szebbek, mint voltak tíz-húsz évvel korábban. Mi már tudunk emlékezni és beletörödni az érettebb élet jövődöt lobogtató igazába. Szeretjük egymást összekötő múltunkat, bölcsen tiszteljük ránk hajnalodó holnapjainkat, s még távol áll tőlünk holnaputáni alkonyunk.

Az emlék hozzánőtt életünkhöz, mint a nevetés a jókedvünkhöz.

Gyere már drága kis szeplőcsillagom, dolgos méhecském, rózsadombi hajnali énekem, kicsi feleségem.”

(Budapest, ORFI, 1978. július 8)

„Mostanában már nagy kedvem támad a versírásra. Hajnalban madarak koncertjére ébredek, utánozhatatlan szólószámok virtuózai elbűvölnek dalaikkal. Szülővárosomból hoztam magammal a madárénekek iránti rajongásomat. Valamikor az Alföldön a szegény ember madara, a pacsirta trillázott, a gólya kelepelt, a fecske csivített az eresz alatti fészekben.

Most ez kiteljesült, ez a madárvilág dalol mindenkinek.”

(Budapest, ORFI, 1978. július 12)

„Megmoccan bennem valami. Valami? Igen, valami megfoghatatlan és most még megmagyarázhatatlan életérzés. Ez új, frissebb, szélesebb ívű tartalomra törekvő, feszesebb a korábnál. Lehet, hogy elérkeztem a férfivá érés csúcsára, bölcsőbb lettem, megfontoltabb, tudatosabban cselekvő? Nem tudom! E felserdülésnek nem keresem és nem is akarom megtalálni az okát. Ezt követő írásaim adjanak majd választ megmoccanásom nyitányára.”

(Budapest, ORFI, 1978. július 14)

„**Tűzijáték.** Megérkeztünk az újságíró üdülőbe. Egyszerűen, pompa és csinnadratta nélkül. Emberhez méltóan, a nyárutójának Balaton-leheletű hullámzó nyújtózkodásában. Szél kapaszkodott a napfénybe, megráncigálta a tó vizét s hullámok ráncolták a morajló „tengert”. Sirályként fehérlett a hullámok taraja, hömpölyögtek, magasba csaptak, szárnyaik szikrákat csiholtak. Béka-zöld, szik-fehér, ringló-rőt, hó-sárga, pernye-szürke színekben tobzódott a nap kedélye és a fellegjárás játéka szerint. Másodpercenként változott a színek világa, a derűből átcsapott a szomorkás merengésbe, az éltető zöldből a pocsolya-barnába, a kék ezüstből a felleg-szürkébe. A színek tűzijátékában kábulunk, lángjai sisteregnek, belebódulnak a kőszívű tájba s a vérvőn égő kamasz-parádében basszusával kinyújtózik a hajókürt hangja

„**Adakozik a természet.** Ebéd után sétálni indultunk. A hegytető egyik padjára letelepedtünk, hátat fordítva a napnak, hadd süsse! Évi olvasott, én pedig, szokásomhoz híven andalogtam, s ha közben rátaláltam egy-egy szép korán hervadó levélre, vagy a nyár hevét még őrző virágra, csokorba szedtem őket és tanulmányoztam, hogy egy színskálán belül mennyi a változás. Árnyalatokban, formában, játékosságban, könnyedségben, drámai komorságban és népdalcsengésű balladás hangulatban. Adakozik a természet. Ingyen osztja az embernek több évmilliós vagyionát. Jaj de szép-mármoros nap volt. Szél, majd csend. Dióhullás. A víz és a csend zenéje.”

(Tihany, 1978. szeptember 13)

„Ébredés. Gerincműtétem óta reggelente elmaradhatatlan feladataim közé tartozik a gyógytorna, délután pedig az úszás. E kettő társasága nélkülözhetetlen doktor, munkálkodó hétköznapjaimban.

Tihany sem kivétel e kötelességem teljesítése alól, bármily szép, vonzó, rosszat feledtető, csodás kiruccanásokra is csábító hely ez az andalító, csendteremtő, őszi varázslat.

Két sötét-barna mókus játszott a földre potyogott diókkal, ügyesen feltörték burkát és figyelő éberséggel falatozták az ízletes, olajos gyümölcsöt. Hosszú, lompos farkuk elterült a gyepen és egymással szemben ülve vagy állva fogyasztották elemőzsiájukat. Kedves színfoltjai ők e kert világának. Megszokott és szeretett vendégei a természetkedvelő embernek.

Napfény dörzsöli a Balaton hideg hátát. A színek mosolyát szeretné rávarázsolni a most még hűvös kedvet mutató tekintetére. Talán ősszel a legszebb a Balaton. Ekkor érik benne mákonnyá a fények forradalma. Csillog, villog, meztelenül kacér, csacsog, hullámot tornyoz, szellőt borzol, csenddel tivornyázik, hajókat moccan, szépre ébreszt riasztó hatalma.

Évi operát hallgat. Én pedig a teraszon írom egy jó fekete (kávét!) mellett a verset, a kemence-láng piros alkonyatban, szélcsendben, az enyhe hűvös feltámadása elején.”

(Tihany, 1978. szeptember 14)

„Rövid búcsú a Balatontól. Nem mindennapi nyári ködre ébredtünk. Hajnal volt, szürke, zöld, barna és kormos-fehér szín borult a tájra. Ebben az időben kicsatangoltam a Balaton partra és ... a többit elmondom versben.

Mondhatom, hogy eleddig a Mátra volt a szerelmem: szelíd, harangvirágos, haját kócoló fenyőivel, játékos mókusaival, bódító csendjével. Most a vihart váró Balaton hullám-sajkás nyugalma árad belém, lelkembe horgonyoz, kiköt a sorsomban, a táj iránt érzett hű szerelmemben, az életemet hordozó hazám partjain. Én nem az izmusok, az agyon filozofált modernkedő értelmetlenek táborába tartozom. Én tájlírásban, a hazámat szerető verseimben, újra és újra felfedezem azt, amit egy bizonyos polgári réteg csak a külföldben lát.”

(Balatonszéplak, 1979. június 13.)

„Néhány nap óta az Alföld még élő idős parasztjai cikkannak, fájdulva-szépülnek belém. A még élők sors drámája szorongat. Búcsúznak tőlünk. Egy sokat szenvedett világ hull ki a sorsunkból, az életünkéből. Az általuk megharcolt történelem nélkülük hömpölyög, virágzik, villámlik, dereng, nyújtózik tovább – bennünk. Fejfáikat könnyeink mossák tisztára!

(Budapest, Rózsadomb, 1979. július 29.)

„**Nagyapám emléke.** Nagyapám délceg, magas ember volt. Ha szobrász volnék, róla mintáznám a becsület és a tisztesség szobrát. Szépen énekelt, a hegedűnek és a harmóniumnak is ismerte a lelkét. Néptanító volt, évtizedeken át nevelte a nemzedékeket. 1914 nyarán kiharcolták az első világháborúba, s majd csak 1920 karácsonyán tért haza Vlagyivosztokból. Repeső szívvel szállt ki a vonatból volt hadifogoly társaival együtt, de a darutollasok útját állták az érkezőknek. A hírhedt Csóti táborba szállították őket, ahol tüzetesen érdeklődtek hosszan tartó „turizmusuk” iránt. A fehértisztek kíváncsisága főleg egy kérdés köré merevedett: voltak-e ők vöröskatonák, s ha igen, hol harcoltak, ki volt a parancsnokuk, de az igazat mondják, mert ők mindent tudnak az Oroszországból érkezőkről. Három hétig tartott a szíves „vendégfogadás”, míg végtére is elengedték nagyapát a lelkére kötve: a bolsevizmusról és az orosz népről csak elítélőleg beszélhet, de egy megveszekedett árva jó szót sem ejthet ki a száján! Nem istápoljuk a vörös forradalmat.

Nagyapám három hét elteltével nyitott ajtót rég nem látott családjára. Pedig mennyire várta őt a sokat szenvedett nagymama és öt gyermeke. Hosszú, küzdelmes volt az út a visszatéréshez, az ismét megtalált, érző boldogsághoz.” (Budapest, Rózsadomb, 1979. augusztus)

„Feleségem, drága kis titkárnőm, józan igazságom, lustaságom élénk gondolata, segítő és ösztönző akaratom, gépeli a *Tetanusz* című elbeszélésemet. Magamban hordom őt, Vele együtt vagyok igazán Magam, ha úgy tetszik: Én. Én vagyok Ő, Ő meg Én. **Én és Ő vagyunk: Mi.** Egy olyan lelki és szellemi közösség, amelynek lelke az irodalom, szívhangja a zene.

Egymáshoz álmodott minket a Sors. Csak tartson sokáig ez az álomvalóság, valóságálom.”

(Budapest, Rózsadomb, 1980. június 17.)

„**Velem gyötrődve** - névnapodon ez a vers robbant ki belőlem. Úgy érzem, hiszem, vallom, hogy ebben az életem, a kettőnk élete, vallomása dübörög. A versben, néhány mondókában sorsunk éve, éveink sorsa zsoltárként énekli az életet.

Tied a vers velem együtt. Vigyázz ránk, őrizz minket! Mi is vigyázunk rád.

Te nem téma, te valóság, eszmény, hit vagy a versben, verseimben. Te magad vagy a vers! Egyszemélyes önmagad.”

(Budapest, Rózsadomb, 1980. december 24.)

1981. „Minden óév zártával, a feleségem nyit egy új kötetet a ránk virradó esztendőnek. Én meg is feledkeznék erről a hagyományos "újev-gondoskodásról", de a feleségem figyelme rákopogetta a soron-következő esztendő dátumát: 1981. Szabad a pálya a vers, az irodalomtörténeti jegyzetelések, a levéltári búvárkodások, s egyéb prózai írások előtt. Fogadkozások helyett tele kell írni az üres fehér lapokat, s egy év elteltével majd summázok, minőségileg elemzem, vajon mit érnek a füzetbe, a műfajokba zárt gondolatok? Egy biztos: nem öncélú magamutogatások sorjáznak mondandóimban, sem értelmetlen, túlfűtött, zagyva útkeresgetés. Nem! Gyökérből érlelődő lombozatot hajtanak írásaim. Az én hitem a mennydörgő valóság drámai tisztulása, felépítménye a jövő kutatásnak, sorsunk múltjának történelmi magyarázata, a tegnap csendjének ébresztése, hogy ne csak a ma, hanem a holnapok is hallják. E lapokra írt vallomásaimat: évtizedek szépségét, kínját, lobogó diadalát, fájó töprengését, keservét, serkenő születését, küzdelmes fényességét, emberré szelídülését szeretném megismertetni a mai fiatalokkal és az utánunk érkezőkkel. Nekünk már van múltunk, van jelenünk. A fiataloknak van jelenük és jövőjük. Jövőjük teremtéséhez nekünk is van közünk. Fel kell jutnotok a Csúcsra! Szurkolunk nektek! Félve vigyázzuk hegymászó akaratotokat. Távolba látni az tud, aki hátra is tud tekinteni. Nagy ölelésekben legyen új csillagrendszer a sors-meleg Béke.”

(Budapest, Rózsadomb, 1981. január 3.)

„Vadaskerti kő tolvaj. Évivel délelőtt kirándultunk kedvenc helyünkre a Vadaskertbe. Verőfényes téli nap volt, az utakat hó borította, a szél elült a magasságban, s madarak pittyegtek a fákon. A tavaszba-fordulás hangulata égett az erdő leheletében. Csavarogtunk, tekeregtünk az ösvényeken, a fagytól fényes keskeny utakon. Köröttünk már itt-ott zöld levelek dugták ki fejüket a hótakaró alól, s némelyik bokron hasadó rügyeket láttunk. Két-tenyér nagyságú, friss mohával beszótt szikla tűnt elénk. Évinek azonnal megtetszett a fehér hó-habokban zöldellő súlyos szigetecske, s határozottan mondta: "Ezt a mohás szikladarabot hazaviszem." Próbáltam kérlelni, hogy nehéz lesz, nem bírod, elfáradsz vele. Nem! Ő nem tágított szándékától: akármilyen nehéz, súlyos, szép dísz lesz leányfalui kertünknek. Katonás fegyelemmel cipelte a követ. Húsz-huszonöt méterenként megállt pihenni. Úgy vigyázott a "malomköre", mintha gyémánt lenne. S amikor a parkolóhelyhez értünk, meglepett, fájdalmas kétségbeeséssel szólt: "Nézd, ott van az erdőőr, vagy parkőr - mindegy minek nevezzük - ha elveszi a követ, bőgni fogok, úgy számíts rá! Gyere közelebb mellém és fedezz!" Engedelmeskedtem.

A követ gyorsan elrejtette a kocsiban, még le is takarta. Az őr pedig hátat fordított és mosolygott Évi súlyemelői győzelmén, miért árulja el azt, hogy baráti fedezetem ellenére is észrevette ő Kinizsi Pál malomkövének kicsinyített mását a feleségem kezében. De miért szóljon, amikor beleizzadt a másfél-kilométer hosszú tolvajlásba.”

(Budapest, 1981. február 1. vasárnap)

Kertünkben szorgoskodunk: Évi, anyám, anyósom és én. Gyönyörű verőfényes tavaszi nap ragyog felettünk, köröttünk. Évi most hozott két vödör vizet az alom és tarack-égetéshez.

Dalol egy kis madár. Drága kis csöppség, csak a léleknek lehet ily csodálatos hangja

(Leányfalu, 1981. április 12.)

„**Keszthelyi gondolatok.** Jaj de nagyon hiányzol nekem drága, kicsi Évikém. Beleálmodlak a tájba, abba a sok-sok kacér-kamasz szépbe, ami rám zúdul figyelő, elzsongító óráimban. Szép ez a színvarázsló Balaton, derengő ébredés. De, Leányfalu, kertünk tenyér-meleg jóságával, levegő-fényes tisztaságával, a gyümölcsfák égő virág-pompájával, levegőjének mediterrán balzsamával, munkánk tündöklő varázsával, ott a hazám, a Dunakanyar révületében. Alig várom, hogy hazamehessek és aztán veletek, ki, oda, ahol Móricz élt szenvedve boldogan. Várj, várj! Rohanok hozzád, melléd, neked, csak már indulhatnék.

Engem a táj mindig mellbe vág, leteper, andalítva gerjeszt. Én lelket, kitárulkozást, mozgást, álmot észlelek, látok a tájban. Építkezést. A valóság és a jövőndő rejtett kincseinek kínálatát. A táj nekem meg nem írt dialógus, párbeszéd a mában alapozódó holnappal.

Tegnapja muzeális érték, történelem, irodalom, zene, festészet, költészet, a színek tánca, mindebben hősugárzóként az emberrel. Kölyökkorom óta izgat, bizgat, nyugtalanít a táj.

Az Alföld a termőföldjeivel, pusztáival, rétjeivel, szelíd sóhajú mezőivel, békamázás nádasával, a vadkacsák vadászgép-zuhanásaival, a szőlőskerti pajták búbjaival, a karámok gyérülő világával.

A hegyvidék hasító villámként él bennem. Tüdőtisztító fényeivel, nagy zengéseivel, patakjainak csobogó sörényével, ódon vártörmelékeinek balladás keservével. Hajnalainak és alkonyainak csillagtekintetével, az áldozó nap zsoldáros hangulatával, az éj biblikus élelmével sistereg sorskemencémben a hegyek iránti szerelem.

A végén kiderül, hogy én általában szeretem a tájat. E tájszimfóniákra épül a hazám iránti "itt élned, halnod kell!" szerelmi kötődésem, itt-, és megmaradásom emberi lényege.

(Keszthely, 1981. április 29. Hajnal után)

Leányfalu. Gyönyörű tavaszi vasárnap. A két mama (anyám, anyósom), Évi és én kertészkedve rendezgettünk a nyaralónk környékén. Elég sokat munkálkodunk ahhoz, hogy kibontsuk a szépség lelkét a bozontos tájból. Nyíló romantikája van ennek a csendbe, szellőbe, dalba, harangozásba szőtt megnyugvásnak.

Mi, az Alföldről Pestre "származott" hajdani parasztok unokái nem tudjuk megtagadni a föld iránti vonzódásunkat, a gyümölcs, a levegő, a virág, a fű lenge illatát, a szellő-húrok énekét, a vihar feketefényes támadását, az eső Dunába csapódó zuhanását. Kezünkben engedelmeskedik a gereblye, az ásó, a kapa, a villa, a balta, a kalapács, a fűrész, a metszőolló, a kasza, a sarló. Mesterei vagyunk a szerszámoknak. Úgy játszanak, ahogy a kedvünk tartja. Csinosodik a portánk. Az ős-gazt, a száraz fákat, elfonnyadt bokrokat, a térdig érő fűvet leszaraboljuk és viruló, jó-szagú gyepszőnyeg nyílik előttünk hosszú, egyenletes csíkban. Mind a négyen dolgozunk. Szépen, egyenletesen, kedvvel.

(Leányfalu, 1981. május 10. vasárnap)

„Ma egy hete arany-alma szüreten voltunk a szomszédban. Ringló-nagyságú piros almát szedtünk. Az íze fanyar, kesernyész. Barátságából kaptunk egy jó kosárra valót. A két mama kompótot csinált belőle. Szép-ragyogású emlékként marad meg bennem ez a rögtönzött, régi, hajdani szüretet idéző almaszedés.

Évi már megörökítődött a hajdúszoboszlói szilvafás versenyben 1962-ben. És azóta, ki tudja, még mennyiben? Elegendő, ha azt mondom: ha nem is minden versenyben, de gondolataim mindenségében benne él, ott él, létezik. Ez már így lesz a koporsóig és azon túl ..., amikor már hamvainkat messze tájakra sodorja, permetezi a röpítő szél.”

(Leányfalu, 1981. szeptember 26.)

„Hajnal. Évi még pitymallik álmában. Én pedig korán-ébredő nyugtalanságomban mámoros dermedtséggel hallgatom a tavaszkedvű madarak napfényt-fakasztó énekét. Szeretem a madarakat, mert ők apadhatatlan művészettel és fogyhatatlan akaraterővel, amíg csak élnek, léteznek, repülnek, örök dalosai maradnak az évszakoknak. A völgy fölött harang kondul, és reggeli fohásza láthatatlan szárnyként ráfeszül a tájra. Nem tart sokáig a harang-melódia, de zendülő öröme végig hömpölyög a messzeségen.”

(Budapest, 1982. december 25.)

„**Tavaszcímzés.** Este 21 óra 24 perckor fejeztem be a verset, éppen Évi érkezésekor. Ezt a verset meglepetésnek szántam. Ki tudja, hátha tetszik neki ez a húsz-soros kedvcsináló tavasz-sóvárgás. Azt hiszem, "Tavaszcímzés" lesz a ciklus címe, majd Leányfaluban fejezem be.”

(Budapest, 1983. január 10.)

„**Kék mánor.** Kora-délutánig kint voltunk leányfalui kertünkben. Ott minden, ami látható, hallható: ének, dal, tehát vers. Vers a virág, a látvány, a panoráma, a Duna, a magasság és a mélység. Egyszóval: maga az élet is vers, vers az élet. Kertünkben jókedv és szépség sarjad bennünk. Dolgozunk, kertet építünk, gyönyörködünk a természet kibomló szerelmében, a virágok és színek tűzijátékában, a csend nyugtató vallomásában. Szép ez a ránk-törő és minket csodálkozásra és ujjongásra sokkoló természet.” (Budapest, 1983. március 31.)

„**A tavasz násza.** Végre itt a tavasz napfényes, csalogató örömeivel és mi madár-módra húzunk Leányfaluba. Vár minket a kertünk, a munka, a madarak csábító szimfóniája, a szellők tánca, a természet virágalbuma, a csendpanoráma fénye. Délután érkeztünk haza Leányfaluból. Amit ott magamba szívtam, verssé gyöttröm. Íme a fenti példa.” (Budapest, 1983. április 3.)

Évikém már megint, újból, ismét, mindig válogatja az újságokat. Ez már kegyetlen szorgalom.

B.É.: - itt van vége a verseknek, jegyzeteknek ...

s hamarosan: május 8-án vasárnap, hajnali 1.20-kor: ... elrepült a sirályokkal .

*

Kanalas gém. Balogh P. László felvétele

Bieliczkyne Buzás Éva:
Japánakác Hajdúszoboszlón

A Szókimondóban olvastam Weöres Sándor (a száz éve született kedvenc költőm)

ÖRÖK PILLANAT című versét, melynek két-két sora - „Van néha olyan pillanat / mely kilóg az időből, () jövője nincs és múltja sincs, / ő maga az öröklét.” - meditálásra készített, mégpedig a hajdúszoboszlói japánakácokkal kapcsolatosan. A japánakác fa - mint fogalom - évtizedeken keresztül összefonódott bennem e várossal és a hűséges szerelemmel.

Itt az ideje, hogy történet legyen belőle, azaz, kiírom magamból.

Milyen a japánakác általában?

A pillangósvirágúak családjába tartozó, lombhullató fafaj, pagodafának is nevezik, a korona boltozatos alakja miatt. Magassága 10-20 méter, virága halványsárga, díszes, illatos, nyár közepén nyílik. Parkokba sorfának ültetik. Állítólag Budapesten, egy iskola udvarán több-száz éves japánakác található. Gyógynövényként is használják, de csak készítmény formájában

Milyen az én lelkemben élő japánakác?

1962 nyarán a jó Isten végleg összekötötte sorsomat Bieliczky Joó Sándoréval. Akkor ő Debrecenben volt újságíró és általában busszal járt be. Amíg még nem voltunk házasok, munka után sietett hozzám. Én a Rákóczi út 56 szám alatt laktam az édesanyámmal, ő pedig a József Attila utca 7 (ma 10) szám alatt a szüleivel és nagyapjával. Amikor késő este haza kellett mennie, egy ideig én kísértem el, ő pedig vissza. Nehéz volt elválnunk. Végül megegyeztünk, hogy az út körülbelüli közepén, a japánakácok alatt, hosszú ölelés után búcsúzunk el.

Ez a szép emlék mindkettőnkbe örökre beivódott. Amikor Sanyi a gerinc műtét miatt hosszasan kórházban volt, a fájdalmát talán enyhítette, hogy vágyakozva gondolt a korábbi kirándulásokra és a japánakácok alatti ölelésekre, például a következő versben:

ÖLELJÜK EGYMÁST

*Magányomban te vagy az élet,
fájdalmamban hozzád beszélek.
Rekkenő vággal lesem lépted,
hajnalcsillag az érkezésed.
Nappény-derengő reggeleken
kószálunk puttonyos hegyeken.
Öleljük egymást, úgy mint régen
japánakácok gyűrűjében.*

(Budapest, ORFI, 1978. június 13.)

Nem rég az Arany János utcai Bárdos iskolába látogattam. Az épület előtt most is ott áll két japánakác fa, amelyekhez 51 éves emlékeim kötődnek. Fényképen örökítettem meg őket.

Szerelmesek, házaspárok! Ha elmentek e fák alatt, öleljétek meg egymást. De ez az ölelés olyan legyen, mint egy ima: legyen benne az egymás iránti felelősség, féltés, örökké tartó szeretet. Akinek már nem lehet ott a párja, az gondolatban, szép emlékeit felidézve tegye meg.

Íme a szerelem emlékfái:

Bieliczky Joó Sándor életének krónikája

1929. december 12. (kb. délelőtt 10 órakor) született Hajdúszoboszlón, a Kossuth u. 33. szám alatti házban

1936-ban meghalt az édesapja: Joó Sándor, a hajdúszoboszlói városháza tisztviselője

1940-ben édesanyja férjhez ment Bieliczky Béla nyugdíjas századoshoz.

1948. augusztus 6-án nevelőapja adoptálta (nevére íratta), ekkor lett Bieliczky Sándor

Tanulmányai:

1949. június 24. Érettségi bizonyítványt kap a Sátoraljaújhelyi Kereskedelmi középiskolában, ahol nagybátyja: Kovásznay Rezső irodalomtanár volt az igazgató.

1950-51 a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem – magyar szak

1951-52 a Budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem – magyar-orsz szak

(Származására hivatkozva eltanácsolták az egyetemről.)

Később: Esti egyetem (általános szak, majd drámatörténeti és esztétika szak),

Újságíró iskola, Tördelőszerkesztői továbbképzés

Munkahelyek:

1952-54 Villamos és Kismotor gépgyár Budapest

1954. december 1-től Kecskeméten a Megyei Tanács népművelési osztályán előadó

1956. december 1-től Kecskeméten a Petőfi Népe c. megyei lapnál újságíró

1962. február 1-től Debrecenben a Hajdú-Bihar megyei Napló munkatársa

1971-től a „Hajdúsági Munkás” c. üzemi lap szerkesztője

1974-től a „Hajó-Daru” c. üzemi lap szerkesztője Budapesten

1976-tól a „Pesti Műsor” c. heti magazin szerkesztője

Betegségek:

1948. szeptember – Gyógykezelés a Debreceni Állami Tüdőbeteg gyógyintézetben

1960 április – májgyulladás a Kecskeméti Honvéd kórházban kezelik

1979. porckorongsérv – műtét (Budapest, ORFI)

1983. május 8. hajnali 1.20-kor meghalt nyirokmirigy rákban, Budapesten, a Ráth György u-i kórházban. (Magával vitte titkait.)

Beírás az útleveleiben: termet: 184 cm., szem: fekete, haj: sötét barna

UTÓSZÓ

Írta: Halász Ferenc nyugalmazott irodalomtanár

A tisztelt olvasó egy szerető és hozzáértő feleség áldozatkész rendező munkája nyomán készült válogatást tart a kezében. Buzás Éva arra a nemes és szép feladatra vállalkozott, hogy tehetséges férje szerteágazó szellemi munkásságának hagyatékát sajtó alá rendezze. Köszönetet érdemel, mert akik Bieliczky Joó Sándor verseit már olvasták, most a költő-újságíró új oldaláról ismerik meg, és csodálattal adóznak széleskörű műveltségének, alapos forráskutatásának és szakszerű, kifejező stílusának.

Irodalomtörténeti írásai egy magyar szakos tanárnak is jelentenek újat, érdekeset. Minden érdeklődőnek hasznosak klasszikus költőinkről, íróinkról készült publicisztikai cikkei, tanulmányai, riportjai. Ezekből meggyőződhetünk lelkiismeretes, alapos gyűjtőmunkájáról, a hozzáolvasás igényességéről, a riportalanyok kulisszatitkainak diszkrét kezeléséről. Adyról, Móriczról, József Attiláról, Radnóti-ról sokat tudunk, mégis érdemes volt elolvasni a róluk készült írásokat, mert így még jobban megismerhettük emberi vonásaikat, hétköznapjaikat, és megerősítették bennünket költői nagyságukról.

A művészekről szóló cikkei élményszerűek lehetnek az olvasó számára, mert őket nem valószínű, hogy mindenki ismeri. Főleg azt nem tudhattuk, hogy milyen barátságosan és szeretettel fogadták Sándort és Évát otthonukban vagy műtermükben. Elismeréssel vehetjük tudomásul, hogy Sándor milyen jól ért a művészetek szakmai kérdéseire is, és milyen árnyaltan, hozzáértéssel fogalmazza meg a műalkotások sajátos vonásait.

Nem is gondoltam, hogy Sándor a színházi élettel is ilyen behatóan foglalkozott. Jól tette, hogy a Tanácsköztársaság demokratikus és igazságtevő kultúrpolitikáját ismertette a korabeli lapokból idézve. Találóan mutatja be az 1945 után megindult új és lelkes színjátszást legnagyobb művészeink vallomásai alapján. A mai modern színművészet feladatait, problémáit is jól érzékelteti néhány színház és rendező tevékenységének bemutatásával. Egy kirándulásom alkalmából a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színházban személyesen meggyőződhettem az öltözőket, műhelyeket, kulisszákat bejárva azokról a gondokról, feladatokról, amelyekről Sándor a cikkében írt.

Az „Emberek, történetek” című rész a prózaírókat mutatja be, ahol a hangulatos tájleírások, riportok mellett sikeres karcolatokat, novellákat is alkot. Nekem különösen tetszett az „Utolsó aratás”, „A sárga csillagos baba” és „Az élet hegedűje” című elbeszélése. Többek között ezekből is meggyőződhattunk, hogy Sándor jól ismerte az egyszerű dolgozó emberek életét, mindennapi gondjaikat, és reálisan ábrázolta őket.

A Rádásban aforizmáiból sokat elfogadhatunk. Egyet értek például ezekkel: „A ravaszság az önzés diplomáciája”, „A legnagyobb becsapás önmagunk áltatása”, „A diktátor milliók és önmaga hóhérja”. A magánjegyzeteiből még jobban megismerhetjük Sándor életét, belső lelki világát, örömét és bánatát.

Végül ajánlom a könyvet az utókor olvasóinak, főleg a fiatal nemzedéknek, ahogy Sándor is figyelmükbe ajánlotta írásait az 1981-ben készült feljegyzésében: „E lapokra írt vallomásaimat: évtizedek szépségét, kínját, lobogó diadalát, fájó töprengését, keservét, serkenő születését, küzdelmes fényességét, emberré szelídülését szeretném megismertetni a mai fiatalokkal és az utánunk érkezőkkel. Nekünk már van múltunk, van jelenünk. A fiataloknak van jelenük és jövőjük. Jövőjük teremtéséhez nekünk is van közünk. Fel kell jutnotok a Csúcsra! Szurkolunk nektek!” (306. o.)

Hajdúszoboszló, 2014.február 2.

*

ZÁRSZÓ

Jó így egybegyűjtve látni Bieliczky Joó Sándor irodalomtörténeti és más írásainak legalább a válogatását. Újra olvasva azokat, eszembe jutnak az anyaggyűjtés és az írás körülményei. Közös életünk legboldogabb napjait akkor éltük, amikor a nyári szabadság, vagy legalább a hétfélig-, és ünnep-napok alkalmával „kirepültünk” az otthoni „fészekből” és szabadon szárnyaltunk.

A természet csendjében Sanyi lelkéből lávaként csordultak ki a versek, majd szenvedélyesen vetette bele magát a kutatás izalmába. Olyan helyekre mentünk, ahol egykori nagy íróink, költőink lába nyomát, emlékeit kereshettük. De otthonosan érezte magát a levéltárakban, könyvtárakban, – a szorgos jegyzetelés közben is.

Így szeretett volna mindig élni. Várta - ezt az életmódot lehetővé tevő, szabadságot hozó nyugdíjas életet. De a Sors nem adta meg, csak 53 születésnapot élt meg. Az Emlékszobában halomba vannak a begyűjtött, de fel nem dolgozott, be nem fejezett anyagok.

Hirtelen, váratlanul ment el. Helyette nekem kell a hagyatékát válogatni, rendezni, elhelyezni, kinyomtatni, közreadni. Jó, hogy legalább ennyit megtehettem.

Hajdúszoboszló, 2013. december 12-én, születésének 84. évfordulóján.

Örök szerelmem! E kötettel köszöntelek.

Bieliczkyné Buzás Éva

Tartalomjegyzék

	oldal
Az irodalomtörténeti kutatás feladata	1.
1./ Írók, költők emlékei	
Csokonai Vitéz Mihály (1773)	2.
„...a világ elébe én vezessem” Születésének 200. évfordulóján	
Petőfi Sándor (1828)	7.
Petőfi nyomában Kecskeméten	
Tűz és láng (születésének 150. évfordulóján)	9.
Petőfi Debrecenben	11.
Madách Imre (1823)	15.
A Tragédia világgörúton	
1./ Egy Madách-kutató vallomása	15.
2./ Látogatás Madách Aliznál Csesztvén	18.
Jókai Mór (1825) Jókai emlékek Tardonán	21.
Mikszáth Kálmán (1847)	
Négy nap „Görbe országban” Mikszáth-emlékek nyomában I. II. III. rész	24.
Az igazi Mikszáth tovább él	32.
Ady Endre (1877)	
Ady Endre nagybátyjának fia vagyok	35.
Ady Endre Debrecenben. Tallózás korabeli újságokban	38.
Két Ady Debrecenben	41.
Kovalovszky Miklós: A másik Ady Endre – részlet	46.
(Levelezés, Emlékezések Ady Endréről - II. III. kötet – idézetek)	48.
Ady „párbajai” Debrecenben	52.
Ady Endre 1877-1977.	55.
Vallomás Ady Endre költészetéről.	58.
Beszélgetés Hidas Antal íróval és Kun Ágnes műfordítóval	
Móricz Zsigmond (1879)	
„Énnekem Csécse maradt a tündérsziget”	64.
Móricz Zsigmond emlékek nyomában	
Vallomások a diófa alatt. Találkozás a Móricz-lányok dajkájával	70.

Móricz Zsigmond egy hónapja Debrecenben	74.
Barangolások Móricz emlékek nyomában	78.
Mikor született Móricz Zsigmond?	
A Móricz-drámák és a színpad. Beszélgetés László Anna írónővel.	80.
Móricz Zsigmond hangja (+ családi fényképek)	82.
Egy téma három műfajban	99.
Móra Ferenc (1879) Száz éve született Móra Ferenc	100.
Kosztolányi Dezső (1885) Egy évben születünk + utóhang	103.
Kassák Lajos (1887) Emlékezés Kassák Lajosra (+ versek, dedikáció.)	111.
Karinthy Frigyes (1887) jelbeszéde (+ képek és kötet címlap)	117.
Szabó Pál (1893) Szerette az embereket	121.
Emlékezés az irodalmi életre 1951 - 52-ből	123.
Veres Péter (1897) Újra a szülőföldön	126.
Szenvedéllyel, tiszta hittel	127.
Marton Pálné Homok Erzsébet parasztíró	129.
József Attila (1905) + Beszélgetés József Etelkával	137.
A dörmögő unokája (+ szabadszállási képek)	139.
Szabadszállási emlékek József Attila költészetében	142.
Vers és grafika (Varsányi Pál)	144.
Radnóti Miklós (1909) Erőltetett menet	146.
Jó bolt a háború	148.
Megjegyzések Radnóti Miklós néhány verséről	151.
A játszótéren	154.
Kitépett versek	155.
Bieliczky Sándor előadása Radnóti Miklósról	157.
Száz éves Gyarmati Fanni Radnóti Miklós özvegye	162.
Egy szemtanú zsoltára – vers	166.
Móré Mihály grafikája a költőről	168.
Devecseri Gábor (1917) Emlékezés a költőre születésének 60. évfordulóján	169.
Devecseri Gábor: Négyek temetése - vers (1956.okt.6.)	174.
Váci Mihály (1924) Első találkozásom Váci Mihállyal	175.
Halász Ferenc: Váci Mihály és Bieliczky Joó Sándor költészetének közös vonásai	177.
László Anna (1926-1981) dokumentumjátéka a Rádióban	185.
Rendhagyó tárlat	187.

2./ Művészekről

Németh Kálmán - Barangolás a Fóti dal születése helyén	189.
Móré Mihály – Látogatóban a Hajdúsági Iparművekben	195.
Bozsó János – A zúzmarás Tisza mentén	197.
Bozsó János műtermében	200.
Varsányi Pál – A valóság a munkámat szolgálja	203.
Makrisz Zizi kiállítása a Nemzeti Galériában	205.
Tihanyi látcső	208.
Borsos Miklós szobrászművész világa	209.
Sváby Lajos – Hitvallás képekben	211.
A XX. századi művészet	213.
Megszépítő emlékek – Találkozás Babits Vilma énekesnővel	214.
Hoór Tempis Erzsébet énektanár 80 éves	216.
Megkésett születésnap vallomás. Básti Lajos művészete.	218.
A Brunszvik-család és Beethoven	219.
Bartók Béla emlékére	222.
Kodály Zoltánra emlékezve	223.

3./ Színház

A Tanácsköztársaság és a színház 1-8 rész	226.
Színház és a történelem	245.
„Ahol színház van – ott béke van”	248.
Görögországi színházi képeslap	250.
A Fehérlófia az ősidőktől Békéscsabáig	252.
Negyedik Henrik király	254.
A nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház	255.

4../ Emberek, történetek

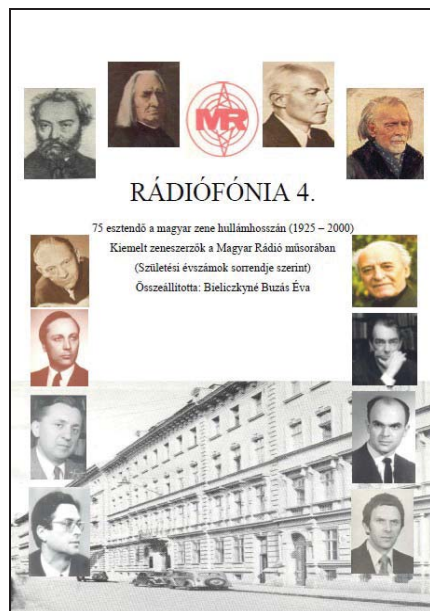
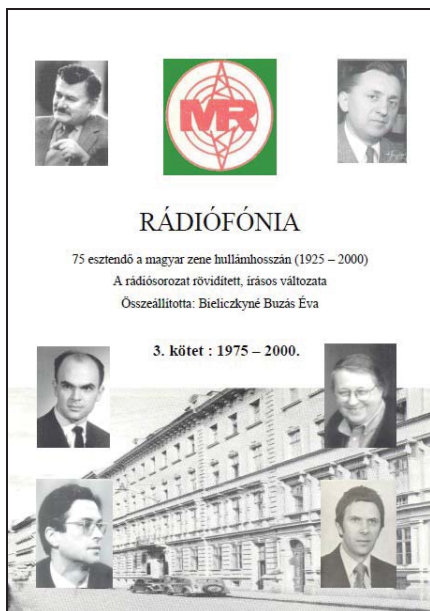
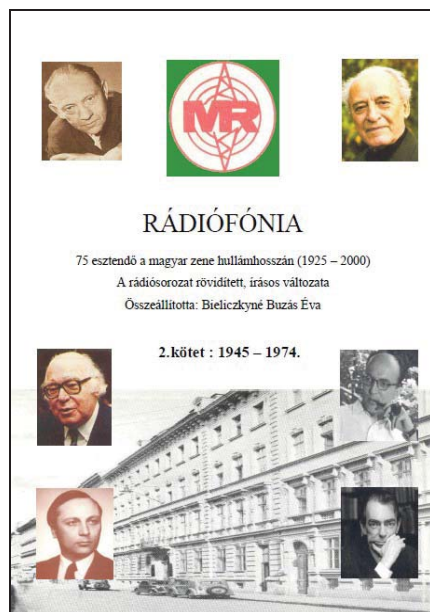
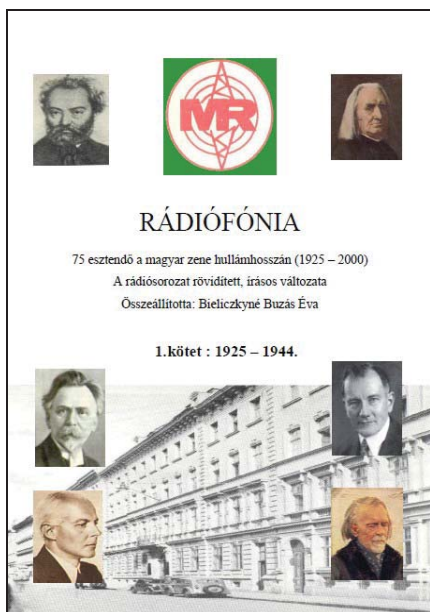
Vasárnap délelőtt (1962)	257.
Vigasztalás (1962)	259.
Valóban késő? (1965)	261.
A megtalált fény (1965)	263.
A sárga csillagos baba (1966)	265.
Utolsó aratás (1966)	268.
Találkozás (1968)	272.

Az élet hegedűje (1969)	274.
Dalok emlékével (1970)	276.
Fiú a túloldalon (1971)	278.
Késői ébredés (1972)	280.
Tengerről fúj a szél (1974)	282.
Híd a Keringőnél (1974)	283.
Tetanusz (1979)	287.
Májusi gyöngyvirág (1980)	292.

5./ Ráadás

Aforizmák	294.
A Magánjegyzetekből	296.
Japánakác Hajdúszoboszlón (2013)	310.
Bieliczky Joó Sándor életének krónikája	312.
Utószó. Írta: Halász Ferenc nyugalmazott irodalomtanár	313.
Zárszó	315.
Tartalomjegyzék	316.

*

Bieliczkyné Buzás Éva:

LEHEL GYÖRGY karmester
EMLÉKEZETE

BIELICZKYNÉ BUZÁS ÉVA „ÁTVÁLTOZÁS”

Főnix-sarok - Emlékszoba

A szövegét írta : Bieliczkyné Buzás Éva

Képszerkesztő : Elek Sándor

120 éves jubileumi kiállítás:
Foghtű János díszgyermekjének mivoltára

FOGHTŰY JÁNOS EMLÉKEZETE
(1851. Hajdúsoboszló – 1906. Budapest)
Összeállította : Bieliczkyné Buzás Éva

Én + Te = Mi
Bieliczkyné Buzás Éva krónikája

„Ez maradt belőlem ...”
Bieliczky Joó Sándor
válogatott versei és írásai
Összeállította: Bieliczkyné Buzás Éva

„Ez maradt belőlem ...”
BIELICZKY JOÓ SÁNDOR
VÁLOGATOTT VERSEI
2. bővített kiadás
Válogatta: Bieliczkyné Buzás Éva

Magyar nyomdatermék

Főnix Versmondó kör
Hajdúszoboszló

FŐNIX - EMLÉKSZOBA

**A családi-, irodalmi-, és rádiós zenetörténeti gyűjtemény
bejelentkezéssel egész évben megtekinthető.**

**Zenés Irodalmi délután
és Népdalkör**

Telefon : +36 (52) 272-048

www.fonix-sarok.hu

E-mail: bieliczkyn@gmail.com

Hajdúszoboszló, Szabó László zug 6. sz. 1.

Ára: 2.000 Ft